גולים

קובץ מאמרים

מאת

ש.ב. מקסימון

גְוִילִים

קובץ מאמרים
מאת
ש. ב. מקסימון

ניו-יורק · תרפ"ה
הוצאת אביגדור ש. ליברמן

אותיות השער וההקדשה נכתבו בידי הצייר ראובן ליפשיץ.

לאחד־העם
המורה והידיד
בדחילו ורחימו
המחבר.

תוכן הענינים.

מדור א:

עמוד

מדור ב:

מדור ג:

מדור א.

לדיוקנו של אחד־העם

בצנעה, כזו הטבועה על כל חייו, עבר עלינו חג־יובלו. יוסף קלוזנר כתב מאמר; מערכת „הזמן" הואילה להדפיסו, שלא בלי הערה עולבת מצדה; מעריצים ומכבדים אחדים התאספו מקרוב ודנו בשאלת־היום המדכאה; אחרים הריצו אליו מרחוק את ברכתם החטופה; והסיום — תודתו החרישית „מקרב לבו".

הניחא לו — יאה הצנעה; אבל אָנו, המחצצרים והמתופפים, מפני־מה החזקנו הפעם במדה זו, שלא כדרכנו? האפשר להניח את הדעת בזה, שספינתנו נטרפת עתה בים? — והלא אבותינו בני דור־החורבן העמידו מקרבם את אלעזר בן־חנניה ויוחנן מגוש־חלב מצד אחד, ואת רבן יוחנן בן־זכאי ורבי צדוק מצד שני; ואָנו אין לנו לא „מסדה" ולא „יבנה".

תאמר, שאין להצטער על הדבר, מאחר שהוא עצמו מתנגד ל„יובלות"? — יתכן; אבל הוא, שהורשה להסתכל בלב האבל שהעולם חוגג את יובלו, — הן ירשה לאחרים להציץ אל הנעשה בלבו של מי שנשכח בשעת יובלו...

אולם אניח מן היובל ואפנה אל בעליו.

* *
*

משפחה קטנה יש בין משפחות־האָדם, שהצניעות חותמה, ובחותם זה טבוע סגנון־חייהם של בניה. הצנוע, אם שעור־קומה ושאָר־רוח לו, עולם בפני־עצמו הוא: שואב הוא מבארו, ומשקה את אדמתו שלו; הוא הזורע, והוא גם הקוצר; חמתו מעולפה נרתיק על־גבי נרתיק, ואורה זרוע אך כלפי־פנים; מחביון־נפשו הוא טווה את חוט־החלומות ואורג את מסכת־

החזיונות, ובסתר־חייו הוא פותרם ומגשמם; עולמו נברא על־ידיו ובשבילו, כולו שלו ואין לזרים חלק בו. יש, אָמנם, ש„דבר ה' כאש עצור בעצמותיו"; אבל עצור הוא — ואינו מתפרץ החוצה.

האם מגדולי־הרוח הוא הצנוע? —

אם נחשוב לגדולים רק את אלה, שנשמה־יתירה יורדת אליהם בערבי־שבתות וערבי־ימים־טובים, ומתאָרחת אתם מעת־לעת, — אין הצנוע ביניהם; אך אם סימן־גדולה הוא לאָדם, שניצוץ מנשמה־יתירה מהבהב בלבו כל ימות־החול — זוהי גדולתו של הצנוע.

האם במדרגת פילוסוף הוא? —

אין הוא פילוסוף להלכה, המחבר שיטה פילוסופית־הגיונית שיעיינו בה אחרים; אבל במעשה פילוסוף הוא, מפני ששולטת בו שיטה פילוסופית חיה, המתגשמת בכל הוויתו.

האם בכלל אָמן הוא? —

אם אין אָמן אלא מי שצופה בחיים באספקלריה מיוחדת ומצייר אותם באופן מיוחד, — אין חלקו של זה עם האמנים; אבל אם נסכים, כי דרושה אמנות ממדרגה גבוהה בשביל לחיות את החיים בדרך מיוחדת ולצור בם צורה, — אין כמוהו לאמנות.

יוצר הוא, אף־על־פי שאין יצירותיו מתגשמות לא בקולות ולא במלים ולא בצבעים: חייו הם יצירתו. ובהיות שאי־אפשר להם, לחיים כאלה, שיעברו ויבטלו מן העולם מבלי השפיע על הסביבה, נמצא שצנוע זה מנחיל את העולם אופן־חיים חדש, או מחודש; והעולם מקבל את המתנה ונהנה מברכתה, אלא שאינו מכיר את נותנה.

ומכיון שמעשי יום־יום הם עיקר חיינו, ויחסו של האָדם אל המעשים הללו הוא גלוי־רוחו התמידי והקבוע, — היינו יכולים להכיר את גדלותו של הצנוע מתוך זרם חייו, כלומר מתוך כל מעשיו ודבריו, כקטנים כגדולים. היינו יכולים — אילו היינו מוכשרים להתבונן בהם לעמקם כלרחבם, ולתפוס את קמטי הנפש

כּמישוריה. אולם רוב בני־אָדם אינם מסוגלים להרגיש בגלי החיים, אלא בנחשוליהם בלבד; ועל כּן הם רואים בו, בּצנוע, זרות מתמידה ולא יותר. לגבי הרחוקים ממנו הוא נחשב על סוג ה„דומם"; והקרובים אליו יכּירו את הוד נפשו, את ענותנותו, ולא את גדולתו. ובימי־שלום זורחת שמשו בענוה ושוקעת בענוה, והשקיעה משאירה בלבות מקורביו צער עדין וגעגועים רכּים לאיש הטוב, הנעים, החבר בּשעת־צרה, האציל, המוזר או גם הנפלא — אך לא הגדול.

אך יש שהצנוע נגרף ונשא בנחשול־החיים בעל־כּרחו, ובשעת־דחקו יתּיר את כּחותיו הטמירים ויקראם לעזרתו; — אָז יופיע לעיני הסובבים אותו בגדלו. בגדלו — ולא בכל גדלו: כּי אך צורך־השעה הוציאהו מאהלו לרשות־הרבּים; ובהמלא הצורך, או בבטלו, ישוב הצנוע לסתרו. ביום קרב יוצא יהודה המכּבּי בּראש מחנהו ונלחם כּכפיר־אריות; ואחר נצחון הנהו הראשון לענווים ורכּי־המזג.

ומשום שאין כּחו של הצנוע יוצא אל הפּועל אלא בשעת־תגרה, טועים בו הרואים וחושבים אותו לאיש־מלחמה ואוהב־מדון; בּעוד שבּאמת חותמו שלום, ורק למרות רצונו וכנגד טבעו, בּראותו שהקדוש לו עומד בּסכּנה ואין מציל, — עומד הוא בּפּרץ.

וככל אשר ירבּו בסביבתו המקרים הרעים, המעוררים את כּחו לעבודה, כּן ירבּו ניצוצות מנשמתו להגלות לעיני אלה המקבּלים את רשמיהם מכּלי־שני, מהד המעשים; אולם להבּתו במלוּאה נגלית רק לעין החודרת, היודעת את הדרך הישרה אל הלב.

אחד מבּני־משפחה זאת, אם כּי לא מהקיצוניים שבּה, הוא אחד־העם.

בּן שלשים ושלש שנים אחד־העם בצאתו אל הקהל. ועד אָז? — מהימים שקדמו לכן נשאר זכר: „הכּתבים הבּלים", שהיו מונחים, כּפי עדותו, שנים אחדות באמתּחתּו. ולמה יצאו? — ללמדך, שכּל אותן השנים לא נם בו כּח־היצירה; אלא שהיוצר

היה דן את יצוריו — אחת היא אם קבלו צורה בכתב או רק במחשבה — לגניזה, וגם בגבור המים לא „נפוצו מעינותיו חוצה".

אך הנה הוא רואה את התנועה היקרה לו מכל, שהיא נוטה לדרך מסוכנת לה, וראשי התנועה הם־הם מטיה, והעם נמשך אחריהם בטח, והצופים קוראים „שלום, שלום!"... אז יצא מגדרו וישמיע לאחרים אותה הקריאה שהיה משנן עד כה אך לנפשו: „לא זה הדרך!" — ומאז הוא יוצא אל המערכה בכל פעם שיריח מלחמה, בכל שעה של לקוי האמת והצדק, ושב „מיד כשעשה חובתו".

ומכיון שנבקעו מעיינות השפע, עד שהוא שופע מאליו, חפץ בעל־השפע „להתכנס בתוך נפשו ולקבץ מעט רכושו הרוחני למקום אחד". אך הסכנה עוד לא עברה; אדרבה, מה שנראה לו תחילה כמקרה עובר, נעשה לחזיון מתמיד. ולפיכך הוא צועד עוד צעד לפנים: הולך ובונה לו במה, אשר ממנה יהיה צופה את כל המעשים ויזהיר את העם תדיר. אל במתו זאת הוא אוסף חיל מזער; ותביעותיו, שהוא תובע מאנשי־צבאו, לא רבות הן: אך „יגיעה ושקידה, במעט טעם, הכנה ודעת", במדה „שלא יאכילו את קוראיהם בוסר" — וגם אלה אינם נמצאים לו, והנמצאים אינם כחפצו. בהיותו „בטוח באמתו", שסופה לנצח, הוא מרחיק עוד ללכת בעבודתו — „לחנך פועלים טובים". ובעודנו מתכונן לעבודה־לדורות שלו — והנה יצאוהו גם אלה המעטים שבתקונם רצה. אז בא הספק אל לבו: „שמא אינני עוד פרנס לפי הדור"; ומפני ש„אין דרכו לקרוא למקל ,סוס' ולרכוב עליו בקול ענות גבורה", „יצא בחשאי, הניח מידו את דגלו והתיצב מרחוק לדעת מה יעשה לו".

ורק נחמה מרה אחת נשארה לו: „והוא את נפשו הציל".

כמובן, אין הצניעות כל ישותו של הצנוע; והצניעות עצמה, צביונה תלוי הרבה בשאר תכונות נושאה, שהיא מזוגה ומהולה בהן. בעוד שהגאון מוילנה, הצנוע הקיצוני,

השאיר אחריו רק מה שניתז מנשמתו במקרה, — בא אחד־העם, הצנוע הממוזג, מתוך עבודה ארעית ו„שלא לשמה", לידי עבודת־קבע ולשמה. מכיון שיצא אל אחיו וראה בסבלותם, שוב אין ביכלתו לשוב אל המדבר ולהתבודד בו, למרות נטיתו לכך ולמרות דעתו היטב את רוח־אחיו הקצרה; ובה בשעה שהוא עומד ומזהיר „לא זה הדרך!" — הוא רואה ומראה גם א י ז ו ה י הדרך, הדרך „לתחית הלבבות", וקם ומיסד את „בני משה". וכן הוא הולך וממשיך את עבודתו, עד שמקומו מכירו — והוא נעשה פרנס־הדור, או פרנס לדור.

פרנס הוא — בזה לית מאן דפליג; אולם טיב הפרנסות שלו לא הוברר עדיין כראוי.

כי בין הסוגים השונים של פרנסים, העומדים להם להמונים, ישנם בבחינת ש ר י ־ צ ב א וישנם בבחינת ג ב ו ר י ם.

ה מ צ ב י א, כחו רב לו להביא את ה א ח ר י ם לידי־תנועה; בעוד שהוא עצמו עומד ומפקד: „והיה כאשר ירים משה את ידו וגבר ישראל" — בהשפעה בלבד. המחנה חומר הוא לכח־יצירתו, ובה בשעה הנו גם קרקע־יניקתו; צר הוא למחנה צורה, ומתוך כך הוא עצמו צורתו מסתמנת; בלעדיו אין המחנה אלא קבוץ עוור, ובלי מחנה נשארת אישיותו בבחינת גולם. מצביא הוא כל זמן שיש לו צבא הנשמע לו; אך ברגע שזה מורד בו או עוזבו, הוא יורד מגדולתו. אם מחוקק הוא מצביא זה, הוא שובר אז את לוחותיו ארצה, כדבר אין־חפץ בו; ואם חביבים עליו לוחותיו יותר מעדתו, הוא חוזר עמהם על עדות אחרות. „ואעשה א ו ת ך לגוי גדול" — דבר זה אינו עולה על דעתו, או שעולה ואינו מתקבל שם.

דוגמה לשר־צבא אצלנו — ה ר צ ל. הוא אָסף מחנה אל דגלו, ועיניו היו צופיות עליו ונשואות אליו; בו שם מבטחו, ובבטחונו זה עמד בראשו; שרר בו — ונשתעבד לו, הטהו לחפצו — אף נטה לרוחו. עד שבָּאה עת המשבר — ונשבר לבו.

והגבור — כל כחו בו גופו הוא. הוא הקופץ תחילה לתוך הים, מבלי שקול את הדבר, אם יצאו אחרים בעקבותיו או לא. אין הוא עושה במחנה כיוצר בחומר, אלא הולך לפניו ונעשה לכל יחיד ויחיד ממנו — ביחוד לקרובים אליו במעלה ובמקום — למופת, למרכז ה„חקוי של התחרות". וכשם שאינו שולט במחנה, כך אינו תלוי בו; כי הן לא בעזרתו בטח ולא עליו נשען בצאתו למלחמה. על כח עצמו סמך; ולפיכך, אם יעלה או ירד — ינחל נצחון או מפלה, אך לא ידע יאוש.

ובבחינת גבור הוא אחד־העם. את דגלו הוא נושא ביחידות, מבלי נטות מן הדרך שהתווה לו מראש; מביט לפנים, למרות ההכרה הברורה במה שלאחור; ואינו מתיאש מן הנחמה גם בשעה שהתומכים־במקצת נהפכים למרפים ומפריעים.

מצביא וגבור — הראשון שליט, והשני מחנך.

בעת האסף המחנה, בשעת תגבורת הרוח החברתי, בזמן שכל היחידים נוהרים אל הצבור ומוותרים על עצמיותם, — נזקקים הם למצביא. רבבות העינים אשר להמון אינן מסוגלות לשמור את עקבות צעדיו של הגבור, כי הן גם את דרכו אינן רואות נכונה.

אולם בבוא „ראשית הנפילה" — בשעה שאנשי־החיל נסים מן המערכה, ומהם עוברים אל מחנות הצרים, והטובים שבנושאי־הדגל משמיטים אותו מידיהם בתוקף־היאוש ויושבים לארץ ומקוננים, והמפקדים נבוכים ונושאים עיניהם אל ההרים, — בשעה כזאת אך לגבור עיני השרידים צופיות; גבור אשר יעמוד בפני כל הסערות בקומה זקופה, ויסול להם מסילה ביבשה או יבקע לפניהם את הים.

ומי לנו גבור כ„אוצר היהדות" הזה, כאחד־העם?
אך, אל „ילך עמנו בקרב"; לפנינו יעבור!...

לונדון, שלהי תשרי, תרס"ז.
נדפס ב„המעורר" שנה א' חוברת י"א, תשרי תרס"ז.

חסד־של־אמת

(אזכרה לנשמת ר' שלמה רובין).

הכל תלוי במזל: בעונה אחת נפטרו שנים מזקני הדור — מ. ל. לילינבלום וש. רובין. על האבדה הראשונה כתבו ודברו בכל מקום, ורבים היו אשר נדבו גם דמעות והצעות וכיוצא בהן; ואת האבדה השניה לא זכרו ולא הזכירו אלא העתונאים, המצווים על כך — ובקיצור נמרץ, שאינו מתאים כלל לאהבת־האריכות שבחיינו ובספרותנו. אם היתה רשות שתיקה לאנשי־המפלגה, שמטבעם לבדוק קודם־כל ואחרי־כל בציציותיהם של בני־אדם; במה יצדקו בני־החורין שבנו, המטעימים בכל הזדמנות שבאה לידם את שנאת־השוחד שלהם? — פה בלונדון, למשל, נערכה אספה רבה לכבודו של המנוח לילינבלום, ובה דרש אחד־העם ועמו עוד אנשים שאינם נשבעים ל„דגלים" לשם „דגול". אחדים מהם, שעמדו על דעתם עוד בדור ההשכלה, קבלו מרובין השפעה בשעה שחזרו אחריה והיו צריכים לה; וידוע ידעו עתה, כי הוא לא יזכה לאספת־אזכרה מיוחדת, — ואף־על־פי־כן לא עלה על לב אחד מהם להזכיר נשמתו ולגמול לו, לכל־הפחות, מקצת משכר־ההתפקרות שהם חייבים לו... והעובדה הזאת לא יצאה אלא ללמד על הכלל כולו.

אכן ראויה שתיקה כזו, שלא יעברו עליה בשתיקה.

ה„שותקים" יאמרו, כי אין מדרכה של החברה להציב מצבות, אלא לאלה שהנאו אותה בחדשות; בעוד שהמנוח לא היה מקורי ולא חדש כלום.

שאל אותם ויגידו לך: מי הם המקוריים והמחדשים שבתוכנו? — בעצם הדבר הרי אין אצלנו מקום לכשרון מקורי־בהחלט: לו חסר קרקע ליניקה, ולנו — קנה־מדה להערכתו.

קשים לו, לכשרון המקורי, תנאי הלידה, הגידול והפריה בקרקענו; ואילו התגבר על־פי נס על כל המכשולים והתפתח, לא היינו מכירים בערכו. כי הואיל ו„זכינו" שיהיו חיינו ומדותינו נעשים ונקבעים על־ידי אחרים, — על־כרחנו שנתפרנס, ברוח כמו בחומר, משיוריהן של אומות־העולם, וכל חדש יצטרך להסכמתן; ואם תשמע במחננו דעה חדשה, שלא באה עליה עדיין הסכמה מן החוץ, לאו דעה היא בעינינו.

מחדשים גמורים — לא בקרבנו ולא לנו הם. אלא מי הם מטפחי־רוחנו בדורות האחרונים? — מעתיקים, המביאים נטיעות מכרמי־אחרים אל כרמנו־שלנו. מעתיקי־נטיעות היו גבורי־ההשכלה; מעתיקי־נטיעות היו והנם חלוצי הלאומיות והציוניות; מעתיקי־נטיעות הם כמעט כל סופרינו ומורי־דרכנו. המועטים היוצאים מן הכלל, גם הם אינם עומדים במחיצתם של מחדשים גמורים, אלא שעולים על שאר חבריהם בזה, שהם עושים בנטיעות הזרות שנויים בהתאמה לתנאי הקרקע החדש. אולם, כשיבוא יום־דין ובעולם־הדעות יעשו חשבון כל אומה והכנסותיה לאוצר־המחשבה, ודאי שלא תנחילנו כף־המאזנים שלנו כבוד רב.

ואם כן הוא, שרק על ההעתקה אנו חיים, — מה ראינו להסיח דעתנו מרובין, המעתיק החרוץ? — מה שנקרא אצלנו מקוריות, היה בעבודתו של רובין לרוב הדעות: דבריו היו חדשים במקומם בדור ההוא; והיכן הוא, איפוא, הכלל הגדול, שכל מי שחי לדורו — חי לדורות?

אבל — יטענו אחרים — גם בזמנם, אף כי לא במקומם, היו דבריו של רובין ישנים במקצת ולא היו יכולים לעמוד בפני הבקורת המדעית. דוק ותשכח!

ודבריהם אמת; אבל — מום שבהם הם אומרים לחבריהם. כי מי זה ראה את המדע הכללי בא אל מחננו במועדו? הן על־פי־רוב פוסח המדע על פתחנו ואינו בא אל אהלנו כל־עיקר; וכשיסור אלינו לפעמים, הוא בא באיחור־זמן, לאחר שנתיישן והוא קרוב להיות עובר־בטל. ולא בחכמות חיצוניות בלבד

כך! קראו את רוב החדושים בחכמה ה פ נ י מ י ת שלנו, בחכמת־ישראל, המופיעים בעתונותנו מזמן לזמן, — ותווכחו. והרי זוהי החכמה האחת שיש לנו יד בה, ועל־פי דין צריכה היא להיות כולה שלנו, ולפי דעת אחרים צריכים אנו כולנו להיות שייכים לה ורק לה... לא, בפני המדעיות שבספרותנו כיום לא יבוש שלמה רובין!

זאת אחת. שנית: אותו מקצוע שעסק בו רובין רחוק עדיין בכלל מלהיות מדע. רוב החקירות וההנחות בענינים אלה מיוסדות או על עדותם של קדמונים, שמציאות ודמיון שמשו אצלם בערבוביה, או על זו של אחרונים, ששנאה ואהבה מקלקלות אצלם את השורה. פ ל י נ י ו ס בימי־קדם העיד על מציאותו של שבט אפריקני אחד, אשר בניו מחוסרי־גולגלות הם, ופיהם ואזניהם נטועים להם בחזם; ו„מלך העתונים" במאה העשרים — ה „ ט י י מ ס " ה ל ו נ ד ו נ י — מאמין בעלילת־דם... וכחה של ההשערה המדעית! לפני שנים אחדות היה מעשה בפרופיסור אנגלי, אחד הפוסקים באשוריולוגיה ומשגיח על המחלקה המזרחית ב„בריטיש מוזיאום", שהובאה לפניו טבלה אשורית לתרגום — ותרגמה. לימים הובאה לפניו אותה טבלה שנית; לא הכירה — ותרגמה בשניה, אבל תרגום שהיה שונה מן הראשון מן הקצה אל הקצה. עמד על זה אחד מסגניו וגלה קלונו ברבים, ועל דא אפקוהו לאותו פרופיסור מ„בית־מדרשו". וחבל על שאין בעולם די מגלים ומוציאים: אלמלי כן היו מוציאים מבית־המדרש רבים מן החוקרים בענינים אלה.

ושלישית: מי שהמדעיות ת כ ל י ת היא לו, חייב להזהר בה, בפרטיה ובכלליה; אבל אדם המשתמש בה כ ב א מ צ ע י בלבד, אין מדקדקים עמו אלא עד כמה התאימה זו למטרתו. רובין לוחם־ההשכלה היה, ושאל כלי־זיין מאוצר המדע; ומי זה יבחן כלי־זיינו עתה, לאחר מעשה, לאור המדע הטהור? רשאים אנו לשאול, אם השכיל להשתמש בהם למטרתו; ועל זה אי־אפשר שלא לענות: הן! —

בדור כדורנו, שהעממיות נעשתה מטבע עובר לסוחר, יש פלס אחר לדברי איש ואיש: הפופולריות. רובין — יאמרו מליצי העממיות — לא דאג להסביר דבריו לקהל הגדול; על כן לא הרגיש הקהל בהעדרו ולא הביע על זה את צערו — ויישר כחו של הקהל!

ה„קהל" של הקוראים העברים! — מי הם הקוראים עברית בזמן הזה, חוץ מן הסופרים ומועטים ממקורביהם? הלהם נדאג, להכין בשבילם מטעמים קלים? הם רשאים, גם מחויבים, לפצח לפעמים קליפה קשה במקצת. אבל באמת יסודם של הקושי והיבושת, המיוחסים לכתבי רובין, בדמיון יותר מאשר במציאות. יש מדבריו הנראים כקשים — ואינם בעצם אלא עמוקים, מפני שנושאָם הוא מעולם־האצילות, הדורש מן העוסקים בו כי יתפשטו באותה שעה את גשמיותם; אחרים מדבריו נראים כקשים רק מפני הטרמינולוגיה המדעית שלו, השונה במדה ידועה מזו המקובלת בספרותנו מימי־הבינים; אך רבים הם ספריו ומאמריו הנוחים ונעימים למקרא עד היום. טרחו־נא וקראו בם — אם לא תתענגו על רוח הפשטות השורה עליהם, על האמונה התמה והעמוקה הממלאָה אותם, ועל השאיפה הברורה והכוונה הטהורה המונחות ביסודם. ובין גלי הידיעות, שבהן ספריו גדושים, התבוננו וראו — אם לא תמצאו הרבה ניצוצות של שירה והסתכלות ברזי־עולם. ושירה פשוטה ואמתית כזו חביבה עלינו מאלפי חרוזים מלאכותיים על „שיחות־דקלים" ושיחות־רוחות ושיחות־לילין וכל כיוצא בהן, שבהם אָנו טובעים בימים אלה — ואין מציל.

ובעת האחרונה נתקבלה בחינה חדשה במחננו: פעולתו, או דרשתו הנאָה, של אָדם מישראל לטובת הלאומיות; „הלאומיות" — במובן המוגבל — שאינה כוללת דבר מרכושנו הלאומי אלא את ה ת נ ו ע ה הלאומית בלבד. הבחינה הישראלית העתיקה היתה: „עסקת בתורה? עסקת במעשים טובים?" — משבאָה החסידות, עמדו ובטלו את הבחינה ההיא מפני בחינה חדשה, הכלולה ב„פדיון" וב„תקון"; ועל סמך זה סגרו פרחי־החסידים בפני

הגאון מוילנה את שערי גן־העדן. ואנחנו, בניהם, מעמידים את כל עולמנו על ה„שקל" ועל אמירת־אָמן; ואילו כבשנו, חלילה, אָנו הציונים את הקהלות־של־מעלה והושבנו אחד מאנשי־שלומנו אפיתחא דגן־עדן, לא היתה לו תקומה, לקדוש הלז, גם עתה: עסקת במכירת שקלים? קראת „הידד"? לא? — לגיהנום!...

— רובין דרש רק השכלה; אך מה פעל לטובת הלאומיות?

„רק" השכלה! מילתא זוטרתא — ובימים ההם: בימים שכל העולם כולו היה אָסור עלינו בהנאָה; בימים שטובי ספרינו נחשבו לספרים חיצוניים, ור׳ י. ב. לוינזון כתב ספר בן שני כרכים להוכיח מתוך התלמוד, שהמקרא מותר בקריאָה; בימים שירדו עם כל „מקצץ בנטיעות" לחייו, וצדיק כר׳ אברהם כהן נידון למיתה בידי־אָדם ממש! — נקל לנו להתפעל מן החסידות היום, אחרי שהיא רחוקה ממנו ואָנו חפשים מעולה. פרץ, היושב בפולין, מרחיק עדותו ומספר לנו על אודות חסידי אוקריינה, שכנור תלוי בבית כל אחד מהם, והכל יודעים גם חייבים לנגן בו. שאלו את שלום־עליכם, בן אוקריינה עצמה, ויגלה לכם את פירושו האמתי של נגון „עלי כנור"; והפירוש ההוא יהיה סותר בהחלט לזה של פרץ ה„חסיד". — בקיצור: קראו לשאלת־ההשכלה מה שתקראו; אך לא תוכלו לכחד, כי בזמנה היתה היא שאלת־כל־השאלות, ונושאיה — גבורי־הדור. וכי מפני שדרך זו, שנלחמו הם על כבישתה, סלולה עתה לפנינו, — נהיה אָנו כפויי־טובה ונשפיל את ערך עבודתם?

— מה עשה רובין לטובת הציוניות?

והשואלים הללו כאילו שוכחים, כי כל העבודה הציונית, שאָנו עוסקים בה, אינה אלא אמצעי לתכלית, יצירת תנאים להתפתחות כלל־ישראל כשר וגידול אנשים־עברים כשרים. ליצירת כלל כשר אין אמצעי אחר אלא זה, שציוניות שמו; אבל הפרט, שקדם את הכלל וחזר ל„ירושלים־של־מעלה" ותקן את נפשו בבחינה

האנושית והיהודית, כרובין, — פעל ברוח הציוניות יותר ממאה ציונים, שוקלים ומשקילים כאחד, המפקירים את נשמתם לשאול־הגלות.

מה עשה רובין לטובת התנועה הלאומית? —

בדרך בלתי־ישרה עשה ועשה. רעיון־הגאולה לא חדש הוא בעם גולה; החדוש שבציוניות הוא בזה, שלפיה צריכה הגאולה לבוא בדרך הטבע. ואולם כיצד אפשר היה גם לחלום על גאולה טבעית, בזמן שכל ישותו של עם ישראל נחשבה לדבר העומד מחוץ לגדר הטבע? — נחוץ היה להוציא תחילה את עמנו ממרכזו של עולם, שבו היה תקוע — לדעתו — עד קרוב לזמננו, ולהעמידו בשורה אחת עם כל העמים והלשונות; נחוץ היה לבטל את החוקים המופלאים, שהקיף עצמו בם, ולהכניסו לתוך גדר הטבע. כך דרש ההגיון, וכך עשה הזמן — בהגיון או שלא בהגיון — ושחרר אותנו מן השעבוד למזל מיוחד והכשירנו מצד זה לגאולה. ובשחרור הלז היה רובין אחד מן הלוקחים חלק בראש; — האומנם לא עשה בזה דבר בשביל התנועה הלאומית?

ולא בדרך אמצעית בלבד; גם בדרך ישרה נגע המנוח בלאומיות, פעמים בדרך־אגב ופעמים מלכתחילה. כל מלחמתו עם ה„בערות" היתה אף היא עבודה לאומית ולשם הלאומיות, שכן הוא מטעים וחוזר ומטעים, כי היהדות היא שלילת הבערות — ומסגנון הדברים ניכר, שלא נאמרו לשם תכסיס בלבד. לא כולנו נסכים להשקפה כזאת על יחסן של היהדות והבערות זו לזו; אולם הסכמתנו בזה אינה מעלה ואינה מורידה. השקפתו זו — אם נסכים לה ואם לא נסכים — מעידה על היסוד הלאומי שבעבודתו האנושית; ומי יתן והיה יסוד לאומי אשר כזה לעבודתם של רבים מן העוסקים בלאומיות בקרבנו!

בקיצור, כל הטענות המנויות למעלה אינן מניחות את הדעת, מפני שיש מהן בלתי־נכונות, והנכונות במקצת אינן מספיקות. ואלא מפני מה זכה רובין לשכחה? —

מפני ז ר ו ת ו.

בן־ד ו ר ו היה ר׳ שלמה רובין בדעותיו; אך בתכונתו היה זר לו, לדור זה קהה־העצבים, שאינו תופס אלא את הרעש והצעקנות והפרסום. ולפי־זה צדקו השוכחים: רובין היה תלמיד־חכם שאינו יהיר, איש־מלחמה הרודף אחרי השלום, בר־פלוגתא הזהיר בכבוד מתנגדיו, גבור הכובש את עצמו תחילה; בעל מזג פילוסופי, צנוע, תמים ועניו — כאחד החכמים הקדמונים, כתלמידו של שפינוזה, — ומה לנו ולזה?...

* *
*

כד הוינא טליא, הייתי תמה על האגדה של ל״ו צדיקים נסתרים, שעליהם העולם עומד. ראשית: במה זכה המספר הזה, ל״ו, יותר ממספרים אחרים — כל״ב, מ״ב ודומיהם — העולים עליו בקדושה? ושנית: מפני־מה נסתרים הם? הלא טובים מהם הנגלים, שהם עלולים להיות למופת לאחרים בדרכיהם! — את הקושיה הראשונה השארתי, כמובן, ב„תיקו״; והשניה נתרצה לי משגדלתי ויצאתי אל עולם־המעשה והתבוננתי בתהפוכותיו. נסתרים דוקא: כי עולם כעולמנו, שרוב יסודותיו מתערערים על־ידי אהבת־הבצע ואהבת־הכבוד וההתפארות־בשוא, — האיך היה יכול להתקיים בלי צדיקים נסתרים; נסתרים, שיעסקו במעשים־טובים למען יחיו, ויחיו למען יעסקו במעשים־טובים — ולא יבקשו תשלומים, ולא יחזיקו טובה לעצמם, ולא יקראו על נפשם: כהנא אנא, גברא רבא אנא — אברך!

ואני באזכרתי זו, לא לגמול חסד עם רובין ה ס ו פ ר באתי: הלה עבד בשקידה יותר מדור שלם וראה פרי בעמלו — ומה לו עוד?... ואלא למי הומה הלב? — לרובין ה צ ד י ק: אחד מל״ו נסתרים נסתלק מקרבנו — ומי יביא לנו, בדור כזה, תמורתו?

לונדון, כ״ח אייר תר״ע.

נדפס ב„הפועל הצעיר״ שנה ג׳, גליון 20 (ז׳ אב תר״ע).

בעל־תפלה

בכל עת שאָנו מתיחדים עם שירתו של ב י א ל י ק, מתעוררת בנו בת־שאלה, צנועה ועם זה תּבענית, לאמר: מאין באָה ה ד ב ק ו ת שאָנו מתדבקים בשירתו של זה, ו ה ח ב ה ה י ת י ר ה שאָנו מראים ליוצרה?

אם מפני שמשורר הוא? — אין ביאליק בן־יחיד בדורנו! הרי ט ש ר נ י ח ו ב ס ק י, שחשף לפנינו הוד והדר מערבות האידיליה; הרי ש נ י א ו ר, שהשפיע עלינו עוז ובריות מן התקופה שלפני מתּן־תּורה. כּולנו מוקירים את שירתם; אך אין אָנו מתדבקים בה, חוץ מיחידים, בעלי שורש־נשמה של אותם משוררים.

תּאמר: משורר לאומי הוא? — גם ג ו ר ד ו ן היה משורר לאומי! אָמנם, משנתּקו מיתרי כנורו, עמדו עליו עוררין לגזול ממנו כּתר־השירה, ונלחמו גם יכלו לארי המת. אולם את זה אין להביא בחשבון כּל־עיקר: ראשית, מפּני שאותן השגות יש בהן הרבּה מ„מיטב השיר"; ושנית, משום שגם לפני ההשגות היינו קוראים את דברי גורדון בּדחילו יותר מאשר בּרחימו.

יש אומרים: נביא הוא! — והדברים מתקבּלים על הדעת, אך אינם מניחים אותה. כּמה נביאים קמו לו לישראל בּימי־קדם — האם הראו להם בּני־דורם חבּה יתירה ב ע ו ד ם ב ח י י ם? ומה נשתּנה ביאליק, שזכה לשכר־מצוה בּעולם־הזה? אפשר לענות ולאמר, כּי לא הרי אחרונים כּהרי ראשונים — כּי טובים אָנו מאבותינו רודפי־הנביאים; אך מי תּמים ויאמין לתשובה זו?

אחרים אומרים: ממקור־קדומים הוא! — והדברים נכונים, אך סתמיים בּיותר, וצריכים תּוספת והגדרה. מקור־הקדומים של אומתנו מסתּעף לכמה זרמים, השופעים דרך צנורות שונים.

ממקור־קדומים היא הגדת־העתידות, למשל; ממקור־קדומים הן הקינה, התוכחה, ודומיהן. אך לא הרי האחת כהרי השניה: הגדת־עתידות היתה מביאה את השומעים לידי לעג, קינה — לידי דכדוך־הנפש, תוכחה — לידי אימה או לידי חרון. ואיזהו הצנור שדרכו יוליך אדם את השפע — ויקנה לו חבה ודבקות? —

בדוק בגעגועיך ותמצא, כי צנור זה אינו אלא צנור־התפלה, שאותו מצא ביאליק סתום — ופתחו.

אולם המושג „תפלה" נטשטש מרוב שמוש; וכדי שנוכל להגותו בכוונה, נחוץ להתעכב עליו בראשונה, לברר את מהותו ולהשיבו לאיתנו.

*   *
*

ארבע מדרגות בתפלה: א) תפלת־הקבע של הצבור; ב) תפלת־הקבע של היחיד; ג) תפלת־עראי שאולה; ד) התפלה המקורית.

במדרגה התחתונה של הסולם עומדת התפלה־בצבור. איזהו האדם המבקש לו שותפים לדברים־שבלב? — כל שהוא בבחינת אבן. האבן הזאת עלולה להתיז מקרבה ניצוצות־ניצוצות, אם אך יקרבוה אל אחותה האבן ביד־חזקה; אבל כל זמן שהיא מונחת לבדד, אין ההתלהבות חלה בה. יתר על כן: הניצוץ של כל אחד ואחד מאלה, אינו תופס הרבה, לא במקום ולא בזמן, וממיעוט חשיבותו אינו קובע ברכה לעצמו; ורק בהתקרב ניצוץ לניצוץ במספר הגון, הם מצטרפים ל„מנין", ששלהבתו מספיקה לו כדי שעה קלה של תפלה־במשורה. מנין יש כאן, אך לא בנין.

למעלה מתפלה־בצבור עומדת התפלה־ביחידות. כל שאינו מפחד לפרוש מן הצבור, מעיד על עצמו, כי הניצוץ שבנפשו בעל־עצמיות הוא. אמנם גם במדרגה זו אין הניצוץ מתלקח מאליו: נרדם הוא, ואינו יוצא מן הכח אל הפועל עד שתגע בו התעוררות מן־החוץ, בצורת מצוה המזרזה בו

ומכריזה: פלוני־אלמוני, הגיע זמן קריאת־שמע של שחרית — קום ויחד את בוראך!... אולם ניצוץ זה, של המתפלל ביחידות, מכיון שניעור, הריהו בבחינת „חי נושא את עצמו", ואינו תלוי בגמילות־חסד של שותפים.

בין במדרגה ראשונה, בין במדרגה שניה, התפלה מצות־אנשים־מלומדה היא. כולה מן המוכן — הצורך בה, תוכנה, שעורה, זמנה ומקומה; והמתפלל אינו רשאי לשנות בה ובתנאיה אף במשהו. חובה היא, ובמקום שיש חובה אין השלהבת עולה מאליה. קבע היא, בלתי־מסתגלת אל צרכיה המתהווים של הנפש; ויוצא מזה, שהנפש החיה מצווה להסתגל אל התפלה המאובנת. גזרה היא, ואין גזרה נכנסת אל הלב; לפי זה, התפלה מן השפה ולחוץ היא. וזכר לדבר יש: שכל המצווים על תפלת־קבע מוזהרים וחוזרים ומוזהרים, שיהיו משמיעים לאזניהם מה שהם מוציאים מפיהם. עול היא, ואין מושכים בעול מתוך אהבה, אלא מתוך יראה. מתנת־חנם היא, והמקבל עומד בה כעני־ממעש, ומחוה קידה כעבד לפני רבו. בבחינת מי־בורות היא: הבור סוד ואינו מאבד טפה, אך מים חיים אין בו.

במדרגה גבוהה מתפלת־קבע עומדת תפלת־עראי השאולה. גם זו מתרקמת מחוץ ללבו של המתפלל; אולם השאיפה אליה נובעת מבפנים. בבחינת בת־זוג היא, שכל המשתוקק אליה חייב לחזר אחריה; וכשהוא מוצאה, אינו מוצאה אלא ביגיעה, הלכך הוא רואה עצמו כקונה ולא כמקבל־נדבה. הצורך גרמה, ובמדה זו יש לה אחיזה בלב אומרה. רשות היא, ואין אדם נזקק לה אלא מתוך אהבה. תוצאת הבחירה היא, ואין הבוחר אסור בשלשלאות של תוכן, שעור, זמן ומקום קבועים מראש. — המום שבתפלה זו הוא, שגם היא „בעלת בחירה", בלתי־כפופה לדורשיה, ולא בכל עת היא נמצאת להם. פעמים שהנפש, הצמאה לתפלה, תועה בישימון ,ובשעת דחקה היא שותה מן המים המרים, או שהיא חובקת אבן צחיחה וקוראת לה: אמי, אמי!

שונה היא תפלת־העראי מחברותיה שנמנו לפניה; אך יש בהן צד־שוה אחד, שהוא כפול־שלשה: מה תפלות־הקבע העתקות הן, אף זו העתקה; מה תפלות־הקבע אין המתפלל מושל בהן, אף זו כך; ומה הן עקרות, אף היא אין לה תולדות.

במעלה העליונה עומדת התפלה המקורית, שבה הרגש ובטויו נולדים תאומים, בזמן אחד ותוך לב אחד. דומה היא לתפלת־עראי השאולה בזה, שאין בה לא משום קבע, לא משום עול, ולא משום „נהמא דכסופא"; אולם עיקר־זכותה מונח לא במה שאין בה, כי אם במה שיש בה. יניקתה מקרקע־בעלים; על־כן עורך אותה בעליה מתוך ענוה של בן־חורין: עיניו למטה ולבו למעלה — כבן לפני אָביו. ממעין־המתגבר היא נובעת, ואין בה חשש יבושת. יוצאת היא כולה מן הלב, ולפיכך חביבה היא יותר מחברותיה; ואפילו הצבור, שבכלל נוח לו הקבוע מן החדש, מודה בכך בשעת־הדחק. תדע, שכן בכל זמן שהצבור צועק ואינו נענה, הוא שולח לפניו את היחיד, היודע לכוון תפלתו לפי צורך השעה. יצירה היא, ויצירה עשויה להסתגל: נשמעת לכשרון יוצרה, והולמת את מעלת־רוחו באותה שעה. ואף־על־פי שהיא נשמעת ליוצרה, אין היא משועבדת לו כחומר הלז. בבחינת בת היא, שמולידה מנחילה מסגולותיו, אך אינו מתעמר בה. — עד כאן התפלה המקורית — תולדה; מכאן ואילך היא נעשית אָב — טופס־ראשון לתפלותיהם של אחרים, אם יחידים או קהלות. המתפלל־בעדו, המתנה את געגועיו הפרטיים, מעורר הד בלב יחידים, מאחיו־לגעגועים, והללו מלחשים עמו כל אחד מחביון פנתו; ושליח־הצבור, שבצרת הרבים לו צר, הקהל חוזר על ברכותיו בקול רם. בין אלה ובין אלה — מסילתם נעשית רשות־הרבים.

מועטים הם בעלי־התפלה, יחידי־סגולה, שלא כל דור זוכה להם; אולם רוב בנין של מתפללים הם: כי מה יעשו ששים־רבוא של בעלי־מנין באין לפניהם מפלס־נתיבה אחד, אשר יתן

צורה לרחשי־לבם ואשר ישים את התפלה בפיהם? „אָז ישיר משה ובני־ישראל" — משה תחילה, והדר בני־ישראל.

אין לך חברה, שאין תפלותיה משתלשלות דרך ארבע מדרגות אלה. ראשונה בזמן באה התפלה הראשונה במעלה, הלא היא התפלה המקורית. רגש מתחולל בלבו של אָדם־ויוצר, היודע לכבוש את הרוח ולהלבישו צורה — והלב משתפך בתפלה, אם על עצמו או על הקהל. בעקבותיו של היוצר יוצאים המעתיקים־בכוונה, תאבי־התפלה שלבם בן־חורין ולשונם אסורה: נפשם חלה ואינה יולדת; ועל־כרחם שיבקשו לה תקון בתפלה שאולה, שנולדה לרגלי צרכים כצרכיהם. מכיון שבני־החברה שנו ושלשו בתפלה שאולה, שלא השתתפו ביצירתה, היא נעשית להם כתובה, והם קובעים לה עתים; ולאַט־לאַט הם דשים בה, וההרגל הופכה לטבע־שני, שאינו טעון כוונת־הלב מלכתחילה. ואָז, ותיקים שבחברה משכימים ומעריבים לחזור על התפלה ביחידות; ונחשלים שבה, שאין כח־רצונם מספיק להתעוררות ביחידות, החוק כונסם למקום אחד, בשעה ידועה, ושם הם כופים עצמם עד שרוצים בתפלה.

דרכה של תפלה מלמעלה למטה היא, איפוא: לידתה — בקדשי־קדשים של היוצר, המקריב משלו; משם היא נעקרת ובאָה לקנן בלבם של המעתיקים, הקונים אותה ביגיעה; אחר כך היא נהפכת למזמור־חוקם של ותיקים, הזוכים בה חנם; ולסוף היא נעשית לקרבן־התמיד של הצבור. והתפלה ממדרגה אחרונה, התפלה־בצבור, לאָן היא יורדת, כשעברה שעתה ובטל ערכה? — אין היא יורדת, אלא שבה ומתעלה.

כי ברבות הימים הולכת גם שארית נשמתה של תפלת־הקבע ופורחת הימנה. בינתים מתפתח הלב ומתמלא המיה חדשה ותביעות חדשות; ולב זה המשוחרר, התובע תפלה חדשה, מנתק את הקשרים שבינו ובין התפלה הישנה, שנפסלה. אותה שעה, שנכרתה תפלה מן הפה ותפלת־הלב עדיין לא נתגלתה, שעת בין־השמשות היא. חללו של העולם החברתי מתרוקן מכל לחש; נפש האָדם יראה את געגועיה הערטילאים; ונדמה, כאילו נצחה הדממה

את הלחש נצחון גמור, ולב ופה כאחד נאלמו עולמית. אולם, כל עוד יש בחברה סימני־חיים, אין לחשוש לזה; מפני שאין חברה חיה שרויה בלי תפלה לאורך ימים. הדממה המעיקה אינה אלא הדממה שלפני יצירה; יעבור זמנה — ותשוב תקופת־הלחש לכשהיתה. החברה מעמידה מתוכה שליחי־צבור בעלי־יצירה, והללו נופחים רוח חיה במלים המתות, על־ידי צירופים חדשים, מקוריים. וחוזר חלילה.

* *
*

ואנחנו — בני אברהם, יצחק ויעקב?

מתחילה בעלי־תפלה היו אבותינו: אביה של אומתנו הראה בקיאותו בתכסיסי־תפלה, בין כשהתפלל על עצמו, בברית־בין־הבתרים, בין כשהתפלל על אחרים, במעשה סדום ועמורה. מחוקקנו — כבר העידו עליו בני־מדין, שביניהם גדל, כי לא היה כחו אלא בפיו. ותורה מעידה, שיודע היה לכוון תפלתו לפי צורך השעה: על היחיד הסתפק בתפלה הקצרה „אל, נא, רפא־נא לה"; וכשהיה כלל־ישראל בסכנה, התנפל „לפני ה' את ארבעים היום וארבעים הלילה". וראה, כמה חביבה היתה תפלתו לפני המקום, שלא שבה ריקם מעולם, חוץ מפעם אחת — כשבקש רחמים על **עצמו**. גבורינו, לא נצחה חרב־פיפיות שבידם אלא בזכות רוממות־אל שבגרונם. נביאינו, כל חייהם היו תפלה אחת ארוכה. ספר תהלותינו, אין לך אומה ולשון שלא באה ללקוט ממנו צרי לנפש. מקדשנו נועד להיות „בית־תפלה לכל העמים". ואף אלהינו, כשבא להגביר מדת־הרחמים על מדת־הדין, הוא פותח ב„יהי רצון".

בני־העליה היו מחברי התפלות, ושאר בני האומה היו קוראיהן, איש כפי השגתו. וכל עוד היה ישראל נער, לא נעשתה לו התפלה לחק־עולם; אלא בכל דור ודור היתה מתחדשת, לפי צרכיו של אותו דור, ואדם מישראל היה רשאי לשפוך שיחו לפני

קונו בכל מקום ובכל זמן שהוא — והקדוש־ברוך־הוא שומע תפלתו. „בכל המקום אשר אזכיר את שמי, אָבוא אליך וברכתיך".

אך משלקתה חופשתנו, לקה עמה גם חופש התפלה. את מקום הנביאים־היוצרים ירשו החכמים־המתקנים, אלה שתקנו תפלות בשביל אחרים ועשאון חובת־גברא, דבר השוה לכל נפש. מאָז נהפכה התפלה לעבודה. אָמנם עדיין היתה העבודה — „עבודה שבלב"; והלב לא חרב כליל אפילו עם חורבן־הבית: ליחו הפיוטי נגנז, כדי שלא תהיה עין־רעה שולטת בו, אך לא נס. ולפי זה אָנו מוצאים שקיום־המצוה היה מסור לנטית־הלב: העוסק בתורה היה פטור מן התפלה, לדעת האחד; השני לא היה מתפלל אלא במקום שהוא לומד; היה מי שסבר, כי תפלת־ערבית רשות היא; אחרים לא היתה דעתם נוחה מתפלת־קבע, שאין עמה חידוש. ומזמן לזמן השתחרר הלב מכבלי ה„עבודה", והשתפך בתפלה מקורית נאדרה, כתפלותיהם של אבן־גבירול, הלוי וחבריהם — עד תפלת „לכה דודי" ועד בכלל. אולם אלה היו היוצאים מן הכלל — ה„זכר למקדש"; בעוד ששאָר כל הפייטנים מימי־הבינים חברו „יוצרות" תחת יצירות, ומקומה של השתפכות־הלב נטלה אצלם השתפכות־המוח.

ומשגברו הצרות ונתמעטו הלבבות ביותר, נסתתמו מעינות התפלה לגמרי, ונשפטנו לרוות צמאוננו במי־בורות, בלקוטי־קדמוניות בלבד; ואָז נחתם סדור־התפלה. תוצאותיהן הקשות של חתימות ממין זה ידועות למדי: עם חתימת המקרא נקפד חוט הנבואָה; חתימת התלמוד היתה סוף הוראָה. גם חתימת ה„סדור" הביאָה לידי תוצאָה מעין זו: על־ידיה נחתם גזר־דינה של התפלה בת־החורין, בין החפשית לחלוטין, בין החפשית לשעורין. ומכיון שנמסרה התפלה לדפוס, נמסר גם הלב לדפוס — כי קבל עליו את הדין בהכנעה וחדל להתקומם. אפילו החסידות, שנתכוונה להפוך קערה על פיה ולעשות את יסוד־התפלה עיקר העיקרים בעולמנו, — אפילו היא לא היה בכחה למרוד ב„סדור". די היה לה בחידושים כל־שהם, כעין התרת תפלה־ביחידות, איחור

זמנה ושנוי הסדר של פרקיה — „הודו" קודם ל„ברוך שאָמר" או „ברוך שאָמר" קודם ל„הודו", — וב„תקונים" כאלה דמתה לצאת ידי החובה של שדוד־מערכות.

ירידתנו כשהיא לעצמה היתה כהלכה: מבנים למקום נתגלגלנו והיינו לעבדי ה„סדור". אולם יותר מדי אָרכה התקופה האחרונה, תקופת השעבוד, עד שכמעט נואשנו מחידוש התפלה. בינתים החל הלב המוכה להראות סימני חיים חדשים; החיים החדשים הולידו תביעות חדשות, שלעומתן נראה ה„סדור" הישן — ישן־נושן. הלב התוסס בעט בתפלה נוקשה; תפלה חדשה עוד טרם נשמעה; אלמי־התפלה נתרבו במחננו, ובחללו של עולמנו גברו הקרירות והריקניות. והיינו משתאים לדעת, אם השעה שעת בין־השמשות היא, שעת־מעבר מדומיה לשירה חדשה, או השעה האחרונה, המבשרת את בוא הדומיה הנצחית.

בדור שלפנינו נתעורר ניצוץ של תפלה ונאחז בנשמתו של משורר הדור ההוא, י. ל. גורדון, שישר את המסילה לפני ביאליק בכמה אופנים. אולם הניצוץ הלז נתגלגל לתוך „הים הקרוש", לתוך סביבה של כפירה, על כן לא יצא ללהב; בקפאון זרח ובקפאון כבה. בשביל שיפתח פה לאלמים, היתה דרושה שלהבת שלמה מצד אחד וספירה־של־כושר מצד שני — נפש משורש־התפלה בתוך דור־זכאי; ושני התנאים הללו נתמלאו עתה: השלהבת נתגלתה בנשמתו של ביאליק, והספירה הכשרה נמצאָה בדור בעל־תשובה זה שאָנו חיים בו.

אם לשירה — יש לו, לביאליק, חברים בספרותנו; אך לתפלה אין לו חבר בין משוררי־הדור. שהם מנגנים לפנינו, והוא מדובב את שפתותינו; הם מגלים לנו מהגיוני לבם, והוא מסייע לנו לגלות את לבנו אָנו.

ספר־התהלות של חיים נחמן ביאליק אינו סדור „כל־בו". מעטה בו המית־הגעגועים שבין אָדם לקונו; וחסרה בו תפלה־זכה לאָדם הרגיל בחובת־הלבבות. הבורחים מן האשה אל האשה מוצאים בו הד לרחשי־לבבם; אך הבורח מפני האלהים אל

האלהים ו„מתכסה מחמתו בצלו״ — עד היום הוא מחויב ללכת אצל המשוררים־הפילוסופים של תקופת־ספרד. מי שיצרו הטוב משיאו ליהנות מיפיו של הטבע המוחש, ידרוש בביאליק; אך מי שנכסף להדבק ב„זיו העולם״, מפני שהוא „חולה אהבתו״, לא ימצא אצלו תרופה. תובע הוא, משוררנו, את עלבונו של היהודי מאלהי ישראל; אך מתהלך הוא בשלום עם „יוצר אור ובורא חושך״, ש ב כ ל ל „דרך רשעים צלחה״ בעולמו. כלל־ישראל מצא בו סניגור; אולם הפרט, היחיד הנמק בעוון־הולדו, ישוב ממנו כלעומת שבא. בקיצור, ביאליק אינו פוסק אחרון; ואין לתמוה על כך: ה„סדור״ החדש לא נחתם בו, אלא נפתח על־ידו, — והמתחיל בתחיה אין אומרים לו „גמור!״...

דייהו, שזכה להיות הפותח את צנור־התפלה הסתום. וכשיפתר חלום־התחיה לטובה והמשכת־השפע תהיה לנחלת־הרבים, יעמוד קובץ־מזמוריו בראש סדור־התפלה החדש של אומתנו המחודשת: סדור־התפלה ה פ ת ו ח — שיהיה פתוח לכל דורש, בכל נפתולי החיים, ופתוח לכל חרש ומתהווה; סדור־התפלה ה מ ת פ ת ח — שיהיה מתמלא מדור לדור ואינו נחתם עולמית.

כ״ט ניסן, תרע״ו.

נדפס ב„התורן״ שנה חמשית, גליון ל״ד (י״א כסלו, תרע״ט).

נשמה־לבטלה

(לזכר אברהם רובינזון).

במקום־תורה אחד אשר במדינת הלוויציה, בעליתו של אחד הסופרים העברים הצעירים, נפגשתי אתו ראשונה, לפני חמש־עשרה שנה.

בין הנאספים נמצאו אחדים מפרחי־סופרינו, שגלו למקום־תורה הלז, ועמהם אחרים, שיצאו להם מוניטין בספרותנו לאחר־זמן; וכדרכם של תלמידי־חכמים עניים, הרעבים לתורה וללחם, התלקחה ביניהם מלחמה־בשלום, מלחמתה של תורה. נושא הוכוח היה החלק השני של ספר „על־פרשת־דרכים", שאך יצא אז לאור. והמתווכחים, היו מהם שלא ניכרו בהם סימני־אישיות; רק קול דברים שמענו, ותמונה איננו רואים. אחרים, כבוד עטם היה מגין עליהם, שלא יחקור הרואה במופלא ממנו. אחד היה ר ו ב י נ ז ו ן, שהספיקה לו זכות־אישיותו בלבד. בעל קומה־זקופה ושכל־ישר; בעל הרגשה דקה, והוגה־דעות מתון; מכבד דעות חבריו, ואינו מוותר מדעותיו שלו; נדיב־הרוח, אך לא פזרן; זהיר בדבריו ושוקל כל הגה היוצא מפיו — כאילו יחרב עולם ומלואו בגלל טעות כל־שהיא במחשבה. לא לחנם התראה כנושא־כליו של א ח ד ־ ה ע ם כל אותו הערב.

ספורים היו דבריו. נדמה, שבכוונה עוצר האיש בשטף־דעותיו, כאילו דבר־סתר עמו. לאחר כמה שנים, כשהכרתיו לדעת מקרוב, נתגלה לי ה„סוד": את נר יי — את נשמתו — היה מסתיר מעין זרים.

ושוב נזדמנו שנינו לפונדק אחד — ל„המעורר" של ב ר נ ר; וגם בפעם ההיא היה נושא דברינו — אחד־העם, שבאותה שעת־חירום חל חג יובלו. רובינזון פרסם מעין מכתב־גלוי לאחד־העם,

ובו פתח בדברי־הערצה וסיים בדברי־תוכחה כנגד הרועה, שעזב את צאן־מרעיתו בשעה שהקיפון זאבים; ואני נסיתי כחי להעתיק מן המחשבה אל הכתב את הצורה, שבה שויתי לפני עד אז את הרב. אני, עטי המתחיל היה רועד בידי — וחתמתי שמי מפורש על מאמרי; ורובינזון, שלא אחת ראה שמו בדפוס לפני כן, בחר לדבר בהסתר־פנים, גם במאמר ההוא, גם במה שבא ממנו ב„המעורר" אחר־כך. מה ראה על ככה: הכבר החל הספק לנקר בלבו ולערער את יסודות אמונתו בכחו?

ובו בזמן היה הוא משמש בלשכת „עבריה" ש ב ב ר ן, ואני — באגודת „דוברי עברית" ש ב ל ו נ ד ו ן. ומכתבים היו נשלחים מהתם להכא ומהכא להתם, ובמכתבים שהגיעו מהתם להכא נאמרו לפעמים קרובות דברי־חיזוק לעובדים ב„מחנה הנשאר". אך מבין־השיטין שלהם היה ניכר, כי נשמת־החסידים של רובינזון, המעוררת אחרים לעבודה, היא עצמה צריכה תמיכה; ניכר היה, כי נודדת היא בנתיב־האמונה רק מתוך אונס, מפחדה להלך יחידה בחשכת־היאוש...

עברו שנים אחדות — והזמן קרבנו גם במקום. בטלטוליו נתגלגל רובינזון ללונדון; ביתר דיוק — ל„בריטיש מוזיאום". „צנא דמלא ספרי"? — חלילה וחס! ה„סל המלא ספרים" אינו יודע להעריך כראוי את הנמצא בו, ואינו מבחין בין ספר לספר, בין תורה לפלסתר. ה„סל" והספר מזדמנים זה אצל זה על־פי מקרה בלבד; וכשם שבולע הסל ספרים שונים בלי הבחנה, כך הוא פולטם בלי יסורי־פרידה. הסל — ואפילו הטוב שב„סלים" — תפיסתו מהירה, אבל שטחית; מכיר הוא את הענינים על־פי סימניהם החיצוניים, אך לעולם אינו יורד לעמקם. ואילו רובינזון היה „סיני" ו„עוקר הרים" כאחד: למדן מופלג, ועמקן; קורא ושונה ותיק, ומבקר שנון; מהיר התפיסה, ומסתכל במסתרים; ומתוך אוצרות הידיעות שצבר, היה בורר וקולט, בורר ונוחל — והופך את הטוב־שבספר לחלק מעצמותו.

בקיאות וחריפות, כשרון־המחשבה וכשרון־ההבעה, נענועי־

יצירה ויסורי־בטלה, משאת נפש ואמונה, סבלנות והתמדה, — האין לתמוה על כי איש אשר אלה לו מת ערירי?

— במה התנדף כשרונו? —

חלק הגון ממנו התנדף בעבודה־זרה — בכתיבת חבורים על־שם אחרים, הלא הם „תלמידי־החכמים" הנכונים לשלם בכסף מלא בעד התואר „חכם". על פת־לחם יפשע גבר וימכור את כשרונו. הידון אותו לחובה מי שלא הגיע למקומו?...

ומה שלא נמכר לעבודה־זרה, נחנק מחוסר עזות. גדולה חוצפה, שמועילה גם כלפי שמים, ואין לך תבלין לכשרון יותר ממנה. אחדים מחבריו של רובינזון, שזכו לכשרון מעט ו„תבלין" הרבה, עלה בידם ובצרו להם מקום בחיים ובספרות; ורובינזון, שחונן בכשרון, אך לא ב„תבלין", העלה בידו חרס. אי, ענותן! רובינזון, איש־האשכולות, השתוקק לקבל פני רבו, אחד־העם, המתגורר בלונדון, — ועלה אליו ברגל, פשוטו כמשמעו.

ורובינזון עזב את אנגליה, והחבילה נתפרדה; אך עדיין הכתב והמכתב מקרבים את הרחוקים־במקום. רובינזון מריץ מכתבים, ומתוכם נדמה כאילו שב לימי־הפריחה. „רגלי האחת בארץ־ישראל, וקרוב לודאי, שבסוף הקיץ תהיינה שתי רגלי שם. — — — ואתה, אכזר, כתבתי לך זה שלש פעמים, מבלי לקבל ממך תשובה. אם לא נאבדו מכתבי ולא מת — הלואי שתמות, תקח לך אשה, או תהיה לעסקן צבורי. ואם חפץ אתה שאשלים אתך ואהפוך את קללותי לברכות, היינו — שלא תמות, לא תקח לך אשה, ולא תהיה לעסקן צבורי, — מהר וכתוב לי את אשר אתך"...

ואני ממהר וכותב אליו, ומעוררו שיתחיל לנטור את כרמו שלו וישפיע על הרבים מן העושר השמור בנפשו; ובשכר זה אתן לו „את עכסה בתי לאשה". והוא עונה: „ובנוגע ל„עכסה בתך", מרגיש אני, ש„קרובים" אנו גם בלאו הכי — — — הכל בידי־אדם, חוץ מן האמונה בעצמו. ואולם דע לך, כי אותו קומץ־האמונה

שהיה לי, לא אָבד; ואם לא יקומו החיים לשטן כנגדי, יספיק כדי לתת ערך ומטרה לחיי. ודי בזה".

„ודי בזה"... כי החיים אָמנם קמו לו לשטן והרסו את כל תקוותיו; ונושא־כליהם של החיים — הלא הוא המות — כרה להן קבר, לתקוות הנכזבות.

„בברלין נפטר הסופר העברי הצעיר, ד"ר אברהם רובינזון. המנוח פרסם רשימות שונות ב„הדור" של פרישמאן ובעוד עתונים עברים. יהי זכרו ברוך!"

כך הודיעה העתונות.

— „ודי בזה"?

לעתונות, אך לא לי. נשמתו התועה של רובינזון מרחפת סביבותי בימות־החול ובשעות־הקודש, בימי־הרעש ובשעות־הבדידות. ולא על מיתתו אני מתאבל: אברהם רובינזון נתבקש לישיבה־של־מעלה — ועלה. ומה בכך? וכי מי מאתנו בר־דעת שאינו מוכן ומזומן „להחזיר את הפקדון לבעליו"? אלא על מה ראוי לקונן? — על חייו, שלו ושל שכמותו.

ברוחניות, כמו בחמריות, אתה מוצא עשיר וכילי, שיש לו ואינו רוצה ליתן; וכנגדו נדיב ועני, שרוצה ליתן ואין לו. בזה כן זה אין הנאָה מהם לעולם; ולפיכך מכאיבי־לב הם שני החזיונות הללו: עשיר וכילי הוא חזיון מרגיז, ונדיב ועני הוא חזיון מעציב. זהו מבחינת הכלל; אבל מבחינת הפרט אין קיומם של אלה מחוסר־טעם: מי שיש לו ואינו רוצה ליתן, מוצא נחת־רוח במה שהוא רובץ על „גל של דינרים"; ומי שרוצה ליתן ואין לו, נחמתו בעניו — בהכרה, כי מה שהיה בידו לעשות עשה. אולם אין טעם ואין כפרה לחיי אָדם שהוא עשיר ונדיב — וחבוש; שיש לו, והוא רוצה ליתן — אך ידיו אסורות ואין לו שליטה בנחלתו להוציאנה מרשותו לרשות־הרבים.

דייטון, מרחשון תרע"ט.

נדפס ב„התורן" שנה חמשית, גליון מ"ו (אדר־ראשון תרע"ט).

כפירה והמרה

בימים אלה הוכרז בעתונות הישראלית, כי מלאו שבעים שנה לארי שבחבורה, ל מ א כ ס נ ו ר ד ו י, הנודד לעת זקנה מגולה לגולה; ולהבדיל בין החיים והמתים — כמעט בו בזמן באה בקצת עתונים ידיעה חטופה, כי א ר נ ו ל ד ב. א ר ל י ך („שבתי בן יום־טוב אבן־בודד"), בעל „מקרא כפשוטו", מת בשנת השבעים ומעלה לימי חייו. לא חגונו עם האחד, ולא הספדנו את השני. לא חגונו עם האחד, מפני שלא עת חג היא לו ולנו, שעה זו, שגויות חללינו צפות על־פני כל הנחלים שבמזרח־אירופה; ולא הספדנו את השני, משום שאין זאת מיתתו הראשונה. על עמו מת ארליך עוד בחייו, בימי־בחרותו, כאשר התנצר בהשפעתו של פ ר א נ ץ ד ל י ט ש בגרמניה. לאחר זמן נדד משם לארצות־הברית, השיג שטר־תשובה מאת רבנים אחדים, והקדיש מאז כחו לחקירה בחכמת־ישראל; אבל הצבור לא השגיח לא בתשובתו, ולא בהכשר הרבנים, באי־כח הדת שהמיר, ולא בחקירותיו במקרא, שנכתבו ראשונה בלשון המקרא. ארליך נשאר כל ימיו „אבן בודד".

מפני מה ננעלו בפניו שערי תשובה?

התשובה העולה מאליה היא: ארליך כפר באלהי ישראל, לפיכך יצא מכלל ישראל. ובזה יראו רבים מופת חותך, שכל־עיקרה של היהדות הוא — הדת. יבואו תולדות נורדוי ויעידו כנגד סברה זו: נורדוי גם הוא כפר; ולא זאת בלבד, אלא שנורדוי כפר ב י ס ו ד ה של דת ישראל, בין שאר דתות, בעוד שארליך המיר רק צ ו ר ת ה באחרת. אף־על־פי־כן, צא וראה כמה שש עליו העם, על נורדוי, כששב אל המחנה, וכמה ח ב ה ל א ו מ י ת נודעה לו מאז ועד היום, ואפילו מצד החולקים עליו. אמור מעתה, כי ל א ה כ פ י ר ה ה ד ת י ת, כשהיא לעצמה, היא שכרתה

את נפש ארליך מעמיה, אלא ה ה מ ר ה, היינו — הפרת הברית, הכרותה בין האומה ואישיה. יש לך בני־זוג, שפורשים זה מזו בשעה של לקוי־אהבה: כל זמן שלא החליפו זה את זו באחרים, בני־זוג הם; החליפו — נתפרדה החבילה. אף כאן: נורדוי, שכפר ולא המיר, לא יצא מכלל עמו גם בשעה שהתרחק ממנו; וארליך, שהמיר ולא כפר, נ א ס ר ע ל א ו מ ת ו ה ג ר ו ש ה.

וכאן יש מקום להקשות: היא הנותנת! לדידך, הן גם נורדוי מומר הוא, לפי שהמיר תרבות עמו באחרת, או באחרות; ומכיון שאנו מוצאים, כי ישראל שהמיר ת ר ב ו ת עמו יש לו כפרה, וזה שהמיר ד ת עמו דינו בכרת, — שמע מינה, שהיהדות עומדת בעיקר על הדת.

על זה יש להשיב: ה ן; ב י מ י ל ק ו י ה ל א ו מ י ו ת.

בימי בריאותה היו לה, ללאומיות העברית, הרבה סימני־חיים: ארץ, לשון, תרבות, דת, וכדומה; וכל סימן וסימן נחשב לעיקר גדול בחייה. בהשתלשלות הסבות ושנוי הזמנים בא, מזמן לזמן, שנוי גם בערכים הלאומיים: סימן, שנחשב בתקופה זו ליסוד קיומה של האומה, תש כחו בתקופה אחרת, או שנחתך לגמרי; ובהיות האומה חפצה חיים מכל מקום, תלתה קיומה בסימן אחר, שהיה כחו יפה באותה שעה.

בימי ד ו ד ב ן י ש י לא נחשבו נשואי־תערובות לסכנה; אך כל העוזב ארצו היה דומה כאילו עוזב אלהי אבותיו: „כי גרשוני היום מהסתפח בנחלת יהוה, לאמר: לך עבוד אלהים אחרים". הסבה ברורה: העם הפשוט והאיתן, המחובר לקרקע, יש בכחו לעכל יסודות זרים; אך אי־אפשר לו להשאר בחיים אחרי הנתקו מעל אדמתו. וכנגד זה, בימי ע ז ר א ו נ ח מ י ה היה רובה של האומה גר בחוץ־לארץ, וסכנה היתה צפויה לקיומה ממקום אחר — מנשואי־התערובות, ש„בניהם חצי מדבר אשדודית, ואינם מכירים לדבר יהודית".. עם זה, מכיון שנתלש פעם מעל אדמתו ולא נכחד, סר פחד הגלות מעליו; אך ביחד עם זה אבד לו כח העכול, וכל יסוד זר, שחדר לתוכו, היה עלול להפרידו

ליסודותיו. חשמונאים הראשונים, שהיו מוכנים למסור נפשם אפילו על „ערקתא דמסאנא", הם־הם שהתירו את המלחמה בשבת: מסירות־הנפש מצד זה וחלול־השבת מצד זה, שניהם למטרה אחת שמשו — לשמירת קיום האומה. בימי רבי עקיבא ורבי חנינא בן תרדיון, כשהכיר האויב, כי התורה מקור־חיים היא לעמנו, והתנכל לסתמו, — נמנו וגמרו, שתלמוד גדול, והיו יוצאים להקלף ולהשרף על למוד התורה. בימי תלמידיהם, שנתרבו הבורחים מן הארץ ונתמעטו היודעים את השפה אפילו בין תלמידי־החכמים, אמרו, ש„כל הקבוע בארץ־ישראל ומדבר בלשון־הקודש — מובטח לו שהוא מחיי עולם־הבא".

כל אלה היו ערכים ומבצרים כאחד: חביבים היו עלינו מצד עצמם, מצד היותם קנינינו הלאומיים, וחביבים מפאת תועלתם, מפאת שמשם לנו מגן בצרה; ובשעת חירום היינו מגינים עליהם גם מתבצרים בהם. לא תמיד הצלחנו במלחמתנו: פעמים הוכרחנו לוותר, לפי שעה, על אחד הערכים, או אחד המבצרים; ובאופן זה הלכנו והתרוששנו מתקופה לתקופה. אך כל זמן שנשאר לנו ערך אחד ומבצר אחד, היה לנו תוכן לחיינו ואפשרות לקיומנו. הלשון אבדה לנו למחצה, על־ידי מלחמה־בשלום ארוכה, בתקופה שלא עמדנו על ערכה הלאומי של לשון; הספרות נחתמה בשעה של סלוק־השכינה; הארץ נגזלה מידנו בזמן שנשאנו עין למבצר לאומי אחר — לתורה ומצוות. על הדת לא נרדפנו בקביעות, עד שגברה ממשלת הנצרות בעולם, הלכך נתקיימה בידנו גם אחרי לקוים של שאר ערכינו. ומשנתפשטה הנצרות ושמה על דתנו מצור תמידי, היתה היא תקותנו היחידה, וממילא צמצמנו כל כחנו במלחמה על קיומה, שבו היה תלוי קיומנו.

אולם, גם בימי דלותנו הלאומית לא היתה הדת שולטת במחננו בזכותה בלבד. קלוט קלטה אל תוכה את שרידי הערכים האחרים — הספרות, הלשון וזכרונות הארץ — וקדשה אותם ונתקדשה על־

ידיהם. משועבדים היו ערכים אלה לדת; אך בכל עת שהגיע אליהם רמז של תחיה, התנערו משעבודם ויצאו לרשות עצמם. כך התנערו בימי־הבינים, בתקופת התחיה הערבית־עברית; וכך עלה להם גם בעת החדשה, מימי תקופת ההשכלה, שמבלי דעת שמשה פרוזדור לתחיה.

היוצא מזה: בימי הלקוי, שלקתה אומתנו, בלעה הדת את שאר ערכינו; אך כלקוי כתוצאותיו באו על האומה שלא לרצונה. עכשיו מתעוררת האומה לצאת מן המצור לחיי־פרזון, מהתכווצות להתפתחות, ומצמצום לחיים מלאים; ובזה מונחת השאיפה לבטל את ההגמוניה של הדת בחיים, לשחרר משעבודה את שאר הערכים הלאומיים, ולהשוותם אליה בזכויותיהם. ילעג לו מי שילעג על שאיפה זו, שלעתיד יהיה דינו של מומר תרבותי, כדינו של מומר דתי, בכרת; בדברי־ימינו יש סמך לזה. היו ימים, שהעמידו חכמים את „פושעי ישראל", המומרים לדת, למעלה מ„חסידי אומות־העולם"; לאחר זמן, כשנתרבו חסידי־הדת, שמסרו נפשם על דת עמם, ירדו המומרים למדרגת בוגדים. יקומו לנו חסידי־תרבות, שיהיו מוכשרים ומזומנים למסור נפשם על תרבות עמם, וירדו גם מומרי־התרבות למדרגת בוגדים.

וגרעין של „חסידות" זו כבר ישנו בקרבנו. כל הנושא את רעיון התחיה בלבבו, נושא נפשו אל השחרור הפנימי הלז, אף אם בשפתיו הוא מתנגד לו; וכל העובד לשם התחיה, אפילו אם הוא הולך סחור־סחור — מקרב את הקץ.

ניו־יורק, חנוכה תר"ף.

נדפס ב„מקלט" כרך שני, ספר ד' (טבת, תר"ף).

תושב ונודד

עוד שתי נשמות עשירות נסתלקו מעולמנו הדל: אדולף שטאנד בוינה, ויחיאל מיכל האלפרין בצפת.

שניהם התמכרו כל ימיהם לעבודת הלאום, כל אחד על־פי דרכו: שטאנד — בכל לבבו, והאלפרין — בכל נפשו ובכל מאודו. שניהם לא היו למה שהיו, עד שמרדו במסורת של חנוכם וסביבתם: שטאנד, שהיה מחבושי הטמיעה, התיר עצמו מאסוריו, וכונן כלי־זיינו מול המאסר שממנו נמלט; והאלפרין, שהיה בן עשירים ובן מיוחסים ותורגים, יצא מאהלה של תורה, ובחר בחיי־דחקות ובעבודה המפרכת את הגוף.

עד כאן — דמיון; מכאן ואילך — הבדל: הבדל בתוכן ובצורה, בשאיפה ובבטוי, בשורש־נשמה וב„מזל".

בעצמו של דבר היה האלפרין שלם משטאנד: שטאנד נתן — מהונו, מחייו, מעצמותו; והאלפרין הפקיר — את הונו, את חייו, את עצמותו. שטאנד עבד עבודת הגאולה — וחי ומת בגולה; והאלפרין התמזג עם ארץ־שאיפותיו בחייו ובמותו. אף־על־פי־כן עלה לשטאנד מה שלא עלה להאלפרין: שטאנד היה לבוש שלמים, והאלפרין — קרעים; שטאנד בצר לו מקום בחברתו, והאלפרין כאילו נעקר מן השורש.

בעודנו צעיר לימים התנשא שטאנד למדרגה ראשונה בחברתו, חברת פרחי־הלאומים שבגליציה; ומזלו זה לווהו כל ימי עמידתו, משך דור שלם: הוא אחד מראשי הציונים בארץ־מולדתו; נשיאה של ההסתדרות הציונית בארץ ההיא; אחד מעמודי „הועד הפועל הגדול" הציוני; חבר בבית־המחוקקים האוסטרי; ראש „הקלוב הלאומי" שם; ראש־המדברים וראש־הלוחמים על כבוד עמנו

במדינה; דבר ליהדות הגליציאית, ואחר־כך — לזו האוסטרית. ובכל אשר פנה — הצליח.

והאלפרין היה מן הזורעים ואינם קוצרים. הוא היה הראשון, שנתן מדמו לאדמת עמו; והאדמה לא נתנה לו את יבולה. הוא היה הראשון, שחלם על־דבר לגיון עברי; וכשנתקיים החלום, לאחר עשרים שנה, נשכח החולם מלב. הוא היה הראשון, שנשא את הדגל העברי בריש־גלי, אף דרש בקהל על־אודות צי עברי, — ולא זכה לראות בעיניו את האניה הראשונה, שנפנף עליה דגל אומתו. הוא היה הראשון, שהקדיש את כל אשר לו ואת כל אשר בו לאומה; והאומה מנעה ממנו את ברכתה. הוא היה דואג לכל — ונעזב מכל.

שנוי־מזל זה, של שטאנד והאלפרין, תלוי בעיקר בשנוי־המדור של נשמתם: שטאנד היה בן־הישוב, והאלפרין — בן־המדבר.

בן־הישוב נוסע בדרך־המלך — דרך שכבשוה אחרים לפניו, ושירוצו בה רבים לאחריו. דרך־המלך מסוימת ובטוחה: אין בה מקום לא לבקשת נתיבות ולא לאבדת נתיבות; אין בה לא מן הקסם שבדמיון וחזון ולא מן הסכנה שבחזיונות מתעים. דרך־המלך סלולה: אין המהלך בה הווה ראשון, אך אפשר לו שיעשה ראש — אם זכה לכשרון־הנהגה ולשעת־כושר. בדרך־המלך נוהרים הרבים; וכל המוכשר לשמש לפניהם או להשתמש בהם, זוכה ובא על שכרו.

ובן־המדבר נודד כל ימיו בחול. בחול יש סוללים, ואין מסילות: המהלך משאיר שם עקבות צעדיו, והרוח בא ומוחה אותם. כל הכובש לעצמו שביל בחול — ראשון הוא, בין אם קדמו לו אחרים, בין אם לא קדמו לו; אך ראש איננו, מפני שאין שבילו נעשה מסילת־הרבים. ראשון הוא ואין לו שני, רב מחוסר־תלמידים, וחלוץ בלי מחנה. אחים יש לו — כל הנודדים בעבר, בהוה ובעתיד, שגורל אחד להם ולו; אך חברים בפועל, השותפים עמו במעשיו ועניניו, אין לו. המדבר כולו רז: לא הרז

העמום, הטמיר בערפל; אלא הרז הבהיר, הנעלם באין־סוף. ובממשלת־הרזים אין בטחון: אויר־המדבר הוא ערש חזיונותיו של הנודד, והחול נשמע לפעמי רגליו; אך יש שהחזיון הוא חזיון־שרב, המתעה את הרואה המאמין, והחול מתקומם על הדורך, המטביע עליו חותמו — ובולע אותו חיים.

המנהיג בן־הישוב, כשמגיעה שעתו להסתלק מן העולם, הוא נ א ס ף א ל ע מ י ו: בתוך חברתו הוא מפקיד נשמתו; יש לו קהל מספידים ומלווים, המרגישים באבדתו; יש לו בנים, הקוברים אותו בקברות אבותיו; יש לו מכבדים, המציבים לו ציון; ויש לו מעריצים, העולים ברגל אל קברו.

והחלוץ בן־המדבר ערירי במותו כבחייו: אין מי שישים ידו על עיניו, אין עורכים לו הלויה, אין מעמידים ציון לנפשו, ואין משתטח על גל עפרו. קברו — החול, ומספידו — הרוח. ורק יש שאחד מאחיו, החלוץ הערירי כמוהו, מזדמן לפני גל־החול שכסהו, אותו ואת חלומותיו, קורא בלבבו „קדיש" ש כ ו ל, שאין עונה אחריו „אָמן" — ופונה משם לדרכו, לבקש את גל־החול הצפון לו עצמו.

היש שכר לפעולות שניהם? —

הן!

המדבר הוא מ„סיטרא דדוכרא", והישוב — מ„סיטרא דנוקבא": במדבר מתהווה הגרעין, ובישוב הוא מתפתח; המדבר יוצר את התנועה, והישוב קובע את המנהג; המדבר מקים נביאים ומהפכנים, והישוב מגדל כהנים ושרים. המדבר הוא ארץ החלומות, והישוב הוא ארץ הפתרונים; ואי־אפשר לעולם בלי חלומות, כשם שאי־אפשר לו בלי פתרונים.

אָמנם יש שהיסודות המתנגדים האלה יתקרבו ויתרכבו, ופרי ההרכבה יהיה — נפש שמדבר וישוב, חזון ופעולה, נושקים בה הדדית: נפש של נביא־ומחוקק, שבמדבר מתגלה אליו אלהיו, ובישוב הוא מבקש ומוצא את חברתו; שבמדבר הוא חוזה את חזונו, ובישוב הוא מגשם אותו בפעולות. אך הרכבה ממין זה היא

חזיון יקר. ברגיל, נחלקים בני־אדם־וחוה ל ת ו ש ב י ם ו ל נ ו ד ד י ם, המתנגשים אלה באלה, משתתפים אלה עם אלה, מתפרנסים אלה מאלה — ועומדים בזרותם. התושב מתיחס בחשד אל בן־המדבר הנודד, ונזהר מפני רוח־ההפכנות שבו; והנודד מתיחס ברוגז אל בן־הישוב הבוטח, ובורח מפני צלן של „גפנו ותאנתו".

* *
*

יבכו בני־הישוב שבתוכנו את אדולף שטאנד, אף יקימו לו מצבה כערכו; ובני־המדבר יעמדו בפני גל־החול של האלפרין, יכתבו עליו באצבע „פה נטמן" — ויסורו משם, לבל תראינה עיניהם בבלע הרוח את הכתובת.

ניו־יורק, ז' שבט תר"ף.

נדפס ב„מקלט" כרך שני, ספר ו'.

מן האוהל אל המחנה

(לזכר ישראל פרידלנדר).

לאהלה של תורה הוקדש מילדותו — תחילה ב„חדר", ואחר־כך בבית־המדרש. „אם אין קמח אין תורה"; אך מה יעשה נער — ונפשו חשקה בתורה!... מרוב התמדה היה ישראל בן־פינחס שוכח, לפעמים קרובות, את ענין ה„קמח" — ולא מעוני ומחסור.

הוא גדל ויצא מאוהל־התורה שבפראגה, הסמוכה לוארשה, אבל רק כדי להכנס לאוהל־תורה אחר: מפראגה לברלין, משם — לשטראסבורג. וההתמדה מלוותהו בכל מקום; ואת ההתמדה מלוה שכרה הראוי לה: כתר־תורה, כתר־שם־טוב, וסמיכה בידי נילדקה, מורו־מחבבו. אז יצא מן האוהל — וחזר אליו: הוא עזב את הספסל ועלה על הקתדרה, להיות מורה הלכה בפני רבותיו. עד שהתקנאה ניו־יורק בשטראסבורג וקראתהו לבוא אליה.

ופרידלנדר מרביץ תורה בפה ובעט גם יחד. אין חלקו בין סוללי הדרכים; אך בורר הוא את דרכו תמיד כבן־חורין, מהלך בה באמונה, ומסקלה ומתקנה באהבה. המימוני, אחד־העם, דובנוב — את האחד הוא חוקר ומבאר, את השני הוא מתרגם גרמנית, את השלישי — אנגלית; ורבות הן הדעות הנכונות שהוא מסביר ומקנה לרבים. ובאופן זה הוא קונה לו מקום בין אזרחי האוהל.

אך האוהל מוקף מחנה; ובמחנה הומים החיים וקוראים ליושבי־האוהל השקדנים לאמר: צאו לכם מארבע אמות של הלכה, שאתם כלואים בהן, ובואו אלינו. פה רבה המלאכה, רבים הקלקולים הצריכים תקון — והפועלים מעטים!... ופרידלנדר

נפתה לקול־הקריאה ויוצא, מזמן לזמן, מ ן ה א ו ה ל א ל ה מ ח נ ה. יש הוצאות־ספרים, יש עבודה ציונית, יש חנוך הקטנים וחנוך הגדולים — וכולם צריכים לעסקנים חרוצים. ובכן נעשה הלמדן גם עסקן.

גם במחנה הוא מהלך בדרכים הכבושות; גם שם הוא מצטיין בכשרון, התמדה ונאמנות; וגם שם כחו יפה להקנות לרבים את שאיפותיהם של המועטים. נראה כאילו ש ק ו ל הוא: שרשי־נשמתו יונקים במדה שוה מן האוהל ומן המחנה; ומדי הטות הרוח את נ ו פ ו לצד אחד, מושכים ה ש ר ש י ם לצד שכנגד. בינתים מתנודד העץ בין שתי הרשויות — ואין נחת. מעבר מזה — בת־קולה של התורה הקוראת: אל אהלי תשוב ובי תשגה, כי אין אני מתקיימת אלא במי שממית עצמו עלי; ומעבר מזה — שאון החיים ההומים: אל המחנה תצא ולנו תעבוד, כי גם התורה ממנו תצא ואלינו תשוב...

— למי סוף הנצחון?

במחיצה אחת עם פרידלנדר עובדים חבריו, יושבי־האוהל הגמורים, ועבודתם מזכירה לו את עוון עסקנותו הצבורית. אך הנה „הצלב האדום" מסדר קבוצה של רחמנים ורחמניות, שיעלו וישרתו ב א ר ץ־י ש ר א ל המתחדשת — ופרידלנדר מוכן ומזומן להיות בין העולים. מסבה בלתי־תלויה בו הוא נשאר באוהל, וברגע של אכזבה ויאוש הוא מתקן עצמו להתמכר כ ל י ל לתורה. „פרשתי כמעט מכל עבודות של צבור" — הוא סח אז לאחד ממיודעיו — „ולא אשוב עוד אליהן". וכעבור חדשים אחדים בקע אל אהלו קול קורא: לעזרת העם באוקראינה! — ויקם וילך.

ו ש ם נפל — במחנה.

האם אות הוא, כי היה הנופל בן־המחנה, שהתעהו הזמן אל האוהל, ורק שעה אחת לפני מותו הוליכוהו רגליו למקורו, למען תחול מיתתו במקום חיותו? או אולי להפך: התורה, אשר

אורסה לו באמונה משחר־חייו, נקמה בו עתה את נקמתה, על אשר עזבה ודבק באחרת ?...

מי בא בסוד החיים והמות !... אחת ידענו ברור : ישראל פרידלנדר זכה למיתה יפה אחרי שלשלת בלתי־ארוכה של חיים יפים — סיום נאה למסכת נאה.

ואשרי מי שזכה לכך !

כ"ז תמוז, תר"ף.
נדפס ב„מקלט" כרך רביעי, ספר י"א.

איש־העם ובן־העם

א.

רב־גוונים ורב־גלגולים היה ש. רפפורט־אנ—סקי. חניך החדר ובית־המדרש העברי עוקר אל הכפר הרוסי; הסופר־החוקר מוציא כחותיו במכרות פחמים ומלח. הוא יורד אל הכפר לְלַמֵּד — ונמצא לָמֵד: מתוודע מקרוב אל סתרי הנפש העממית — הנפש הרוסית, כמובן, — ומציב לה מצבה ספרותית. הכפר, שאליו התמכר, פולטו מקרבו, והארץ־החורגת, אשר לה הקדיש נשמתו, מקיאה אותו; ובצאתו אותם אך ורק למען עבור בשבילם ממקום אחר, בוקעים ועולים אליו קולות אחרים, שאינם רוסיים, וביניהם גם קול בני־עמו הנענים — הנענים בידי ילדי־הכפר, עוללי־טפוחיו. ואזנו הפקוחה קולטת את הקול; ועינו הבהירה רואה את הדם השפוך ונשפך; ושכלו הישר מגיד לו, כי לא צדקו חבריו, הרואים בדם אחיהם־בני־ישראל רק „שמן המשחה" לגלגליהן של מכונות־זרים; ולבו החם מניעו לדפוק על פתחיהם של גדולי הריבולוציה הרוסית, משאינם בני־ברית, למען יתעוררו וידברו על לב בני־עמם וימנעום מבוא בדמים.

ההוה המר של עמו משמש לו פרוזדור לעברו, שהיה נרדם בקרבו כל שנות תעותו ברשות־אחרים. וכשנפגש אחר־כך עם דובנוב וחבריו בפטרבורג, מתעורר עבר זה מתרדמתו ותובע תפקידו, לאמר: לֵך, עבוד לי! — הסוציאל־ריבולוציונר אינו מקפיד כלל, על כי רק בעזרת יהודים עשירים — עשירים ויהודים! — יעלה בידו חפצו זה. הכופר הלאומי, העובד עד עתה לעם־נכר, מקנא קנאה גדולה ליצירה העממית של אומתו, ובאהבה רבה הוא מקבץ את ניצוצותיה, ומכין חומר

ולבנים לתולדות ישראל, אף יוצר גרעין של בית־גנזים אתנוגראפי יהודי. ועד ששמאל שוקדת על הצלת מנהגי־העם משכחה, באה ימין ומוסיפה להם חיזוק בפועל: תחת מסוה של חבר „הצלב האדום" מוביל הכופר הדתי מצות לפסח, ובסכנת־נפשות הוא ממציאן לאחיו בני גליציה, הנמצאים בחבל המלחמה.

הוה מביאו לידי עבר, ושניהם — לידי עתיד. „את המוראות האלה לא יסלחו בני־בנינו לבני־בניכם" — מעיד הוא בנסיך הרוסי לבוב. והוא עצמו מתכונן לעלות אל ארץ העבר והעתיד של עמו, ולנטוע בה אהלו — אף־על־פי שאיננו ציוני.

איננו ציוני, כשם שאיננו גם בלתי־ציוני. רק במחנות־זרים הוא משועבד אל המפלגה, אל החלק; אולם בתוך עמו הוא פורץ את הגדרים המפרידות בין אחים — כי אח הוא לכלל־ישראל.

ובקנאה של בעל־תשובה הוא ממשיך את עבודתו לעמו, למרות החתירה העמוקה שחתרה צרת־הכלל מתחת לבריאותו — כאילו הוא מתכוון לעצור בזה את מלאך־המות מגשת אליו. אך הלז אורב לו מאחוריו, וברגע של היסח־הדעת הוא מניף עליו את חרבו ומקפד את פתיל חיתו ועבודתו, לשברון לב מכבדיו ומוקיריו, הבאים ברבבותיהם לספוד לו, כנגד צוואתו.

מהו סוד גלגוליה של נשמה זו? —

דיוגינס היה מהלך בראש־הומיות, בצהרי־יום, ונר דולק בידו — מחפש את האדם, ואינו מוצאו. אמרסון, שהיה מבקש את האדם בשבילים הנשכחים, בבין־השמשות, ולאור הנר הפנימי שבנפש — מצאו; אך גם הוא הגיע לכלל דעה, כי אין בחברה האנושית חזיון יקר־המציאות כאדם: אדם, שאישיותו היא מרכז נשמתו. ואם החברה בכלל כך, בני־העליה שבה על־אחת־כמה וכמה! — כי הלא זוהי הרעה האורבת לבעלי־הכשרון:

שפעמים אחד מענפיהם מכריע את הגזע כולו, ועל־ידי־כך מופרע שווי־המשקל שבנפשם, ונקודת־הכובד נעתקת מאישיותם אל אחד מכשרונותיהם. הלכך אתה מוצא ביניהם גדולים, שאינם גדולים אלא לדבר אחד, מפני שאישיותם בטלה לגבי כשרונם; ולפיכך יקר שבעתים, וחביב שבעים ושבעה, החזיון של אָדם ובעל־כשרון, שאישיותו קודמת לכשרונו.

האָדם בעל־הכשרון רב־הגוונים הוא; ולפי זה מגוונת גם חברתו: בהרכבתה נכנסים כל אלה שיש צד־שוה ביניהם ובינו. סבלנות פנימית שולטת בין נטיות־נפשו השונות; משום זה הוא נוטה לסבלנות חיצונית: נוח לבריות, בעלות אמונות ודעות שונות, ומקרבן לעצמו וגם זו לזו. שווי־משקל ברוחו; על־כן זרה לו הקנאות של בעל־המפלגה. איש־העם הוא: בעם ובצרכיו המרובים והשונים הוא רואה את בבואת נפשו; ובעבודת־העם הוא משקיע עצמיותו — ומוצא אותה.

רב־הגוונים הוא האָדם, אך לאו דוקא רב־הגלגולים. בעם נטוע, מחובר אל הקרקע, גם האָדם נטוע ועומד, וקרקע־יניקתו הוא גם שדה־פעולתו. מכלל זה לא יצא גם עמנו, כל זמן שהיינו שתולים על אדמתנו. יכול היה אָדם מישראל להיות ענק־הרוח כהלל, שלבו פתוח לכל השייך לאָדם באשר הוא אָדם — למן אהבת־התורה ואהבת־הבריות עד נקיון־הגוף וסעודה־בשעתה, — ואף־על־פי־כן לא אָמר מעולם: צר לי המקום בתוך עמי!... אולם בעם תלוש, גם האָדם עקור משורש; ובבקשו לו אחיזה בנטוע, הוא עלול להתגלגל אל אדמת־זרים, בתקוה להכות בה שורש.

גם שלמה־זלמן ברבי אהרן הכהן, אחד מתלמידי־תלמידיו של הלל הזקן, מתגלגל והולך ממקורו ולחוץ. המאמין בעתיד־לבוא של כל האנושיות, כופר בעתידות עמו — עמו, אשר היה הראשון לחולמי חלום־העתיד. בתוך עם־נכר הוא שר את שירת־חייו; שם הוא עוזר לנצרכים, מלמד את הבוערים, כותב להם את מכתביהם, מספר להם ספורים ואגדות, אף אוסף את אגדותיהם ושם אותן בספר לזכרון.

המצא בזה גם תקון לנשמתו ? —

לא! כי בעבדו לעם לא־לו, נתעה ללכת בדרך לא־לו. איש־העם הולך ונהפך לאיש־המפלגה, שדרכו לעשות את השלם טפל לחלקי, ולבטל עיקרי־החיים מפני „קוצו של יוד". ומי יודע עד היכן היו הדברים מגיעים, לולא רוח־האדם מבפנים ומסבות־הזמן מבחוץ, שבהפגשן יחד השיבוהו לעצמותו ולמקורו: האדם שב להיות איש־העם — ושל עמו.

ב.

חד־גווני וחסר־גלגולים היה יוסף חזנוביץ.

בשחריתה של חבת־ציון נתדבק בו הרעיון של יסוד „בית נאמן" ליצירות רוח־ישראל, ועד אחרית ימיו לווהו ולא סר עוד ממנו. יחידי עמד במערכה: הוא ההוגה את הרעיון, והוא המיציאו אל הפועל; הוא המשמיע על הספרים, הוא מבקשם ובוחנם. הוא קונם, הוא מסדרם. והוא הצוררם ושולחם לתעודתם.

למעלה מדור שלם הוגה האיש ברעיון היחידי, הממלא את נפשו עד אפס מקום, ושופך עליו את כל אהבתו הסוערת. רופא־חולים הוא; אך בין חולה לחולה, בין בדיקת־הדופק לכתיבת־הפתקה, הוא מבקש את שאהבה נפשו: ספר או תמונה, עתון ישן או קמיע, מנורת־חנוכה או מזוזה, בשביל גניזתו. ובמצאו את מבוקשו הוא משלם בעדו כאשר יושת עליו, ומרוב ששונו על המציאה הוא שוכח את החולה אשר לפניו... מטבעו אינו נושא פני איש, את הבצע הוא שונא, ושוחד לא יקח; אך דיה „תחינה" בלה מיושן, או שיחה קלה על־דבר „תחינה" בלה מיושן, שיקנה בהן אדם את לבו וישחדהו בלא־יודעים.

ובה במדה שהוא מעורב עם הספרים, הנו מובדל מן הבריות. את טיב הספרים הוא מכיר, וטבע בני־האדם זר לו; אחרי הספרים הוא מחזר, ומפני האנשים הוא בורח; בספרים הוא מטפל בסבלנות, ובאנשים — ברוגז...

והבריות מודדות לו באותה מדה: הן רואות בו את הרגזן הקולני, ולא את הצנוע כספר־תורה; את הבורח מפני החולים העשירים, ולא את הרץ אל העניים; את הלבוש קרעים, ולא את המאחה קרעי־ספרותנו; את כבד־הלשון האומר מעט, ולא את כבד־הראש העושה הרבה; את השגעון לדבר אחד, ולא את מסירות־הנפש.

וגם הגורל היה לו לאב־חורג והתל בו: רבים חולים הציל ממות — ולעת־זקנה לא הפך איש את משכבו בחליו; יסד בתי־תמחוי — וגוע ברעב; יסד חברת גמילות־חסדים — ולא גמלו לו אף את החסד האחרון; לבו בירושלים — ומת על אדמה טמאה, הרוויה מדם אחיו ובושת אחיותיו.

האם סתם חובב־ספרים היה האיש המוזר הלז, מאלה שאינם רואים במעשה־יצירה אלא גוילים בלבד? —

חס לו, ליוסף בן אהרן חזנוביץ!

חביבה היתה עליו מצות המנהיג הציוני החי מכל עשרים ושלשת אלפי הספרים הדוממים שצבר; ולפי עדות חבריו היה אומר: אילו צוה עלי הרצל לשרוף את אוצרות־ספרי, הייתי שורפם בלי טענות ומענות. חביב היה עליו כבודם של חכמי־התורה: כשפגעו בפניו בכבודו של רבי שמואל מוהליבר, עמד וקרע קריעה בפני קהל ועדה. חביב היה עליו כבוד ישראל: כשהיה מעשה ורופא פולני אחד, בביאליסטוק עיר־מושבו, חמד לו לצון — וצרב את המלה „גנב" על מצחו של נער עברי, אשר לקט תפוחים בגנו, — התעורר חזנוביץ כנגד מעשה־הנבלה ועורר כנגדו את דעת־הקהל במערב־אירופה, ולא נח ולא שקט עד שהוגלה — הוא עצמו ולא הרופא החוטא — מן העיר לשנתים ימים. וחביב היה עליו כל עני מישראל: למן בחורי־הישיבה, שהיו סמוכים על שלחנו, עד היתומות העניות, שהיה מגדלן ומשיאן לאנשים; ועד החולים מדלת־העם, שהיה מרפאם חנם, גם תומך בהם מכספו בסתר.

מלמד, שלא הספר היה בעיניו העיקר, אלא עם־הספר — כי בן־העם היה.

בן־העם נפשו יוצאת אל עמו, ובגללו הוא אוהב את כל אשר לו: את עניי עמו, את עלובי בני־עמו, את חכמי עמו, את פרנסי עמו, את כתבי עמו — הכל בזכות העם.

בן־העם נפשו יוצאת אל עמו, אך לא מעמו. עלול הוא לטעות בדרכו, אך לא לתעות ממנה. אין חלקו בין מבקשי־נתיבות; דרכו סלולה לפניו: דרך כל העם. הוא אינו גם בעל־בחירה לבור את דרכו; מצווה ועומד הוא לעשות כל מה שטובת־האומה מחייבת — אם גניזת אוצרות או בזבוזם. העיקר הוא, שיעשה מה שיעשה בלי הרהורים ופקפוקים, בקנאה עזה, ובכל נפשו ובכל מאודו — כאיש־צבא העומד על המשמר. מטעם זה קפדן הוא על־פי יחובתו, אפילו אם מטבעו הוא סבלן: כשמאי הזקן בשעתו הוא „מקבל את כל האדם בסבר פנים יפות"; אך אם ידמה לו, כי מי־שהוא מקל בכבוד האומה וקניניה — הוא דוחהו „באמת־הבנין שבידו". מלך ועבד הוא: כל מה ששייך לעם — שייך לבן, וכל מה שקנה הבן — קנה העם.

* * *

שניהם היו מקבצי־נדחים — נדחי היצירה של עמם; אך מה רב ההבדל שבתכונתם ובמזלם!

אנ—סקי היה מבית־הלל, וחזנוביץ מבית־שמאי; זה — אדם סבלן, וזה — קנאי לרעיון אחד; זה — איש־העם, וזה — בן־העם; זה — בעל־תשובה לאומי, וזה — צדיק גמור; זה עסק בתורה־שבעל־פה, וזה — בתורה־שבכתב; זה אסף ניצוצות קדושים של ישראל וגנזם באוצרות־נכר — בבית־הגנזים של אלכסנדר השלישי מלך רוסיה, וזה — ב„בית הנאמן" של האומה — בארץ השכולה, העומדת בשממותה מזמן שגלו מתוכה בניה.

ובעל־התשובה מת בתוך עמו, בחברת מעריציו הרבים, אשר נאספו מכל המסילות והשבילים שאליהם נטה בדרכו, והקיפוהו במשמר־הכבוד. והצדיק הגמור הובל לקברות על עגלת־אשפה, בלי לויה ובלי אזכרה. אחת היתה נתיבתו, אשר ממנה לא סר; ובבוא פקודתו — לא ידע איש את יום מותו, ולא ידעה עיר את קבורתו. הגולה קראה: בירושלים מנוחתו; וירושלים הכחישה ואמרה: לא בי הוא!...

ניו־יורק, כסלו תרפ"א.
נדפס ב„מקלט" כרך חמשי, ספר ט"ו.

פדיון שבויים

(לזכר בן־אביגדור).

בעלי־הסוד למדונו, שבסבת החטא יעקרו ניצוצות קדושים משרשם ויפלו ברשות ה„סיטרא־אחרא", האורבת לקדושה ושואפת להבנות מחורבנה; וכל זמן שאותם ניצוצות נתונים בשבי, נטולי־כח הם, ואף מקורם פגום ועומד. ומהי תקנתם? — גאולה!... על־ידי פדיון־השבויים מתעלים הניצוצות הנופלים ומתאחדים ושבים לאיתנם ולמקורם, וממילא מתמלאת גם הפגימה שגרמה נפילתם בעולמו של הקדוש־ברוך־הוא.

אף סופרינו בדור הזה — ניצוצות־הקדושה הבודדים, הניתזים מנשמתם בין עבודה־זרה לעבודה־זרה, נופלים ונשבים ל ס י ט ר א ־ א ח ר א ־ס פ ר ו ת י ת — לעתונות רעבתנית, החוטפת ובולעת את כל הבא לידה בלי הבחנה: הרבה דברים הפסולים מעיקרם, קצת דברים הראויים לשעתם, ומקצת־מן־המקצת דברים בני־קיום. בשאול זו הרחבה, של עתונות בת־חלוף, בטלים ומבוטלים הניצוצות המועטים בני־הקיום, ואין הקורא — אפילו הטוב שבקוראים — עומד על טיבם כל־עיקר: עם „שאָר ירקות" הוא בולעם, ועם „שאָר ירקות" הוא פולטם.

התוצאה מזה היא — זרותו של הסופר בעל־הצורה לקוראים, שאת קול־דבריו הם שומעים — ותמונתו אינם רואים. לכל היותר תופסים הקוראים קוים בודדים — ומרוחקים — של סופר זה או אחר; אך אין קוים בודדים מצטרפים לצורה מ א ל י ה ם, כל זמן שלא תחול בהם יד־אָמן מאחדת.

ולא הקוראים בלבד. אף הסופר גופו אינו מכיר את עצמו אלא בהכרה כהה, הואיל ובמקום בבואה שלמה הוא רואה רק קוים בודדים של צורתו, הנשקפים אליו משבעים ושבע אספקלריות, בעלות סגולות שונות ומרחקים שונים וכיוונים שונים. הכרה־עצמית זו הכהה משפיעה לרעה על בעליה: היא ממעטת את אמונתו בכחו, מחלישה את דעתו, שוללת ממנו את שמחת־העבודה וחדות־היצירה, ומביאתהו לידי מרה־שחורה וקמצנות־הפריה. ומכאן רק פסיעה קלה לסתימתם של צנורות־היצירה.

וגם לזה אין תקנה אלא בפדיון־שבויים: שיתעלו הניצוצות השבויים של כל סופר בעל־צורה, וישובו למקורם, ושם יחוברו יחד — ניצוץ לניצוץ, קו לקו, — עד שיצטרפו לתמונה שלמה, שיכירו בה גם רואיה הקוראים, גם בעליה הסופרים.

ולזאת ישאף, איפוא, כל ניצוץ ספרותי שבוי: שיקום לו גואל, אשר יפדהו משביו ויקרבהו אל אחיו־ליצירה, למען יקבל על־ידי זה צורה וכח־הקיום.

* *
*

גואל כזה וכזה היה במחננו בן־אביגדור.

הוא ירד ל„סיטרא־אחרא" הספרותית שלנו, והעלה משם את הניצוצות הקדושים של כמה מטובי סופרינו, וקבצם וצרפם זה לזה. הוא הסיר את אבק־הדורות מעל ספרים ישנים־חדשים, שלא פג טעמם ברוב ימים, בהוציאו אותם בהוצאות חדשות ומתוקנות. הוא עסק בתחית־המתים — בהציבו מצבות לכשרונות שנקטפו באבם; ולא הניח גם מתחית־החיים — בעזרו לכמה כשרונות רכים שיבצרו להם מקום בספרות. וכל אלה הפעולות היה בהן משום פדיון־שבויים, אם מבחינה זו או אחרת.

אדם רב־פעלים היה המנוח, ו„פדיון־השבויים" היה רק אחד ממפעליו — אבל מן החשובים שבהם. את תרגומי־הבוסר משל מינזים וגידינגס, אשר הוציא בשעתם, הספקנו לשכוח

זה כבר; כמן־כן נשכח ולא נזכור כמה ממעשיו האחרים. אך את קבצי הכתבים של פרץ, פרישמאן, ברדיצבסקי, מאנה, צייטלין, ביאליק, טשרניחובסקי, ברנר, ורבים אחרים — שעל־ידיהם נעשה שותף ליצירות אחרים ולציור צורתם מתוך תוהו־ובוהו, — את אלה נזכור לו לאורך־ימים.

דייטון, שלהי אלול, תרפ"א.
נדפס ב„הדואר" היומי, שנה א', גליון א'.

בעד הערפל

(לדמות־דיוקנו של מ. י. ברדיצבסקי).

א.

המעפילים.

בת־מלך זו, שרוח שמה, כל כבודה פנימה, ואינה מתגלה לעין בשר־ודם אלא על־ידי לבוש; לובשת היא צורה או פעולה, המעידות על מציאותה ומסתירות את מהותה.

זוהי הקליפה המקיפה את המושג. ואחות יש לה: הקליפה המקיפה את המשיג ומשמשת לו כלי־השגה; הלא הם החושים, שבאמצעותם הוא תופס את צלה של המציאות, ובלעדיהם אין לו תפיסה בה כל־עיקר.

וכל־זמן שהאחד האין־סופי מתחלק למושג ומשיג, לכלל ופרט, העומדים זה מול זה, — מחיצה זו, של קליפה כפולה, חוצצת בין חלקיו ומעכבת אותם מנגוע זה בזה נגיעה בלתי־אמצעית. כי זה ענשו של הפרט, הפורש מן הכלל לשם קיום־בפני־עצמו, — שלא יכיר הכרה ישרה את הצור ממנו חוצב, עד שישוב למקורו ויתאחד עמו ביחוד שלם.

„כי לא יראני האדם — וחי".

ויש מעפילים, המהרסים לגשת אל הרוח ולהציץ במסתריה, בהיותה עירום ועריה: להסתכל בזיו־השכינה מחוץ למשכן; להקשיב לרנה שבממשלת הדממה; להבין את המחשבה הקדמונה, שלא התגשמה במלים; ולהשיג את הדבור המופשט, שלא התלבש בקולות ואותיות. יחד עם זה הם מרימים יד גם בשר־החיים ואומרים לפרוק את עולו מעליהם: להשתחרר מן השעבוד ל„כלים" הגשמיים, שניתנו להם לשם השגה, ולתפוס את מהותה של המציאות בעיני־הרוח בלבד.

אולם חוק ניתן גם למעפילים — ולא יעברוהו. מעבר מזה קם שר־הצניעות, השומר את דרך הרוח, ופורש עליה צעיף־ערפל, אשר יכסה מערומיה מעין זרים פורצי־גדר. ומעבר מזה מתעורר שר־החיים על יצוריו המורדים בו — ומכניעם מחדש: במקום מראה־העינים, אשר בעטו בו המעפילים, בא הלך־נפש, היונק גם הוא ממקור הגשמיות — מנסיון החושים.

אתה נכנס לפרדס — וערפל גודר בעדך; מתפשט את גשמיותך — ונמצא לבוש. מחיצה נופלת ומחיצה קמה — והמחיצה לעולם עומדת.

אף־על־פי־כן אין עמלם של המעפילים לשוא: אין כאן השתחררות מן הצורה ומחוקי־ההשגה, אך שנוי הצורה ושנוי חוקי־ההשגה יש כאן.

בערפל אין מסילה ואין נתיבה, והמהלך בו מגשש את דרכו, מתוך ערות וכוונה. בערפל אין מציאה בהיסח־הדעת: כל היגע — מוצא משהו, ולפום צערא — אגרא. בערפל אין בטחון־השאננים; חוט של רזים מתוח שם על ההויה, והוא מעורר את יצר־הדעת, מפתהו ואומר: כאן צפונים אור ותהום — קרב, בן־אדם, קרב הלום!... בערפל אין הבחנת המרחק החיצוני; ההבחנה פנימית היא, תלויה במצב־רוחו של המסתכל: בשעת התלהבות ודבקות גם הרחוק קרוב אליו, ובשעת קרירות והתבודדות הכל רחוק וזר. ומכאן „קפיצת־הדרך" הרוחנית של בעלי־הסוד, המתקרבים לפעמים אל העצם למרות ריחוקו, אל התוך למרות היותו מסתתר בחביונו.

גם בגבול ההשגה מתהווה שנוי אצל הנגשים אל הערפל. שאיפתם, להשיג את המציאות שלא על־ידי אמצעי, אמנם אינה מתמלאת; אך התקוממותם כנגד שלטון־החושים פועלת משהו: היא מחלישה את שלטונם ומטשטשת את הגבולות שביניהם, עד שהאדם רואה את הקולות ושומע את הנאמר אליו מסנה בוער, — כאילו חזר גלגל־ההתפתחות אחורנית

והאדם שב למצב קדמון, שבו ידע החי רק חוש אחד יסודי, אבי־אבות החושים וכוללם יחד. וחלוף־תפקידים זה של החושים גורם, שיטעם בהם האדם טעם חדש.

ואף באופן הבטוי של המעפילים ניכר השנוי. אמנם זקוקים גם הם ללבוש הגס של המחשבה — לקולות ואותיות; אבל מורדים הם בנוסחה הלשונית לצורותיה השונות: בסגנון הסלול, בהוראת־המלה המוסכמת, בדיוק־הדבור, עד חוקי הלשון והדקדוק המקובלים — ועד בכלל. ושתי דרכים לפני אלה, המואסים בנוסחה: יש מהם הסרים מן הדרך הישרה, ומסתבכים בסבך המליצה, המגמגמת הרבה ואינה אומרת כלום; ויש העוזבים אך את הדרך הכבושה, כדי לכבוש שביל לעצמם, והללו מכניסים נשמות חדשות במלים מתות, כוונות חדשות בצירופי המלים, רום ועמקות בנפתולי הסגנון, וחן מושך בצללי הרמזים. ואם מן הזוכים הם, שבילם המיוחד נעשה רשות־הרבים, וסגנונם — נוסחה חדשה, שנתיני־ההרגל ירוצו בה ובני־החורין יסורו ממנה.

עד כאן שכר הטרחה של המעפילים, שאינם מסתפקים במועט — בנגלה ובחושים בלבד.

אך גדול מזה השכר הצפוי להם בזכותה של האהבה.

כי יש רגע בחייהם, שתשוקתם הלוהטת פורצת פרצה בערפל, ובחקרע עב־הענן מופיע עליהם האור הגנוז כעין הברק. הנצח מצטמצם ברגע ועובר על־פניהם בכהרף־עין; ואף כי הם נדהמים אז ומסתירים פניהם — „ויסתר משה פניו", — נחרת החזון בלבם ולא ימחה ממנו. באותה שעה, שהגיע המעפיל לידי גילוי, הוא נעשה חוזה.

שונים הם המעפילים־החוזים, הנכנסים לפרדס, ושונות דרכיהם.

החוקר נכנס לפרדס מתוך אהבת הדעת. מבקש

הוא לעמוד על סוד מהותה של ההויה, לגלות את היחס שבין ה„אני" החולף והכלל האין־סופי. אשריהו אם לא ימצא את מבוקשו, ואוי לו אם ימצאהו — או ידמה שמצאָהו. כי בצאתו מן הפרדס, אחרי הרימו את שולי אדרתו של המקום והציצו באחיזת־העינים שבעולמו, — הוא מגיע לידי בטול־היש. החיצוניות כולה הבל־הבלים היא בעיניו; קיום ה„אני" — מארה; והוא עצמו — אָדם שאין לו כלום, שאינו מבקש כלום, ושאינו כלום.

זוהי מין „קבלה עיונית" טהורה, היושבת כל הימים בתענית ומתאבלת על מעשי־בראשית.

המאמין נכנס לפרדס על־מנת לקבל פרס: מתאווה הוא לשבות את בת־המלך ולמשכה אתו אל עולם־העשיה. אם תתחמק ממנו, הוא תופס בשמלתה ומשלה את נפשו להאמין, כי בת־המלך עצמה בידו. ויש שמאמונתו זאת הוא משפיע על סביביו, ובכחה הוא מושך אחריו אָדם רב ומהפך קערות על פיהן. אימת־האורה, הנופלת על החוזה בשעת הגילוי וממלאָה את נפשו תמהון וחרדת־ספק, סרה מהר מעל החוזה־המאמין, שהודאיות הכרח נפשי היא לו. את הנטיה המסתורית הוא הופך לתנועה מסתורית; את התוך הנעלם — לקליפה מתעלמת. — מין „קבלה מעשית".

חוזים מסוג זה הם־הם שהטו את הנצרות הקדמונה מן הדרך, בהגשימם את כל המושגים הרוחניים השאולים אתה מן היהדות; שמזגו את הקבלה העיונית, המבקשת נתיבות עולם, בקבלה מעשית, השואפת להוציא זהב מן הסלע; ושהרכיבו בחסידות האצילית את הצדיקות הגשמית.

הצדיק נכנס לפרדס, מתוך שאיפה להתייחד עם יסודו־של־עולם ולהזדכך על־ידי־זה מסיגיו. ואם לא יגרום החטא שיציץ ויפגע, הוא יוצא משם בלב מצורף ומלא הכנעה, מוכן לקבל את הכל באהבה. גזרות המקום הן, שיתקיימו החומר וה„אני" בעולם; אך אפשר לו, לצדיק, להמתיק את הגזרות: אפשר ליהנות מן החומר על־מנת להעלותו למדרגת הרוח; ואפשר לתקן

את ה„אני" על־ידי התקרבות אל תחת כנפי השכינה, על־ידי דבקות באין־סוף. עשיה מתעלה באופן זה ליצירה, יצירה — לבריאה, ובריאה — לאצילות.

קבלה ממוזגת היא: רוחניותה מתבטאת במעשה, אך המעשה רוחני הוא — עבודת הבורא.

ו ה א מ ן נכנס לפרדס, מתוך געגועים על זיו־העולם ושירת־הגלגלים. אין הוא נתפס ברשת ה ג ש מ י ו ת, כמאמין, אך מן ה ה ג ש מ ה אינו נמלט: כי בבואו לתרגם את חזונו ללשון בני־אדם, על־כרחו שיגשימהו בסמלים. אין לו משלות הצדיק, המשכך סערת רוחו במעשים טובים; אך גם יאושו המוחלט של החוקר אינו נחלתו, מאחר שהוא עצמו נעשה שותף למעשה־בראשית על־ידי יצירתו־אמנותו. אין הוא מסתגף כחוקר: נפשו, השוקקה ליופי־של־מעלה, שואבת מן הבאר ושותה; אך יותר שהיא שותה היא צמאה. ראה אלהים — ומות!

חוזה־אמן זה, שהסתכל בנצחיות, מחן הנצחיות שפוך עליו ועל דבריו, וכאילו אין לזמן שליטה בהם. הוא אינו מזדקן, ודבריו אינם מתיישנים. אדרבה, כל מה שמזקין ומתקרב אל גבול האין־סוף, כן הולכת השגתו ונעשית בהירה ולשונו שקופה; ומעשי יצירתו, כל מה שמתיישנים, שרשיהם מעמיקים ונופם מתפשט והולך — ומתחדשים מדור לדור.

* *
*

כל החלוקות האמורות בזה — של חוקר, מאמין, צדיק, ואמן, — לא נאמרו אלא כדי לשבר את האוזן. בעולם־האמת אין גבולות קבועים: שם דין ורחמים, חזון ומעשה, שירה ומחשבה נשקו; ומי שהביא כדו אל המבוע, אבי כל הפלגים והנחלים, הן טעם מכל הזרמים בעודם אחד. לפיכך קרובים החוזים בעלי המרורות השונים איש אל רעהו: התחומים יונקים אצלם, יען כי כולם עמדו פעם מ ע ב ר ל ג ב ו ל י ן.

ב.

שורש הנשמה וגלגוליה.

חזון ואמנות היו שורש נשמתו של ברדיצבסקי.

החוזה הסתכל בתהום ונתמלא אימה; והאָמן פרש עליה צעיף של חוטי־חן. החוזה חש בצערו של האלהים, ש„מעשיו מכריעים אותו", צער ההויה הכלואה בקליפתה־צורתה; והאָמן בא אחריו וצר לזה צורה. זה נעשה שותף לצער־בראשית, וזה — למעשה־בראשית.

החוזה נגש אל הערפל; והאָמן לקח מן הערפל והליט בו את פניו ואת נפשו, את סגנון־חייו ואת סגנון־לשונו. כמו בעד הערפל נראתה לעינינו דמות־דיוקנו והגיע לאָזנינו הד קולו: רחוקים — וקרובים, מוזרים — וידועים מקדמי־עולם.

החוזה הציץ לפני־ולפנים, והכיר את התוך האחד המתפרש לכמה פנים, את האחדות שברבוי־הפנים והקרבה שביניהם. על־כן הרגיש, „שאין דברים חיצונים, שהכל שייך לנו ויש לו תביעה נפשית עלינו"; כי כל אשר בו הוא „כעין שותף למראות הטבע"; וכי שני עולמות נפגשים בו ונושקים זה לזה — העולם־הזה ועולם־העבר, בראשית ולפני־בראשית. והאָמן נאחז בתוך־תוכם של הדברים והענינים והאנשים — ושם אותו לנושא שירתו. ובמדה שמדד מודו לו: בקשו את התוך בדבריו; ואל תבקשו בהם את הלבוש, ואל תדונו אותם על־פי חוקי התפירה של הלבוש. גם לשונו היתה לשון התוך: לשון־רמזים מלאָה אור וצללים — אור מבפנים וצללים מבחוץ.

חוזה־אָמן. אך כמה גלגולים עברו עליו עד שכרתו האָמן והחוזה ברית־מלח.

באחד מגלגוליו היה חוזה וצדיק. בימים ההם התמרמר הלב הצעיר על עוות־הדין וקלקול־השורה שבסדר־העולם; אך רבון־העולם היה קרוב אליו, ולפניו הציע טענותיו. „מחוץ

תשכל חרב החיים — — — ואני בבית־אלהים עומד ברגש — — — הנני מיחד את עצמי עם השכינה". אבל גם אז כבר התגנב אל לבו הספק, שמא לא מאזרחי המדור הלז הוא... „ותשוקה עזה התעוררה בי לעלות גם אני ולראות את הרי הארץ ומערותיה. אראה את הארץ בעודני חי, אמרתי, כי עד ימי גלגול־מחלות כמה רחוקים עוד הימים; ומי יודע, אם בגדלי לא ארשע ולא אשאר קבור בארץ טומאת העמים"... ובמשך הזמן נעשה לו הספק לודאי. הכר הכיר, כי לא לו הדבקות השלמה של הצדיק הגמור, הקורא לעוף־השמים: אחי, לחבצלת־השרון — אחותי, למצורעים — עצמי ובשרי, ואשר לפניהם יעמוד וישרת — ורווח לו. ובהיות כי נשגב ממנו למצוא לו תקון בהפקרת־עצמו, בקש לו מקלט בהתכנסות אל תוכו.

בגלגול אחר נדמה כחוזה־מאמין. באותם הימים נטפל לשאלות־השעה והורה הלכות־למעשה והטיף לשנוי־ערכים: בית־יעקב, לכו ונלכה! ——— אך כעבור ימי ההתלהבות עמד על טעותו זו ושנה קריאתו: בית־יעקב, לכו ונוכחה! נבקר את ערכינו ונבחן את נחלתנו.

מזמן לזמן התעורר בו החוזה־החוקר, המסתכל במה שלא הורשה; ובשעות כאלה הרגיש בקללת־החיים הרובצת עליו, והתאווה לשתות מ„קובעת כוס החדלון". אך תוך־כדי־דבור התקומם בו יצר־היופי וקרא: מה־נאה אילן זה!

אולם בכל הגלגולים האלה לא חדל יסוד־האמנות מתבוע את תפקידו ואת זכותו היתירה, ולאט־לאט גבר על שאר חבריו היסודות הנפשיים. החוזה־האמן הכיר, ש„אם העולם הוא בידו, לצקת אותו על האבנים של נפשו, אז הרי הוא בן־חורין". ואז פרש למדורו המיוחד, ושם השקיע נפשו ביצירת־חשאין טהורה, מצורפת ומזוקקת על־ידי צער־הבדידות וצער־החברות כאחד, שהד חיי־עולם עולה מתוכה. על־ידי היצירה נהפכה עליו „הגלות הארוכה" של חיי העולם־הזה ליום אחד ארוך של גאולה; הדין הקשה של קיום ה„אני" התמתק; ורוח־החוזה, שסערה בקרבו

מזמן שהציץ לפנים מן הקלעים, מצאה מנוחת־מה — מ נ ו ח ת היוצר בשבת ראשונה ליצירה.

חזון ואמנות היו שרשי נשמתו, ומיניקתם התפרנסה הנשמה כולה.

האם נפש מלאה סתירות פרפרה בו? —

בערב אמר: מי יתן לי את האפס המוחלט! ובבוקר קרא: „קחו מאתנו את ההכל ותנו לנו את האחד!"... אכן סתירה גלויה זו אינה אלא תוצאת החזון אשר חזה: בבואתה של הסתירה העולמית, המונחת ביסוד ההויה — האחד האין־סופי המתחלק לרבוי אין־סופי. וכל מי שהסתכל במעלה, מטה, פנים ואחור — לא ימלט מסתירה זו.

בשחרותו — יב"ם, בצהרי־יומו — ברדיטצבסקי, ולפנות־ערב — בן־גריון; תחילתו — קשירת כתרים למתמידי ואלוז'ין, אמצעיתו — מעין כריעה והשתחויה לפני „החיה הצהובה" של נ י ט ש ה, וסופו — תשובה אל אלהי נ ת ן צ ו צ י ת א; רגע קרא ליצרי לב־האדם בשם בני־האלהים, ומשנהו — בני־אל־נכר; פתח במלחמה על המסור ומקובל, וסיים בהתרפקות על העתיק וחשיפת הודו; — כל אלה אך גלגולי נפשו של החוזה־האמן הם.

החוזה צופה ומרגיש, כי „כל מחשבה שנחשבה, כל רגש שנרגש אצלנו, כל דעה של אבות וכל נחלת אבות, הרי יש לחן טענות על נפשו, כי עליח לדעת אותן"; בעוד שהאמן, הצריך לחירות־היצירה, מבקש להשתחרר מכל אלה. ועל־כרחו שיתייחס החוזה־האמן אל העבר ב ד ח י ל ו ו ר ח י מ ו כאחד: ה י ו ר ש הגדול אוהב ומוקיר את נחלת אבותיו; ו ה מ ו ר י ש הגדול ירא את ס ב ל ־ ה י ר ו ש ה, העלול לדכא תחתיו את גרעיני היצירה החדשה. לא לישן כשהוא לעצמו הוא מתנגד, אלא לעריצות שבשלטונו — זו הפוסלת כל חדש בגלל חידושו, המתנגדת לכל תוספת מבחוץ ושפור מבפנים, ו מ כ נ ח ב ש ם ח י צ ו נ י ו ת

ל כ ל ב ק ש ת־ת ו ך. הוא מרים יד בעבר, כדי שיוכל ל ה מ ש י ך את ארג מסכתו; מתגרה במסורת, למען עוררה מהתעלפותה ולהוסיף לה חיים... „פשוט, המשורר ירגיש הוד החדר ומועקת החדר ביחד. ביד אחת רוצה המשורר להסיר מעליו עול הדורות, ובשנית הוא מושך את השלשלת הלאה. הוא בעצמו הנהו עוד חוליא אחת בהשלשלת, שהוא אומר לקרעה".

„פשוט" — אך דוקא הדבר הפשוט, הנאמר בתם־לב ובלחש, אינו מובן לשומעים כבדי־אוזן.

— האם למלחמה על הישן קרא אוהב־עתיקות זה? —

יותר מתרועת־מלחמה שמענו בדבריו קריאת־תגר ותביעת־עלבון: קריאת־תגר על האבות, האוכלים נשמת בניהם, ותביעת־עלבונם של הבנים, שנותנים להם רכוש־הדורות ונוטלים מהם את הנפש. לא בשופר תקע, להזעיק אל דגלו מחנה; אסיר בודד היה, השולח זעקתו אל החלל הריק, למען ישמע את הד קולו, שלו ושל הדומים לו — האסירים הכלואים איש־איש בתא־חיים בודד. גם בימים שהשמיע קול־תרועה וקרא לקצוץ־בנטיעות, או לעיקור הנטוע, — לא היו הדברים ההם אלא לשון־הפלגה של הנעורים הרותחים; ואם אמרו ראשונים, ש„בנין נערים — סתירה", הנה באו אחרונים והורו, ש ס ת י ר ת נ ע ר י ם — ב נ י ן: כלומר, היא באה מתוך הצורך לבנות ולשם בנין. וסופו הוכיח על תחילתו: סתירתו נגמרה כולה בבנין, ועקירתו — בהפראה.

— האם ת ו ע ה היה האיש? —

— לא, כי ע ו ר ך־ג ל ו ת.

ה ת ו ע ה הוא אדם ב ע ל ו ד א י ו ת ח ו ל פ ו ת. מטרה הציב לו, ואת הדרך המובילה אליה לא מצא. מה יעשה? — כל דרך, המזדמנת לפניו, בחזקת הדרך הישרה היא לו, ומתוך אמונה זו הוא רץ בה. בהכירו לאחר־זמן, כי לא התקרב על־ידיה למטרתו, הוא עוזבה וסר אל דרך אחרת, קרובה במקורה אל הראשונה, או שהוא ש ב א ח ו ר נ י ת, מפחד פן התרחק ממטרתו. אך תהי הדרך איזו שתהי, כל זמן ש ה ו א ה ו ל ך

בּ ה נכונה היא בעיניו. — פּנה לך אל תּועה־מאמין מסוג זה, כּ נ ת ן ב י ר נ ב ו י ם, ויגלה לך מתּקופה לתקופה אמתּיות חדשות, שכּל אחת מהן בּשעתה נחשבת אצלו לאמת היחידה והנצחית.

כּי רבות הן האמתּיות המתעות, והתּועה מגיע אליהן בּ ז ו אחר זו.

ו ה ע ו ר ך ג ל ו ת הוא אָדם בּ ע ל ס פ ק ו ת ק י י מ י ם : הַמטרה נעקרה מחייו; ולא דרך יבקש — כּל הדרכים מוליכות אל התּהום! — כּי אם אבן מאבני המקום, אשר יניח עליה ראשו ויחלום את חלומו. „בּן־אָדם, חוד חידה — ויגעתּ לריק כּי תאמר למצוא את הפּתרון”... אבל לחוד את החידה הוא צריך מכּל־מקום, כּי הנה נאסף עליו המון אמתּיות, העומדות ז ו בּ צ ד ז ו וסותרות האחת את השניה — ומבקשות פּתרון.

ומי יפתּור את החידה לעורך־גלות, שאינו עלול לתעות ולהתעות מתּוך אמונה?...

* *
*

ועתּה, הנה זה נפתּרה החידה בּפתרון האחד המוכן לה מבּראשית: האין־כּוח, שנתן חיים ועמידה עצמית ל„אני”, קם עליו ובלעו; נפל הַצעיף מעל הנראה — וכסה את העין הפּנימית של הרואה. מיכה יוסף בּן־גריון שב אל הערפל, אשר ממנו לוקח.

הנקשור מספד? —

אי תמימות! כּל זמן שצדיק חי ושרוי בּצער, נע־ונד מגלגול לגלגול, דופק על השערים ואינו נענה, — הם שמחים; וכשהוא מגיע לגלגול אחרון, למדרגת „וצמתּ ושבעתּ”, כּשהוא ה ו ל ך ל ע ו ל מ ו ופותחים לפניו את שער־היחוד, — הם בּוכים!... שמחים הם על הילודים — על בּנים שגלו מעל שלחן אביהם; ומבכּים את המתים — את הבּנים ששבו אל שלחן אביהם! —

חסידים הראשונים עמדו בסוד החיים והמות יותר ממנו.
הם — יום־טוב היו עושים ביום פטירתם של צדיקים:
הלולא דר' שמעון בר יוחאי, הלולא ד„המגיד הגדול".
חבל רק על טעות אחת, שנכשלו בה אף הם: לערוך הדלקות
ולהשיא משואות על קברות הצדיקים — כאילו לא ידעו ולא הבינו,
שאין גלגל־חמה צריך לאור הנר.

רייטון, טבת תרפ"ב.
נדפס ב„התקופה", ספר י"ג.

חורז מרגליות

א.

כשאתה יושב לדון בדברים־שביצירה, מן הראוי שתברר לעצמך מה היא שאיפתך בזה: אם להגדיר יחסך אל אותה יצירה, או להביע השקפתך עליה.

היחס הוא ענין פנימי, שבין מושפע למשפיע: הקורא, הנהנה מזיוו של היוצר, חותר להבין את סוד ההשפעה שהוא מקבל ממנו — טיבה וסבתה. על טיבה של ההשפעה הוא עומד מתוך הסתכלות פנימית ובחינה עצמית, ואת סבתה הוא משער על יסוד ההתבוננות במסתריה של היצירה המשפיעה. נפעל ופועל עומדים נפש מול נפש; והנפש הנפעלת מתעמקת תוך עצמה, כדי לגלות בפנימיותה את מציאותה וכחה של הנפש הפועלת. בחינת „מבשרי אחזה".

ויש שמושפע בן־חורין משתחרר לשעה קלה משעבודו למשפיע, ומסתכל בו פנים אל פנים. בהיותו חפשי אז מהתפעלות ונקי משוחד־של־הנאה, הוא מוכשר אותה שעה לבקר את היוצר ויצירתו ולהגיע לכלל השקפה, שאינה לא פרי היחס הפנימי ולא סתירתו, אלא בת־לויתו.

ההשקפה היא ענין חיצוני, שבין מבקר למחבר: אין לה עסק בגרעינה של היצירה, כי אם בקליפתה. פעמים היא חלקית, בודקת בגבשושית אחת או בקמט אחד שעל פני הקליפה, ופעמים היא מקיפה ותופסת את כל השטח כולו; אך לפני־ולפנים אין היא חודרת מכל־מקום. תכליתה — להתחקות על עקבות צעדיה של היצירה, להכיר את נתיבותיה שהותוו לפניה מבראשית.

במקום אחר (עיין למעלה עמוד כ') קראתי את ביאליק

בשם „בעל־תפלה". לא בעל־התפלה הרגיל, שמשמעו שליח־צבור, המתפלל בעד שולחיו תפלת־קבע: במקום מיוחד לכך, במועד ידוע, בנוסח שאין לזוז ממנו, ואפילו בכוונות — „ככתוב". אלא בעל ואדון לתפלה, שהוא יוצרה ומחוללה, הוא הנופח בה נשמת־חיים, והוא המוציאה לרשות־הרבים; על־ידיה הוא צר צורה להמית־נפשו או לסערות רוח חברתו, ובה יהגה כל מר־נפש וכל שכור־ששון, שלבו צר מהכיל את רגשותיו. בעל־תפלה כזה, השם פה לאלמים ומדובב שפתי ישנים, הוא משוררנו, שהגיע אל היכל תפלתנו לאחר נעילה — ופתח את השערים.

בדברים ההם נסיתי לנסח את יחסו של הקורא ליוצר, שהרבה התחמם — ממרחקים — כנגד אורו, והרבה הוא חייב לו, תוך שאר קוראי תפלותיו. אך היום לא אבוא לשלם לו אף רבית־דרבית. אתאמץ להיות פעם „כפוי־טובה", כדי שאהיה בן־חורין להסתכל באפני יצירתו הסתכלות חיצונית, ולהציע בזה השקפה חלקית.

ב.

במשפחת היוצרים, המנומרת ורבת־הגוונים, ישנם בבחינת חורזים, וישנם בבחינת בנאים.

שני אמני־מחשבה אנגלים ישמשו לנו דוגמאות לשני הטפוסים — פרנסיס ביקון, ודויד יום.

לצד כתביהם הראשיים, מרובי הכמות כאיכות, אנו מוצאים בעזבונם הספרותי גם כתבים מעוטי־הכמות, שיאה להם משלו של ביקון: דומים הם לאגורות־כסף מזוקקות, שבמדה שהכסף מצורף מסיגיו יקטן המטבע בכמותו.

מאמריו הקצרים של ביקון מלאים ברקים, הניתזים מן המרגליות שדלה אותו פילוסוף ממעמקים. בחבה יתירה הוא מטפל בכל מרגלית ומרגלית שהעלה בידו, לכברן ולנקבן ולחרזן בחוט־שני נאה; אולם אין בחריזה מוקדם ומאוחר: מקריים הם

תחילתה וסופה של המחרוזת, מקרי הוא סדר המרגליות וצירופן, ומקרית היא מדת הקרבה שביניהן. ראשונה במחרוזת כשרה לבוא גם בסוף, ואחרונה — בראש; עליונה עלולה להעשות תחתונה, ותחתונה — עליונה; קרובות ברגע זה נעשות רחוקות ברגע משנהו, ולהפך. דבק אין בין המרגליות; והחוט המקשרן אין בו כדי קשר בר־קיום: דיו מקרה מצוי, שינתקהו — והחבילה תתפרד.

המחבר עצמו מעיד על מאמריו אלה, כי כתבם „בין המצרים" — בשעות הפנויות מעבודתו הפילוסופית העיקרית. למסתכל מן הצד נראה, כאילו כתבם בין היצרים של עבודתו המדינית המגונה: בין חטא לפשע התחמק ועבר אל עולם־האצילות, ושם חטף ונקב, חטף וחרז מכל העולה מנבכי המחשבה; וכששב היצר המדיני לטרדו מעולמו הרוחני, נחפז וחתם את דבריו חתימה חטופה. אך תהיה הסבה מה שתהיה, העובדה אחת היא.

ההפך מזה אתה מוצא במאמריו הקצרים של יום: חסר שם אותו ברק, שפעמים הוא מאיר את העינים ופעמים הוא מסמאן; אין לו עסק במרגליות, אלא בחומר ובלבנים. גובל הוא ולובן לבנים, ובהגיע שעתן הוא מסדרן ומדבקן דבק בר־קיום, — אריח לצד אריח, נדבך על־גבי נדבך, — עד שהלבנים הבודדות מצטרפות לבנין אחד שלם, שכל חלק וחלק שבו מכיר את מקומו ותפקידו. הבנין, אין תוכו רצוף אבני־יקר; אך כנגד זה הוא מכוון לתכליתו, ולא יתכן להחליף בו את המסד בטפחות.

פשטות ודיוק הם החותם של כתבי יום אלה: אין עתרת־גוונים, אך יש מדה וקצב. המחבר מגיד בכל אחד מהם מה שראוי לדרוש באותו ענין, באופן הנאות, ובשעור הנכון.

ג.

ביאליק, יותר משהוא בנאי הוא נוקב וחורז מרגליות. בכל מקום שאתה מוצא את דבריו, ברד של אבנים־טובות ומרגליות

יורד עליך; אך לא תמיד יש בהם משום בנין. אדרבה, כל מה שרב מספר המרגליות במחרוזת, וכל מה שעצומים זהרן ויפעתן, כן גדולה מדת בדידותן. וכמה מן הגדולים וטובים שבשיריו יוכיחו.

ב„המתמיד", למשל, ישב והפיק מרגליות ענוגות, נקבן וחרזן בפתיל־תכלת עדין וארוך; ולסוף, כשהרגיש, כי המחרוזת ארוכה ביותר, עמד ולקח את שני קצות הפתיל וענבם בעניבה מלאה חן־של־עצבות.

ב„הברכה" הוא פותח בתיאור — תיאורה של נשמה צנועה ועמוקה, שהיא „ראי לחסין־היער", ועם זה „תחלום לה חלום עולם הפוך"; נשמה המשתנה עם כל שנוי־מזג שבסביבתה, ובכל זאת אין עצמותה ותומתה נפגמות. ועד שאנו חולמים עם הברכה את חלומה, מפסיק המשורר את התיאור ומסיים בביאור.

ו„מגלת־האש", שיש בה בנין, היכל־הטועין היא. כל הנכנס לשם „טובע באור ובשיר": משתאה הוא ומשתומם למראה ההוד וההדר שבחדריו ואולמיו; אולם לשוא יבקש להכיר את תכנית הבנין, מוצאיו ומבואיו.

אפשר היה להאריך בזה ולהרבות בראיות, לולא בת־קול היוצאת ואומרת: דיך!...

ד.

היכן יש לבקש את סבת החזיון?

לא במשורר בלבד, אלא בכלל אומתו. כי ביאליק, שרשיו מרובים וארוכים מענפיו; יונק הוא משכבות כל הדורות של הקרקע הלאומי, ושם מקור גבורתו גם חולשותיו.

ואומה זו, גדול כחה בקדיחת מרגליות וחריזתן מאשר בבנין היכלות. בזמן שזקני־אתונה הקימו בנינים פילוסופיים רחבי־ידים, היו סופרי־ירושלים „חורזים בדברי תורה"; ומה שהסבירו חכמי־הסטוא בספרים שלמים, העמידו חסידי־ישראל על פתגמים שנונים.

וכל מקום שאתה רואה בישראל סימני בנין — דוק ותמצא שיד אחרים, או השפעת אחרים, היתה באמצע: שלמה בן־דוד והורדוס האדומי, ששקעו כחותיהם בבנין, הלכו בעקבות מושלי מצרים ורומא שבימיהם; מסדר־המשנה היה מדבר בלשון יונית ו„מספר בחכמת־יונית"; ובעל „משנה־תורה" — אין הדבר צריך ראיה, שקבל בזה השפעה מן החוץ.

היש לדרוש סגולה זו לשבח או לגנאי? —

יש פנים לכאן ולכאן.

מצד אחד אפשר לראות בזה מום טבעי. ומצד שני אפשר לאמר: לא, כי צדקה עשה לנו שומר־ישראל, שהתיש בנו את כח הבנין. צפה וראה, שעתידה אומתנו להיות נעקרת משרשה ונדחת מגולה לגולה, לפיכך החליף לה את הלבנים במרגליות, ואת כף־הסיידים במקדח. אפשר לו, לעם נודד ממקום למקום, שיהיה מטלטל עמו צרור מרגליות יקרות; אך מה יעשה בבנינים רמים, שיסודם שקוע באדמה וראשם קורע שחקים?

ניו־יורק, עשרה בטבת, תרפ"ג.
נדפס ב„התקופה", ספר י"ז.

מדור ב.

„קנס"

(רשמים ממפקד־העם באנגליה).

„ויוסף אף יהוה לחרות בישראל, ויסת את דוד בהם, לאמר: לך מנה את ישראל ויהודה"...

כשלשת אלפי שנה עברו מזמן שנענשו אבותינו באותה ספירת־עם. במשך הדורות ההם הספיקו בני־עמנו להסתגל אל כל מיני פורענויות שבעולם, ואפילו לחבבם; אך אימת־הספירה עודנה כחדשה עליהם. השקפתם על טיב הספירה וטיב הסכנה הכרוכה בה נשתנתה במדה מרובה: בימי־קדם היו מאמינים, כי הספירה חטא היא, הגוררת אחריה עונש, ובימינו רואים בה רק סימן רע, סימן לצרה המתרגשת לבוא לעולם; בימים ההם נחשבה הספירה לסבת הרע, המקופל בה ומתפתח מתוכה בהכרח טבעי, ובזמן הזה נחשבת היא לתוצאת הרע, הקודם לה ובלתי־תלוי בה; אז היתה הספירה מבשרת רעה בידי־שמים, ועתה — רעה בידי־אדם. אבל, עם שנוי־ההשקפה על טיב הספירה, לא נשתנה יחסם של בני־עמנו אליה. אותו היחס, שעל־פיו היה יהוה למסית את דוד בישראל; אותו היחס, שלאחר זמן, בימי ממשלת הרומאים, הוציא את המלה „קנס" מכלל הוראתה היסודית — הוראת מפקד — וקבע לה את ההוראה „פורענות" בלבד; — היחס ההוא בתקפו עומד: כאז כן עתה, ספירה באה לעולם — גזירות קשות מתחוללות על ראש „שונאיהם של ישראל".

והממשלה האנגלית ידעה את נפש פקודיה, והשתדלה להמתיק את ה„גזרה", בכל מה שיש ביכלתה וברשותה של ממשלה לעשות. ברובע היהודים מנתה מפקדים יהודים דוקא, אף חזרה אחרי יהודים החיים בתוך עמם ויודעים שפת המונו, ואם נזדמנו לה אנשים

היודעים גם את לב עמם — מה טוב! „ועד שליחי הקהלות", שהוא המליץ בין כנסת־ישראל שבאנגליה לממשלה, תרגם, לאידית בלתי־ברורה ולגרמנית ברורה, את טופס השאלות, שערכה הממשלה באנגלית; גם הכין המון לבלרים מתנדבים, שיהיו יושבים, ביום המיועד לכך, בבתי־כנסיות וכותבים לכל מבקש את אשר נטל עליו. העתונות הודיעה וחזרה והודיעה, כמה שבועות קודם לכן, על אודות „יום הדין" העתיד לבוא, ובארה מה טיבו. בתי־הספר העממיים נהפכו ללשכות־ספירה, שבהן היו המורים מלמדים לתינוקות את הלכות הספירה לכל פרטיה ודקדוקיה.

כל זאת — ובכל זאת!...

* *
*

מזוין בכל המכשירים, למן הספרה רכה ונוחה עד הטלת קנס של חמש ליטראות בכסף־המדינה, יצאתי והלכתי לי אל השכונה שעלתה, על־פי בחירתי, בחלקי — קן לעניות וכל הנלווה אליה. „וכל בניך למודי ה׳" — בודאי קראו רובם ככולם משהו על־דבר הספירה; לכל־הפחות, לא יהיה השם „ספירה" זר להם. חזרתי ג׳ פעמים על הפסוק הלז — ונגשתי אל הבית הראשון.

— בי, גברתי, מפקד־העם!

— לא היום, לך ושוב.

אני מסביר לה, שהענין נחוץ ואינו סובל דחיה; אך לשוא: אין לה צורך בזה. אני מנסה לעורר בה את חוש ה„עסק": הגליונות ניתנים ב ח נ ם; אך גם זה ללא הועיל: מה ת ר ו י ח בזה? — אין ברירה: השם „ממשלה" נשא על שפתי — ולא לשוא! קסם במלה זו, להגביר את החורון גם בפנים שאינם חשודים על האדמומיות. אחרי טענות רפויות כנגד „רבונו של עולם", המנהג עולמו כרצונו, נכנעת בעלת־דיני בפני הגזירה, ומקבלת את חלקה בלוח־השאלות ושאר „כתבים". היש לה שכנים? — כ מ ו ב ן! את שמותיהם איננה יודעת; רק כ ש נ ה

הם גרים אתה. ועוד: מה לה ולצרה הזאת? אין ברצונה להכניס ראשה בין שני הרים. יבואו השכנים ויעמדו על שכרם גם הם. ידפוק מר, ב ח ז ק ה, וירדו.

אם־על־בנים יורדות השכנות, לראות בשלמה הרעש. אני מניח לבעלת־הבית שתסביר להן את הענין — והולך לי להעיר ולעורר את גרי הבתים הסמוכים. בשובי אני מוצא, כי אָכן תלמידה טובה קניתי לי: בעלת־הבית מדברת על לב שכנותיה כבת־סמכא גמורה, ומבטלת את כל חשדיהן — הלא פיה הוא המדבר אליהן!... עכשיו, שהן נמצאות בצבור, גוברות הנשים על פחדן ועונות, בלי דחיות יתירות, על מה שנשאָלות, ויותר משעונות הן שואלות — כענין ושלא כענין. אבל שאלותיהן מטורפות ותשובותיהן נבערות.

האחת אינה יודעת את שם בעלה, כלומר שמו ושם משפחתו. „מיסטר י'עקבס" שמו; היינו — אחרים קוראים לו „מיסטר י'עקבס". היא עצמה קוראת לו — או סתם „מיסטר" או „שלומיאל". „שלומיאל" כהלכה: רוב ימיו הוא הולך בטל מעבודה — לא ברצונו הטוב, חלילה, אלא „כך"... מכתבים הם מקבלים — „אחת לפורים". אולי יואיל ה„ג'נטלמן" לסור אל ביתם בערב, בשעה שבעלה שב מן החוץ — ה ו א בטח יגיד לו את אשר יבקש לדעת... לא, אין בעלה מאחר לשוב הביתה; בערבים שאינו קרוא לאספה של אגודת־העזרה־ההדדית, הוא שב בשעה... כן, חבר הוא באגודה שכזו, ואפשר ואפשר שעל־גבי תעודת־החברים ימצא הג'נטלמן את אשר הוא רוצה לדעת; אולם אין היא יודעת התעודה היכן היא.

אחרת מעוררת שאלה, אם כדאי לקרוא גם ל פ ל ו נ י ת־א ל מ ו נ י ת, זו הגרה בעלית־הגג. בעלת־הבית פוסקת הלכה ש ל א כדאי הדבר, וטעמה עמה: מה היא, השכנה הלזו, ומה חייה? בסך־הכל נ פ ש א ח ת — היא ובנה יחידה. ולא זאת בלבד, אלא ש א ל מ נ ה היא — בעלה שרוי באמריקה, ובקרוב תסע אליו, וממילא תעזוב את „מדינת־לונדון" לגמרי. אימתי? —

אפילו היום, אם אך יעשה נס ובעלה ישלח לה להוצאות־הדרך... אני מקפיד גם על הנפש ה„אחת", והקפדה יתירה זו איננה מוצאת חן בעיניה: כל־כך למה? וכי העולם צפוי לחורבן בלעדי זה?

בינתים נתעורר הרחוב הצר ונתמלא כנופיות הומיות. גברים ונשים מדיינים ומתווכחים בדבר שנפל ברחובם; איש־איש משער השערה לפי רוחו. הליצנים שבהם אומרים: „מעות־חטים!"... והתמימים חוזרים על המימרא, כדרכם, באמונה־שלמה. אבל הליצנים בטלים בששים של בעלי כובד־ראש. „אכן יש עין צופיה ומשגיחה עלינו" — מניעה האחת ראש: — „בודקים אחרינו, לראות אם אנשים כנים אנחנו". וחברתה מבטלת את השערתה של זו; לפי דעתה, נודף מזה ריח מסים וארנוניות. גם בשנה שעברה בקרו בביתה שני ג'נטלמנים — לא „משלנו" — ורשמו את כל הנמצא שם, הכל כאשר לכל. נראה לה, שעתידים להכביד עליהם את המסים, אך אין היא חוששת לכך, מפני שאינה אלא שכנה; ידאג לזה מי שהבית שלו... אחד יודע־ועד, שמונים את מספר התושבים, בכוונה להמעיט את הדחק; כרוז כזה שמע מפורש בבית־הכנסת, בשבת שעברה. אך עדותו מוזמת על־ידי חות־דעתו של חברו, המגלה כי כל הטורח לא בא אלא בשביל „לארגן את היהודים". מתוך הרצינות, הפרושה על פניו, נראה כי כוון בזה לדבר־מה; אך מה הוא הדבר, ומנין נפלה מלה זרה זו לתוך מלונו — כבשי־דרחמנא הם. ויש מחליטים, או מחליטות, כי כל הענין אינו אלא המצאה של „גויים" ריקנים והולכי־בטל: פשוט, כלו להם כל השעשועים, עמדו ובדו להם „ניירות". ועל סמך זה או אחר, מסרבת האחת לקבל מידי את הגליונות. אין לה צורך בהם, ואין לה חפץ בהם; יש לה דאגות אחרות, קודמות לזו: בעלה הולך בטל מזמן השביתה, זה ששה חדשים ויותר — ומי יודע עד מתי עוד!... קנס של חמש ליטראות? — אין אימת הקנס על פניה: אדרבה, יבואו אל דירתה — מה ימצאו בה? „צרות"! גם אם ימכרו אותה

בעצמה, לא ימצא להם. לדידה — ימכרוה. אין עבדים בזמן הזה, ו„לונדון מדינה של בני־חורין היא".

אולם כל אלה דעות של יחידים הן; לרחוב בתור כלל השקפה אחרת על הענין, וההשקפה קבועה וברורה: „מה זאת, הכי מונים את בני־האדם בשביל לגרשם שנית?" — פורץ ומתגלגל קול־פחדים ברוסית; והקול קול בת־יעקב, שבאה לפני זמן מועט מגלות־רוסיה, מאחת הערים אשר מחוץ לתחום. „כן־כן, אומרים לגרש אותנו מלונדון" — מודיע האחד בהחלט. וחברו עונה לעומתו: „פ־ס־ס־ס, מגרשים! יגרשו — יגרשו! מה יש להפסיד עוד? יגרשו — נלך".

הרחוב הלז — ודברי שירה; אך מאליהם עולים דברי המשורר:

„אנה תלך, אנה תפנה, עם דל, חלכה? —
אל אשר יהיה הרוח, שמה נלכה".

לא, לא הרוח, כי אם הבשר; כי לא על הרוח לבדו יחיו בני־ישראל ובנותיו בזמן הזה. שדי, המן הקברים עלתה הנערה החוורת, אשר כמו קפאה בהציצה אלי מבעד החרכים? מדוע זה ככה נבהלת ותעמדי להגן על הדלת: על כי „פרנסתך" אסורה מטעם הממשלה? הפותה, אל תפחדי: הממשלה אוסרת והחברה מתירה. האמנם תדמי, כי נעלמה את ופרנסתך מעיני השוטר האנגלי, השוטר האנגלי אשר אין דבר נסתר מפניו? שאלי את שתי חברותיך האנגליות־מלידה, שתי אחיותיך־לבושת, הגרות בקבר הסמוך לקברך — ותגדנה לך. התפחדנה גם הן? „תופרות" הן גם שתיהן — ומי זה יהין להתערב בעניניהן הפרטיים! — הן גם ה„כובסת" הפולנית, הזרה כמוך, ואשר מלה לא תדע בשפת הארץ, חוץ מחרפות אחדות, — הן גם היא גברה בנקל על פחדה והרימה ראש בעזות; ואת, מדוע זה תרעדי ככה, בת עם מלומד ביסורים?...

הדבר ברור לכל בני הרחוב: גזירת־גירוש חדשה באה לעולם. ככה נשמע בפירוש, וכך משמע מכללא. לפלונית אין שכנים;

כלומר, יש לה רק אחת — אחת יהודית ואחת נוצרית. בת־לויתי המשכילה, אשר אָמרתי כי מציאותה, מציאות בת־חוה, תשפיע לטובה על רוח בני־הרחוב החשדנים, — אינה יכולה להתאפק מצחוק. רוֹאָה היא את הצד המגוחך שבדבריהם, אך אינה רוֹאָה את המעציב שמאחורי המגוחך ואת ההגיון המונח ביסודו: באמת, רק שכנה אחת לה, לפלונית — יהודית; כי מה לה לנוצרית, ותהא אפילו גרה גרורה, ולגזירות קשות?!... אלמונית אינה יודעת לבטא ברור את שם בעלה; אולם שם בעלה למה — והוא אנגלי, כלומר יהודי יליד־אנגליה!

אָכן יש גם ברחוב־היהודים בתים שאין לפחד מקום בלב יושביהם; אך גרי הבתים ההם לא בני־גולה הנם. הנה רצה ילדה אפורת־עינים ואפורת־שער, לבשר לאמה, כי איש דורש לה; וקול רם, גס, שורט ובוטח — כקול האנגליות מבנות־ההמון — עונה: מי זה דורש לי?

גם מר ריטשרד אינו יודע פחד. קשה להוציא מלים מפיו, מפני שאין לשונו נשמעת לו בשעה זו; והחוטם האָדום המשתרע על פניו, וריח הכוהל הנודף מכל גופו, — שניהם מבארים את הסבה. במה הוא עוסק? — הוא — שותף לאָביו במלאכתו. ואָביו במה הוא עוסק? — ב... בכל מלאכה נקיה — רק במלאכה נקיה. בשעה זו שניהם הולכי־בטל. במה הוא מפרנס את אשתו ובניו? — אשתו הארורה שכירת־יום; ראויה היא למהלומות, הארורה... אין דרכו לשתות אלא באקראי — לעת מצוא. אולי יואיל ה„טליא" לסור אתו אל בית־המרזח — קרוב הוא! לא? אין מזל ל...

גם מר בריט מקבל פני בלי פחד. מר בריט הוא „מר בריט העגלון — הלא תדע!" שמוע שמע שיש בעולם „ספירה ארורה", ויודע הוא שחייב אָדם, כלומר אנגלי, ל„מלא" גליון עשוי לכך; אולם הוא, „מר בריט העגלון", לא למד לכתוב — בימיו לא היו „בתי־ספר ארורים", דע לך! ולא בו יהיה האָשם, אם לא

ימלא את הגליון. אם יואיל ה„סיר" לקבל על עצמו את העבודה הזאת — מוטב; ואם לאו — — — — בחדרו היחיד של „מר בריט העגלון" לנו כמה אורחים בליל הספירה; אך, בשם השד, מה ל„סיר" ולהם, ולמה זה יחקור וידרוש אחרי שמותיהם וכל הנוגע להם?... אשתו מגדלת שני נערים — זרים ולא בנים. הלומדים הם בבית־ספר? — מי זה יוכל להגיד? קתולים הם, דע לך — „קתולים ארורים"; זהו מה שהנם — וחסל!

ברוך המקום: סוף־כל־סוף נזדמן לפני גם יהודי אחד שאינו מפחד. אָמנם לפי הדין ראוי לו שיפחד, ומפני זה העלימו ממני בראשונה את מציאותו לגמרי; אך פחד הקנס הוציאהו לאור עולם, אותו ואת „אשתו". הוא בן ארבעים, והיא בת עשרים; הוא יהודי פולני, והיא אנגלית־שבאנגליות. לראותם אני צריך — ותרד אלי יפהפיה גאיונה, זקופה וחצופה — תומר אנגלי. תומר, תומר, מי־זה ומה־זה כפף קומתך הזקופה? — לא זו העת להגות בשאלות צדדיות, בשעה שרבות עלי השאלות העיקריות, השאלות „מטעם". אך תשובות נכונות לא אקבל גם על אלה; על הכל יש להם תשובה אחת, קצרה ומכריעה: נתין־אנגליה הוא.

הלה כבר הספיק להתאזרח באנגליה, ובצלה הוא חוסה ועושה מה שעושה. לא כן אָחי בן־עמי הסמרטוטר, המשתעל וגונח בלי־הרף. ביתו, דהיינו חדרו היחידי, משמש גם מחסן ל„סחורתו" — כך נקראים בפיו הסמרטוטים. „יורד" הוא. לפנים היו ימים אחרים, טובים מאלה. אָז היה בעל מעמד בשוק — ב„שוק" הידוע; ועכשיו — הרי היהודי רואה בעיניו. זה קרוב לשלשים שנה שהוא גר במדינת אנגליה; בעודנו נער בא הנה. רק בן ארבעים הוא, אף כי למראית עין — נו... הכבר נתאזרח? — לא. החסר דאגות אחרות הוא! רבות ושונות הן; אבל העיקר הוא — מחלתו, דלקת הסמפונות. לונדון — האויר לח וקשה לנשימה, ביחוד בימות־הגשמים. לוא היתה הפרנסה מצויה, לכל־הפחות — פרנסה או בריאות.

פרנסה או בריאות.

אָמנם בדבר הפרנסה אין לו לזה במה להתגאות, כי לא בן יחיד הוא לפני המקום ברחוב ההוא. „ביתו של אָדם הוא מבצרו" — כלל גדול הוא באַנגליה. אולם בזכות מִשְׂרָתִי נפתחים לפני שערי ה„מבצרים" אשר ברחוב הלז — ומה קטנים הם, ומה רב מספר הנפשות הכלואות בתוכם. חדר צר ונמוך למשפחה, חדר צר ונמוך למשפחה. כשהמשפחה קטנה, היא מצרפת לעצמה דייר אחד או שנים; ובשעת־הדחק משתתפות שתי משפחות בחדר אחד. פלונית ושתי בנותיה, אלמונית ושלשת בניה — כולם בחדר אחד. הבעלים נדדו לאמריקה. — והמשפחות שאבותיהן לא נדדו למרחקים? הנה משפחתו של סנדלר־הרחוב, הוא הסנדלר אשר אָבדו לו גליונות־הספירה פעמים, כאשר אָבדו לרבים מבני־הרחוב לפניו ולאחריו. אבי המשפחה יושב אל האָבנים ומתקן נעל בלוי; האשה טרודה בפנה שהוקצעה לכירים; ובו־בחדר, על המטות המזוהמות, מסובים חמשת בניהם ובנותיהם ובולעים ארוחתם. הנס של „עומדים צפופים ומשתחוים רוחים" יוצא בעיני מגדר הנפלא, אחרי בקרי את המאורה ההיא, המשמשת מקלט־יום ומקלט־לילה לשבע נפשות, כולן למעלה מעשרים. בעלי־מלאכה הם, הבנים והבנות? — הן; כך כתוב בפירוש בלוח־השאלות החדש, השלישי, אשר מלאתי בשבילם בעצם ידי. גם שני הבנים גם שלש הבנות עוסקים בחייטות. אך מיודעתי החדשה, המטרונה האנגלית, אשר לפניה נגלויים כל סודות הרחוב, מגלה לי רז: הבנות כולן — — —

כולן — ואף־על־פי־כן!

בושת ממלאָה את לבי. בושני בדירה חנקיה והמרווחת, אשר אליה אָשוב אחרי עבודת יומי; בושני בבריאות גופי ונפשי; בושני בבת־לויתי הנאָה, אשר לא נגעה בה טומאת החיים; בושני בכל הנאה הנמצא בעולם, בריחוק מקום מכאן; קלני מיוצרו של כל הנאה — אב־הרחמים שככה לו בעולמו. בבושת אני סר מעל הבית ההוא אל הסמוך לו; אך — אין מפלט. הנערה אכולת־

רקבון, אל תבושי מפני ה„סיר" וה„מים", שבאו אל חדרך המזוהם ומצאוך ברקבונך; לא לך בושת־הפנים, כי אם לנו...

מול אותם הבתים, שנכנסתי אליהם בבושת־פנים ויצאתי מהם בבושת־פנים, עומד בית־ספר עברי, פרטי. מבחוץ אין הבית שונה משאר חבריו שבאותו רחוב; אך בפנים שוררת בו רוח אחרת — „השיטה הטבעית". מה לבני־רחוב זה ולטבעיות?... הס, הנה קול תינוקות־של־בית־רבן עולה באזנך, ובקול הנך שומע מעין הכחשה לקטרוגו של המשורר, המדמה את העם לחציר יבש. אבל אחרי רגע קט של התפעלות תשוב הדאגה ותטרידך: מה יהא סופם של תינוקות אלה, ולאן יפנו לכשיגדלו ויעמדו ברשות־עצמם — האם אל אותם הבתים שמעבר לרחוב?

למיודעתי החדשה, היודעת את הרחוב ואת כל אשר בו, אין מציאותו של בית־ספר זה ידועה כלל. ואילו ידעה, האם היתה הידיעה משנה את משפטה על בני־רחובה לטובה? מיודעתי החדשה — דם שכולו תכלת, דם אנגלי טהור, נוזל בעורקיה. ברחוב זה נולדה, וממנו לא נתרחקה למרות השנויים העצומים שחלו בו. זוכרת היא את הרחוב מן הימים הראשונים, הטובים, בזמן שלא היה בו זכר ל„גרים הללו"... שכנים? — ח ל י ל ה! בני־ביתה הם — היא ובעלה, לרבות חצר מלאה תרנגולים ותרנגולות, המתהלכים להם בחשיבות יתירה. היודעים הם, בעלי־כנף אלה, כי הם היחידים מבני־מינם בכל השכונה הזאת? המתגאים הם במעונם, אשר כולו אומר נקיון וסדר? או אולי אצלה עליהם גברתם מגאונה?... בנים אין לה, למטרונה זו; הילד שהיא מגדלת אתה, מילדי העברים הוא. תמוה הדבר? — הן, ביחוד למראה גאונה — גאונה של בת עם שוקט ובוטח — ולמשמע משפטה על בני־רחובה ה„בוערים בעם", הלא הם שכניה המבקשים עצה מפיה על כל צרה שלא תבוא. אכן „נתגיירה" האנגלית הגאיונה, נתגיירה ב ר ו ח. „שרה, שרה! לאן את הולכת, שרה? עכבוה נא, עכבו את שרה!" — הקוראת מלב חם ומלא רחמים היתה האנגלית הגאיונה, והיא גם שעכבה את

המטורפת מלכת למקום־סכנה. „הרגעי־נא, שרה; שובי למנוחתך, שרה. התרגשת היום במקצת. סורי הביתה... מטורפת היא וחולת־נכפה; אתמול תקפתה מחלתה ברחוב הראשי, על פסי המסילה האלקטרית נפלה. משוטטת ואין משגיח עליה. תמהתני על בני־עמך, שאינם שמים לב לה ולשכמותה; הלא בעלי יכולת הם. חרפה היא!"...

בקשתי את שמה של שרה בגליונות־הספירה, ולא מצאתיה. רבות הן ה„שרות" שם, אך חולת־רוח אין בהן אף אחת. בכלל חלק הוא העמוד המוקצע למומים; ובין אלף נפשות, שנרשמו על־ידי, נמצאָה רק אחת בעלת־מום. מה הן המסקנות שיגיעו להן חכמי־הספירה על סמך הידיעות ה„מדויקות" האלה? מה מצב הבריאות בקן־עוני זה? או מה מספרם של יודעי קרוא וכתוב בין אחי ואחיותי?

— היודע בעלך לחתום את שמו?

— ח־לי־לה!

— ואת?

— תודה לך על החלקות.

צדקה, כנראה, המטרונה של הרחוב: „בוערים בעם". אך בערותם של רבים מהם מוטלת בספק. חשודים הם בעיני על הידיעה בספר; ויש רגלים לדבר:

— היודעת את לחתום שמך?

— לא.

— אידית?

— הן; אבל הכי גם אידית בכלל לשון?

והדין עמה: היהודים יוצאים מן הכלל בכל מקום — ובמה טובה השפה מן המדברים בה?

— בעלך מלמד־דרדקי — ואינו יודע לחתום שמו!

— טרוד היה באותה שעה.

— ואת? חתמי נא את.

אחרי השתמטות באמתלות שונות, היא חותמת ביד רועדת. הסבה מתבארת מתוך דברי שכנתה, שאינה יראה לגלות את האמת. גם היא יודעת כתוב, וגם היא לא חתמה על לוח־השאלות בעצם ידה. חשוש חששה לדבר: מי יודע לאיזו מטרה ישתמשו בחתימת־ידה... לעולם יהא אדם זהיר מלחתום על דברים שכשרותם מוטלת בספק.

אני עובר על התשובות שבכתב. רובן סתומות, בלתי־נכונות, או מגוחכות. הרבה גרם לזה חוסר־הידיעה בשפת המדינה; חלק מזה היה פרי ההתרשלות הטבעית; והשאר נעשה בכוונה — לא לשם איזה צורך מיוחד, אלא מתוך כפירה בתועלת הענין כולו. אני בא ומסיח דאגתי לממונה על ספרי־הפקודים; אך הוא מנחמני ואומר, שאין להקפיד על כגון זה, כי כל זמן שאין למצוא בדבר פסול על־פי הדין — כשר הוא. „אל תצדק הרבה"...

* *
*

במשך השבוע, שעבר מזמן חלוקת הטופסים לקבוצם, שקטו קצת הרוחות; יושבי הרחוב התרגלו אל הענין המוזר והתחילו לדון עליו בישוב־הדעת. כמו בראשונה היינו, אני ובת־לויתי, שיחתם ומרכז־ויכוחיהם; אך לזרים לא נחשבנו עוד. הגדולים פוגשים אותנו בפנים מסבירים, שיש בהם גם מן החנופה גם מהרגשת אחוה; הקטנים מקיפים אותנו ורוקדים סביבותינו — ואמותיהם אינן גוערות בהם עוד. נערות פועלות פותחות את חלונות בתי־מלאכתן ומרמזות: בחור, סור נא הנה, גם כאן מוכנים בשבילך — גליונות. „אל נא תפסח על ביתנו!" — מזהירה האחת בלשון ובאצבע. נשים נשואות מתירות לעצמן לרמז לדברים־שבצנעה; אחרות גוערות בהן בנזיפה על שאינן

נזהרות בלשונן בפני רווק; ובאות חברותיהן ומקבלות על עצמן תפקיד של שדכניות: מכירות הן, לפי דבריהן, בבת־לויתי, שאחותי היא. הכלל: נעשיתי לבן־הרחוב ממש.

אבל רק אני, האיש הפרטי, נעשיתי קרוב להם. הענין עצמו עדיין כולו מוקשה הוא בעיניהם. משתדלים הם להקדים זה את זה בהשבת הטופסים, ועל פניהם שפוכה מעין התפארות: ראה, לא התרשלנו, במלוי־חובתנו. אך ביחד עם זה נשקפת מעיניהם גם מזמה, כאומרים: מוטב שנקדים ונפטר מעסק זה, הרחוק משכר וקרוב להפסד... בשעת מסירת הטופסים הם מיטמישים בהזדמנות שבאה לידם ומרצים לפני את קושיותיהם. רבות הן ושונות הקושיות; ועל הכל מפליאם החזיון המוזר, ששלחה אליהם ה„ממשלה" איש יהודי — ו י ה ו ד י מ ש ל ה ם, „ירוק". דברים בגו; הממשלה — נימוקה עמה. אותם לא ירמה איש; לא פתאים־מאמינים הם...

אחרי ככלות הכל התקרב אלי אחד מבעלי־דברי ב„סוד" ולחש על אזני: בבקשה ממך — סלח לי על אשר אנכי א־א־א — אולם רצוני לדעת — בינינו לבין עצמנו! — אל נא תכחד ממני דבר: מה כל הענין הזה, ולמה? שמעתי כל מה שנאמר בזה; גם קראתי — הן! אבל אני, רצוני לדעת את האמת, את — את... אל נא תדחני בקש, כי היא לא תועיל. הדעת נותנת, כי דברים בגו; ואם לאו הכי, הואל נא ובאר לי בטובך — מ ה כ ל ה ט ו ר ח ה ז ה?

מה כל הטורח הזה? — אחי, אחי, שאלה קשה שאלתני; שאלה שגם אני, השליח־לדבר, מתחבט בפתרונה. מה כל הטורח הזה? למה הם כל המספרים הבלתי־נכונים? בשביל מי ומה מענים ומצערים את כל עיפי־החיים הללו: בשביל לצאת ידי חובת ה„דין"!? מי זה לין אכזרי אשר יקום ויערוך מספר למתים שוכני־עפר? ובמה הורע כחם של א ל ה ה מ ת י ם, שלא זכו עדיין לקבורה, כי יבואו ויפריעום ממנוחתם? מדוע לא יתנו גם להם להרקב בשלום?

שאלה קשה שאלתני, אחי ה„בוער בעם".

ואתם, מתים־חיים, סלחו לי על אשר עזרתי גם אני לזעזע אתכם מקברותיכם אשר על־פני האדמה; סלחו לי על הרגיזי אתכם ממנוחתכם ללא צורך וללא תועלת. לא אוסיף, לא אוסיף עוד! —

לונדון, שלהי דקיטא, תרע"א.

נדפס ב„העולם" שנה ה', גליונות ל"ו—ל"ז (תשרי תרע"ב).

היא נראית בהתרת האגדה העברית מכבליה הארמיים, וסדורה הנאה על־ידי רבניצקי־ביאליק; בנסיון לפדות את כתבי בן־עמי ממאסרם הרוסי; ברכישת כתביהם של מנדלי ושלום־עליכם, שהיו עד הימים האחרונים כבנים־חורגים לעברית. כל אלה — אם לקט וסדור הם, אם הסברתן של דעות ידועות אך בלתי־מפורסמות, אם הכנסת יצירותיהם של זרים לתוך גבולנו, ואם השבת אבדה לבעליה, — אינם בגדר יצירה חדשה; אבל כולם מכשירים את הקרקע ליצירה העתידה לבוא. התבוא? —

לקויי־הסבלנות, המתאווים לראות את הבציר סמוך לנטיעה, ודאי שישפילו ערכה של עבודה זו, שפריה צפון לעתיד־לבוא. אולם מי שרואה את הנולד לא כן ידמה: הוא יודה, אָמנם, כי יצירה־בפועל אין עדיין לפניו; אבל ביחד עם זה יכיר שחבלי־יצירה יש כאן, והכרה זו תביאהו לידי בטחון, שאחרי ה„חבלים" תבוא היצירה עצמה.

לונדון, אלול תרע"ב.
נדפס ב„הפועל הצעיר" שנה ששית, גליון ב' (תשרי תרע"ג).

אני והוא

(זכרונות).

כמוני כמוהו התבודדנו בעבי יער א פ י נ ג — הוא היער, שתולדותיו הן תולדות התנגשות חשאית בין משעבדים ומשועבדים ונצחון האחרונים על הראשונים. שנינו היינו משכימים ויוצאים עם־שחר, לקבל פני שמש בעודנה בתומתה ולהתיחד שעה קלה עם הברכה השלוה, בטרם נרד לעבודת יום ארוך בלונדון המעוננת וההומיה. יום־יום היינו נפגשים על־יד פגרו של עץ־ענק, אשר בעודנו חי בטל רצון יוצרו מפני רצונו של בשר־ודם, וגדל ב ש כ י ב ה על־פני המים; באופן שאחד מענפיו הגדולים שמש לבעליו מושב, השני — משען לגב, והשלישי — מדרס לרגלי רוכבו. תדיר היינו מברכים איש את רעהו בשפה אשר לא ידעו אבותינו ואבות־אבותינו; ומדי פעם בפעם היינו נפרדים זה מעל זה תקופי־חלום: אני נשאתי בלבי חלום בת־יהודה השבויה, והוא — חלום בת־הודו הנענה.

אני — והוא, עמי — ועמו.

עמי — חניך השממה והעוני מעודו: במדבר־ערב עמדה ערשו, יללת־תנים היתה שירתו, בשמים בקש לחמו בשעת רעבון, ואל הסלע נשא עיניו בצמאונו, — וכל נסיונותיו הקשים הועילו רק להגביר בו את אהבת־החיים. „ובחרת בחיים” — זהו יסוד תורתו. ועמו — מפונק מנוער, טובל באור וגווני־גוונים, מושל בארץ המונה את מיני צמיחה רבבה, ארץ אשר שם הפנינים והזהב הטוב, — והגיע עד שער מ”ט של בטול־היש, עד „נירבאנה”.

ושנינו נזדמנו יום אחד ל כ נ ס י ת ־ ה ג ז ע י ם הראשונה — והיחידה — שנועדה באוניברסיטה הלונדונית, בקיץ שנת אלף תשע־מאות ואחת־עשרה למנינם, לשם קירוב־רחוקים — „זאבים”

ו„כבשים" גם יחד. קוה קוינו, כי שם תשמע האנחה הכבושה של אומותינו הנדכאות על אוזן שומעת, וכי שם תוציא האנחה הד מלבות אחרים, הרוצים ויכולים להשתתף עמנו בצרה.

שנינו היינו מן היחסנים שבקונגרס: בנים לאומות עתיקות שיצרו בשכבר הימים לעצמן ולעולם — ועדיין לא סר כחן. אך אני הרגשתי בשלשלת־היוחסין שלי ביותר: הן המקרא „וגר זאב עם כבש", שרוחו אספנו אל הבית הזה, אצלנו נאמר, וממנו ועל־ידי אנשים משלנו נתפשט בעולם. ולא דברי־נבואה בלבד; כל הקונגרס כולו נוצר ברוח פיו של אחד מבני־עמי, הוא פליכס אדלר, והרבה מכחו של ישראל הושקע בהכנתו. אמת הדבר, כי את העטרה — היא הנשיאות — נחל הלורד וירדיל, ולא הפרופיסור אדלר; שם הלורד היה נשא על כל שפתים, בעוד שלחכם המסכן לא שם איש לב, עד שקם אחד העתונאים ותבע עלבונו ועלבון־היושר מאת הקהל כפוי־הטובה. אמת; אולם על כגון זה צווחו הצווחים מימות עולם — ואין עונה. אנו, דיינו שאנו יודעים ומכירים באמת העלובה, ותהי לנו זאת לחצי־נחמה.

אמת גם זאת, שכנגד הפסוק שלנו, „וגר זאב עם כבש", נשמעו שם פסוקים אחרים, משלהם, שהכילו סתירה מוחלטת לקודם. מלומד גרמני מפורסם, פון־לושן, פתח בדרשה מדעית נאה, שראשיתה רצופה „אנושיות", וסופה — „הלל הגדול" על האגרוף, הדם והברזל. אולם סוף־סוף היתה דעתו דעת־יחיד. רבים ראו בדבריו חירוף־וגידוף כלפי רוח הקונגרס, ואפילו מחבריו, בני עמו וארצו, ראו צורך בדבר להודיע, כי אין האנתרופולוג המפורסם מדבר בשמה של כל גרמניה.

אמת־נכון גם זה, שבאותו שבוע ממש פרצה באפריקה מלחמה בין „אירופה" ו„אסיה" — בין איטליה וטורקיה — ומלחמה שלא היו לה, לכאורה, כל גורמים „אנושיים". אך הן הוסכם אצלנו זה כבר, שרק הממשלות הן החפצות קרבות, ולא העמים; והקונגרס מה כי נתלה בו את האשם? — הלא הוא את שלו

עשה — כי מחה כנגד חלול־הקודש הלז, כנגד התפרצות המלחמה באותה שעה של עלית־נשמה, שעה שמזרח ומערב, ציר וקו־המשוה נשקו!

דברים כפשוטם! בעינינו ראינו כושי „מן הדרום" תוקע כף למי שהיה נוגשו; הודי אדמוני מאיר פנים לדון ספרדי; חינאי אדוק־במסורת יושב לצד „שליח" נוצרי, כשבת אחים. וארמיני מורד־במלכות חבק את הטורקי־הצעיר ריזא־טבפיק־בי ונשק לו לעין כל.

ובכן, ישב שם חברי ההודי ימים אחדים וטעם אחד מששים של ימות־המשיח; עד שהגיע היום הרביעי של הכנסיה. בו ביום נשאו ונתנו בנגעי עמו וארץ־מולדתו, הנתונה בידי האנגלים. כל זמן שחלה התוכחה על עמים אחרים מן התקיפים, היו האנגלים — אנגלים, כלומר סבלנים, ונתנו לנדכאים לשיח מכאובי לבם; אך בו ברגע שנהיו הם לנוגעים־בדבר, בטלה אצלם המסורת הנאה של סבלנות — וקמו והראו, כי המה המושלים. אחת היתה ביניהם, מרת א. ביזאנט, שצדדה בזכותו של העם המשועבד, אשר ניטלה ממנו רשות הדבור גם בארצו גם בארץ־החופש של האנגלים, והיתה לו לפה; ובגלוי־לב של אנגלית־מלידה הודתה בקהל על העושק והמרוצה הנעשים על־ידי בני־עמה בארץ הנדכאה ההיא, הכל לשם־שמים ולשם ההתקדמות.

אולם אחינו בני־הודו לא סמכו בעיקר על מליצת־היושר שקמה להם מבין „אומות העולם". הם עצמם רצו להשמיע את קולם; וכאשר נגזל מהם חופש־הדבור, עמדו ונטלו להם את חופש הצעקה. אותו „עכוב־הקריאה", שאנחנו בני־ישראל משתמשים בו רק בינינו לבין עצמנו, שמש אצלם כלי־זיין בינם לבין אחרים. ו„עכוב־הקריאה" פעל את פעולתו: אחרי עבור הבוקר במהומה, מלא הקונגרס, בעל־כרחו, את דרישתם של ההודים וקבע ישיבה מיוחדת לדין־ודברים שלהם. כך עשו „מואסי החיים", שבאו מעבר לנהר־גוזן לדון עם התקיפים מהם שעל נהרות־לונדון.

ולמחרת היום ההוא נקראו בני־עמי לעמוד בנסיון. בבוקר ההוא

עלתה לפני הקונגרס שאלת־היהודים וגזל־משפטם בכמה ארצות תבל, ורוסיה בראש. ובעת ההיא היה נשיא הקונגרס, הלורד וירדיל, מתכונן ללכת בראש שליחות מיוחדת מאנגליה בת־החורין לרוסיה של בית־רומאנוב; ולפיכך רמז הלורד לאחד מעושי־דברו, שיקום ויבקש בשמו מאת כל הנאספים, כי לא יתרגשו ביותר בשעת משא־ומתן זה.

הלורד צוה לשתוק — והקהל שמע לקולו ברצון. כל הדרשות הנאות על־דבר „עם הנביאים", שנשמעו עד אז מפי אותם האצילים והאצילות, בטלו בכהרף־עין. למרת ביזאנט לא היתה חברה בקונגרס; ודממה מעיקה תקפה את אולם האספה, מן הפתח ועד הבמה.

ובעלי־הדין עצמם? — יהודים נמצאו באותו קונגרס ובאותו מעמד במספר רב, רב ממספר ההודים. אבל ההודים היו בנים נאמנים לעמם, והיהודים — בנים חורגים לעמים אחרים. אחד מבני־יהודה אלה, שלא הספיק עדיין לנער מעליו את אבק הישיבה ולזקוף קומתו הכפופה, התפאר בקולי־קולות, כי פולני גמור הוא וכי על זה גאותו. וכמוהו כן נשבעו בני־גזעו ה„רוסים", ה„רותינים" וה„בולגרים" וכל שאר היהודים המתחפשים לגוייהם. ובשמוע משחקי־במה הללו, כי הזכירו בפניהם את גזע מחצבתם, פנו אל הקיר בחרדת־נפש ומששו את חוטמם, לדעת אם עודנו עלול להכחיש את דבריהם ולגלות את מוצאם, אם אין. משרתו של הלורד, אשר הודיע בשמו את ההודעה המחפירה, מזרע היהודים היה — ופניו לא חפרו בדברו. לא רחוק ממנו ישב „אבי הקונגרס", אציל־הרוח פליכּס אדלר, מוקף אצילי־חרב — ושותק. לפני שעה או שתים עמד ודרש מעל אותה הבמה על „ימות המשיח", כאחד מבני־הנביאים; ועתה, כאשר נגע הדבר עד עצמו־ובשרו, ניטל ממנו כח־הדבור. רוח־הקודש שבו נתכווצה בפחות מנקודה, כדי לפנות מקום לרוח־העבדות. איש יהודי אחר, ולא סתם־יהודי, אלא אדם המחנך רבנים ומורים לבני־עמו, קם והשמיע קולו; אבל לא למחות כנגד עוות־הדין בא, כי אם להראות עד היכן מגיעה מדת „גודל הנפש" של עבד־נרצע: עלבון־ישראל כשהוא לעצמו

אינו נוגע — חלילה — ללבו של זה הרב־הפרופיסור מסינסינאטי; ואלא מפני מה נגזלת שנתו? — מפני עלבון התרבות הנוצרית הנהדרה, שזיוה נפגם על־ידי תעלולי עמי־החסד בישראל; מפני שיאמרו עליהם, על הנוצרים: כפויי־טובה הם הללו; רבם דקרו!... בכל הקהל הגדול נמצאו רק שלשה או ארבעה יהודים שגלו עצמותם בלי הכנעה. אחד מהם — צ ו ל ש ן — לא עורר שום התנגדות לדבריו, מפני שלא היו מובנים גם ליודעים את השפה הגרמנית על־בוריה; וכאשר נשאו ז נ ג ב י ל ו ג א ס ט ר את משאותיהם, לא רצה הקהל לשמוע — מ פ ח ד פ ן י ב י ן.

הסכסוך עבר בשלום. גדולי הקונגרס נהנו, כי לא הגיע הדבר לידי „שערוריה". ו„העברים אשר לפלשתים", שהיו יושבים ומקללים בלבם את עמם העקשן במיתה־חטופה, שאפו רוח לרווחה, בראותם כי לא נגלה עוון מוצאם. לשמאלי ישב אז ערבי אחד, ששוחח אתי באותו בוקר בענין שיבת־בנים־לגבולם. עכשיו נתן בי הלה את עיניו; ונדמה לי, כי קראתי בהן את הכנוי האיום שתקנו בשבילנו בני־דודנו אלה, המכירים במומינו יותר מאחרים: „ולד אל־מיתה".

* *
*

אני — והוא, ארצי — וארצו.

אחרי עבור שש שנים ויותר מזמן ש„נתפרדה חבילה", שב ועלה לפני זכרון חברי ההודי, אף כי בינתים נשתנה מהלך הענינים מן הקצה אל הקצה. בעת ההיא היינו שנינו אחים־לעלבון, והיום הזה הננו חברים־לששון; אך כמכתנו אז כן רפואתנו עתה, ממקום אחד ובעונה אחת צמחה לשנינו גם יחד. מה שקלקלו ו י ר ד י ל וחבריו אז, בימי השלום, מתקנים ב ל פ ו ר וחבריו עתה, בשעת חירום; ובה בשעה שנפל הדבר בתפוצות הגולה, כי אנגליה קבלה עליה להשיב את ארצנו השכולה לבניה הנדחים, פרסם ה ל ו ר ד ט ש י ל מ ס פ ו ר ד, נציב

אנגליה בהודו, בשם ממשלתו, כי עתידה ארץ־ברהמה להשתחרר משעבוד־זרים, וגורלה ימסר לידי יושביה.

איני יודע את מקום חברי ההודי ואת המתרחש בלבו בשעה זו. יתכן, שאין דעתו פנויה לעניני עמי, כשם שאין עסקי עמו הוא תופסים מקום אצלנו. אבל אני איני יכול להשתחרר מן ההרהור המטריד, שהתגנב אל לבי לפני שש שנים וקנן בו עד היום, ההרהור של „אני והוא". שר־אומתו ושר־אומתי, שניהם אומרים שירה. הראשון אומר שירה — ויש לו על מה לסמוך: הודו פורשת זרועותיה — והנה בניה בחיקה; אבל ציון כי תקרא לעולליה — מי יענה „הנני"? — — —

שיקאגו, כסלו תרע"ח.
נדפס ב„התורן" שנה רביעית, גליון מ"ד (שבט תרע"ח).

בין ישראל לעמים

י׳והן ד. רוקפלר, בנו של י׳והן ד. רוקפלר, הרעיש בימים האחרונים את ה„ספים" של כתה נוצרית ידועה, שבין בניה הוא נמנה, היא כתת ה„טובלים" (Baptists). ובשל זה הרעש: —

בראשונה היו אומרים: מים מכניסים את האדם בבריתה של הנצרות, בין על־ידי טבילה, בין על־ידי זריקה. עד שבאו ה„טובלים" ושנו: אין הנוצרי מתקדש לדתו אלא על־ידי טבילה. והנה קם „הרב הגאון" י׳והן ד., כטוב לבו במשתה צבורי, והורה הלכה, כי הטבילה, שהיא העיקר המבדיל בין כתתו לשאר כתות נוצריות, צריכה להבטל. ושני טעמים נתן לדבריו: ראשית, לא ניתנה טבילה מפי־הגבורה, כלומר — מפי אבות הנצרות. ושנית, עתידה מלחמת־עמים זו, שהעולם מתבוסס בה בדמיו, להביא בעקבותיה מהפכה בדת, כמו בשאר פנות החיים; ומהפכה זו תבטל את המנהגים שנתרוקנו מתוכנם, כטבילה, תמחק את התחומים המלאכותיים שבין כתה לכתה, ותעלה את הדת המחודשת — קרי: הדת הנוצרית המחודשת — לאותה מדרגה עליונה, שבה עמדה בראשית צמיחתה, בזמן שהיתה העבודה הדתית בת־לויתה של כוונת־הלב, ולא פרי ההרגל בלבד.

הנה כי כן נפגשו בזה הקצוות: י׳והן ד. רוקפלר, הרודה בגופם ונשמתם של אלפי־אלפים בני־אדם, מעבר מזה, ואבותיהם של ה„אביונים", שהתפרנסו בחגבים אשר במדבר־יהודה, מעבר מזה.

ומה ענו על זה ראשי הכתה הנעלבה? —

הנה לפנינו קטע ממאמר אחד, שהופיע ב„טיימס" הניו־יורקי, כתוב בידי איש שאין לחשדו על האיבה לעשירים:

„נניח לפי שעה — אומר הכותב — את ענין הטבילה, כשהיא לעצמה, וגודל ערכה לשיטתם של ה„טובלים". עיקר השאלה הוא: האם נרשה לי'והן ד. רוקפלר, הבן — כבוד עשרו במקומו מונח! — להשאר בקהל ה„טובלים" ולהחשב כחד מן חבריא, בשעה שהוא כופר בעיקרי הנצרות? — — — חלילה לי מזלזל בכבוד מי שהוא, ובפרט בכבודה של משפחת רוקפלר, שאני הוגה לה רגשי כבוד והערצה אמתית, בגלל מעשי־צדקתה בכלל ויגיעתה הרבה לטובת חניכי־הצבא שלנו בפרט. אולם הענין שלפנינו אינו ענין של דיני־ממונות, ואף לא של סתם איסור־והיתר — כל עולמנו הדתי עומד עליו. זאת ועוד אחרת: עלינו להזהר באנשים צעירים־לימים המתמכרים ל„רכיבה על המקל". מקל־הרכיבה של מר רוקפלר הוא — „יד־אחת", ט ר ו ס ט. אביו השתמש בעיקר זה ב ע ס ק ־ ה נ פ ט והצליח; ועתה בא הבן להשתמש בו ב ע ס ק ־ ה ד ת. ברצונו ליסד מעין „טרוסט" דתי של פרוטסטנטים; ואם בעד זה נצטרך לשלם בכמה מעיקרי דתנו, החשובים ויקרים לנו ביותר — מה בכך! — — — עצתי הנתונה למר רוקפלר היא, כי במקום לעמוד בתוך מחנה ה„טובלים" ולחתור תחתיה חתירה מבפנים, י צ א ל ו מ ת ו כ ה ויתחבר ל„דתיים החפשים', ששם יכירו מקומו".

כך משיבים בני־חורין. ואנו? —

ישנו בשיקאגו יהודי אחד, שלא הגיע למדרגתו של רוקפלר לא בעושר ולא בשררה; אולם מן התקיפים גם הוא, ואת תקיפותו הראה כמה פעמים בעסקנותו הצבורית, הכללית והיהודית גם יחד. והאיש זכה לשלשה כתרים: כתר־נשיאות של ועד־החנוך העירוני, כתר־נשיאות של מוסד יהודי גדול וחשוב שבעירו, וכתר סגן־הנשיאות של ה פ ד ר צ י ה ה צ י ו נ י ת ה מ ע ר ב י ת. וכדרך התקיפים, לא הסתפק במה שיש לו, אלא קפץ ונטל לעצמו עטרה שאינה הולמתו כל־עיקר, עטרה של מורה־הוראה בישראל. חזיון זה, של הדיוטות קופצים בראש, אמנם אינו חדש בחיינו, או

בחיים בכלל, ולא היה כדאי להעמיד לו ציון מיוחד; אולם בנידון שלפנינו יש גם חידוש, וראוי הוא, איפוא, שירשם לזכרון.

מעשה שהיה כך היה: אשתקד התעורר רב ריפורמי אחד — שמואל כהן — כנגד המנהג המקובל במדינה, לחוג את „חג־הלידה" בבתי־הספר העממיים, וקבל על־זה לפני המשגיח הראשי של בתי־הספר שבעיר. אחרי משא־ומתן ארוך פקד המשגיח על המנהלים לבטל אותו מנהג, שיש בו משום כפיה דתית על ילדי היהודים, ובפקודתו הטעים, שהחג הלז יסודו דתי וצורה דתית לו, בעוד שבתי־הספר אשר במדינות־הברית עומדים מחוץ לתחום־הדת. כך הורה המשגיח, שנוצרי הוא. וכשבאו דברים לפני נשיא ועד־החנוך, היהודי, פסק להיתר; ולא זאת בלבד, אלא שהוסיף ואמר, כי מצוה עלינו לחוג חג זה, מפני שמנהג „משלוח מנות", המקובל בו, עלול לפתח בקרב הילדים את רגש־הצדקה וכל הנלוה עליו. וראיה לדבר, שאנו קרובים בזה לשכר ורחוקים מהפסד, הביא מנפשו הוא: כל ימיו היה מעמיד „אילן" בביתו, בין בבית אביו בין בביתו שלו — ואף־על־פי־כן!

הדבר קרה, כאמור, לפני שנה ויותר, בחורף שנת תרע"ז. העתונות שלהם הציעה את הדברים בנחת־רוח מיוחדת; בין העתונאים המקומיים שלנו נמצאו רק שנים — הרב הנזכר למעלה ב„סנטינל", ואחריו ליאון זולוטקוף ב„קוריער" — שיצאו ודרשו את הדבר לגנאי; שאר בעלי־העט היהודים גערו בנזיפה בחבריהם המוחים; וההנהגה הציונית, שה„פוסק" היה אחד מראשיה, שתקה.

פירושה של השתיקה לא ידענו. סתם שתיקה כהודאה דמיא; אולם בועידה הציונית השנתית, שחלה סמוך לזמן ההוא במיני־אפולים, לא נזכר שמו של סגן־הנשיא בין הנבחרים־מחדש, — ובכן ניתן מקום לשער, כי שתיקה זו של ההנהגה הציונית לא היתה כהודאה. כך דנו, ושמחנו על כי אנו והנהגתנו נקיים.

היעלה על דעת מי שהוא, כי שמחתנו היתה שמחה־לבטלה?...
אם יעלה או לא יעלה — עובדה היא; ווערידת ציוני־המערב של השנה תוכיח: בועידה זו, שחלה באמצע חודש טבת בשיקאגו, שב סגן־הנשיא אל כנו, על־פי הצעת המנהיגים והסכמת כל הצירים. ומכיון שלא שמענו כי סגן־הנשיא חזר בינתים בתשובה, יש להוציא מזה, כי ההנהגה הציונית היא ש„חזרה בתשובה", וקיימה וקבלה על עצמה ועל תינוקות־של־בית־רבם את חג־הלידה של בן־האלהים.

והנה אין לבוא בטענות על סגן־הנשיא עצמו. ישראל, שכל ימיו שאב מבארות־זרים ועדיין הוא קשור לעמו, ישראל הוא לכל דבר. אם חטא — בשוגג חטא; והשוגג יש לו כפרה. ואלא עם מי יש לבוא בדין? — עם חבריו בהנהגה הציונית, שעל־פיהם נבחר. הם, הלא אי־אפשר לחשבם לשוגגים בשום אופן, לפי שיש ביניהם כמה בעלי תורה ובעלי השכלה עברית, — ובמה איפוא יכופר להם? — והן לא מעטים ביניהם החרדים לקדשי האומה, אם מבחינה דתית או מבחינה לאומית, ומכירים ומודים עם זה, כי „מצוה" זו, שהחזיקו בה רבים מבני־ישראל, מורידה את מחזיקיה למ"ט שערי נצרות, — ואיך יישבו הם את ה„דבר והפוכו", שהראו לעינינו? —ובין ראשי־ההנהגה יש אחד סופר, העומד על המשמר ונלחם ערב ובוקר וצהרים בהתבוללות לצורותיה השונות — בהתבוללות השבעה שמצד ימין, ובאחותה הרעבה שמצד שמאל, — ומדוע עצם עיניו הפעם, בראותו את האורב בחדר?

והשאלה איננה שאלת העבר בלבד. היום התרנו עבודה־זרה זו; ולמחר יבוא אחד מן „העברים בני דת ישו", שלא מעטים הם בעולם, וידון לפנינו לאמר: „רבותי, אתם פותחים שער לדוגלים באילן, מכניסים אותם לפני־ולפנים, ומרכיבים אותם פרנסים על הצבור ומנהיגים ציונים; הרחיבו מעט את הפתח, ויכנסו אחרים, הדוגלים בצלב, וישתתפו גם הם עמכם בהבאת־הגואל!" — מה נענה על טענה כזו? הנחזיק גם אז במדת השתיקה, המשתמעת לשני פנים?

או אולי חושבים הם, מנהיגינו, כי רחוקה הדרך מן ה„אילן" אל ה„צלב"? — אם כן, אינם אלא טועים. קרובה היא — בכל אופן לא יותר מימי דור אחד; ואם בה יוליכונו, נרד לשער החמשים של הנצרות קודם שנגיע לציון.

שיקאגו, י"ט טבת, תרע"ח.
נדפס ב„התורן" שנה רביעית, גליון מ"ז (שבט תרע"ח).

תבל

מה יעשה סופר מישראל — ולא יצא ב„שן־ועין" מתחת ה„אֲבנים" של עורכו?

אינני בא לתבוע עלבונם של סופרים־כתבנים, הטוחנים דברים טחונים; הללו, נוח לעולם — אם לא להם עצמם — שלא יטחנו משיטחנו. אינני דן עם עורך בעל־אַחריות, המדקדק עם סוג אחר של סופרים, שיש בפיהם דברים של טעם, אלא שמרוב טרדה לפלוט הם מריקים מקרבם כ ל מה שבלעו, כשר ופסול כאחד, ומכינים לקוראיהם בליל שתועלתו יוצאת בהיזקו; בכגון זה, מצוה על העורך שיהיה עומד על המשמר ומגין על קהלו, בבררו בשבילו אוכל מתוך פסולת. כמו־כן חס לי שאהיה לפה לאותם מסופרינו, אשר בגשתם להקריב על במות ז ר ו ת הם לבושים כבני־אָדם מן הישוב, ובעלותם על הבמה ה ע ב ר י ת הם מתעטפים בבלואי־סחבות — ולא יתבוששו; אם העורך צריך לעיקר דבריהם, שלא נאמרו בצורה הגונה, על־כרחו שילבישם צורה לפי טעמו, טרם יגישם לפני הקהל.

ואלא באיזה סופר מישראל אני דן? — בסופר מן המהדרין: שאינו יוצא לרשות־הרבים אלא אם כן מ ד מ ה שיש לו מה להשמיע, ויהא אפילו משהו; והוא בורר את הבר מתוך התבן בכל האמצעים שבידו; והוא מקפיד על „בגדיו" שיהיו מתוקנים ולבנים בכל עת. מה יעשה סופר שכזה — וינצל מדינם של עורכיו?

פעמים רבות התחבטתי בשאלה זו, הנוגעת עד נפשי; עד שהחלטתי להציעה לפני עורכים, סופרים וקוראים גם יחד — אולי מתוך הטפול בה ימצא לה פתרון.

* *
*

הנני מעלה בזכרוני את עורכי כסדרם.

הראשון בעורכי היה מורד מטבעו, וממילא שלא דקדק עם העובדים במחיצתו, כי יהיו שומרי־חוק; לעומת זאת היה מראה חבה יתירה לפורצי־חוק, וטעמו היה: מלך פורץ גדר... לשבחו של אותו עורך עלי להגיד, כי לא השתמש בזרוע להעבירנו על דעתנו, אלא היה משדלנו בדברים; אולם גם הפתוי עלול להזיק לסופר מתחיל, ובפרט אם עורכו מכובד עליו ביותר, כשם שהיה העורך הלז מכובד עלינו, מקורביו.

עורכי השני היה מורד אף הוא, אבל מורד כשר היה, הנמלך על כל צעד ושעל בשלחן־ערוך של־כים. וכפי ששלחן־ערוך של מורדים עשוי להתחלף משעה לשעה, הוטל עלי להיות משנה טעמי לפי חוקי השלחן־ערוך שמשל ברוח עורכי באותה שעה. ומי נביא וידע את הצפון בכיסו של עורך!... ידעתי, למשל, בעורכי שדרכו לתבל לשונו במלים לועזיות, לצורך ושלא לצורך — ביחוד שלא לצורך. וכי היה עלי לחשוש פן יקפיד על „קיסם שבין שני" ויאסור עלי את השמוש ב„סיטרא אחרא" — או „סיטרא" אחרת בדומה לה? — אילו ניתן פה לאותה עלובה, היתה יכולה לטעון, כי יש לה בקרבנו זכות־אזרח, שאין בכחו של שום עורך־בישראל ליטול הימנה. אך מה כחן של טענות צודקות בפני רצונו של עורך, שמדותיו גזירות? נראה הדבר, שבעת ההיא נתעוררה בו, בעורכי, אהבת־נעוריו ל„גן שעשועים" של רוזנפלד, אשר ממנו ינק בילדותו, — ועל כן יצאה מלפניו הגזירה על אותה „סיטרא", שתבקש לה תקון בתרגום עברי. אין מכחד, כי בשעתו הכנים הספר „גן שעשועים" אורה אל החדר העברי המתוקן־למחצה; אבל מה יעשו אלה מאתנו שלא זכו ליניקה זו, אלא ש„מדרש כונן" ו„שערי־ציון" היו גן־שעשועיהם בילדותם? — העבודה, שלא הכרתי אותה סיטרא הגיורת, בשעה שעמדה לפני לבושה על טהרת־הקודש! —

היה מעשה וזכיתי לגדולה שלא פללתי לה. בימי אבות־אבותינו, כשהיו מליצינו מתחרים בכתיבת „לשון”, נמצאו תארים מן־המוכן, „עוברים לסוחר”, שהיו מספיקים לבעלי־המליצה לכל צרכיהם. כל בנין מפואר היה „אחד משבעת פלאי התבל”; כל גבור־מלחמה היה „גבור נעריץ, מר ונמהר”; וכיוצא בזה. אבל עתה, אחרי עבור עלינו שני דורות של מלחמה ב„לשון”, כשאדם בא לספר במעשיהם של יסודי־עולם, דרכו להתרחק משבחים שדופים, שאינם אלא גורעים; ואם אין חידוש בפיו, ישמור את הכלל העתיק „גדול מרבן שמו” — וימנע משבחים ותארים לגמרי. ומה גדלה תמיהתי פעם, כשקראתי דברי בדפוס ומצאתי שנכשלתי בחטא זה ממש: כי נואלתי לעטר עטרה־של־עופרת לראשו של י ה ו ד ה ה מ כ ב י; וכמובן, נעשתה מלאכתי על־ידי אחרים, כנגד רוחי ושלא בידיעתי. אמנם לא מרוע־לב עשה עורכי מה שעשה; אדרבה, דן היה — כנראה — גזירה־שוה מעצמו על אחרים, באופן הזה: אם אני, העורך, יאה לי לתת הסכמתי על מ ש ה ב ן ע מ ר ם שאדם גדול היה, על ד ו ד ב ן י ש י שהיה בעל כשרון פיוטי, ועל ש ל מ ה ה מ ל ך שחכם היה, — רשאים הם סופרי לתת „סמיכה” ליהודה המכבי וחבריו. אבל שכח העורך השנון בשעת־מעשה, כי „אין חברים לטעם”; כי יש אנשים המומחים לכל דבר וענין, ולעניני הסכמות בכלל, וכנגדם יש בני־אדם שעפר הם תחת כפות רגליו של בן־חשמונאי — ומה שמותר לראשונים אסור לאחרונים.

באכסניה הספרותית שהתארחתי בה אחר־כך, נמסר גורלי בידיו של עורך מתון, ושלא התאמר להיות אפיטרופוס לכל השיטות שבעולם; אף־על־פי־כן לא נמנע גם הוא מלשנות בדברי: קצת — אולי מפני שדמה, כי דבק בי משהו מן המערכת הקודמת, והשאר — לשם שנוי סתם. כנראה חשש פן יחשדו בו שהוא עושה מלאכתו רמיה, אם יתן לסופר להראות לפני הקוראים כמו שהוא — ויד העורך לא תהא ניכרת בדבריו.

לא אחשוב כרוכל את כל גלגולי־המערכות שסבלתי, למרות

דברי המעטים בכל עת; אדלג ואגיע לעורכי האחרון. עורכי זה מן המהדרין־שבמהדרין הוא, ודבר זה כשהוא לעצמו אינו נאמר, כמובן, לגנאי. אולם יש להבחין בין שלמות הלבוש ונקיונו, ובין רדיפה אחרי קשוטים וצעצועים. מדה ראשונה היא מדת גברים, ומדה שניה מדת נשים היא; האחת צורך, והשניה מותרות. סגנונו של עורכי משובח, אך מסולסל לפעמים ביותר; ולפי טעמי והרגשתי, מרובה בו יסוד הנשיות על יסוד הגברות. יהיה איך שיהיה; במקצועו הוא אפשר שאין לך סגנון נאה משלו, אולם את הרהורי אני אי־אפשר לישב באותו סגנון — ויהא אפילו ברוחק. אבל מה אעשה לעורכי, התקיף ממני? בכל עת שאני מזדמן לאכסניה שלו, לבי חרד פן יקיים בי מצות „הכנסת אורחים" על־פי נוסח חדש: פן ילבישני מה שנדמה לי כ„שמלת אשה" — ויציגני על הבמה לראוה.

* *
*

הרביתי לטפל בפרט, מפני שפרט זה לא יצא אלא ללמד על הכלל כולו. מקובל הוא אצל עורכינו: דבר־ספרות שבא לידם, מצוה עליהם להתגדר בו, אם הניח להם המחבר מקום לכך ואם לא הניח. המתוקנים שבאומות־העולם אינם נוהגים כך; אצלם, אפילו בשעה שנכשל הסופר בשגיאה סגנונית הגלויה לעין־כל, אין העורך מתקנה אלא על דעת בעלים. אולם עורכינו לא לתקן כוונתם, כי אם להטביע חותמם על־גבי חותמם של אחרים. מה הן סבותיה של תאוה משונה זו, ובמי הן מונחות: בסופרים או בעורכים?

ראשית כל נתוודה על עוון הסופרים, היינו — אלה מהם הנגשים לעבודתם מתוך קלות־ראש. על־ידי רוב טפול ב„חומר היולי" של הסופרים הללו, מתרגל העורך לעשות בכתבי חבריו כאדם העושה בתוך ההפקר, ומכיון שניתנה לו רשות להשחית, אינו מבחין עוד בין דבר שאין לו צורה לדבר שיש לו

צורה, אלא כל מה שאינו מתאים לקנה־המדה של העורך פסול הוא. זוהי אחת הסבות, המביאות את עורכינו לידי חטא של טשטוש־הצורות; אך אין היא הסבה היחידה, ואף לא העיקרית. על־ידיה מתבאר מה שעבירה זו נעשית להם, לעורכים, כהיתר; אך עדיין בלתי־מובן מפני מה הם חושבים לעצמם את העבירה למצוה. מעוות זה, לא של הסופרים, אלא של העורכים הוא, וסבותיו שלש הן: א) חוסר סבלנות; ב) חוסר הכרה נכונה בתפקידם של עורכים; ג) חוסר הבחנה בין סופר לסופר.

א) חוסר סבלנות.

שתי מערכות יש לנו, העברים, במדינותינו אלה. האחת מתנה עם הבאים לעבוד במחיצתה, כי יבטלו דעותיהם מפני דעותיה; והשניה מכריחה את סופריה, כי ישנו לשונם לפי לשונה. ואף־על־פי שהן נראות כמנודות זו לזו, מאוחדות שתי המערכות בזה, ששתיהן לקויות בקנאות. הראשונה קנאית בעניני מחשבה, לפיכך היא אוסרת על אחרים את הנטיה מדרך־המחשבה שלה; והשניה קנאית בעניני לשון, משום זה היא שמה במכבש אחד את סגנונם של כל שותפיה לעבודה. אונס־המחשבה ואונס־הלשון — אי מהם קשה? — לכאורה, אונס־המחשבה הוא הקשה; אבל באמת אין הדבר כך. ראשית, אונס־המחשבה עראי הוא; שהרי לא בכל דבר וענין יש מחלוקת בין סופרים ועורכים, ואפילו בדברים שהמחלוקת חלה בהם, לא תמיד מתעקשת מערכת להעביר סופרים על דעתם. בעניני דת ועניני מפלגה אין לפניה ותורים, אך מוותרת היא ומוותרת בשאר עניני מחשבה. ואילו אונס־הלשון קבע; כי הסופר, הראוי לשמו, בעל־צורה הוא, וצורה אינה עשויה להשתנות לשבעים פנים, כרצון עורך ועורך. שנית, אונס־המחשבה אינו מחייב את אונס־הלשון; בעוד שאונס־הלשון גורר אחריו גם את אונס־המחשבה, ביחוד בין אלה מן הסופרים שמחשבה ודבור, תוכן וצורה, יורדים אצלם כרוכים. ושלישית, סימן רע הוא למערכת כשהיא מדקדקת בלשון יותר מבמחשבה: סימן הוא,

שהקליפה חשובה עליה יותר מן התוך; תחת אשר חברתה, המקפידה בעניני המחשבה ביותר, מוכיחה בזה, כי התוכן קודם אצלה לצורה.

אמת, כי קנאות זו אינה מיוחדת לעורכים בלבד; אולם מה שמותר לאחרים, אסור לעורכים. אין סופר ראוי להתמנות עורך, אלא אם כן יקנה לו רחבות־הדעת במדה מספיקה, כדי שיוכל לרדת לסוף דעתם של אחרים, ויכבד את השונה משלו, ויתפוס ויקרב את החדש והעצמי. ואם רחבות־הדעת חסרה לו, יכול הוא להיות סופר חשוב, ואפילו גדול — אך לא עורך.

ב) חוסר הכרה נכונה בתפקידם של עורכים.

תפקידו של העורך כפול הוא: לספק צורך ידוע של הקוראים, ולהדריך את אלה מן הסופרים הזקוקים להדרכה. במשלחת כפולה זו מועל העורך, השואף לבטל את כל הסגנונים מפני סגנונו, וחוטא בזה גם לקוראים גם לסופרים. לקוראים — בהכהותו בהם את חוש־הטעם, שהתפתחותו תלויה ברבוי־גוונים, ובשללו מהם את האפשרות לדון בין סופר לסופר, בין סגנון לסגנון. ולסופרים הוא חוטא, במה שמשוה לפניו את כולם, מוחק לגמרי את בין־השיטין של סגנונם, מאפיל עליהם בסגנונו הוא, ומקפח את שכרם הרוחני; ולא עוד, אלא שהוא בא להדריכם, כלומר לסייע להם בבקשת דרכם, ונמצא מטה אותם מן הדרך.

העורך מחנך הוא; וכשאדם בא ונוטל לעצמו כתר־מחנכים, הרשות בידינו לדרוש ממנו שיכיר בכלל הגדול, כי אין חנוך בא על־ידי כפיה מבחוץ, אלא על־ידי התפתחות מבפנים. אם אפשר לו, לעורך, שיסייע לסופר בהתפתחות כשרונו מבלי גרום לו נזק — מוטב; ואם לאו — יסיר אפיטרופסותו ממנו.

ג) חוסר הבחנה בין סופר לסופר.

השפה נקנית בשתי דרכים: בידיעה ובאהבה. רובם של סופרים קונים להם את השפה בדרך הידיעה; ומדרכו של

זווג כזה שאינו קבע. דוק ותשכח, כי הסופר הידען משתמש בכמה שפות, הכל לפי צורך השעה, ואין אחת מהן תופסת בנשמתו מקום בראש. כולם בבחינת פילגשים הן, ומלכה אין בהן אף אחת. ולפי שאין הסופר מסוג זה נאמן לשפתו, אין שפתו עגונה לו: מושל הוא בכמה סגנונים, אך אין לו סגנון מיוחד שאין לאחרים חלק בו. כי בעולם האצילות אין „איפה ואיפה"; חוקה אחת שם לזכר ולנקבה.

הדרך השניה, דרך־האהבה, אינה כבושה ומרובה באוכלוסין כדרך־הידיעה, אך גם שוממה איננה. הסופרים המאֹרסים להם שפתם באהבה, נפרדים למזלות שונים: יש סופר שהשפה מחזרת אחריו, בחינת „ונקבה תסובב גבר". יותר משהוא אוהב הנו אָהוב; ומטעם זה אינו חס על אהובתו ביותר, אלא נוטה לזלזל ביפיה ולחשוף מצפוניה שלא לצורך. יש סופר הרודף אחרי אהובתו ואינו קונה את לבבה אלא אחרי יגיעה יתירה. הלה אוהב יותר משהוא אָהוב; ולפיכך הוא מראה קנאות וקמצנות בעסקי־אהבה: מגלה טפח ומכסה שבעה. ויש סופר שהוא אוהב ואָהוב במדה שוה; השאיפה וההתקרבות באות משני הצדדים כאחד. זה אינו לא פזרן ביותר ולא קמצן ביותר — מגלה טפח ומכסה טפחים. כל הסופרים־האוהבים הללו, אף־על־פי שמזלם שונה, צד־שוה אחד יש בהם, והוא — שכולם הזווג שביניהם ובין שפתם זווג של קבע הוא. ברית כרותה בינם לבינה; וכשם שאין הם מחליפים שפתם באחרת, כך אין שפתם סובלת מגעו של זר, יהיה מי שיהיה.

ההבדל שבין סופר־ידען וסופר־אוהב אינו הבדל במדרגה, לפי שלא כל הגדול מחברו אוהב ונאמן יותר מחברו. הבדל בתכונה הוא; ומשום זה אין להתיחס אל דבריהם באופן אחד. סופר שכל כחו הלשוני אינו אלא בידיעה, אם נראה לנו שלא עמדה לו ידענותו וטעה, רשאים אָנו לבוא בכח־הידיעה ולהעמידו על טעותו. מה־שאין־כן בסופר האָרוס לשפתו. במקום שיש ברית כרותה, אין

זרים בעלי־נמוס מכניסים ראשם, ואפילו אם אין הזווג הלז שלם בתכלית. והעורך, המותח מדת־דין אחת על כל הסופרים, ומבקש להטביע חותמו על יצירי־רוחם בלי הבחנה — נכשל בחטא שקשה להוציאו מפה לאוזן, אך מצוה לאָמרו:

— תבל הוא!

שיקאגו, חשון תרע״ח.
נדפס ב„התורן״ שנה חמשית, גליון ל״א (חשון תרע״ט).

על החנוך העברי באַמריקה

(הרצאה *).

בכל עת שמגיעה אלי קובלנה של אחד ֵהשרידים, ביחוד מן הדרים במטרופולין, על גוול היהדות באמריקה, אני חושד בו, כי מרוב טובה הוא נוהם. יושב הוא בתוך עמו — בעיר שיש בה קבוץ יהודי גדול, גם סביבה עברית קטנה, — ואף־על־פי־כן אינו שמח בחלקו. אולם יעזב־נא לזמן־מה את הקהלה הגדולה, וירד לאחת העיירות המועטות באוכלוסים מישראל, ויראה את הנעשה בה ואת שאינו נעשה בה, — וחדל מבעוט בחלקו; ולא מפני שהקהלה הגדולה בבחינת ארץ־ישראל היא, אלא משום שהקהלה הקטנה מדבר־שממה היא מן הבחינה היהודית.

לפני שנה ומשהו נתגלגלתי לעיירה אחת שכזו, והנני להשתמש בה ובמה שלמדתי בתוכה לציור הענין. בעת ההיא יצא שם לאור שבועון ישראלי בשפת המדינה, שרובו היה מוקדש ל„חדשות צבוריות" מחייהם הפרטיים של „פני" העדה — הם ונשיהם ובניהם ובנותיהם, לרבות מרכבותיהם; ומיעוטו הוקצע לידיעות מחיי הקהלה המקומית. ובין הידיעות מסוג האחרון תפסו מקום בראש עסקי שתי אגודות, שמצביונן משתקפים פני־הדור.

הראשונה היא „אגודת בנות העברים" (Y. W. H. A.), שכמותה רבות האגודות במדינות־הברית, ואשר בעיקרן נוסדו מתוך התחרות באגודות הנוצריות, הנקראות בשם מעין זה (Y. W. C. A.). האגודות הנוצרִיות ראויות לשמן, לפי שכל פעולותיהן טבועות בחותם הנצרות — ולפעמים הנצרות הצרופה. ואחיותינו בנות־ישראל, במה היו הן עוסקות? —

---

*) הדברים האלה הורצו, אנגלית, לפני ועידת־הציונים של גליל אוהיו־אינדיאנה־קינטוקי, בקולומבוס דאוהיו.

בעיון רב קראתי את המדובר בהן באותו עתון. שבוע ראשון הודיעו, כי באספה המוצלחת של האגודה הוכנו שתים־עשרה תחבשות וחצי בשביל צבאות־אמריקה הנלחמים באירופה, נאכלו שלש פעמים שתים־עשרה מנות וחצי של גלידה, והנאספות לא זזו משם עד שיצאו במחולות — בינן לבין עצמן. שבוע שני לא הספיקו להכין תחבשות וכו', מפני שדנו כל אותו הערב בדבר המחולות הצבאיים (העיר מוקפת מחנות של חיילים, ספנים ומעופפים), שמתכוננת האגודה לערוך; שבוע שלישי הוחלט לדחות את נשף־המחולות הנאמר, מסבה שאינה תלויה באגודה, חלילה; שבוע רביעי שב ענין המחולות ועלה על הפרק; ולסוף נתבשרנו, כי — בעזרת־השם, ובעזרת החיילים והספנים והמעופפים — עלה הנשף יפה.

וכשנסיתי דבר פעם אל „בנות העברים" הללו על־אודות עבודה אחרת, יהודית ורוחנית, בהוספה ל„עבודת המלחמה" שלהן, — ענו לי, מתוך ריקודים ולעיסת־גומי, כי שעת־חירום היא השעה, ואין הלב הדואב פנוי לכל מיני מותרות שהם, כעבודה רוחנית בכלל ועבודה יהודית בפרט. תעבור שעת־החירום — ונראה.

והנה עברה שעת־החירום, כי נכרתה ברית שביתת־הנשק באירופה — וראינו. ימים קשים הגיעו אז לאגודתנו: חיילים לא נפצעו עוד בשדות־המערכה שבחוץ־לארץ, והחיילים הנמצאים בארץ התפרקו את כלי־זיינם ושבו איש־איש לעבודתו ולדאגותיו; — והיתה סכנה צפויה לאותה אגודה שיפסקו, חס־ושלום, מזונותיה החברתיים. אולם שומר־ישראל לא ינום ולא יישן: אותה שעה הזמין להן הקדוש־ברוך־הוא, לבנות עם־בחירו, אכסניה כשרה לאספותיהן, והוא — בית־כנסת אורתודוכסי נהדר, העומד ריק ושומם רוב ימות השנה, בין בחול בין בשבת; ועמדה להן זכות המקום־הקדוש שתמצא רפואה למכתן. וזה דבר ה„רפואה": חיילים בפועל, הפנויים למחולות, אמנם אין עוד במספר מספיק; אבל כנגד זה מתרבים החיילים המשוחררים, השבים יום־יום

משדות־המערכה, ובשובם לנווהם ולאורח־חייהם הישן, מוצאים לוחמי־החופש הללו שעמום תחת חיי־סערה. לפיכך מצוה על בנות־ישראל להנעים את חיי השבים בכל מה שאפשר, ביחוד — על־ידי קבלת־פנים בסירינאדות. ובכן הלכה, מדי ערב בערב, משלחת של בנותינו — ורק בנותינו — אל מעונות הגבורים המשוחררים, וצרה עליהם מבחוץ בנגינות ובשירי־אהבה.

אשריך, ישראל!...

חברתה של אגודה זו היא אגודת־בחורים אחת, ו„די־הירש" שמה. הבנים הללו הם גאונם ותפארתם של כל היהודים בני־העיר, אורתודוכסים וריפורמים כאחד. הראשונים מתגאים בהם, משום שבניהם הם; והאחרונים מתפארים ואומרים, כי אלה הם יורשיהם הרוחניים, העתידים להיות נושאי דגל הריפורמה בקרב הימים. בני הריפורמים עצמם אינם זקוקים עוד ליהדות הערטילאית של אבותיהם כל־עיקר.

גם אגודה זו נולדה במזל־מחולות. ואולם הבנים גדול כחם מכח הבנות בגסות־הרוח ובריקניות־הלב. לפני זמן־מה נקראה בעיר אספת־מחאה כנגד הטביחות באחינו שבפולניה, ונתבקשו בני האגודה ההיא לבוא ולהשתתף באותה אספה. על זה השיבו בנחת־רוח, כי בו בערב תחול אספת־שעשועים שלהם, — ואספתם ואספת־המחאה — אספתם קודמת. — אמנם יש להודות בבושת־פנים, כי אותה אספת־מחאה היא עצמה היתה טעונה מחאה: מפני שחברינו הציוניים, שהיו המתחילים בדבר, הצטיינו — כדרכם במקרים כאלה — בענוה יתירה, ומסרו את הענין כולו לידי אנשים משלנו שאינם לנו; והללו העמידו שלשה כמרים — אחד פרוטסטאנטי, אחד קתולי, ואחד יהודי — להיות לנו לפה. וקם האחד ודרש לפני הנאספים היהודים — מן הנוצרים תושבי־העיר לא בא איש, חוץ משני הנואמים — על כשרונם הגדול לעשות הון, ועל האור הזרוע לצדיקים המאמינים בישו־המשיח. השני הודה, כי מעשה־פרעות — ויהא אפילו ביהודים — מעשה מגונה הוא; אלא שהטיל ספק בעצם הדבר, וסמך בזה על עדותו של גיבסון,

ציר אמריקה בפולניה. והשלישי, הכומר היהודי, ל ח ש ע ל ה מ כ ה, כראוי למי שעם־ישראל החי נתחלף לו במין „רוחניות" שאינה תופסת מקום במציאות. דבר זה אמת; ואולם ה„די־הירשים", שפרשו מן הצבור, לא מסבה זו פרשו, אלא מפני שבשבילם היתה אספת־המחאה י ה ו ד י ת ביותר.

עוד מעשה אחד אָביא בזה, לשם ציור־הענין, ואחר אגש אל הענין עצמו. מעשה ובקשתי „מדריכה" לאגודת „יהודה הצעיר" שבבית־ספרי. והעידו לפני על עלמה אחת, מי שהיתה מורת „דת־אל" בבית־הספר השבתאי שבעיר, כי היא היחידה בבנות־המקום המוכשרת לעבודה כזו ורוצה בה. כשהגיע היום המיועד לכך, הופיעה אותה „מדריכה", מוכנת ומזומנת להדריך את „אחיותיה לדת" הצעירות ממנה; כנגד לבה היה תלוי צלב קטן ונאה — סימן לעבודת הצלב־האָדום, שהצטיינה בה, ובידה ארנקי של כסף. כשנגשנו לפתח בית־הספר, נרתעה העלמה לאחוריה וקראָה ברגש: בחיי־ישו, ארנקי בידי ביום השבת (שבת ש ל ה ם היתה) — ואָנכי לא ידעתי!...

* *
*

לא יצאָה עיירה זו אלא ללמד על הכלל כולו — על כלל קהלות־ישראל, הקטנות והבינוניות, שבמדינות המערב־התיכון.

במדינת אוהיו, למשל, אשר בבירתה נאספו היום שליחינו משלש מדינות, ישנן כמאתים אלף נפש מישראל, שתשעים אחוזים מהן מרוכזים בשבע קהלות — הלא הן: ק ל י ב ל א נ ד, ס י נ ־ ס י נ א ט י, ק ו ל ו מ ב ו ס, ט ו ל י ד ה, י ו נ ג ס ט א ו ן, ע ק ר ו ן, ו ד י י ט ו ן. קרוב לארבעים אלף מאלה הם תינוקות־של־בית־רבם, המבקרים את בית־הספר הכללי הנמוך; וכמה מהם נשלחים לבית־ספר עברי מתוקן, או מתוקן־למחצה ?— בקליבלאנד — אלף, בטולידה — מאתים, בעקרון — מאתים, בדייטון — מאָה וחמשים, ביונגסטאון — כמאָה; בסינסינאטי ובקולומבוס אין זכר לחנוך עברי מתוקן.

פחות מחמשה אחוזים למאה מבנינו ובנותינו מתחנכים ברוחנו, במדה ידועה. ושאר כל ילדינו — מקצתם גדלים באויר בית־הספר השבתאי, שאין בו ריח יהדות; מקצתם מושכים בעול המלמדים־הרוכלים והמלמדים־השוחטים, שאין בלמודם צל אנושיות; ורובם הגדול — כשבעים אחוזים ממספר כל בנינו — מופקר להשפעתו של ה ר ח ו ב, שאין בו לא מן היהדות ולא מן האנושיות.

אחרי כל זאת, היש להתפלא על בנינו, אם בגדלם הם יוצאים מי לתרבות רעה ומי לתרבות זרה, אך לא לתרבות שלנו?

ומי יקום לנו לתקן את הפרוץ? —

ה ה ו ר י ם, ביחוד השבעים והשאננים שבהם, אינם בעלי־רצון. מתיחסים הם בקלות־ראש לכל ענין רוחני, ואין להם אלא צבירת־ממון ומשחק־קלפים בחייהם — ו„קדיש" לאחר מותם. ואינם מבינים ואינם רוצים להבין, כי, אם ראוי לקרוא עליהם את הקדיש — יש לקראו עתה, בעודם חיים ומרבים נכסים ומרבים בשר; לפי שמבחינה יהודית מתו מ י ת ת ־ כ ר ת זה כבר, ובעצם ידיהם כרתו את נפשם ונפש צאצאיהם מקרב עמם.

ה מ ו ר י ם אינם בעלי־יכולת. מועטים שבהם רוצים ואינם יכולים, ורובם הגדול אינם לא רוצים ולא יכולים. המלמדים, בין המחזרים על הפתחים, בין מחזיקי החדרים־הרפתים, אינם אלא רוכלים עלובים, ש ב מ ק ר ה יש בקופתם „עברי" ו„בר מצוה" למכירה. — פרחי־המורים, שזכינו לגדל מפרי־הארץ, שמחים בחלקם. כדרך מ ת ח י ל י ם שבין־לילה היו ל מ ס י י מ י ם, מסתפקים הם במועט, ואינם מרגישים צורך להוסיף על תורתם, שהקנו להם רבותיהם במשך הזמן של ח ו ק ־ ל מ ו ד י ה ם; ועל־אחת־כמה־וכמה שרחוקים הם ממחשבות „מרד" כנגד המסורה בת־יומה, שקבלו בבית־מדרשם. להלכה מפלסי נתיבות חדשות הם; אולם במעשה הם מגריסים את שיני תלמידיהם באותה פרוסה של חמץ נוקשה, הידועה לנו מן ה„חדר" הבלתי־מתוקן, אלא שכסוה

בשכבה דקה־מן־הדקה של „מן" פדגוגי. — והמורים הצעירים הבאים מחוץ־לארץ, רבים מהם אורחים־פורחים בשדה־החנוך: לבם לרפואת־שנים או לעריכת־דין; אך עד שיזכו להגיע למטרתם הם מתפרנסים מן ההוראה העברית, מפני שנראית בעיניהם כמלאכה קלה, אף כי לא נקיה. אחרים עוסקים בהוראה לשמה, אבל עבודתם לקויה מסבות אחרות: מחוסר הכרה בתנאי המקום, חוסר הבנה בנפש הילדים בני־הארץ, ולפעמים גם מחוסר הכנה פדגוגית מספיקה. ויחידי־הסגולה שבהם, שההוראה היא גם אומנותם גם אמנותם, הסביבה הזועמה אוכלתם. ראשית, בטלים הם בששים של מורים בלתי־מהוגנים; שנית, מוציאים הם את מיטב כחם על עבודת יום־יום, בהיותם חלוצים־בודדים, שכל אחד ואחד מהם מחויב לסול לו דרך בחנוך, לברור לו שיטה מתוך תוהו־ובוהו, לבחור בספרי־למוד מתוקנים במקום שאינם, ועוד כאלה וכאלה; ושלישית, לקויה מדת־הבטחון שלהם, מפני ההתנגדות הקשה שהם פוגשים על כל צעד מצד הורים עמי־הארץ ואפיטרופסי־חנוך קטני־המוח, ומפני מצבם החברתי השפל עד כדי דכדוך־הנפש. ובתנאים קשים כאלה, דיים שעלה בידם משהו.

הרועים, הלא הם הרבנים השונים לכתותיהם, תועים או מתעים. הרבנים הריפורמים, רובם קוראים „יהדות, יהדות" — ואין בהם לא טעם ולא ריח של יהדות; מדברים הם גבוהה־גבוהה על תעודת ישראל — ומדריכים את קהלותיהם בדרך המוליכה ישר אל הנצרות. ומועטים שבהם, ששמעה אזנם בת־קול היוצאת מהר־חורב, לבם כואב על המצב הפרוע ואין בידם לתקן: קצתם — מחוסר אומץ לשחות כנגד הזרם, וקצתם — מחוסר כח להטותו לרוחם. — הרבנים הקונסרבטיבים, הדורשים נאה על אחוד הטוב שבישן עם היפה שבחדש, עוזבים במעשה את הטוב שבישן ומקבלים בעיקר את המגונה שבחדש. בזמן שטובי הרבנים המתקנים מכירים ומודים בגלוי, כי שיטת־החנוך שהחזיקו בה עד עכשיו פשטה את הרגל, — באים חניכי בית־מדרשו של שכטר ומקנאים לאותה שיטה, של פטום־היהדות שעה אחת לשבוע, ונלחמים כנגד בית־

הספר העברי, ובכלל כנגד הרחבת התרבות העברית, בכל האמצעים שבידם — כשרים ובלתי־כשרים כאחד. — והרבנים האורתודוכסים, או שהם עוצמים עיניהם מראות את המציאות כל־עיקר, או שהם מחקים בלי הבחנה את מעשי הרבנים ה„מתקדמים". הגיע הדבר לידי כך, שזכינו לראות רבנים אורתודוכסים כשרים־שבכשרים, שאינם חשודים אפילו על ידיעה הגונה בשפת המדינה, מחברים בשביל תלמידיהם „סדרי עבודה" מתוקנים־שבמתוקנים: שרוב התפלות שבהם כתובות בכתב לטיני ולשון אנגלית, ומיעוטן — בכתב לטיני ולשון עברית.

אָכן, יודע צדיק נפש בהמתו!...

הסתדרות מרכזית לחנוך העברי במדינה אין לנו. לשכת־החנוך של קהלת ניו־יורק, אשר קבלה על־עצמה את התפקיד החשוב הזה, הכזיבה את תקוותינו, מסבות שלא זה המקום לפרטן.

עוד נשארה לנו ההסתדרות הציונית דאמריקה, שהיתה צריכה — היא עצמה, או הסתדרות אחרת באת־כחה — לטפל בחנוך של הדור הצעיר, גם לשמו גם לשם תעמולה ציונית; אולם, לצערנו, מאמינים ראשי הסתדרותנו, כי אפשר לחבר את העתיד הישראלי אל עברו על־ידי גשר של „שקלים" בלבד. הנה שמענו היום, מפיו של מנהל מחלקת־החנוך הציונית, דין־וחשבון על פעולות המחלקה ההיא עד עכשיו והכנותיה להבא. בין שאָר דברים הוגד לנו, כי, על־פי הזמנתה של מחלקת־החנוך, נאסף בניו־יורק ועד של מומחים לדון בשאלה זו החמורה, של החנוך העברי במדינותינו, וקביעת־יחסה של ההסתדרות הציונית אליה; ונמנו וגמרו, שההסתדרות תמשוך ידה לגמרי מן החנוך העברי, שעסקה בו עד עכשיו כלאחר־יד, ותצמצם פעולתה בחנוך ציוני — לגדולים ולקטנים — בלבד.

איני יודע מה הניע אותם מומחים, שיגיעו לידי החלטה כזו. אילו היו משוללי־הגלות הייתי מבין את נמוקם: בהיותם מאמינים, כי בית־חיינו עתיד להבנות במהרה בימינו, והגלות

תעבור אז כלה מן הארץ, — הם רואים בכל עבודת־בנין גלותית כעין עכוב־הגאולה; ומכיון שעבודת החנוך בארצות הגולה עלולה לבצר את הגלות ולהאריך את ימיה, — מצוה עלינו, הציונים, למשוך ממנה את ידינו. אולם מכיר אני ברובם של אותם מומחים ויודע, שאינם משוללי־הגלות כל־עיקר; ולפיכך מתמיהה היא החלטתם.

כנגד זה יודעים אנו ויודעים מה טיבו של „החנוך הציוני לגדולים ולקטנים", האמור. יכולני להעיד על נשיא „שכונה" ציונית, שאינו יודע להגות אף את המלה „התקוה"; ויש במעמד זה אנשים חיים שיאשרו את עדותי. שוחחתי היום עם צירים לשתי ועידות ציוניות — של אשתקד ושל השנה — שאינם יודעים להבחין בין ה„מזרחי" ל„פועלי־ציון". אגודת־הסטודנטים הציונית שבעיר זו, קולומבוס בירת אוהיו, ערכה השנה סדרה של הרצאות על ראשי הציוניות בזמן הזה, וברשימה, שהציע לפני מזכיר־האגודה לפני תשעה חדשים, מצאתי שמות אלה ובסדר הזה: הרצל, פינסקר, נורדוי, אחד־העם, יעקב די־האז, יהודה הלוי, ומאכס שולמן. כל זה — אחרי עשרים שנה של „חנוך ציוני"!... מה תוכל מחלקת־החנוך שלנו ללמד את אלה עוד — ולא למדה?

ואשר לחנוך הציוני, של בני־הנעורים, הנה הצטמצם בעבודת „יהודה הצעיר" — והיא הסתדרות שלא עמדה עדיין בעצמה על צביונה. כמה פעמים נטפלתי אל העומדים בראשה, ודנתי עמהם בדבר תחומי עבודתה: אם באה היא למלאות את מקום בית־הספר העברי, או את החסר בבית־הספר, או את המקום הפנוי ממנו לגמרי. שאלתי, ולא נעניתי. לכאורה שואפת הסתדרות זו לחדור דוקא למקומות הפנויים, שאין פעולת בית־הספר מגיעה אליהם; אולם על צד האמת אין אגודותיה קיימות ופועלות אלא ליד בתי־הספר העברים ובזכותם, כלומר — במקום שהעבודה החנוכית נעשית בלעדיהן. האגודות הקיימות בפני־עצמן מעטות

הן, והללו עוסקות במה שעוסקות, רק לא במה שראוי לקרוא חנוך ציוני.

גם בשאלת הכמות והאיכות של עבודתה נבוכה הסתדרות „יהודה הצעיר": כשטוענים עמה בכמות, היא מודה באיכות; ולהפך. מדרש־אגדה אומר, שהכמות היא לה העיקר, כי על־כן הטעימה לא פעם שמטרתה לחדור אל כל בית יהודי באמריקה — בניגוד לבית־הספר העברי, שחוג־פעולתו מוגבל בהכרח. אולם הדרשה לחוד והמעשה לחוד, ומספרים יוכיחו: אחרי כל שנות יגיעתה זכתה הסתדרות זו בסך־הכל לחמשה־עשר אלף חברים. ובמה נחשב קומץ זה לעומת חמש־מאות־אלף בני־הנעורים, שיש לנו כיום במדינות־הברית!

ובכן — האיכות היא נשמת פעולותיה? —

חס־ושלום! — כי באמת דל כחה באיכות מאשר בכמות. רוב אגודות „יהודה הצעיר" שבערי־השדה, רק שם אגודה נקרא עליהן. למוד למדו מן האגודות הציוניות לגדולים את חכמת ה„התאגדות": כל ימות השנה נרדמות הן, ומתעוררות רק אחת או שתים בשנה, לצרכי בחירות. ואלה מן האגודות שאינן נרדמות לחלוטין — נוח היה להן ולנו אילו היו כמה מהן נרדמות אף הן. מכיר אני מקרוב באגודה אחת, שבמשך שנתים ימים טפלו חברותיה בהגרלת כד זכוכית „לטובת ההסתדרות"; ולטובת עצמן היו מתאספות מזמן לזמן לחוג, בשם הציוניות, את חגי עם־הארץ — כחג „מסכות הקדושים", „חג הלידה", ועוד. ואותה אגודה אינה יחידה במינה; ולא עוד, אלא שהיא רשומה בפנקס „יהודה הצעיר" בכלל האגודות הערות ופועלות. ישנן אגודות אחרות, שאפילו למדרגה זו לא הגיעו.

הנה כי כן: זהו „החנוך הציוני", שבו עלינו להסתפק, לפי דעת ההנהגה הציונית בניו־יורק, שמצאה לה סמך בדעת חבר־מומחים. ואלו ואלו, כאילו אינם רואים את הנולד ואינם מכירים כי בנפשנו הוא: כי אם נשתמט אנו ממלוא חובתנו,

יבואו אחרים, שאינם זקוקים להכשרים של מומחים, ויחנכו את בנינו על־פי דרכם הם — להסיר לב בנים מעל אבותם; ומחננו אנו יהפך ל„בית מושב זקנים". — — —

(הערה: השמטתי כאן את הפרק השני של הרצאתי, שבו הצעתי תכנית של עבודה חנוכית, שהיתה בגבולות יכלתה של ההסתדרות הציונית באמריקה. מר ל. ליפסקי, ראש הועידה, בטל את ההצעה בכשרון רב, אף־על־פי שלא שמע את ההרצאה. ונתתי כאן מקום לפרק הראשון, מפני שלצערי — המצב המתואר בו לא בטל).

דייטון, מנחם־אב תרע"ט.
נדפס ב„התורן" שנה ששית, גליון כ"ח (י' אלול, תרע"ט).

תפלה ומחולות

(מרשמי הועידה הציונית בשיקאגו).

שבת זו, של הועידה הציונית העשרים־ושתים, קבלתי פניה בתפלה ולויתיה במחולות. לתפלה הייתי עד־שמיעה בבית־כנסת ריפורמי אחד, שנתחנך אותו ערב ברוב פאר; והמחולות שמשו הקדמה לועידה השנתית של ציוני אמריקה. וכמו בחנוכת ה„היכל", כן בפתיחת הועידה, נפלה טעות יסודית — „דבר והפוכו".

נושא הדרשות בהיכל הריפורמי היה — הציוניות. רוב הרבנים הדורשים — חוץ מרב העדה ההיא עצמו, שהוא אחד מן המהקנים בעלי־החיוב — פתחו בשלילת הציוניות וסיימו בה. דבר זה טבעי הוא בשעה זו, שהתנועה הלאומית נתגלתה במלוא־קומתה, עד שאין מתנגדיה, התקיפים של יום־אתמול, יכולים להגיע לקרסוליה: כי מה יעשו אלה, אם לא ישככו רוגזם במלחמת־שפתים?... עד כאן — המעציב; מכאן ואילך — המגוחך: כי לא בדרשות בלבד, אלא גם בתפלות נלחמו בנו שם. בתפלה אחת, שחוברה לכבוד אותו ערב על־ידי הרב המתפלל, הפיל שליח־הצבור תחינתו לפני הקדוש־ברוך־הוא, שיצילהו, אותו ואת קהל הנאספים — לרבות כל המוסרים נפשם ונפש עמם על תעודת־ישראל — מ ן ה צ י ו נ י ו ת. וכדברים האלה יצאו מפיו: „— — — ויהי רצון, שננצל מן הטעות, ונהיה נאמנים לאל אחד, לארץ אחת — ו ל א ל א ר ץ ה ר ח ו ק ה מ א ת נ ו — ולדגל אחד". וה„לא" שבתפלה הוטעם הטעמה מיוחדת, ב„א" רבתי.

מה רשאי ומחויב ההגיון הישר להוציא מתוך תפלה כזו? —

המסקנה ההגיונית היא, שלפי דעת מחבר־התפלה הלז, א ס ו ר ל ו ל א ד ם ל ה י ו ת נ א מ ן ל א ל ה י ו,

ל א ו מ ת ו, ל א ר צ ו, ו ל ד ג ל ו. כי מאחר שהכל תלוי בקרבת־מקום בלבד, הרי אין שום יסוד לברית בת־קיום בין האדם וספירתו הרוחנית; אלא אלהי המדינה שנכנסתי לתוכה הבוקר — הוא קוני, והאומה שסעדתי על שלחנה הצהרים — היא אמי, והאבן שהנחתי עליה ראשי הלילה — היא מולדתי, והדגל שנתקלתי בו ברגע זה — אליו אשתחוה. ולמחר, עם שנוי מקומי, הריני מחליף גם את אלהי ואת אומתי, את ארצי ואת דגלי, באחרים — הקרובים אלי קרבת־מקום באותה שעה.

תורה זו, עם כל מדת ההריסה שבה, תורה היא; ילכו בה כל מחזיקיה באמת. אבל מה נעשה — ואין כאן אמת, אלא זיוף; והזיוף בא מתוך זווגה של אותה תורה לתפלה — מין בשאינו־מינו. הן מי שמודה בתורה זו, שולל מיסוד הרוחני שבחיים את כח־המהוה שלו; כופר הוא במציאות הנפש הלאומית ומעמיד את כ ל ישותה על הארץ, על יסוד הגשמיות. ואדם שהגשמיות היא לו יסוד עולם, — מה לו ולתפלה, שכל־עיקרה הוא השתחררות זמנית של הרוח מן השעבוד לחומר? — — —

ואחרי התפלה — מחולות שלא בזמנם ושלא במקומם; הלא הם המחולות של הציוניים.

לחוקר חזיונות־החיים יש פה מקום להתפלא ב כ ל ל על החבור המשונה הזה, של יצירה ומחולות. באוצר־הלשון האנושי יש זכר ל מ ח ו ל ־ ה מ ו ת, אך זר לנו המושג של מ ח ו ל ־ ה ח י י ם; הלידה, וכמוה כן כל יצירה, באה מתוך ח י ל, ולא מתוך מ ח ו ל ו ת. ובכן מופרך חבור זה מעיקרו. אולם, נניח חקירה זו הכללית ונדון בפרט, ב„דבר והפוכו" שנתגלה בפתיחתה של הועידה הציונית. תנועה הבאה להרוס את ההוה בשם העבר והעתיד, בהכרח שיסודה הוא הרוחניות; תורה המלמדת שנשמת־אומה, מכיון שקבלה צורה, עלולה להתקיים גם בגולה, כל זמן שהיא יושבת עגונה ושואפת לשוב למקורה, — תורה כזו תורת־אצילות היא. ויום חגן של תנועה כזו ותורה כזו יפתח במחולות?!

אין זאת אלא ש„חילוף היוצרות" קרה כאן, בשתי החגיגות גם יחד: אותו הרב המתקן, הכופר במציאות נפשנו הלאומית, מוטב היה שיניח מן התפלה ויפתח את חנוכת ההיכל — במחולות; ולהפך, ההסתדרות הציונית, המבקשת להביא גאולה לשכינתנו, ראוי היה שתפתח ועידתה בתפלה.

ואני, אילו היה חלקי עם הנושאים תפלה על שפתותיהם, הייתי פותח את הועידה הציונית העשרים־ושתים בתפלה במקום מחולות, ובתפלה מעין זו:

שומר־ישראל, שמור את גחלת תקותנו מאפיטרופסיה; לאויביה הניחה: הללו רוקדים כנגדה ואינם יכולים לנגוע בה.

נדפס ב„התורן" שנה ששית, גליון כ"ח (כ"ט אלול, תרע"ט).

הבטחה

חמשה שותפים הם בנבואה: אישיותם של הנביאים, גזעם, ארצם, לשונם, ומאורעות זמנם. האישיות של הנביא היא יסוד הנבואה; הגזע, הארץ והלשון מנחילים לה תואר, גוון וטעם; ומאורעות־הזמן מביאים את השאור, הוא יסוד־התסיסה, המעורר את הנבואה לצאת מן הכח אל הפועל. ואין חקירה במהותה של הנבואה שלמה, אלא אם־כן היא כוללת את חמשת השותפים כולם. לחקירה מעין זו לא זכינו עדיין: את מאורעות הזמן של הנביא לא היו מביאים בחשבון עד לפני עשרות־שנים אחדות, שהחפירות בארצות־הקדם הביאו לידי תגליות חשובות במקצוע זה; מהשפעת הלשון העברית על הלך־רוחם של הנביאים, שהם יוצריה ויצוריה כאחד, מעלימים רוב החוקרים — ואפילו המעולים שבהם — את עינם; בהשפעתם של הגזע והארץ דנו מצד אחד חכמים נוצרים, שטינה בלבם לגזע, ומצד שני — חכמים מישראל שלא ידעו את הארץ; ולהסתכלות נכונה באישיותם של הנביאים עוד לא הוכשר הדור: לזה מסוגלים רק חוקרים יהודים שלמים ובני־חורין, שנהנו מזיו־הנבואה מילדותם, נתמכרו לה בכל לבם בימי עמידתם, אך לא שעבדו לה את חרות מחשבתם.

ולפיכך, כשאדם מישראל לוקח בידו ספר זה החדש, „הנביאים" *), הכתוב בלשון הנביאים, בידי עברי היושב בתוך עמו, שזכה לשאוף את אויר ארצו, ולָמַד ולִמֵד תנ"ך עם ל"ב פירושים — שלנו ושלהם, — הריהו מוכן לברך עליו כעל פרי חדש; אך מבוכה תוקפתו, כשהוא פותח את הספר ורואה, כמה רב המרחק שבין כוונה למעשה: רצה המחבר, כפי שנראה מתוך

*) ד"ר בן־ציון מוסינזון. הנביאים. חלק ראשון: עד גלות בבל. הוצאת „קדימה". ניו־יורק, תרע"ט.

הקדמתו, לתת ספר חדש לחוקרים ומעיינים — ויצא ספר בינוני לתלמידים ומתלמדים. חייב, איפוא, המבקר להסיח דעת ממה שעלה במחשבתו של המחבר, ולדון רק על מה שעלה בידו.

הספר ספר־לעם הוא: נקי מגבוב הערות, מפלפולים רחוקים, ומפרטים יתירים. וכנגד זה, הכללים מתוארים בבהירות — לפעמים בודאות יתירה, כאילו יש לנו פה עסק בדברים שמרידה ומשקל חלים בהם; ההסברה נוחה; הסגנון חלק וקל למקרא; והלשון רחוקה מן המדעיות הכבדה מצד אחד, ומן המליצה הנפוחה מצד שני.

זהו בדרך כלל, ועד כמה שנוגע לצורת הדברים. בפרטיו — בין מצד הצורה בין מצד התוכן — אתה מוצא בספר זה כמה פגמים, שאָסור להתעלם מהם.

קודם כל יש לדון עם המחבר על דרכו, להיות מבטיח הרבה ונותן מעט. למשל: במקום אחד בהקדמתו הוא מביע חשש, שמא „הגדיש את הסאָה לפעמים בתאור הסביבה" של הנביא; ומתנצל הוא בזה, ש„הנביא בתור בן־עמו ובן־ארצו — הוא שהעסיק אותו". ההתנצלות צודקת, אך מיותרת לגמרי: ראשית, מפני שאין שם הגדשת־הסאָה מסוג זה; ושנית, מפני שאילו היתה — לא היתה נחשבת לפסול. אדרבה: בכל מקום שהצליח המחבר לשלב את תיאור־הסביבה בציור תמונתו של הנביא, אָנו מודים לו על כך. ואלא על מה יש לחלוק? — על הגדשת־הסאָה בסתם־תיאורים, שאין היחס בינם ובין צורת הנביא המתואָר נראה לעין הבריאָה. הנה בא, בפרק המוקדש לעמוס, תיאור הדממה שבסביבות תקוע, דממה שהופקדה לשלשה שומרים — ההרים, הערבה, וים־המלח. התיאור הוא היפה במינו בכל הספר; אך, בלי פירושים דחוקים ורחוקים יקשה להבין את הקשר, שבין תיאור זה ובין מה שבא אחריו: „שם נגלה לו אלהים, לעמוס — — — אלהים זה אלהי הצדק הוא. את לבו אי־אפשר לרכך בתהלות ותשבחות — — — ורק יחס אחד יש אליו: צדק מבלי כל נטיות. ולא — בסערת חמה יופיע; ואָז — רק ההרים,

הערבה והים יכולים לעמוד נגדו"... קשה להבין את סמיכות־הפרשיות הלזו: למה נגלה אלהי־הצדק דוקא שם? ואם מדת־הצדק שלו היא „צדק מבלי כל נטיות", מפני־מה הוא נושא פנים להרים ולערבה ולים? כמדומה, שהמשורר העברי הקדמון לא כך השיג את ענין „הצדק מבלי כל נטיות": בו בפרק שמנה שבחו של מקום, כי „צדק ומשפט מכון כסאו", הוסיף ומנה גדולתו, ש„הרים כדונג נמסו" מלפניו.

שנית, יש לתפוס את המחבר על שהוא פוסל במומו. קובל הוא על שיטת־הדרוש, שהחזיקו בה מפרשי המקרא, קדמונים ואחרונים, כיהודים כנוצרים; שיטה, שעל־ידיה יכול כל מפרש לראות בתנ"ך מהרהורי לבו: היהודי — את הוויות דאביי ורבא, והנוצרי — את פלפוליו של שאול התרסי. ובה בשעה הוא עצמו נכשל במעין־זה, ומוחק מצורתם של הנביאים כל שרטוט שאינו מתאים לשיטתו. אין בין המחבר לבין רבותיו הנוצרים, הכופים על הנביאים את שיטותיהם שלהם, אלא שהם מטעימים את הצד הדתי־חברתי שבנבואה, וכופרים ביסוד הלאומי שבה; והלה הופך את הסדר: מטעים את הצד הלאומי־חברתי, וכופר ביסוד הדתי שבה. כאילו אסור לאדם משכיל — תהיינה השקפותיו על הדת מה שתהיינה — להודות על האמת ולאמר, שהנבואה היתה יצירה מורכבת, אשר התמזגו בה שלשת היסודות האמורים — הדתי, החברתי, והלאומי — מזיגה יפה ושלמה.

עד כמה קלקלה פניה זו את השורה, אפשר לראות מן הדוגמה הבאה: בספר־הברית, שהוא תורה שלמה, אין המחבר מוצא שום חידוש הראוי להזכר, חוץ מאחד, והוא — היתר בשר־חולין. וכל־כך למה? — מפני שבהיתר זה הוא רואה — את „הנסיון הראשון להבדיל בין הממלכה והדת"!

מטעם זה, כנראה, הוא מטשטש צורתו של שמואל לגמרי; עד כי, למרות עדותו של המחבר ששמואל נביא היה, אין הוא נראה לנו אלא כנושא־כלים. בוא וראה: המקורות של דברי־ימינו מעידים על שמואל, שעיקר עבודתו חל לפני תקופת

המלוכה, וכי רק „כאשר זקן שמואל וישם את בניו שופטים לישראל", קם העם ובקש מלך; — וזה בא ופוסק, בודאות גמורה ובצורת „הלכה למשה מסיני", כי „פעולתו מתחילה ביצירת המלוכה".

שלישית, יש לדקדק עם המחבר על חטאיו המרובים ללשוננו. בספר־לעם, שערכו החנוכי עיקר, יש להזהר מניבים לועזיים או המוניים, כאלה המובאים פה לדוגמה: „לא צריך לשכוח" (עמוד IX) — במקום „אין לשכוח"; „על־ידי דבריהם הם פעלו" (עמוד 13 ובהרבה מקומות אחרים) — מלת־הגוף יתירה; „שאול נסה להשליך את האשמה על העם" (עמוד 15) — במקום ל„הטיל"; „נתן הנביא השליך בפני דוד את שתי המלים, אתה האיש" (עמוד 17); „כדי לבצר את הגבולים ולפתוח את ידיו לרפז את כחותיו נגד ארם, כרת עמרי ברית את שני שכניו במערב" (עמוד 22) — ניב, שיובן רק על־ידי תרגום; „האכר קשה־התנועה הוא" (עמוד 30) — במקום „כבד־התנועה"; „כך הוא [עמוס] מבין את דבריו (עמוד 52) — במובן „זוהי כוונתו בדבריו"; הוא [הושע] מונה יותר מקומות קדושים מאשר עמוס" (עמוד 63) — סגנון של דרדקי; „כאשר בגר יאשיהו — — — החל לסובב את עצמו בשרים חדשים" (עמוד 121) — במקום ל„הקיף"; „אלא ששם הן יותר במקומן" (עמוד 132) — במובן „הן מתישבות יותר"; „נביא שצריך היה להוציא את כל נפשו החוצה, להשליך אותה בפני שומעיו" (עמוד 143) — כך עושים בארץ־ישראל?

מגילת־חטאים זו, שאינה אלא „כמר מדלי", לא הובאה כאן לשמה, אלא ללמד על הכלל יצאה. הכל מודים, שאי־אפשר ללשון חיה ומתפתחת בלי הרחבה מרובת־פנים, כגון: הנחת מונחים מדעת, גיור ניבים לועזיים, ואשור חידושים עממיים וגם המוניים. במה דברים אמורים? — כשההרחבה נעשית כשורה: במועד הנכון, במדה הנכונה, ובצורה הנכונה. אולם כשההרחבה נעשית

שלא כשורה, עלולה היא להזיק ולא להועיל. בלשון שהתפתחותה שוטפת במתינות, בלי הפסקות וקפיצות, אין בהרחבה משום סכנה: החידושים־מדעת — חוץ ממונחים מקצועיים, שאינם נעשים קנין הכלל, — מתהווים לאט, לפיכך הם נקלטים במהרה; החידושים השאולים, מתוך שנעשים במחשבה, על־ידי אנשים המתכוונים להעשיר בהם את לשון עמם, — אינם מתאזרחים עד שיסתגלו אל הסביבה החדשה על־ידי גיור; והחידושים ה ה מ ו נ י י ם, הנולדים בשפל המדרגה, אינם מתעלים ללשון־שבכתב עד שיהפכו לניבים ע מ מ י י ם. אבל בשפה כשפתנו, המתפתחת כיום בקפיצת־הדרך, עלולה ההרחבה לגרום גם נזק רב: החידושים־מדעת נצברים במהירות יתירה, עד שאין בכח השפה לעכלם, ואפילו הקורא הותיק אינו מספיק לעמוד על טיבם בלי פירושים; החידושים השאולים, מתוך שנספחו בשוגג, על־ידי אנשים ה ח ו ש ב י ם ל ו ע ז י ת ב ע ב ר י ת, אינם מתגיירים, ואינם מובנים אלא למי שיודע תרגומם למפרע; והחידושים ההמוניים, ילידי ה ה מ ו נ י ו ת ש ל מ ש כ י ל י ם, עוברים אל הלשון־שבכתב בלי תעודת־מסע. כך אירע לספרותנו בראשית ימי החסידות, שהיתה תנועה ה מ ו נ י ת־ת ו ר נ י ת: לצד מונחים וניבים חדשים, שהעשירו את הלשון, הוכנסו בשפע דרכי־בטוי זרים ומקולקלים, שפרצו את כל גדרי הלשון והשחיתו יפיה. והחזיון הזה נשנה בימינו, שנתפשטה רשות לשוננו מן הספר אל חיי יום־יום. — לשבחו של מחבר „הנביאים" יש לאמר, כי אינו להוט אחרי המונחים החדשים ללא צורך; אך תחת זאת הוא משתמש בצורות זרות והמוניות בלי הקפדה, בלי בחינה, ובלי שנוי־צורה.

הפגם הרביעי, והאחרון שימנה בזה, הוא — א ה ב ה י ת י ר ה ל נ ב י א י ם. אוהב הוא, המחבר, את הנביאים יותר מדי, ואת האמת פחות מדי; ומזה תוצאות לקלקול צורת־הנביאים ולזיוף האמת. — אוהב הוא את ש מ ו א ל, ולפיכך הוא מכסה על כל פשעיו; ואפילו במקום שמסדר ספר־שמואל, הקטיגור של בית־שאול, מלמד חובה על הנביא, — רואה המחבר שלנו רק זכות.

וכל־כך מעוררת האהבה את עיניו, עד כי לא ראה המחבר, שמתוך „הגהה" יתירה מחק מצורתו של שמואל כל סימן של נביא ומחוקק, ולא השאיר בה אלא שרטוט אחד בולט, והוא — „כי לב שמואל לא הלך אחרי החמלה". — אוהב הוא את ישעיהו, ולפיכך הוא חושב למעלה יתירה גם חולשה אנושית פשוטה, המשותפת לנביא זה ולשאר בני־יהודה שבדורו. הנביא לא עורר קינה על מפלת שומרון — מפני „שהוא בעל אישיות מוצקה. אין צועקים על העבר". אבל הנביא הלא אינו מדינאי, ש„האישיות המוצקה" ממין זה היא תפארתו; אדרבה, רכות־טבעו של הנביא היא היא גדולתו: „והוא מחולל מפשעינו, מדוכא מעוונותינו" — יהיו הפושעים מיושבי־ירושלים או מגרי־שומרון, יהודים או יוונים. — אוהב הוא את ירמיהו, ומסבה זו „קשה לו להאמין", כי הקללות, המיוחסות לו בספרו, מפיו יצאו. בפרק אחד עם הקללות כלפי אחרים, מארר הנביא את עצמו ואת יום הולדו; ולא את חייו בלבד הוא מבכה שם, אלא גם את תעודתו, שהוטלה עליו „בטרם נוצר". בעל־הלב יכול לדרוש כאן סמוכים ולמצוא את הקשר שביניהם; אולם האהבה היתירה של המחבר לא הרשתה לו להתבונן בסתרי הנפש הגדולה, הכורעת תחת כובד הרחמים שבקרבה.

לא, לא לזה התפללנו. התפללנו, ומתפללים אנו, לבוא השעה, שביחד עם קנינינו הלאומיים נאהב גם את האמת; שנהפוך את מדת־האמת לאחד מקנינינו הלאומיים. מתפללים אנו לבוא השעה, שבה נוסיף על תרי"ג המצוות את מצות „ודובר אמת בלבבו", ונקיימנה גם בעת שנדון על היקר והנערץ; לא, ביחוד בעת שנדון על היקר והנערץ — על הנביאים. הגע בעצמך: כל ימיהם נלחמו אותם גבורי־הרוח וסבלו לשם האמת — ואדם בא ומעוות אותה, כדי לספר בשבחם. וכי יש לך עלבון־האמת ועלבון־הנבואה גדול מזה?!

ניו־יורק.

נדפס ב„מקלט" כרך שני, ספר ד' (טבת תר"ף).

יִתּוּם יתומים

מה נעשה ליתומי־המלחמה ויתומי־הפרעות, שמפאת עוצם מספרם ורוע מצבם נעשו ליתומי האומה?

מספרם אין לשער, ומצבם — אין השם „מצב" חל עליו. „— — — בזמן שהיתה העיר בידי הבולשיביקים סבלו חרפת רעב; משעברה לידי ה„גואלים" הפולנים, נוספו על הרעב ענויים ובזיונות. עתה מראיהם כצללים — צללים חוורים, עטופים בלויי־סחבות, שמבעד לקרעיהם נשקף הבשר השחוף והמזוהם — — — אובדים ונדחים, שרבים מהם אינם יודעים מי היו אבותיהם — כאילו האבן ילדתם".

הכתוב מדבר ביתומי וילנה; אך זו אינה מצוינת ביתומיה משאר ערי־ההפכה. במזרח גליציה מתגוללים כעשרים אלף יתומים ויתומות משלנו, הצפויים לאבדון. הוריהם לוקחו מעליהם — מי במלחמה, מי בפרעות, מי במגפה, ומי בשבי. אין להם שום חסות ומחסה. ביום הם תועים ברחובות ועוסקים במה שעוסקים, ובלילות הם באים להטמן במרתפים לחים ובמחלות־עפר שנשארו מחפירות המלחמה. ילדות רכות מוכרות עצמן לבושת על פת־לחם, וילדים קטנים עושים את כל אשר יעשה החי למען הנצל ממות ברעב. — ואשר לשברם של מאות אלפי יתומינו באוקראינה, שהיה להם המות לחם־חוקם, — קצר כח הדמיון לשוותו.

לא יפלא, איפוא, אם בראש כל ועידת־עזרה יהודית מעלים את שאלת היתומים ומטכסים עצה להושיעם בשתי הדרכים האפשריות: בתמיכת היתומים באשר הם שם, ובהוצאתם מארצות־ענים לארצות אחרות, ביחוד לארץ־ישראל ולאמריקה.

ארץ־ישראל — בית־קבולה קטן, ולפי־שעה צריכה היא ל„יתומים" מסוג אחר, יתומים גדולים שיהיו מוכשרים לבנות חורבותיה; ומי יתן ויכולנו להנחיל את יתומיה אלה בתוכה. אך שאר ארצות שיש להן בית־קבול הגון, ביחוד מדינות־הברית העשירות והמאושרות, הנן בגדר הלכה־למעשה.

העכובים החיצוניים, שישנם בדבר, יוסרו בנקל מעל הדרך. אנו רואים, שגם הממשלות שיצאו מן המלחמה וידן על העליונה, אף־על־פי שהנצחון העבירן על דעתן, נזדעזעו למראה מחריד־נפשות זה, של דור נובל באבו, ויצאו בשבילו מגדרן. איטליה מכלכלת ילדים מזי־רעב שהובאו אליה מאוסטריה אויבתה; אנגליה הבטיחה להתנהג עם יתומי־הפרעות לפנים משורת־הדין — מדת־הדין שלה — ולפתוח את שעריה לפני אלה שיש להם קרובים וגואלים במדינה. ואין ספק בדבר, שממשלות אמריקה הצפונית — מדינות־הברית וקנדה — גם הן תשמענה לתביעותיו של הצבור היהודי שבארצותיהן, ותרשינה אותו להביא שמה רבים מן היתומים — על חשבונו ובאחריותו של אותו צבור. כמו־כן אין ספק בדבר, כי יהודי־אמריקה, אשר בשנות המלחמה נתנו ביד רחבה, אם לא נדיבה, לתמיכת אחיהם הסובלים, — יעשו עתה את חובתם ליתומי עמם, ויספיקו את האמצעים הדרושים למטרה זו.

ובכן בגדר האפשר הוא, שבקרוב יטולטלו לכאן רבבות יתומים, עקורי־שורש, על־מנת להשתל בסביבה חדשה, שבה ימצאו תקון בחמריות. חייהם לא יהיו תלויים להם מנגד, גופותיהם המדולדלים יבריאו, קומתם הכפופה תזדקף, ובמשך הזמן יבצרו להם מקום בחיים. ונשמותיהם המדוכאות? מה טיבם של המוסדות שבהם יוטל גורלן?

רובם של בתי־המחסה ליתומים, אשר במדינות אלה, משמשים בתי־חרושת לאקלום. אקלום זה, אין פירושו כאן הסתגלות אל התנאים החדשים לשם שמירת־העצמיות, אלא טשטוש־צורה גמור. אתה מוצא בתי־יתומים שהכל — למן אדמת־

המקום והבנינים והמזונות, עד סדרי־ההנהלה ודרכי־ההוראה ואמצעי־החנוך — מתוקן ומשוכלל בהם, חוץ מן היסוד היהודי שבחנוך. אתה פוגש שם ילדים מישראל, צאצאי משפחות נאמנות לעמן ולדתן, הבושים במקורם ומתכחשים לקרוביהם החיים. וליקוים זה אינו אלא תוצאת סביבתם בבתי־המחסה: תוצאה של שיטה, המקדישה ומעריצה את אבוד העצמיות הלאומית; של אפיטרופסים וגבאים עשירים, שחנטו את יהדותם בבשמים וקברוה ב„היכלי" תפארה; של אומנות ו„אמהות", הלועגות לכל מה שנושא עליו חותם יהודי; ושל מורים ומורות מבני עמנו, הכופים על חניכיהם את דברי אנטוניו ב„הסוחר מוויניציה" אפילו עכשיו, שבהרבה מקומות במדינה כבר הוצא ספר זה מתכנית־הלמודים של בתי־הספר.

תאמר: לא בכל בתי־היתומים שבכאן פשה הנגע? — אמת; אולם המוסדות מסוג אחר, הנאמנים לרוח האומה, מועטים ביותר ועניים ביותר, ואין השפעתם ניכרת בחיי הצבור היהודי שבכאן. ואם יצויר, שלרגלי התנאים המיוחדים יתרבו עכשיו ויתעשרו — יש לחשוש שאז יחדלו להיות נאמנים לרוח האומה: כי יצאו מרשותנו לרשות אחינו ה„גדולים", המקורבים לגויים, אשר בפניהם אנו מתבטלים כעפר־ואפר, מי ברצון ומי באונס. מעשים כאלה היו והווים במדינותינו: את הקונגרס היהודי מסרנו בידי „נאמנים", שישנוהו בנשיקה; את המחאות כנגד הפרעות השמענו באמצעות „מוחים", שעשו את הדבר כאילו כפאם שד; וכאלה רבים. והיה ענין טפוח־היתומים כאחד מאלה.

קיצורו של דבר: אם לא נעמוד הפעם על המשמר, סכנה בדבר שנבוא אנו למלאות אחרי הפורעים מבני־הגויים, שלא במתכוון: בארצות־הפרעות קטעו את ידיהם של רבים מן היתומים, ואנו נקצץ בשרשי נשמתם; שם נתיתמו מאבותיהם ואמותיהם, ופה יתיתמו מעמם ואלהיהם.

ניו־יורק, ניסן תר"ף.

נדפס ב„מקלט" כרך שלישי, ספר ח'.

האנוסים באמריקה

לא רחוקים הם הימים, שבהם היו עתוני המדינה מוכיחים באותות ובמופתים, כי הגיעה שעת־עליה לדת — בימינו ולעינינו. הימים היו ימי מלחמת־העולם, ושכירי־העתונים היו מצווים ועומדים לטהר את שפיכות־הדמים בק"ן טעמים — וטהרו. הדת — היו מרננים ואומרים — תצא מן המלחמה המכלה־כל מצורפה ומזוככה מכל סיגיה; הדת תתעלה למדרגות העליונות ותחדור לשדרות התחתונות. וממי תבוא תשועתה? — מן החייל. החייל, הרואה את מלאך־המות פנים בכל שעה, רואה גם את האלהים פנים־אל־פנים, במדה שלא יזכו לה שאר בני־תמותה; החייל, היוצא לגאול את בני־האדם בדמו ובדם „אויבו", יביא גאולה גם לנשמת־האדם, בקרבו אותה לאלהיה. וזכר לדבר — דבקותו של החייל ב„עבודת" האלהים ובכהניו וכהנותיו שבמחנה.

אמנם, היו גם כופרים בעיקר־המעשה. סופרים בודדים, בלתי־שכירים, גלו מזמן לזמן את הסוד, כי לא היו דברים מעולם: כי ה„נער" האמריקאי שבמערכה לא רדף כלל אחרי הנערה שבוית־הדת מ„גדוד הישועה" — למרות הצפיחיות־בדבש שהפליאה לטגן, — אלא אחרי המאדמואזיל הצרפתית; וכי לא היה להוט כלל וכלל אחרי עבודת־הבורא, כי־אם אחרי „התמונות הנעות", שבאו לצד ה„עבודה" בתור שכר־מצוה. וכך היו מכריזים במודעות, למען משוך את ה„נערים" אל אוהל־השכינה: —

באותיות קטנות: „עבודה קצרה, בצירוף נאום מאת ד"ר פלוני אלמוני". ובאותיות גדולות מאירות־עינים: „מאהבה לאהבה ועוד טפה של אהבה — זה יהיה נושא התמונות, שתבואנה תיכף לעבודה".

אבל בימים ההם נחרש קול הדממה הדקה של ה„כופרים"

מפני קולותיהם של בעלי ה„אמונה" ההומיה. ועתה, כעבור ימי־הרעש, מודים גם השכירים גם שוכריהם, כי ירדה, ירדה הדת בעולם הנוצרים.

ולירידה זו מבקשים תרופה. והתרופה היא — לא לטהר את הלבבות, אלא למלא אותם זיוף על זיוף: להכניס את למוד „הדת" — אותה הדת המטהרת את הטמא ומטמאה את הטהור — אל בתי־הספר לתינוקות.

התנועה כבר הקיפה את כל מדינות־הברית. וכאן, בניו־יורק, נועדו באי־כח של הסתדרויות שונות, ויסדו לתכלית זו „ועד בין־דתי", שלפי־השמועה משתתפים בו גם „רבנים" אחדים, הדואגים לשלום קונם; ואותו ועד בא בהצעה לפני ועד־החנוך העירוני, שיעשה את בית־הספר העממי אסקופה ל„מקום קדוש". אף יש משערים, שההצעה תתקבל ותהיה לחוק בראשית זמן־הלמודים הבא.

לשמועה זו נזדעזעה קצת העתונות היהודית שבמטרופולין. המודיעים הודיעו, העורכים דרשו בזה, העוזרים ענו „אָמן" — והכל נשכח.

אך באמת אין להתפלא על כי נשכח עתה הענין מלב, אלא על מה שטפלו בו בשעתו.

כי רק הבערות או התמימות היתירה תדמה, שענין למוד־הדת בבתי־הספר העממיים חדש הוא במדינות־הברית. לא, כי אותה דת, שאומרים לשדכה עכשיו אל בית־הספר, מחותנת היא שם משכבר הימים; ולא דת סתם, אלא הדת — כלומר, הדת השליטה.

בכפרים שבמדינות־מגורינו אין לך בית־ספר עממי שאינו נוצרי לכל פרטיו; והתלמידים מבני־ישראל נאנסים ללמוד את דתם של חבריהם הנוצרים, ולחוג עמם את חגיהם, תוך כתלי בית־הספר. בקושי רב אפשר לו, לילד עברי, להפטר מגזירה זו; אבל באופן זה הוא מקים לו לאויבים את כל באי בית־הספר — והמורה הכפרית בראש. — בעיירות ובערים המועטות באוכלוסים מאחינו, משתדלים ראשי בתי־הספר להשפיע על בנינו

מרוח הנצרות בכל הדרכים האפשריות; ובמקום שאין עומד בפרץ, השתדלותם עולה להם. אמת ניתנה להאמר, שלפעמים לא רחוקות יש להם מסייעים מבין אחינו, אם מצד המורים והמורות משלנו, המשמשים בבתי־הספר העממיים, או מצד „עיני" העדה הסמויות. היה מעשה, באחת מערי־השדה, שקבלו זקני־התלמידים מבנינו על מעשה האונס הדתי שבבתי־ספרם, כגון: חובת תפלה ושירה בעלות תוכן נוצרי, חגיגת חגיהם הדתיים באמתלה שחגי־המדינה הם, התקשטות באות־הצלב של חברת „הצלב האדום", ועוד כאלה. וכשהגיש אדם אחד את הקובלנה לפני משגיח בתי־הספר שבעיר, התנצל ואמר, כי הדבר נעשה בידיעת רב־העיר ובהכשרו. הרב — אדם שכהן ב„היכלו" כשמונה־עשרה שנה — הכחיש את הדבר שלא בפני המשגיח, אך השתמט מלהזדמן את בעלי הקובלנה בפני המשגיח. — ואפילו ניו־יורק, עיר זו שמספר יהודיה הוא כפלים מיוצאי־מצרים ויותר, אינה בת־חורין מן האונס הדתי.

הרבה מדרגות באנוסינו הקטנים: למן קלי־הדעת, שתחילתם באונס וסופם ברצון, עד קשי־העורף, שנשמתם המעונה נקלעת תמיד בין מורא־שמים ומורא־רבם — והם לוחשים „שמע ישראל" בשעה שחבריהם ורבותיהם מכוונים לבם לבן־האלהים (עובדות ידועות!). ועד כמה גדולה מדת־הגבורה, הדרושה לתינוקות־של־בית־רבם במצב כזה, יעידו כמה מעשים, המתגנבים אלינו ממקדשי־החנוך שבארץ. היה מעשה, בבית־המקלט לפושעים צעירים אשר בטשאנסי, שנמצאו שם נערים יהודים „מורדים", אשר סרבו להתפלל לאל־נכר; עמדו עליהם רופאי־הנשמה שבמוסד והכניעום על־ידי מכות־רצח. ושוב היה מעשה, בבית־ספר עממי אחד בניו־יורק, שתשעים וחמשה אחוזים מתלמידיו יהודים הם, — שנעדרה משם אחת התלמידות משך שבוע ימים; ובשובה הסבירה למורתה, כי עד אז ישבה „שבעה" על מות אחותה הבכירה, שבגלל מחלת עיניה הושבה מאלים־איילנד לפולניה — ונהרגה שם בימי הפרעות. כששמעה המורה הנוצרית את ספור־המעשה, אמרה לתלמידותיה

היהודיות: „חבל! יהא ידוע לכן, נערות, כי היהודים היו לפנים העם הנבחר; אך מאז צלבם את „המשיח" נשפך עליהם חרון־אף האלהים, והנם נודדים מארץ לארץ ונרדפים בכל מקום — כיאות לרוצחי־אלוה".

ואל־נא נבטל בלבנו דברי־פגול כאלה! מעידים הם על מחשבת־רצח. ובין מחשבת־רצח ומעשה־רצח מפרידה מחיצה דקה, שאמנם כחה בה לעמוד בפני רוח מצויה, אך כל רוח שאינה־מצויה עלולה להפכה על פניה ולהוציא את המחשבה אל הפועל.

* *
*

נוסע יהודי אחד מצא בימינו עיר במדינת פרס, שכל יושביה היהודים נאנסו לקבל עליהם את דת האיסלם למראית־עין, ובמסתרים — במערות — הם שומרים דת אבותיהם, ומצפים לגאולה רחוקה בידי־שמים ולגאולה קרובה בידי אחיהם המאושרים מהם, יושבי אמריקה ואירופה המערבית.

דבר גדול יעשו אלה מבעלי־ההשפעה שבקרבנו, אשר יתעוררו לבוא לישועתם של אחינו הנדחים. אך בה בשעה שישתדלו בהצלת אלף, או חמשת אלפים, האנוסים אשר בפרס החשכה, אל־נא ישכחו את בניהם הם, את מאות־אלפי ילדינו האנוסים פה — באמריקה הנאורה.

ניו־יורק, אלול תר"ף.
נדפס ב„מקלט" כרך רביעי, ספר י"ב.

על הלשון וכהניה

שלש מדרגות הן ביחס הלשון וכהניה.

יש סופר שדינו כ א ו ר ח. הלשון „אכסניה" היא לו: ידיעתו בה מוגבלת; וכידיעתו כן זכויותיו — מוגבלות הן. במה שהורשה בפירוש יתבונן וישתמש; וכל מה שמחוץ לזה אָסור עליו, ואין לו עסק בו. גם במקומות המותרים לו הוא זקוק, על־פי־רוב, למורה־דרך — לעזרת אחד מבני־האכסניה, היודעים את מוצאיה ומבואיה.

סופרים בעלי־מום כאלה, שמחשבות להם והן נולדות ערטילאות או יוצאות בלבוש־קרעים, — מועטים הם; כי מדרך הטבע הוא, שירדו רעיון ולבוש כרוכים, ומי שנצטוה על הדבור חזקה שניתנו לו מכשירי־דבור. יוצא מכלל זה הוא הסופר המביע רוחו בלשון זרה לו, שאיננה לשון מחשבתו: אָז ט ב ע י הוא החזיון המוזר, של חוסר־התאָמה בין הרעיון ולבושו.

יש סופר העומד במדרגת ב ן־ב י ת. ידיעתו של זה בעניני „הבית" וסדריו שלמה ומקיפה; כמו־כן יפים כחו וזכותו להתהלך בכל חדריו וחדרי־חדריו על דעת עצמו, כי הלא על־כן בן־חורין הוא. אך לא יעלה על דעתו לקום ול„שדד מערכות" בבית — לשנות מסדריו ומן המטבע שטבעו בו בעליו.

סופרים מסוג זה הם רוב מנין של כל ספרות וספרות. לוקחים הם מן המוכן כל צורה לשונית הדרושה לצרכיהם, ומשתמשים בה כהלכה; אולם ל ח ד ש בלשון אין כחם יפה. יש להם אחיזה, אך לא שליטה בלשון.

ויש סופר שהנו בבחינת ב ע ל־ב י ת. אין צורך לאמר, שגלויים לפניו כל מוצאי הבית ומבואָיו, וכי כל השערים פתוחים לפניו. גדול מבן־החורין הוא הבעל: שורר הוא בביתו, רשאי

לשנות מסדריו כפי ראות עיניו; וחזקה עליו, שהשנויים הנעשים על־ידיו, לא יהיו נעשים אלא מתוך הכרה ברורה שכך יאה ל„בית".

סופרים־יוצרים כאלה, המחזירים נשמות לפגרי־מלים, על־ידי צירופים לשוניים שיש בהם משום מעשי־מרכבה חדשים, — יחידי־סגולה הם, אחד בדור ושנים בתקופה; ואין להחליפם בבלשנים, אנשי הידיעה והמדע, כי מדורות שונים להם.

במה דברים אמורים? —

בלשון החיה חיים טבעיים: במחשבה ובדבור תחילה, ואחר־כך בכתב. אבל לשון תלושה, שכל קיומה תלוי בעט בלבד, על־כרחה שירבו בה הסופרים בעלי־המום — הסופרים־האורחים, שאין הלשון קנינם, אלא שכירת־יום שלהם; שאחיזתם בה אחיזת־עראי, מפני שקדמו אצלם אחרות לזו; שידיעתם בה ידיעה־לשיעורין, ואינם מוצאים בה את ידיהם ואת רגליהם בלי עזרתם של מורי־דרך. וכנגד זה מעטים בלשון כזו הסופרים משני הסוגים האחרים — ה„בנים" וה„בעלים".

הלשון העברית בגולה, המתפרנסת מן הקולמוס ואינה מפרנסת אותו, תעיד על זה.

טושטשו בלשוננו הגבולים, המבדילים בין אורחים לבני־בית ובין בנים לבעלים. האורחים מזלזלים במדת דרך־ארץ, רואים עצמם כבנים ללשון, ומהרסים להכנס למקומות של צנעה; והבנים אף הם טועים במדת היאות, ועוברים את הגבול שגבלו להם ראשונים.

אך מה עלובה היא לשון, שאורחים — בניה, ובנים — בעליה.

ניו־יורק, שבט תרפ"א.

נדפס ב„העברי" שנה אחת־עשרה, גליון ל"א (אב תרפ"א).

מדור ג.

בדידות וגדולה

א.

החברותא, המושלת בממלכת־החי ובממלכת־המדבר, מהי: אונס או רצון? — נחלקו בזה חכמים. יש אומרים: החברות אונס היא, כי אין הפרט מתחבר אל בן־מינו אלא מתוך הכרח, בהיות שאי־אפשר לו להתקיים מחוץ לכלל; ויש אומרים: החברות רצון היא, שכן אָנו מוצאים גילוי רגש־האחוה גם במדרגות היותר נמוכות אשר בממלכת־החי, במקום שאין בחברות לא משום צורך ולא משום תועלת פרטית. — לא נחלקו חכמים אלא ביסודה של החברות, היינו — הסבה הגורמת לראשית התהוותה; אבל הכל מודים שעמודיה, היינו — הצורות והחוקים החברתיים, התומכים בהויתה המתמידה, — אונס הם.

ומפני שהכרח היא, אין החברות רצויה לנושאיה: לפי שרצונו ויצריו של כל יחיד ויחיד מסתכסכים באלה של חבריו המרובים, מתעכבים על־ידיהם, ומפסידים מערכם או נפסדים בצורתם פחות או יותר. אולם מאותו טעם עצמו — שהחברות הכרחית היא לקיומו של כל פרט ופרט — באים הרצונות המתנגדים של היחידים לידי פשרת־סתרים, וכל אחד ואחד מקבל עליו את עול החברות באהבה (כל זמן שאין תלאותיו עוברות כחו), מודה בחוקיה ובסדריה, אף מגין עליהם בשעת־הצורך בכל נפשו ובכל מאודו; ואין בטול־רצונו, בשנוהג שבעולם הוא סמוי מהכרתו, מביאהו אלא לידי התאוננות רפויה וקלה, והיא — אך לפרקים בלתי־קרובים, במקרים יוצאים מן הכלל.

במה דברים אמורים? — בבן־אָדם בינוני — שיסוריו

מן המצויים, ורצונו אינו תקיף מזה של רוב מתנגדיו בעלי־בריתו, וכח הסתכלותו והתפעלותו אינו יותר על המדה המחוקה. אחרות הן התוצאות בבני־אדם בלתי־נורמלים — היוצאים מן הכלל בטיב יסוריהם, או בכח רצונם, או במדות ההסתכלות וההתפעלות המוטבעות בנפשם. מי שמשונה מבני חברתו בטיב יסוריו, אין צרכי־הכלל צרכיו, וממילא אין ספוקם של אותם צרכים משביעו — ונמצא שהוא רעב בין השבעים. ההתנגשות עם מה שאינו ברשותו תכופה אצלו יותר מאשר אצל אחרים, ותוצאותיה של כל התנגשות גם הן חמורות ביותר. את ההסתגלות אל סביבתו אין להזכיר, כי אפילו ההשתדלות בזה בלבד עלולה להרגיזו ולהכביד עליו את מכאוביו. והוא הדין באדם תקיף, שאינו נוח לרצות במה שאחרים רוצים: קשה הוא להשפעה ולקבלת מרות חברתית, ואין רצונו עשוי לא להתבטל בפני רצון אחרים ולא להתפשר עמו. וכן אדם בעל עין־רואה ולב־רגש, שהסתכלותו העמוקה בנגעי בני־אדם העמידתהו על קלקלתו של הסדר הקיים, וחום־לבו עשהו שותף לצרות־הכלל — ומתוך כך הוא קורא תגר על המציאות בשם הצדק.

שלשה סוגי בני־אדם אלה — הדווי, התקיף, והרחום — מתקוממים בהכרח כנגד הסדרים השוררים, הקשים לנפשם או לנפשות זולתם. אם עזים הם ואנשי־מלחמה, הם עומדים בתוך החברה ונלחמים בה ובסדריה, איש־איש על־פי דרכו, באחד מאפני־המלחמה החברתיים, הרבים ושונים; כי בהיותם בלתי־מוכשרים להסתגל אל המציאות, הם משתדלים לשנותה ולסגלה אליהם — אם לצרכיהם או לאידיאליהם. ואם נוחים הם ואנשי־שלום, הם עוזבים את המערכה ומתרחקים מן החברה. האחרונים פרושים גמורים הם; אך גם הראשונים, החיים לכאורה בתוך החברה, באמת מובדלים הם ממנה, מאחר שאינם מתבוללים בקרבה. אלה מתבודדים מחוצה לה, ואלה בודדים בתוכה. וכל שיצרו — הטוב או הרע — גדול משל חברו, בדידותו גדולה הימנה.

בדידות זו, המשותפת לשלשת הטפוסים הללו, הרחוקים זה

מזה תכלית הריחוק, — אינה, כמובן, בת טופס אחד. כמקורותיה, כך צורותיה שלש הן: —

א) הרחום.

אדם מבני־העליה, העומד מובדל מן החברה בסבת קלקוליה ושפלותה, אינו חש (ואם חש — אינו חושש לזה) בצער הבדידות כשהיא לעצמה, אלא בצער העולם; לא על מה שאין רוחו מסוגלת לדור בשפלה הוא מצטער, אלא על שאין החברה מוכשרת להתרומם אל העליה. היסורים, „הנמשכים אל נשמתו הגדולה כעננים אל ראש ההר" — כדברי י׳אן פאול, — לא יסוריו הפרטיים הם. צרות־הכלל משכחות אותו את מרת־נפשו ואת יסוריו הפרטיים, שגם בלאו־הכי קלים הם עליו לנשוא, בגלל שלמות נפשו. ומכיון שאת הפגם הוא רואה במה שבחוץ, בעוד שבתוכו הוא מרגיש שלמות, — קל הוא להאמין, כי הפגם החברתי ניתן לתקון, וכי הוא המוכשר והקרוא לתקנו. בשלמותו בעל־בחירה הוא, ובתמימותו הוא מודד כל בשר־ודם במדתו: מה הוא, דיה לו הידיעה מה רע ומה טוב בלבד, כדי לסור מן הראשון ולהדבק באחרון, — אף אחרים כך; ואין הדבר חסר, לפי השגתו, אלא נביא ומחוקק: זה — כדי לטהר את הלבבות בתוכחתו, וזה — כדי להקים את הנופל ולבנות את ההרוס על־ידי תורתו. — דעה זו — שידיעת־הטוב ועשית־הטוב כרוכות זו בזו, כסבה ומסובב, — היתה כמושכל־ראשון לכל הצדיקים הגמורים, שבישראל ושבעמים: למן נביאי יהודה ואפרים, שדעת־ה׳ ויראת־ה׳ היו בפיהם לשמות נרדפים; עד סוקרטס נביא הילאס, שלמד והוכיח, כי „הדעת היא הצדק"; ועד רבותינו בני דור־השמד, שנמנו וגמרו, כי „תלמוד מביא לידי מעשה".

ובכן הוא רואה בזה את תפקידו בחיים: לנתוש ולנתוץ ולהאביד ולהרוס — לבנות ולנטוע; כלומר — לסתור לשם בנין, או לסתור בשמאל ולבנות בימין. את תפקידו זה אינו ממלא בזעם

ובסערה, כי אם בנחת ובאהבה רבה, בתפלת־תחנונים לפני הרעים, ש„ישובו מדרכם הרעה — וחיו״; יתמו חטאים מן הארץ, ולא יתמו חוטאים. בחינת „כרחם אב על בנים״.

את נבואתו, או תורתו, רואה הרחום באספקלריה מאירה, ובטרם יבוא להשפיע ממנה על דרי־מטה; והסתכלות בהירה זו במה שראוי להיות, יחד עם שלמות־נפשו, נוטעות בו את האמונה והבטחון, כי סוף נצחון האמת והצדק לבוא. אף־על־פי־כן, בהיותו נביא־העולם, שאינו תלוי לא במקום ולא בזמן, יש שהוא מתיאש מנצחון האמת במקום זה ובזמן זה, או שלפי תנאי המלחמה שלפניו אין ביכלתו לעמוד בקשריה כל־עיקר. אם כה ואם כה מרגיש הוא שמקומו לא יכירו, ולפיכך הוא „מצוה לביתו״, עולה ל„מרום״, בונה לו שם עולם לפי תורתו — ובו הוא חי לו, יחיד בעולמו. בשעה שהכיר אליהו (אמנם אין הוא הנביא הטפוסי מסוג זה), כי תש כחו מלמלא שליחותו, — מסרה לאחר, והוא עצמו „עלה בסערה השמימה״. ושפינוזה, שהכיר מראש, כי אין הוא ודורו מוכשרים זה לזה, פרש לכתחילה מן „העולם־הזה״, והתיחד לו בתורתו־עולמו.

אנשי־רוח כאלה, בעלי נשמה זכה, שכולה מיסוד־הקדושה ואין בה שמץ של „סיטרא־אחרא״, — היו רק אצילי הנביאים ובני־הנביאים — הנזירים והחסידים — שהסתפקו כל ימיהם בפחות מקב־חרובים, ולא פסקו מלהתפלל על אחרים אף בשעה שעטרום הללו עטרה של קוצים.

אלה הם האבות, שכל באי־עולם — בניהם.

ב) התקיף.

אדם בעל נפש רחבה, קשים לו סדרי החברה — אם רעים הם ואם טובים — בגלל המעצורים והסייגים שהללו שמים לכחו היתיר ולרצונו הממרה, שאינו עלול להכנע מפני רצון הרבים. הלה אינו מוצא תועלת בתוכחה על העוונות, כרחום המתואר לפניו,

ואין לו חפץ בהתאוננות על המגרעות, כדווי שיתואר לאחריו. במקום זה הוא קם על הסדרים הקיימים, לכבשם ולשנותם: כשיהיו נעשים על־ידיו וכרצונו, ממילא יתאימו לרוחו ולצרכיו. אהבת־הנצחון, המהרסת אצלו את כל הגדרים שהקיפוהו בהן אחרים, שמה אָמנם מצרים לרוחו — בדמות יצר־הכבוש, שאליו הוא נשמע ועליו הוא מוכן להפקיר גם את חייו היקרים לו; אבל מְצָרים אלה, בהיותם מעשי־ידיו, אינם מֵצרים לו: פורק הוא מעליו כל מיני מרות, חוץ ממרות־עצמו. את זו הוא מקבל עליו ברצון, כשם שהוא מטילה על אחרים גם לאָנסם.

אָמנם יש להודות, שבעיקר אין עול־מרותו כבד על האחרים ביותר. רובם של בני־החברה חיים על שני דברים: ע ל ה ל ח ם ו ע ל ה ע ב ד ו ת; ומכיון שהתקיף, המבקש אך ממשלה, מניח להם את רכושם ומשעבד לו את נפשם, הנאה כפולה להם משלטונו, והם מברכים את היד החזקה שהביאָה את צוארם בעול. והתקיף מצדו, דעתו נוחה מנתיניו בגלל הכנעתם מאהבה, ונחת־רוחו מתבטאת על־ידי חסדו שהוא נוטה להם. אולם מצד שני מתפתחת בקרבו, עם הרגל־הכבוש, נטיה לדרוס את כל הנמצא בדרכו, להתיחס אל כל היקום כאל דבר שלא נברא אלא לשמשו, ולהחשיב את עצמו כרבון־העולמים. לא במקרה האמינו כל תקיפי עולם־הזה, למן מלכי מצרים ובבל עד קיסרי רומא, כי בני־אלהים הם. ובדורות האחרונים הביע נ פ ו ל י ו ן את הדבר על־פי דרכו, כשבשר את בני־ארצו ל א ח ר מ פ ל ה: „חילי אָבד, אך אני עודני חי וקיים". —

ולפי שהוא רואה את עצמו כתכלית הבריאָה, הוא שם את אָנכיותו גם לתכלית מעשיו. אף תקוניו החברתיים, יותר משהם תקונים הנם גזרות — הגשמת רצונו השואף שלטון; ולפיכך מכוונים הם רק לשעה — לשעת חייו. בצבור אינו משגיח, ולעתיד־לבוא אינו דואג: יבוא מבול וימחה את כל היקום, ואף את מעשיו בכלל. — ראיות לכל הנאמר אפשר למצוא בתולדותיהם של הלוכדים השלמים, כ כ ו ר ש ו א ל כ ס נ ד ר, שהיו מלכי־חסד

לכל הנכנעים שהודו בשלטונם, אכזרים בשעת הצורך — כלפי ממרים ומורדים, קרי־לב ואדישים בדרך־כלל, ומחוסרי דאגת־העתיד.

את האכזריות לשמה אין התקיף יודע, כשם שזרה לו גם החרטה. אחרי הכבוד אינו רודף: רצונו הוא כבודו. ירידתו של אלכסנדר מוקדון התחילה רק לאחר שהשיג חצי־תאותו: כשהסיר מעל דרכו את רובי המכשולים החברתיים, שעמדו בפני מעופו, ולא נשארו לפניו אלא המכשולים הטבעיים, הנשגבים מכחו. יצר־הכבוש, שהתפתח בו ויצא לרשות־עצמו, דרש אז תפקידו ולא מצא, — לפיכך נתגלה במעשי אכזריות. נזדווגה ליצר זה גם מחלה, שתקפה את אלכסנדר באחרית ימי־חייו הקצרים, ושני אלה ביחד הורידוהו למדרגתו של עריץ גמור. נפוליון, שנעשה לו נס ושקעה שמשו בצהרים, לא הספיק לרדת לאותה מדרגה.

אחיהם של לוכדי הארצות והעמים הם כובשי־השווקים וכובשי שאר המצבים שבחיים החברתיים. כולם רודים הם. וכל היצור — בהמתם, המשמשת אותם אם בכחה ואם בעורה ובשרה.

נוסף למדת־התקיפות דרושה לאלה עוד מדה אחת, כתנאי הכרחי להצלחתם, והיא — הפקחות המעשית, שחלק הגון ממנה הם מביאים אתם מטבע בריתם, והשאר מתפתח בהם מתוך הצורך ולפי הצורך. על־ידי מדת־התקיפות הם כובשים את ההמונים, ובעזרת הפקחות הם מושלים בהם. ומחוסרי־הפקחות — גבורים וכובשים הנם, רודים אינם. והם „הכוכבים הנופלים" שביניהם.

ועם כל המרחק שבין הרחום והתקיף, צד־שוה זה יש בהם: ששניהם בעלי תכונה יסודית, קיצונית, בלתי־מתפשרת, המצווה ועומדת „לנגח את החומה" או „להעתיק הרים ממקומם ולהטילם לתוך הים" בכל אופן שהוא; ואין כחם ממתין לשעת־כושר — למקרה חיצוני ומצב מיוחד — שתתירהו מאסוריו ותאפשר

התגלותו, — כי מאליו הוא מתפתח, מכל מקום, ומוצא מיד את דרכו הנכונה.

ג) הדווי.

מי שמומו בו, צערו צער גופו הוא, על שלא ניתן בידו ליהנות מן העולם, הנמצא בתוך גבולות־תאותו ומעבר לגבול־השגתו. לא פחיתות בני־מינו היא מקור התאוננותו; אלא, אדרבה, שלמותם לעומתו. הגבולות אינם צרים לו; ועל מה צר לו? — על עמידתו, שהיא מחוץ לגדר: על שאין בו הסגולה להקלט ולהעכל בגוף החברה, בסבת נטיותיו המשונות משלה. הבדידות כשהיא לעצמה מציקה לו, כדרך שהילד או חלוש־העצבים מפחד את היחידות. אולם אין לו תרופה כנגד בדידותו, מאחר שסבתה מונחת בו גופו — ואין חבוש מתיר עצמו; ולמלא את החלל במצוות חדשות — לאו בר־הכי הוא; ובכח לכבוש עולמות לא חונן. ומפני שפרישותו אינה באה מתוך גועל לדבר המאוס, אלא מתוך שהיין — הטוב בעצם — מחמיץ בבואו אל כוסו, — לכן אי־אפשר לה, לפרישות זו, שתהא תמידה ובלתי־קובלת על עצמה, כאותה של הנזיר לשם־שמים; ולפיכך אינה תופסת אצלו מקום אלא ברגעי־ההפסקה שבין „לגימה" ו„לגימה": בגבור בו צמאונו, הוא משתדל לרוותו במים המתוקים לחיך כל; ובהפך המים למרים בפיו, הוא חוזר ורוקקם אל תוך הבאר שממנה שתה. וכך הוא מתלהב וקופא, מתחמם וסולד, סובא ומקיא, חוטא ושב חליפות; וכל ימיו הוא נהנה מן העולם בלי ברכה.

הנאה שלמה, שאין צער מלוה אותה, הוא נהנה רק מן הכבוד, שהוא אות סמיכה והסכמה הבאות עליו מצד מי שחזק ממנו; ומשום זה מגיעה רדיפתו אחרי הכבוד עד כדי שגעון — בהפך מן הבודדים הבריאים. כיוצא בזה, בהפך מאלה, השוכחים את נפשם בגלל תפקידם — בין אם תפקידם הוא תקון־העולם בין אם כבוש־העולם — מתעמק זה בנפשו, ומטפל ומחטט בה תדיר.

בודד מסוג זה, כל זמן שכח־תאותו יפה, הוא בודד־לשעורין: „חד מן חבריא" בשעת סביאה, ובודד בשעת הקאה. ורק ככלות כחו, כשיגיעו לו ימים אין חפץ בהם, יפרוש הדווי לגמרי מן הצבור ויתבודד לנפשו — מעשה בודד גמור.

דינו של הדווי, כדין שאר חולים: טעון הוא רפוי והבראה. וכל זמן שלא תעלה לו ארוכה, על־כרחו שיתאונן ויצעק חמס על כל החיים, שמקניאיו הם.

ב.

אלה הם מראות הבדידות בהופעותיה היסודיות — יסוד־יסוד וסימניו המיוחדים לו. אולם בודדים בעלי יסוד אחד, נקי מכל תערובת — אם יש כאלה — מועטים הם בכל הדורות. על־פי־רוב מתגלה הבדידות בהרכבה, אם משני יסודות או משלשתם כאחד. הרכבות נפשיות אלה אינן דורשות מנה ידועה וקצובה, ולפי זה הרבוי הבלתי־מוגבל חל בהן. אף־על־פי־כן אפשר לכללן בארבעה סוגים, כל אחד בעל כמה פנים, השונים אלה מאלה לפי מהות יסודותיה של ההרכבה ולפי היסוד הגובר שבה. ואלו הם: א־ב, א־ג, ב־ג, א־ב־ג.

א־ג) רחום־ודווי.

מנה של חמלה המתאחדת עם מנה של חולניות באישיות אחת, כל אחת מהן מביאה אתה הרגשת אותו הרע הכרוך בה: החמלה — את הרע החיצוני, והחולניות — את הרע הפנימי. על־ידי האחת נראים החיים כרעים, ועל־ידי השנית מורגשים הם כך. הצער הכללי־עולמי והכאב הפרטי־עצמי מזדווגים ומפרים זה את זה, ומולידים את הפסימיות המלאה, שבה יסוד ה„אני" ויסוד ה„עולם" נעוצים זה בזה, תומכים זה את זה, יונקים זה מזה — ואינם נפרדים עולמית. והואיל שלהפריד ביניהם אי־אפשר לו,

ושיאשים בזה את נפשו בלבד לא יתכן — כי לזה מתנגד טבע כל חי, אף זה המכיר במומו, — לא נשאר לו, איפוא, אלא לתלות את כל הקלקלה בסדר־העולם, שאת משחתו הוא מבקש בעילת־העילות. ומאחר שהלקוי הנפשי שולל ממנו את האמונה בגאולה בזמן־מן־הזמנים, והגדולה הנפשית אוסרת עליו בהנאה את העולם שכולו רע, — אין לזה תקנה אלא ב„גאולה" מעמק־עכור זה, שבו ראה חיים. — זאת תורת־החדלון של כל הפסימיים, מהודו ועד אשכנז.

דרך אחרת לאלה מן הרחומים־הדוויים, שתאוותיהם פרוצות ומתקוממות כנגד מוסריותם. כדי להשקיט את היצר ולבלתי עורר עם זה את קול המוסר, הם עומדים ומתירים להלכה — תחילה לעצמם ואחר־כך גם לאחרים — אותם האיסורים שאין הם עצמם יכולים לעמוד בהם. במעשה הם מחזיקים בנושנות, אף־על־פי שמביטים לפעמים בעין יפה על אחרים, הבועטים בנושנות אלה. מי כרוסו דורש בשבח מהפכה חברתית יסודית? — ואותו הפה, או העט, עצמו היה מזהיר את העם, שלא יקום להוציא את המהפכה אל הפועל. ומעין זה ראינו בניטשה, שעם כל תשוקתו לכבוש את ההמונים לא היה בנפשו עוז לפגוע גם בזבוב שעל הקיר, ולמרות הוראתו לקולא החמיר על עצמו במעשה — כאילו לא הוא המהפך את הקערה המוסרית על פיה. רכרכות זו, הנפגשת על־פי־רוב ממוזגת, אינה אלא חוסר יסוד־התקיפות, — היסוד שבלעדיו אין פריקת־עול יוצאת מן הכח אל הפועל.

כפירתם של אלה האחרונים כפירה־לשעורין הנה: היא חלה רק על אותן המדות השמות כבלים לרוחם, ואינה נוקבת וחודרת אל עצם ההסתכלות־בעולם שלהם; כי הפשרה־לשעורין, שהם מתפשרים עם מדת־הרע, מטה אותם כלפי האמונה בטוב־ההויה. ובזה יש לישב את הנגודים הפנימיים שבהסתכלות־עולמם ואת המקריות הניכרת בשנוי־ערכים שלהם. יצא מהם ניטשה, שהיה „מושלם" במדוים כשם שהיה מופלג בהתפעלות והתבוננות, —

ועל־כן עלה בידו לצרף את הסתירות הבודדות לסתירה אחת כוללת ומקיפה, וליצור שיטה של שנוי־ערכים, שתתן לו — או לדומים לו — את האפשרות ליהנות מן העולם הנאה שאין אחריה חרטה.

שופנהויר וחבריו, שהתאמרו לכבוש את יצרם, שטמו את המתענגים על החיים; רוסו, היינה וחבריהם, שפתחו פתח לפני תאותם, חמלו על הסובלים בחיים. אולם כאלה כן אלה, הרגשת־הרע מתחלת בהם ביסוריהם הפרטיים, ומזה היא מתגלגלת ועוברת להשתתפות בצער־הכלל. ראשונה מתרגש רוסו על העוול שנעשה לו גופו, ואחר־כך הוא מכוון הסתכלותו כלפי צער זולתו; וביחד עם קריאת־תגר על העבדות של המון־העם למושליו, הוא מתאונן על שעבודו הוא למיטיביו ואנשי־חסדו. כאלה כן אלה מחוסרי־סבלנות הם, ואינם מאריכים אפם לרשעים, אלא חפצים בהשמדם — לא על־ידיהם, כמובן, כי אם על־ידי מי שהכח בידו והעוז בנפשו. כאלה כן אלה, יסוריהם מעגנים את דעתם אל נפשם ואל חיי־השעה, עד כדי להסיחה לפרקים משליחותם ומחיי־עולם — ואפילו בשעת עבודתם־בקודש. כאלה כן אלה רודפים, על־פי דרכם, אחר הכבוד. שופנהויר, שלא ראה בעולמו של יוצר־אור ובורא־חושך, אלא הדיוטים בלבד, היה גונז בארון מיוחד לכך את כל דברי־הבקורת שכתבו עליו אותם „הדיוטים".

וכך מסתעף סוג אחד של רחמנים־דוויים לשני ענפים הפכיים: לפסימיים גמורים מצד זה, ולאופטימיים גמורים מצד זה. ובאמצע עומדים השקולים, ששני הכחות שולטים בהם במדה שוה, ואין ביכלתם להכריע לאחד משני הצדדים. בני־אדם אלה, שאי־אפשר להם להשתחרר לא מאהבת־החיים ולא ממחאת־המוסר, באים לידי פשרה מיוחדת במינה: אוסרים הם, לעצמם ולאחרים, את העולם־הזה, הרע לדעתם בהחלט, וממלאים את החסרון בנשיאת־עין לעולם־הבא, הטוב בהחלט. בודהי ובעל־אמונה כטולסטוי, על־כרחו שיגזור כליה על המין האנושי — ובאותה שעה יניח מקום לאמונה בהשארת־הנפש.

ב״ג) תקיף־ודווי.

רצון אלים ומרוה נאמן מקננים לפעמים בנפש אחת. אָדם כזה יוצא בעקבות אבותיו, הרודים השלמים, וכובש את סביבתו; אך גם בנצחונותיו אינו מוצא נחת: המחלה ממררת אותם. את מקור־הרע רואה הוא — כדווי — לא בנפשו, כי אם מחוצה לה; ומה יעשה, איפוא, בעל־זרוע מתמרמר, אם לא שישפוך חמתו על כל הנמצאים ברשותו? — וכך הוא עושה — תחילה בחשבון, באָמרו להשיג על־ידי מעשי־העריצות מטרה כפולה: צער לאחרים, והנאָה לעצמו. אולם רק חצי־תאותו עולה בידו: צער לאחרים; הנאָה לעצמו אין מעשי־הרשע גורמים לו אפילו אָז, חוץ מן ההנאָה הטפלה של הפרסום. ובראותו כי כן, הוא מכלה חמתו בשגעון — להשמיד, להרוג ולאבד. יצא זה העריץ לכבוש; בראותו כי גם לאחר כבוש לא השיג בשבילו כלום, אָחז במדת האכזריות־לתיאָבון, שתענוגה בצדה; ובהרגישו כי גם זה ללא־הועיל, התחיל „לערוץ אנוש” — מתוך אכזריות־להכעים. „גם לי גם לך לא יהיה” — קוראת אם המת — „גזורו!”... ואחד ממעני־האנושות היותר אכזרים, קאיוס קאליגולה, היה מתפלל: מי יתן גולגולת אחת לכל יושבי רומי — וכרתי אותה בבת־אחת.

כרודה כן גם העריץ זרה לו החרטה האמתית, המיסרת את בעליה על החטא. מה שנראה, לפעמים, בעריץ כחרטה, אינו אלא רגש של מגנת־לב, על שרשעתו לא הביאָה לו את התענוג המקווה. לא ברגש־החרטה יש לנו עסק כאן, אלא ברגש של תוחלת נכזבה.

מסיטרא זו באו כל עריצי־אָדם, שלא היה להם כלל גדול משרירות־הלב: „נבזה זה העיז להשתחוות לפני — מות יומת; ועבד זה לא חלק לי כבוד ולא השתחוה — על־אחת־כמה־וכמה שיהרג”. כי העיקר הוא להם — חורבן.

ובמקום שתכלית המעשים היא חורבן, אין מן הצורך לדאוג להצלחתם אפילו בחיי העושה, ומכל־שכן לאחריתם. כל דאגתו של מלאך־חבלה כזה לנפשו בלבד היא; ולפיכך הוא רואה קשר והתנקשות־בנפשו בכל ניד וצל־ניד של זולתו. הורדוס, שהיה

פקח שבעריצים ובנה בימין, הרס בשמאל את בניניו; ואף־על־פי שהיה עשוי לבלי־חת במלחמה, בשעת־שלום היה יושב ומפחד את המות כאחד מוגי־הלב.

אדירים שבעריצים עומדים ומחריבים את העולם החברתי; ונמושות שבהם עומדים ומצפים לחורבנו — לימי־מהפכה, שבהם הסייגים נופלים ואין מבחין בין משנה־ערכים לשולל־ערכים. בימי־מבוכה כאלה נקל להם להראות כחם בהריסה, אם בגלוי או תחת מסוה־הפכנות; בכל אופן חזיונם נפרץ אָז, ופעולתם מורגשת. אך בימים־כסדרם אין רשומם ניכר ביותר. רובם אורבים אָז בחדר: חותרים במחשך חתירות תחת מוסדי החברה, בכדי להכשיר בזה את הקרקע לחורבן; ומועטם אורבים לחברה ומזנבים אותה מבחוץ — כשודדים ושאָר פורקי־העול החברתיים, וכאותו יוני רודף־כבוד, הירוסטראט, ששרף היכל — „לבעבור עשות לו שם".

אָמנם במדור זה אין מזל קבוע ואין תחומים מסוימים: פעמים שהתנאים החיצוניים מורידים את הכובש־מטבע למדרגת שודד, ומעלים את השודד לגדולה; יש שנשמת מושל־עריץ מתגלגלת למאורת־פריצים, ונשמת־שודד — לארמון־מלוכה.

א־ב) רחום־ותקיף.

נפש נאצלת מיסוד־הגבורה, המרגישה עם זה בצער הזולת. בעל־נפש מסוג זה, זרועו עומדת לו להציל עשוק מיד עושקו ולהחליש את כח הרע שבעולם; אך אין הוא משתמש בכחו לטובת עצמו, ועל־אחת־כמה־וכמה שלא ישתמש בו לרעת אחרים. מדת החמלה האבהית שבלבו, הדוחפת את כחו הטמיר ומכשירתו לצאת אל הפועל, היא גם המדריכה אותו בשעת־מעשה, ומשמרתו שלא יגדיש את הסאָה ושלא תהיינה מצוותיו באות בעבירות חמורות. הוא הוא הכבשה המזוינת, המשתמשת בכלי־זינה למגן ולא לתגרה. בהגנתו מבקש הוא את הנרדף — למלטו, ולא

את הרודף — להשמידו; מלבד אם הוא מגיע לידי הכרה, שאין דרך־הצלה חוץ מזו. ואפילו כשהוא מכיר שאין בידו להציל, והוא נלחם בממשלת־הזדון מתוך יאוש — בחינת „תמות נפשי עם פלשתים", — אינו עושה מה שעושה לשם נקמה, להניח חמתו על מה שעבר; אלא כדי „שלא יהא חוטא נשכר", ולא יהיה הזדון — מושל בכפה.

כרודים כן גם אלה, גבורים וכובשים הם. אולם הראשונים גבורים לשעבד, והאחרונים גבורים לשחרר; אלה כובשי־ההוה, והללו כובשי־העתיד. גבורי־השחרור שבכל עם ובכל דור — למן חניבעל ויהודה המכבי, עד ואשינגטון וגאריבאלדי — יעידו על זה: אלה הגבורים שגבורה וחמלה נשקו בנפשם; שהיו קשים כארז בימי־מלחמה, ורכים כקנה בימי־שלום; שהיו ראשונים לקפוץ אל מקום הסכנה, ואחרונים להתעטר בזר־הנצחון; שלא הניפו חרבם שלא לשם־שמים, ולא טמאו גבורתם בכתמי אכזריות, ולא החפירו נצחונותיהם בצלה של אהבת־השררה.

הגבורים הללו — תקיפותם היא הכח־הפועל שבהם, ורוח־הקודש מסייעת לכח זה ומשגיחה עליו שיהא יוצא בטהרה. וכנגדם יש גבורים אחרים, שרוח־הקודש נעשית לכח־הפועל שבהם, והתקיפות משמשת לה. אלה הם המחוקקים, שיצרו גם נתנו תורה לבני־חברתם, והשליחים, שעזרו בהפצת תורתם של אחרים, שאינם בעלי־זרוע — כליקורגוס, שאול התרסי, מארטין לותר, ודומיהם. — בני הסוג הראשון נלחמים בעד קדושתה של דעה מקובלת או שלומו של סדר חברתי קיים; ובני הסוג האחרון — לשם הפצתה של דעה חדשה, או לשם הקמת סדר חברתי חדש.

בקלסתר־פניו של משה כאילו נתכוון הדמיון העברי להגשים את האידיאל של גואל־משנה — של גבור־משחרר ומחוקק־מדריך כאחד, שחפצו להציל עשוקים ולהושיע נדכאים ותשוקתו

ללמד תועים בינה עולים בקנה אחד, ובפני תפקידו זה הכפול הוא מבטל עצמיותו בטול מוחלט: „למה הרעותה לעם הזה — למה זה שלחתני?”... „ואם אין — מחני נא מספרך”... „ומי יתן כל עם ה׳ נביאים!”...

גואלים אלה, לפי שכחם מורכב משני יסודות — יסוד החמלה ויסוד התקיפות — אין הוא מתפתח מאליו, בלי דחיפה מן החוץ. גבורתם ונבואתם אחוזות זו בזו, עגונות זו לזו, ומעכבות זו בעד זו מלהגלות — על דרך החזיון הידוע בכחות מתנגדים בטבע הדומם. וכל זמן שאין גורם חיצוני בא לסייע להם בהתרת כחותיהם, הם הווים צנועים, המשקיעים את עודף־כחותיהם בכבישת־עצמם. אמנם די במקרה רגיל, מעין „איש מצרי מכה איש עברי”, שיותרו הכחות האסורים; והשיטה הטמירה, שהיתה מונחת ביסוד נפשם, תתפרץ ותתגלה במעשיהם ומתוך מעשיהם, עד שתשתלשל ותהיה לשיטה גלויה, המונחת ליסוד תורתם. הניצוץ יוצא ללהב.

כרודים מחוננים לרוב גם הגואלים במה שנכלל בשם פקחות מעשית — כזהירות, כוון־השעה, וראית הנולד הקרוב; אך מצד שני הם דומים לאנשי־הרוח התמימים, בזה שהם רואים גם את הנולד הרחוק.

ותכונה אחת יסודית מבדילתם מן הנביאים האוניברסאליים מצד אחד ומן הרודים הקוסמופוליטיים מצד שני, הלא היא — צורתם הלאומית. הרודה, תאות־הנצחון שלו עוברת גבולות־עמים, לפיכך „פטיש כל הארץ” הוא; הנביא, ה„ממית רשע ברוח שפתיו”, במה נחשב לו ריחוק־המקום? לפיכך „נביא לגויים” הוא אף בשבתו בתוך עמו. אבל הגואלים, השואפים לתקן בכח־ידיהם, על־כרחם שיסתפקו במה שביכלתם לתקן; ומה הוא? — זה שקרוב אליהם במקום ובזמן. ועל שם כך לאומיים גמורים הם.

א־ב־ג) רחום־תקיף־ודווי.

הרכבה זו המשולשת מרובת־הגוונים היא, ובמדה ידועה נכנסים לחוגה כמה בודדים מן הסוגים המתוארים למעלה. רוסו והיינה, למשל, היו תקיפים במקצת; אלמלא כן לא היו יכולים לפרוץ גדר במעשה, במדה שפרצו. שאול התרסי ולותר היו נגועים במקצת: מנגעם שאבו את קנאתם הדתית ואת הארס המפעפע בהרבה מדבריהם. אולם אלה היו בעלי הרכבה כפולה, שהתערב בה יסוד שלישי והורכב לא הורכב בה. דוגמה נכונה של הרכבה משולשת אנו מוצאים במחמד נביא הישמעאלים, שמומו העיב את נבואתו והבאיש את גבורתו.

גם בו היו הנבואה והגבורה נרדמות מתחילה, כמו בגואל; ובימי־הדיוטותו אלה היה פרוש, צנוע, עדין, ישר, סבלן — ודווי. משנתעוררה גדולתו הכפולה ותפס ספר וסייף כרוכים, נתגלו ההפכים המרובים, שהיו גלומים ומקופלים בנפשו כמו בכל הרכבה של גדולה ומחלה; — הלא הם ההפכים, שהבריות מעריצות אותם לפי שנעלם מהן מקורם.

במדותיו הטובות הוא מחזיק כל עוד שאינן למפגע לו: שאינן מתנגשות לא עם תאות־השררה ולא עם תכונותיו הלקויות. אולם ברגע של התנגשות אין מעמד למדותיו הטובות, והן נדחות מפני מתנגדיהן בהחלט.

רוח־הקודש שלו חללה: אנוסה היא לזרועו ומפותה לתאותו, שתהא מכשירתן מלכתחילה או מטהרתן בדיעבד. נמצא, שראשית פריקתו את העול מעשית היא, וההוראה־להלכה פרי המעשים הנה.

וכל מה שהוא מתיר אינו מתיר אלא לעצמו, כי על־כן גם תקיף הוא, שהכל נברא לשמשו. מאחרים הוא דורש שמירת־המצוות בהחלט, ובתם־לבבו הוא ממאן למנות לנציב את המלוה־ברבית.

בכל הנביאים שקדמו לו, שאין עוד בכחם להזיק לו ולסמכנותו, הוא מודה; אבל מבני־דורו — רק אותו שלח אלהים, והאות

והמופת על זה — חרבו. ואָסור להרהר אחריו, כי רצונו הוא רצונו של מקום.

לקוי־נפשו גורם, שיהיה ה„אני" שלו מרכז כל מעייניו, אף כי לא תכלית מעשיו. ולפיכך הוא נתון לחיי־שעה, להוט אחר הכבוד — ונזהר עם זה מלהסתכן בנפשו; נוקם ונוטר, מכה נפשות בסתר, מחניף למי שהשעה משחקת לו, מתהלך עם מתנגדיו במרמה — ומכריתם באכזריות בעת שידו רמה.

משורש־נשמה זה הם הכשרים שבקנאי־הדת: אלה שפרשו ממשלתם וממשלת־האלהים בדם ואש; שנשאו דגל של אידיאות נעלות לטובת האנושות, והקריבו את האנושות על מזבח אותן אידיאות; שאָסרו על אחרים כל מיני הנאָה, ולעצמם התירו כל מיני אמצעים. אלא שבהיותם כובשים את יצרם, גדלה התמרמרותם ונתרבתה קנאָתם, והשטן לא חדל מלרקוד בתוכם.

* *
*

מכל האָמור אין מן הראוי להוציא, כי יש — או היו — באמת נשמות שכל ישותן היא יסוד אחד בלבד. עוד יותר יש להזהר מטעות כזו ביחס לכל הגדולים שהובאו כאן לדוגמה. אלכסנדר הוקיר את הדעת; בנפוליון היה ניצוץ של מחוקק אמתי; הורדוס שקע את הרגש הפיוטי שלו בבנין; שופנהויר לא הוציא את עצמו מן העולם, כי התנחם בחקירה ביסודו־של־עולם; וכאלה רבים אחרים. כאן לא ניתנו אלא סימני אותם יסודות, שעל־ידיהם הנשמות נעשות בודדות.

ואל תתמה: הכיצד? בודהה ושפינוזה — בודדים, קאליגולה ונירון — הכי נמי? —

הן! הבדידות, לפי שמזדמנת לעתים קרובות בחבורה אחת עם הגדולה, נותנת מקום לטעות בה ולהחליפה בחברתה; אולם

הנכון הוא, שבדידות וגדולה חזיונות שונים הם, שלא תמיד הם מלוים זה את זה. גדולה מביאה לידי בדידות; אך הבדידות אינה מחייבת את מציאותה של הגדולה ולא גוררת אותה אחריה.

לונדון.

נדפס ב„השלוח" כרך ט"ז, חוברת ו' (תמוז תרס"ז)

הפקר

בשעה שעיר נתונה במצור וסכנה צפויה ל כ ל ל, נבלע ה פ ר ט — האדם הפרטי והענין הפרטי. חיי־היחיד, שבשעת־פרזון נחשב קיומם כקיום עולם־מלא, מוקרבים אז על מזבחה של טובת־הצבור; וצרכי יום־יום, שבשנים כתקונן הם הם התגלותם של חיי־עולם, נדחים מפני צורך־השעה הגדול. גוף ונשמה של החברה לוקים כאחד. ה„גוף" החברתי משיר אבריו בזה אחר זה, מבלי להראות סימני־כאב: בעלי־הלב שבעם, היורדים ונספים במלחמה, מאבדים עצמם לדעת — וברכה מלוה אותם אל קברם; חלושי־הרצון נמקים ברעב ובצמא ובשאר מיני פגעים — ואין מתעורר להספידם; החרדים לשלומם ביותר נשמדים בידיהם של מגיני־הצבור — וכל המשמידם הרי זה משובח. וה„נשמה" החברתית מתכווצת עד כדי שלא לתפוס מקום כלל: עוון פלילי הוא לחשוב על תקונים ושכלולים ח ד ש י ם, המרחיבים את הדעת; אין דואג לשמירת קניני־התרבות ה א ז ר ח י ם, שנקנו בעמל וזמן מרובים; ואפילו הצרכים היסודיים, הנחשבים בשעת־שלום להכרח, נראים עתה כמותרות. כל מה שחקק הזמן בלב האדם דומה כאילו אינו; הכל נמחק, חוץ מנקודה אחת, והיא — ה צ ל ת ה כ ל ל מ ן ה ס כ נ ה ה ק ר ו ב ה. בהצלה זו מצטמצמים כל כחות הנפש והחברה, והיא משמשת להם נקודת־שרפה, הבולעת את הכל. „מני מכיר ירדו מחוקקים, ומזבולון — מושכים בשבט־סופר".

וכל צורך רוחני שהוא גבוה מחברו לוקה אז יותר הימנו. ה„מוח" יושב בתענית בלתי־נפסקת, ואין מציע ואין דורש בשבילו מזון; החכמה בתור מטרה־בפני־עצמה ניתנת ללעג; כל תפקידו של השכל הוא להיות אמצעי ומשרת לתחבולות־מלחמה; „תינוקות־

של־בית־רבן" עוזבים את בית־מדרשם ויוצאים אל המערכה מזוינים ב„חוטריהם"; ומי שאינו זובח לאלהי המלחמה — יוחרם או יעלה לגרדום. וטפוח ה„לב" נעזב אז מקוצר־רוח לגמרי: ספרי שיר־השירים נידונים לגניזה, וספר־המדות נשאר מונח בקרן־זווית אפלה; זכרם של רגשי־היופי מעורר חמה, וזכרו של רגש־המוסר — צחוק; רבים הם המתנגדים לשפור הטעם הטוב, ואין נאנח על ירידת המדות הטובות. ולא באופן שלילי בלבד — מחסרון־השגחה ואפס־מעשה — מתנוול המוסר, אלא גם באופן חיובי — על־ידי חזוק המדות המגונות. ומסתבר הדבר: מדות רכות וכשרות — כחמלה, נדיבות, עדינות, טהרה, אהבת־האמת ורדיפה אחרי השלום — מרפות ידי הלוחמים; בעוד שהפוכיהן, המדות הקשות והעקלקלות, מאמצות ידיהם. ובכן, מתפתחות בשעת־חירום זו מדות אלה הרעות — תחילה לצורך ואחר־כך גם שלא לצורך — ודוחקות את כל עצמותן של המדות הטובות, שבכלל הורע עתה כחן ונפסקה יניקתן מן החיים. נשמות מפונקות מגזע יפת, שבעצם קרובות הן למקור־היופי, מתכחשות לשרשן, ועומדות ומלמדות שכל ציוריו של רפאל אינן שוות בזוג־נעלים; ונשמות חניכות־הסגוף מגזע שם, שאי־אפשר להן לטעום טעם עבירה מבלי הקיא, מבקשות להן ולעמן תקנה בקשירת כתרים לשודדי־עולם וזוללי־תענוגים. — האנדרלומוסיה, שכל מיני מלחמה מביאים לעולם הרוחני — השפלת־החכמה, קלקול־הטעם והשחתת־המדות — ידועה למדי ואינה צריכה לראיות ודוגמות.

התנוונות חברתית. החברה הנפגעת כאילו שבה בפסיעה אחת גסה לתקופה קדמונית, תקופה שלפני מתן־התרבות, ומפקירה כל מה שרכשה לה למן העת ההיא והלאה; מוותרת היא על צרכי־הרווחה, האחרונים בזמן וראשונים במעלה, ומשלמת בכל מאודה בעד צרכי־הקיום, הראשונים בזמן ואחרונים במעלה.

לאשרה של החברה אין ירידה זו אלא זמנית: ארכה כאורך זמן המלחמה, יולדתה. וכשוך סערת־המלחמה — אם אך אחריתה נצחון ולא מפלה — שבים הסדרים הראשונים לאיתנם, והתרבות

מחליפה כח ומשגשגת כמלפנים: משכללים שונים צצים, ועמם פורחים כל מיני שכלולים, ישנים וחדשים, להרווחת החיים; רגשות־היופי והטעם הטוב מתעדנים ומתפנקים, על־פי־רוב יותר מן המדה הראויה לחברה באותו מצב ובאותה שעה; השכל שב להיות תובע ומקבל מזונות בריוח; ושומרי־הרוח מתעודדים להשיב את ממשלת־הטוב לתקפה, וגודרים את הפרצות בהתלהבות העוברת את שורת־הדין. — דומה, כאילו שואפת החברה להרויח אז כפלים ממה שהפסידה בימי־הרעה.

ואל יהא קל בעיניך ערכה של הכרה זו, כי לקוי־התרבות צל־עובר הוא ולא שמד מוחלט! — בלעדיה אפשר לחברה בעלת־תרבות ל פ ת ו ח במלחמה מרובת־הוצאות, ברגע של שכרון צבורי, אך אי־אפשר לה שתתמכר לכך התמכרות שלמה. הכרה זו היא המזכה בעיני הטובים שבעם את יצר־המלחמה, ש מ ב י ת ־ ה ס ו ה ר י צ א ל מ ל ו ך , ומייפה כחו לעבודת־ההרס; והיא המיישנת את יצר־השלום, הנחשב כמסוכן באותה שעה, ומפרנסתו בחלומות טובים לעתיד־לבוא. בכחה מכתתים אכרים את אתם וסופרים את עטם — ויורדים למלחמה. י ו ר ד י ם הם, אבל רק מתוך תקוה לשוב ו ל ע ל ו ת , ועל־ידי ירידה זו עצמה.

במה דברים אמורים? — בזמן שהמלחמה, מסובבת הירידה, אינה ממושכה. שעה קלה של מלחמה, שניתנה לה שליטה להזיק, יש בכחה לכמוש את הפרחים, להשיר את הפירות, להשחית ענפים, לכל היותר — לקצץ בנטיעות הרכות; אך אינה שקולה כנגד תקופה ארוכה של שלום, ואינה מספיקה, איפוא, לשרש את האזרחים שבנטיעים, הקיימים בכח־החזקה של דורות מרובים. לא כן הוא אם תארך תקופת־המלחמה, ויהא אפילו פחות מתקופת־השלום שקדמה לה. העקירה קלה ומהירה בטבעה מן הנטיעה; ולפיכך עלולה פעולת־ההריסה המתמדת של המלחמה להתגבר על כח־החזקה, שקנו להן הנטיות המעולות על־ידי ההרגל. היחס השלילי אל התפתחותו של הטוב מכנים רקב ביסודותיה של התרבות, והיחס החיובי אל הרע עוקר אותה תרבות, שאכל הרקב

את שרשיה. מה שנרקב — מת, ומה שנעקר — לא ישתל עוד. — כי זה הכלל: מה שנטע הצורך בעזרת ההרגל, יכול אי־הצורך לעקור בעזרת הרגל־חוזר.

* *
*

גם היהדות ההיסטורית נתונה עתה במצור, והמצור מיוחד במינו.

פרזון לא ידעו, אמנם, גם אבות־אבותינו. אולם הם בקשו ומצאו תחבולה לטעום טעם־חיים אף במות, ומכל־שכן לחיות חיי־רווחה במצר. הן עוד בזמן שבית־המקדש היה קיים וחלק חשוב מישראל שרוי על אדמתו, היו בני־עמנו מלומדים להיות „עומדים צפופים ומשתחוים רווחים"!... מצודתם היתה חזקה ובצורה, ושומרים נאמנים העמידו עליה — שומרים, שבשקידתם היתירה פטרו את כל הנצורים ממצות־מלחמה ונתנו להם לחיות ב„שלום" חיי יום־יום. הוסף לזה, מה שאותם חיי יום־יום היו מעוטי־הצרכים ופחותי־הערך בעיניהם: פרוזדור היה ההוה לטרקלין־העתיד; וחיי־העתיד הלא היו תמיד ברשות דמיונם, גם בשעה שהיתה חרב חדה מונחת על צוארם ומוקדי־אש אפפום. הם חיו, איפוא, בשלום ומתו בשלום: בחייהם קנו להם את העולם־הבא, ובמותם נפתחו לפניהם שעריו.

שונה מזה הוא המצור בדורנו. המצודה, שעמדה בפני נגיחות־האויב עד העת האחרונה — הדת המעשית עם כל הנמוסים הצבוריים והמדות האישיות, שהתפתחו עמה והיו תלויים בה, — הובקעה במדה שלא יועיל לה שום חזוק־הבדק, לא של „מחזיקי" דת ולא של „מתקניה". מצודה חדשה לא נבנתה, ואפילו נסיון בלתי־מוצלח לא נעשה עד היום במקצוע זה — אם לא נחשוב לנסיון את ה„רמז בדרך קצרה", שרמז אחד־העם ב„המוסר הלאומי". כח הנצורים וסבלנותם נתמעטו, וכנגדם הולך כח הצרים הלוך ורב: מחוץ — תורות חדשות, המערערות על

זכות־קיומו של עם־ישראל בתור לאום בתוך לאומים, והשפעתה העצומה של הנצרות החסודה ותקיפה, שכרכה סייף בספר והשליטה אותם על הבריות, האחד בכח השני; ובבית — התיאשות מחיי עולם־הבא, שאין כנגדה תרופה, ותשוקה נמרצה לחיי עולם־הזה, שאין לא צורך ולא אפשרות לכבשה, מפני שהכרח היא — תשובה על חטא של חיים־בתקוה בלבד ושל פרישות קיצונית והתבדלות מופרזת. בקיצור: הצרים העומדים בחוץ שואפים להבקיע פנימה — ומצליחים, והנצורים העומדים בפנים שואפים להמלט החוצה — ומצליחים אף הם...

וכשהרגישו הערים שבטובי־האומה במצב־המצור המיוחד, שבו נתונה היהדות — מצור בלי מבצר להשגב בו, — מחויבים היו לבוא לידי החלטה, כי העת — עת־לבצר היא. איזהו החומר הראוי לבנין, ואיזוהי הצורה היאה לו — בזה נחלקים הם: הללו אומרים שהרוח קודם, והללו אומרים שהבשר קודם; הללו מחייבים להתחיל ברפואת־הנפש מבפנים, והללו טוענים שיש להרחיק תחילה את הלחץ שבחוץ. אבל אלה ואלה מודים בעיקר אחד, שלגבו טפלים הם כל החילוקים, והוא — הצורך במקלט בטוח, שיאפשר את המשכת חיי־האומה וחידושם על יסוד העבר. בעבור עיקר זה הם מוותרים, לפי שעה, על הרבה עיקרים אחרים: מדלגים על מצות „ואָהבת לרעך כמוך", וכדומה לה מן המצוות שבין אָדם לחברו היחיד; מתעלמים ממצוות שבין אָדם לחברתו; נמנעים מרדיפה אחרי רווחה חברתית זמנית ונחת לאומית בת־שעה; מזירים עצמם מהשגת הרבה קנינים אחרים, טובים ורצויים אך בלתי הכרחיים; — מוותרים הם על כל אלה, לפי שמכירים כי אין „מנוחה" בלי „נחלה". — מתוך הכרה זו הם שואבים כח להמשיך את מלחמת־ההגנה. וכשמתנגדיהם — אם מתנגדים לחלוטין או מתנגדים לשעורין — מונים אותם בדברים ואומרים להם: הלאומיות שלכם „צרה" היא ואין בה מן ה„אנושיות", „מותרות" היא ולא תשביע את ה„רעבים", „רוח" היא ואין לה אחיזה ב„חיים"; או שאומרים להם: מפני מה אתם נושאים

עיניכם למרחוק ועוסקים בתקון־חצות ובוכים על גלות־השכינה, בשעה שבני־העם, עצמכם ובשרכם, נבלעים יום־יום בתהום־צרה? הרי שמדים משמדים שונים, הרי לחץ מדיני והונאה כלכלית וחרם חברתי, הרי טביחות וחלולים ושאר מיני פורעניות; — בואו ונסו כחכם להציל את הקרוב ביותר אל הסכנה ואליכם! — כשאומרים להם כך, הם משיבים: אמת הדבר, שבשעת־שלום אין חיים מחוץ לחיי־הפרט, וכל המקיים נפש אחת כאילו קיים עולם מלא; אבל בשעת־חירום שאני: מזבח נבנה לשם הכלל, הפרט הוא הקרבן, וכל העולה לכהונה ומקריב — תבוא עליו ברכה. כי אז, יש שאדם מאבד נפש אחת — ונחשב לו המעשה „כאילו קיים עולם מלא".

ואנחנו היינו חייבים להתאחד כולנו, „בנערינו ובזקנינו", ו„לעלות בחומה", כדי להנצל מסכנת הכליון הלאומי הצפוי לנו — אלולא היראה, שמא תפח רוחה של האומה עד להצלה ועל־ידי מעשה ההצלה. כי, לפי ההנחות שהוצעו למעלה, טבעי הדבר שבשעת־חירום כזו תתכווץ רוחנו ותשמוט את כל תביעותיה — המוסריות, השכליות והאסתטיות — כדי לפנות מקום ליצר־המלחמה וסיעתו. ובדיקה כל־שהיא ב„דופקה" של האומה תוכיח, שהמציאות מתאימה להנחה זו: נתעלפה הנשמה העברית. קולן של המצוות האנושיות, שבלעדיהן אין שום תוכן ללאומיות במובנה הכולל, נשתתק מפני קולה של מצות־הלאומיות במובנה המוגבל. מי שפתח במלחמה ודרש על „האדם באוהל" ועל ה„הכשרה לגאולה", הצריכה להיות חלק בלתי־נפרד מן הגאולה, — מסיים עתה בשלום: „נוטה לאופטימיות", כפי שהכריז עליו בשמחה סופר טוב־לב ממקורביו. אלה שהרעישו לפני שנים מעטות את חומתנו בשם האנושיות ומלואה, פתחו את חרבם סמוך לחגירתה. בספרות — נצטמצם הכל בדקדוקי־מפלגות וקטטותיהן, ואין בה זכר לצרכים אנושיים — לא מוסריים ולא

שכליים — מלבד לקצת „יופי", שיפיו מוטל בספק ברוב המקרים. ובחיים — אין לך כנוי של גנאי כבעל־מדות־תרומיות. אשרי האיש שזכה להיות מן הריקנים; והעלוב שנענש במדות טובות, חייב לעקרן מלבו, לכל־הפחות — להתכחש להן, ואם לאו — לא יבוא בקהל. וכנגד זה נתעלו כמה מדות מגונות, הדרושות לצרכי המלחמה: ריבות ומדנים עם העומדים מבחוץ ועל הגבולים, קנאה ותחרות בפנים בין הכתות ואליהן ואליליהן, שנאה למי שאינו מכה בתוף לפי הנגון המקובל, וחוצפה ובוז של אנשי־צבא נמוכים כלפי כל מי שאינו „פקיד". ומכיון שהותרה הרצועה, פרו ורבו מדות מגונות אחרות, שלא הזמן גרמן, אלא שקשורות הן במדות הרעות ילידות־הצורך, על־ידי מה שאלו ואלו מצוות „לא תעשה" הן. — ועצים למדורה לא יחסרו, כי למערכה שכזו הכל מנדבים.

למראה העזובה הרבה שבכל פנות הלב, מן הנמנע היה שלא תתפרצנה כמה אנחות מאותם הלבבות שלא פסקו מלפעם. אולם אפילו בעל נפש־הומיה כהלל צייטלין התרגש וזעק רק למראה העבותות — שפיכות־הדמים, שנתחבבה בימים האחרונים על צעירי־ישראל ברוסיה המתהפכת ונעשתה להם כמצוה; את היתרים וההוטים — את רשת החטאים הדקים, שאנחזנו בה מכל צד — כאילו לא ראה. ובעיקרו של דבר הלא צפויה לנו הסכנה דוקא מן החטאים הדקים, ועל קברה של הקדושה תהיינה רוחות־הטומאה הללו החוגגות את חג־הנצחון. כי את ה„קורה" אפשר להכיר גם לאור חוור של בין־השמשות ולהסירה ביד, בעוד שאת ה„קיסמים", הנוקבים וחודרים אל חביון־הנפש, אי־אפשר להוציא בלי „איזמל". על שפיכות־הדמים, שפרחה במחנה־צעירינו לרגלי המהפכה הרוסית, אפשר ל„התנחם" (נחמו, נחמו, עמי!) ולאמר שבמהרה תחלוף, כעבור התנאים החולפים שגרמו לה; אבל כלום יש לנו אף מעין־נחמה על כל שאר הזוהמה, שאנו שקועים בה עד צואר — ועדיין אנו הולכים ושוקעים?

יש להודות, כי במדה ידועה צדקו אלה, שהעלימו עין מן העבירות הקלות וכוונו תוכחתם כנגד העבירות החמורות בלבד.

תביעת עלבונם של מושגי־מוסר דקים מן הדקים, בשעה ש ע י ק ר י המוסר נרמסים בנעל, למה היא דומה? — לדרשה יפה ונלהבת הנדרשת בבית־הקברות, שמצד אחד יש בה משום „קול קורא במדבר”, ומצד שני — „לעג לרש”. זאת ועוד אחת: המאכלת שפגעה בצווארנו היתה חדה ביותר, ולא הרגשנו בה עד שנחתכו „רוב סימנים”; וכשהרגשנו והתרגשנו, היתה השעה שעת התפלצות־הלב, וממילא לא יכולנו לצעוק אלא על מעשים שהלב מתפלץ מהם — שפיכות־דמים וכיוצא בה. אולם עכשיו, שהשמענו אנחה, התהיה אנחתנו סימן של התעוררות לחיים ולפעולה, או אנקת־מות נואשה? הנפקח עינינו לבקש תרופה בעוד מועד, או נעצום אותן ונרד שאולה בברכת „שהחיינו” על שפתינו?

בשלמא אלה „המחשבים את הקץ על־פי מורה־השעות”, אלה ש„הגאולה דופקת על דלתותיהם” ולא חסר להם אלא הרצון לקום ולפתוח לה, — אינם חוששים להפסד מרובה ואינם צריכים לחשוש: מדות שנקנו בעמל מאתים דור, אינן עלולות להמחות במשך מאתים חודש. אבל במה יצטדקו אלה המכירים ומודים, אם בפיהם או במעשיהם, שמלחמתנו היא מלחמה־לדורות, מלחמה שמחמת ארכה אין לראות את אחריתה? — הן אם נפטור את עצמנו מחנוך העם עד שנזכה לקבוץ־גלויות, אם ערב ובוקר וצהרים נשתלם בתכסיסי־גאולה ואל התנוולות האדם־שביהודי נתבונן בקרירות־רוח, — אם ככה נעשה, לא מן הנמנע הוא שתבלע המלחמה את כ ל הקדוש לנו — גם את אנושיותנו גם את יהדותנו. ובבוא היום הגדול המקווה, יום שבו נשיג מקלט בטוח לעמנו ולקדשיו, נבוא אל מקלט ריק, מבלי עם ובלי קדשים. כי נבדוק את לב העם — והנה קפא, נגולל את ספר־תורתו — והנה פרחו ממנו אותיותיו. ואז נקרא למקוננות ולמקוננים, למען יחברו מגילת־איכה חדשה ליום האבל החדש, יום חורבן־הלבבות; נקרא — ולא נענה: כי בערמות־האפר של החורבן ה ל ז יכבו כ ל הזיקים ויכלו כ ל הניצוצות.

ואל נא יפתוכם להאמין, כי בציון בית־חייו, על אדמת מטעו,

חפשי לנפשו בספירה ההיסטורית שלו, באויר הכרמל והשרון, מריח מי הירדן, — ישוב ויפרח עמנו מחדש ו„הוא עצמו יקים מבניו" נביאים כאליהו, ירמיהו ודומיהם, אשר ישיבו אליו רוחו. נחמת־שוא היא! — ראשית, אין אקלימה של איזו ארץ שהיא, ביחוד בזמן הזה, הגורם היחידי ביצירת התכונות של יושביה; האקלים פועל ביחד עם שאר גורמים, שותפיו להשפעה, ובהתאמה אל פעולותיהם. שנית, טיב השפעתם של הגורמים תלוי בתכונת המושפעים; ולא הרי השפעתו של אקלים קוסם, למשל, על שבטים בני־חורין, רועי־צאן ונוטרי־כרמים, שכל קיומם תלוי באש, רוח, מים ועפר, — כהרי השפעתו על עם־עבדים, הנושא עליו עול תורה ועול גלות, מלומד ברמאות ובהחוית־קידה, בן־מדושתה של העריצות האנושית בכל צורותיה. שלישית, אף הסביבה ההיסטורית לובשת צורה לפי „רוח הזמן": אברהם ודויד מטפלים בעירובי־תחומין ובשפיר־ושליא, לפי ציורו של דור מאוחר, שמדת עולמו — תחום־שבת; וחברת־נכסים, שאינה מסוגלת להשיג ערכה של מגילת־חשמונאים, עושה ממנה מגופה לפך שמן טהור. כיוצא בזה: אם אבותינו, בכלאי־הגיטו שבצפון, קבעו לחובה את אמירת „ברכי נפשי" בימות־החורף, — אפשר ואפשר שבני־בניהם, בכלאי־הכרכים שעתידים לבנות בארץ־חמדתנו, יתקנו את אמירת „וגר זאב עם כבש" על ההונאה והגזילה. ולסוף, אל תבטחו בכח נביאים־שלא־בזמנם, שספק יקומו לנו אז: כנגדם כבר תקנו ארבע מיתות בית־דין בידי־אדם ומיתת־נשיקה „בידי שמים".

לונדון, שבט תרס"ח.
נדפס ב„השלוח" כרך י"ח, חוברת ב' (אדר, תרס"ח).

שלילה וסתירה

„יש — — — עושר שמור לבעליו לרעתו".

א.

פתיחה

הכל הולך ומשתלשל מן הטמיר אל הנעלם: מתוהו־ובוהו יוצא הערפל הקדמון, ומתגבש והווה שמש לוהטת; השמש עוטה קליפה דוממה, והווה אדמה; הדומם אשר על פני האדמה נהפך לחי, המתנשא על יוצרו הדומם ורודה בו; החי מתעלה לבעל נשמה, אצולה משכל־העולם, הקמה במקורה ונותנת בו דופי. ובמלוא צבאם — תשוב הנשמה ותבלע באין־סוף, החי ישוב לעפרו, והעפר עתיד לשוב לתוהו־ובוהו הראשון. וחוזר חלילה: השתלשלות ההויה, בלי ראשית ובלי אחרית.

זוהי אמונתם של חכמים בזמן הזה... אולם גם חכמים בעלי־חיים הם, שחייהם קודמים לחכמתם וקובעים גבולות השגתה; ומה נקל לחכמה בת־חיים, שתקצר מדת־ראיתה — ותחליף את מושג ההשתלשלות, שאין לה ראש וסוף, במושג ההתקדמות, שיש לה ראשית ותכלית. ההשתלשלות חק־עולם היא, לפי אמונתנו, ואי־אפשר לה להויה שתגאל ממנה; וכפי שההכרח לא יגונה, ומברכים עליו בכל אופן שהוא, — טבעי הוא ליקום, שעל־כרחו הוא חי ועל־כרחו הוא מתקדם, שיתלה את מושג הטוב במושג ההתקדמות — ויתחברו לאחד. ההשתלשלות לא תצויר לנו אם לא שהיא תוצאה של תגרה עולמית — התחדשות הצורה וקיום העצם; לפי זה אין גם התקדמות וטוב נקנים אלא

על־ידי מלחמה בלתי־פוסקת — התנגשותו של כח־השמור בכח־החידוש ופשרתם־מאונס... מלחמת־התקדמות זו, בצורות שונות, תנאי הכרחי היא בכל מדרגות־ההויה הנגלויות לפנינו: בממלכת־הדומם, בממלכת־החי — היא האורגאניות, ובממלכת־האצילות — מה שלמעלה מן האורגאניות. ועם העליה בְמדרגות־ההויה עולה ומתגבר גם כח־החידוש.

בממלכת הדוממים, הקמצנות היא הממונה על המפּתחות; וכשהחומר משתלשל ועולה למדרגת־החיים (וצומח בכלל חי, כמובן), מתגברת בו סגולה מתנגדת לראשונה — הפזרנות. מהתחרותן של שתי „צרות" אלו נארגת והולכת אותה רקמה שחיים שמה: הקמצנות יורה את השתי, והפזרנות — את הערב.

בתחילה יושב לו שר־הקמצנות, הנאמן באוצר הכלל, וגונז אוצרות־אוצרות; מגרים אוצרות־החושך את יצר־החיים, בן־סודו של הפרט, שיקפוץ עליהם ויתחיל לבזבזם; עומד שר־הקמצנות בפניו לעצור בו ולהגן על יגיעו... וכל אחד משיג חצי תאותו: יצר־החיים, הפוחז, היהיר, בן־השעה, מוציא — ושר־הקמצנות, המתון, העניו, בן־הנצח, ממלט; והרי השתלשלות: מיתת היחיד ומין קיים. וכן הדין ביחיד: יצר־החיים משיאו שיהא רודף אחרי החידושים, מתפאר בגבורתו, ומבליט עצמותו החולפת — ושר־הקמצנות משנן לו את החדשות על־פה, חוקק לו חוקי־הוצאה, ומבריכהו לפני הכלל חי־העולמים; והרי ההשתלשלות: סתירת הישנות וקביעת חדשות.

יודע הוא שר־הקמצנות בשותפו הצעיר, שבעל־תאוה הוא ודעתו קלה, ובכן הוא זורה לו מנעמים בארחות הסלולות, לוכדו ברשת זו, ואוסרו בכבלי־נחת אל החוקים והכללים; ולפי שהם מאפשרים הכנסה מרובה של תענוג כנגד הוצאה מועטת של כח, הילכך נוטה היצור אל החוקים והכללים, שומרם בכל דרכיו ומעשיו, רץ ומתדבק בם — עד שאין לו צער גדול מבטול־ההרגל: חדלון הוא לו. אולם גבול ניתן לדבר ואין לעברו: בעצם יום

חגו של שר־הקמצנות, כשנתמעטה ההוצאה תכלית המיעוט, והיצור נראה כאילו נרדם בחיק הנחת לעד, — בו ביום הן פסק גם עונג הקיום, ניטל טעם החיים והנחת גם יחד, ונתעורר צער ההתאבנות, — שגם היא צורת חדלון לה... אז מכיר יצר־החיים בהונאה שהונוהו, מתנער מתרדמתו, מנתק את כבלי הנחת, מקיא את מטעמי העונג, ויוצא לבקש את הרוגז ואת הצער ולרדוף אחריהם — על אפו של שר־הקמצנות, השומט לפי־שעה את מושכות־הממשלה מידו; — אז יתקומם היצור על הרגליו מעוטי־ההוצאות, יסור מדרכיו, ויעבור על חוקיו, — וכולו שואף לחדשות מטריחות, מרובות־הוצאות, שימצא בהן די מקום להשקיע את כחותיו הכבושים ולגלות מחדש את עצמותו המרומה.

ואילו היה כל יצור ויצור עולם בודד לעצמו, היה כל אחד כובש לו את דרכו, סוללה ומטייל בה עד כדי קהות־הרגשה, עוזבה אז מפני חדשה, העתידה להתיישן אף היא — וחוזר חלילה; ואין אז בעולם לא מצוה ולא מצווה, אלא כל אחד גוזר גזירות על עצמו ומקיימן עד בוא חליפתן. או אילו היתה החברה (האנושית, שרק ביצריה ניתנה לנו רשות להסתכל) בנויה חלקים שוים ושקולים, היתה היא השר גם העבד, הרב גם התלמיד, וכל יחיד ויחיד שבה נוטל חלקו בשררה ובעבדות, בנתינת מצוות ובשמירתן שוה בשוה. עכשיו, שהחלוקה של כחות התנועה לא במדת היושר נעשתה: שהיצורים חיים בחבורה, והחברה בנויה חלקים בלתי־שקולים, — ממילא שאין הגזירה והממשלה רשות — לא רשות היחיד ולא רשות הרבים, אלא זכות — זכותם של מועטים, שנחלו חלקם וחלק חבריהם בכח־התנועה; הם הגוזרים הם המושלים, ושאר כל בני החברה נתינים הם להם.

ומכאן צמחה חלוקת התפקידים החברתיים:

א) בני הרוב — כחותיהם מצומצמים: מספיקים להליכה אבטומטית, שאין הוצאתה מרובה, ואינם כדאים להליכה־בכוונה ומכל־שכן לזיזה, שהן תנועות העולות ביוקר. לפיכך נשארים הם, המרובים, במצב הטבעי לדלי־הכח — שהוא

הרגילות, — ואינם זזים ממקומם או נוטים מדרכם, עד שיבוא כח מבחוץ ויזיזם או יטם.

נתינים הם.

ב) אך לשלומה של כל תנועה־שהיא הלא דרושות זהירות והשגחה; ולמי זה „מותרות" כאלה? — למועטים מבני־החברה, שנאצרו בקרבם — מאיזה סבות שהן — כחות יתירים מכפי צרכם. הם יש להם כדי הליכה־בכוונה של בני־חורין, אך בזה בלבד לא ניחא להם: הרגילות ממעטת את הכוונה ומקהה אותה; ובמדה שכוונתם הולכת ופוחתת, מתרבה עודף־כחם הכבוש ומרגיזם, כדין כל כח שאין לו מוצא. למען שכך כח־פרצים זה הם פותחים לו צנורות, שבעדם יהא שופע על אחרים — על אותם שהדלות מסגלתם לקבל טובתם של זרים, — ועליהם הם מוציאים אותו, בדרך חנוך והשגחה.

אלה — שוטרים.

ג) אולם על־ידי נתינים ושוטרים בלבד היו החיים נופחים רוחם לאט־לאט ושבים לדממותם; והתחדשות מנין? — מן המועטים־שבמועטים, שבהיות כחותיהם עצומים ביותר אינם נפטרים מהם עד שיפרצו להם דרכים חדשות וילכו בהן קוממיות. ולמחרת יום חידושם מה יעשו בכחותיהם המיותרים? — יזעזעו בם אחרים — נתינים ושוטרים גם יחד — יזיזום ממקומם וידריכום באשר סללו לפניהם.

והם המהפכים.

כעין ריעוע נראה ביסוד: והלא מעשים בכל יום, שיש נשיאות בלי גדולה, ולהפך. הכל יודעים שזכות־אבות וזכות־ממון מושיבות הדיוטים לכסא — ונשיאים־מבטן הן מעכבות בסתר־המדרגה. ה' צבאות נושא ל„מלך אביון" כרחבעם — „בעבור דויד אביו"; ובני עם־בחירו מונעים נשיאות מרבי עקיבא בן־יוסף — „דלית ליה זכות אבות"... אולם באמת מיוסד גם „יוצא" זה על הכלל האמור, ואינו אלא מסייע לו: ההרגל מחייב

את אסיריו, שיהיו מבקשים את כח־ההנהגה באכסניה שלו, ומתוך מעות טבעית זו חשוב עליהם הדיוט־בן־מלך ממלך־בן־הדיוט.

נתינים, שוטרים ומהפכים; הנתינים — בני־עדר הם, השוטרים והמהפכים — רועים.

הנתינים, שדלים ונפעלים הם, נוהרים בדרך היותר זולה ונמשכים אחרי הכח היותר פועל; וצורתם אחת היא בכל מקום. השוטרים והמהפכים, שעשירים הם ופועלים, גווני־גוונים להם — הכל לפי מדת כחם ומזגו.

כשוטרים כן המהפכים רועים הם; אולם, בעוד שהשוטרים מפריזים בכבוד הישן, להוטים המהפכים אחרי החדש; ובשעה שאלה מרביצים עדריהם ב„נאות דשא" שנלחך עד השורש, רועים אלה את צאנם ב„מרעה דשן" שעתיד לצמוח. כשוטרים כן המהפכים „גזברים" הם: מאוצר הכלל בא להם עשרם, ולצרכי הכלל עתיד הוא לצאת; אולם יש מודים בחובם — ומרגישים בעצמם ששליחי־צבור הם, ויש כפויי־טובה — שאך הבלטת־העצמיות מחיה את פעולתם. באופן האחרון הם מבקשי־שררה, ובאופן הראשון — גומלי־חסד; השרים נעשים נשיאים ופקידים או מתפרצים, והחסידים — כהנים או מתקנים; ממבקשי־שררה יוצאים בעלי־השלילה, ומגומלי־חסד — בעלי־הסתירה.

א) עדר ורועה.

בראשית זקוקים היו בני־העדר לסיוע מן החוץ. ומכיון שטעמו מן הנחת של פסיעה בכח אחרים, מתרפים הם להשתמש בשלהם אפילו במקום שהוא מספיק להליכתם: יותר נוח להם להפקיד את כחם המצומצם ביד המנהיג שבדור — מי שטרח בהזזתם או ממלא מקומו — שיטרח בשבילם גם להבא וידאג

להוצאותיהם, והם ימשכו אחריו בעינים עצומות וילכו ב„חנם״. כח־הרשאה זה מרומז במבטח, שמונהגים שמים במנהיגם: בו הם מובלים אחרי כל מנהיג שקנה את לבבם, מבלי הרהר ופקפק — כל זמן שהאמונה מחסה להם מפני רוחות זרות המנשבות בחוץ, אף שלום להם בפנים. נפסל ערך התנועה מחדירתה של רוח חיצונית, או שגלה המנהיג עקבות רפיון פנימי, — הרי זה נכרת הבטחון מלבות המונהגים, ואחרי תסיסה ידועה הם מוציאים מתחת יד מנהיגם את פקדונותיהם — והחבילה מתפרדת: בני השורות הרחוקות מן המרכז נפוצים אז מעל נגידם, ובני השורות הקרובות משתמטים מפניו — ונספחים, בלי הבחנה יתירה, אל הגדוד המזדמן להם ראשונה בדרכם, או אל זה שנראה יותר לפי טעמם המקובל; כי, מתוך ההרגל, כבר נעשתה להם ההליכה לרוח זו — חובה, ואצלם אין הליכה אלא הולכה.

„בדרך המלך״ הם הולכים.

והרועה? —

מעיקרא היה סובר לרעות את עצמו, ולא את צאנו: הן הצורך לשחרר כחו הוא שדחפהו לפעול ולהשפיע; אך כיון שצריך הוא לנפעלים לא פחות משהם צריכים לו, מדרך הטבע הוא שיבוא עמהם בברית ויתחיל דואג למחסוריהם באמונה. אין הוא היחיד הבא מתוך שלא־לשמה לידי עבודה־לשמה.

ושכר מצותו בצדה: הוא בא להעניק מכחו לאחרים — ונמצא מקבל; להקל מעליו עשרו — והוסיף עוד. ולא עושר חיצוני בלבד. כי משעה זו, שנעשה בית־גנזים לכחותיהם של המאמינים בו, הוא נפקד ב נ ש מ ה ־ י ת י ר ה: עשירותו הנוספת, שמקורותיה בנפשות המפקידים, מורגשת לו כאילו מנפשו היא נובעת; ובכח טעות נעימה זו מתרבה בטחון־עצמו, כפי רבות הפקדונות אשר בידו, וקומתו הרוחנית הולכת ומשגשגת עד להפליא את כל יודעיו מימי הדיוטותו, השוכחים כי ע ל י ה מביאה לידי ה ת ע ל ו ת. — אין אדם משוחד בדעותיו עד לעורון, ואף הוא רואה ומביא בחשבון את הסבות הפנימיות להתעלות זו: התפתחות

הכּחות הנרדמים מלידה, שעכשיו — בהריחם עבודה — נעורו; הרגשת אחריות כּבדה, המוטלת על כּל „מורשה" שהוא; וכדומה. אולם במדה הגונה בת־חוץ היא התעלותם; וסופם יוכיח לפעמים.

כּמות הפקדונות, שמוכשר המנהיג לקבּל, מוגבּלת לפי מדת ה„קרן" שהביא עמו בירושה להנחת היסוד; יותר מדי לא יאמינו בו לאורך־ימים, והוא גם הוא — אם מרואי־הנולד הוא — יזהר מלקבּל מה שאין בכחו להכיל. וכשתתמלא סאתו נוטה גם הוא לבקש מנוחה: ממעט בכוונה, מרבּה בשנון, נצמד לדרכּו, ומתדבּק בהרגליו — עד מעבר לעצימת־עינים. פּתח בחידוש וסיים בשמור.

ועמוקה נפילתו של נשיא בּבוא יומו — אם משבירת־זרוע או משבר־לב. אויב חיצוני כּי יקום ויפיץ מעליו את בּני מחנהו, או פּנימי כּי יתקומם ויפוצץ את המחנה לגדודים־גדודים; אם יתיאש מלהגיע בכחו אל המטרה, או שתּפּול בעיניו חשיבותה, ועמה יחד — השאיפה אליה; — אם כּה ואם כּכה בּאה המארה באוצרותיו, וכחו השאול גם הבּטחון בכחו המונחל עוזבים אותו. אפני הנפילה שונים: באופן האחד נפעל הוא — כּי תחילה מתרופפת האמונה בּלבות מאמיניו, בעקב כּפירתם בּאה נטילת־הפּקדונות, וזו גורמת לליקוי־בטחונו; ובאופן השני הוא הפּועל — כּי לקוי־בטחונו קודם, וזה גורר אחריו את התרופפות־האמונה של בּני־עדתו ואת נטילת־הפּקדונות. אך תּוצאות הנפילה שוות בּשני האפנים: אם לא יאושר חלקו למות מות־גבּורים עד שתּארך ההתפּרדות די זמן, סופו שיסור מעליו כּל כּחו השאול, ומשבר־רוח יתּש גם כּחו המונחל — והיה כּמעט „כּאחד האָדם". —

ודע, ש„עניות ועשירות" שבּכאן הנן יותר משמות מושאָלים בּלבד: כּרכוש כּן הכּח נוהר אל המרכּזים הגדולים; כּמך כּן החלש מכנים רכושו המועט לאוצר הגביר, ומתקיים מאָז והלאָה בּחסד מיטיבו; כּמלוה כּן המנהיג רחוק מגמילות־חסדים: מלוה הוא להם, לדחוקים (תּחילה מנחלתו, ואחר־כּך מפּקדונותיו), ונפרע מהם בּרבּית; וכאילי־הממון כּן כּבּירי־הרוח עתידים ליתּן את הדין...

ב) פקידים ומתפרצים.

על־פי טבעו מחויב כל בן־חורין להיות נשיא. אך הרי „דבר אחד לדור" — ובני־החורין המבקשים שררה רבים; לאן יכנסו כולם? —

מקום נתבצר גם ליתר המוכשרים להנהיג. הנשיאים צריכים לסגנים: המהפכים שבהם — למליצים, אשר יסבירו ויפיצו דעותיהם, ושאינם־מהפכים — לשלישים, אשר יגבירו וירחיבו את שלטונם; וכן העדר אינו סובל את ההשפעה הישרה של מי שרם ממנו וזר לו ביותר. מי ומי יהיו המתווכים בין רועה לעדרו? — הוה אומר: שאר בני־חורין.

ורוצים הם, בני־חורין הללו, בכך? — לא מלכתחילה; כי מי שקומתו זקופה אינו נוח לרכיבה. אבל מה יעשו בינונים ואמידים בשעה שיש במחיצתם גדולים מהם, או מה יעשה האדיר שקדמוהו תקיפים אחרים? — באין ברירה יקבלו עול על צוארם — ויושם כתר על ראשם; יכנעו מפני הנשיאות — והם מופקדים על חלקים מן המחנה. אמנם, גם משרות־לשעורין אין לפי כל בני־החורין, ועדיין נשארים רבים מחוץ לשררה; אך רובם של אלה אינם באים לידי יאוש, אלא עומדים על המשמר ומצפים לשעה שתפתח הדלת בפניהם.

נתפשרו בני־החורין — פקידים הם.

גם הנשיאות עבדות היא. אבל עבדות זו נעימה לשני הצדדים, משום שיש בה מעין ענוותנותו של הלביא בפני גור־כלב עז־נפש — שמשון הנותן ידיו בעבותים; ותולדתה — חבה הדדית בין מושל ונתיניו. הפכה היא העבדות של פקידים: הם עזים כלפי מטה, וענוים כלפי מעלה; רוכבים על כל הנוטה שכם, ומרכיבים על גבם את מי שתקיף מהם... ולא בלי קרבן מגיעים לשניות כזו: סוף־סוף בני־חורין הם, ומי שכופה עצמו לרצות בשררה שיש עמה הכנעה, צריך לוותר על הרבה מן האסטניסות שבו. להצלחתם מסוגלים רבים להתפשר עם ההכרח הזה; ולא הצלחתם בלבד

היא: גם לחברה מוטב שיקפחו הללו את אסטניסותם וישתתפו עם הכלל, משיהיו מדקדקים בה ויגרעו מן התנועה הצבורית.

אילו היו כ ל בני־אדם ותרנים בעניני אסטניסות!... אולם רבים הם בני־החורין שבגלל הדבר הזה הם נודרים מן הפקידות, ובאין להם מקום אחר בתנועה הם יוצאים ממנה לגמרי. צרה להם העבודות — מעוצר כח, הנשאר כלוא בקרבם ומציק להם; נשגבה מהם הנשיאות — ממעצורים חברתיים סבוכים; וקשה משתיהן הפקידות — מחמת פגימת־הטעם, פחיתות־הכבוד, וחולשת־הדעת האורבות להם בה. בדור זכאי, שהנשיא הוא גם גדול־הדור, ב י ן ב ג ב ו ר ה ב י ן ב ח ן, וראוי שירצו (לפחות — שיתרצו) בני־חורין לסבול מרותו, — עדיין אסורות ידיהם. אבל רובם של דורות בעלי זכויות מועטות הנם, ואין נשיאיהם ראויים שיהיו הכל כפופים להם; ובכן — איש הישר בעיניו יעשה.

כל שר בלי שררה — מ ת פ ר ץ.

ראשונים להתפרצות הם גדולי־הדור, הראויים לנשיאות בזכות־עצמם — אלא שבאו באיחור־זמן או שאין להם זכות־אבות; יתרונם הוא חסרונם. אחריהם באים האסטניסים היתירים שבשרים, שהיו נוטים לפשרה — לולא האסטניסות שהיא בעוכריהם. מהם רואים ולומדים מעטים מן האסטניסים־בדיעבד, שמתחילה התקינו עצמם לפקידות ובקשו משרה אף הם; וכשלא השיגו את מבוקשם, נזדקפה בם מדת האסטניסות והבזתה עליהם שררה זו, שהשתחוו בעבורה לשוא. כל אלה עוזבים את המחנה, הנתון בידי אחרים, ונפרדים איש לעברו לבקש מזלם. מהם תועים ואובדים לעצמם ולזולתם; מהם מתגרים במחנה ומעכבים או מפוצצים אותו; ומהם מבטלים את עיקר ה„מחניות".

וכולם ב ע ל י ־ ש ל י ל ה.

ג) כ ה נ י ם ו מ ת ק נ י ם.

הדלים אינם יודעים דבר בעתו: הם יורדים לחייהם של

נושאי הטוב בזמנו, ונהרגים עליו לאחר שעבר זמנו; כי כן גזירתה של מדת־הרגילות. וברדת תורת־חיים לעולם, מחויבת היא לעשות לה נפשות — מקבלות ומחזיקות — באונס ובפתוי; וכשנתאבנה אותה תורה והגיעה שעתה להסתלק מן העולם, אין מחזיקיה מרפים ממנה. ומי זה יכפה על קבלת הטוב, מי יפתה להחזיק בראוי, ומי יפריד בין אדם ותורה חבוקים ודבוקים עד למחנק — ולא יגור מפני חמתם של מרי־נפש? —

מין תבלין יש, והתקרבנות שמו; כל הזוכה למנה הגונה ממנו, אוהב את הצדק והחסד אהבה עזה ממות.

„כל הזוכה" — כי יש, לפי קוצר השגתנו, משוא־פנים גם במלכות־השמים, ואפילו חלוקתה של מדת־הצדק לא בצדק נעשתה: לא הכל שוים בה. שני היצרים שבלעדיהם אין „ביצה בת יומה" ואין חיים — יצר האנכיות ויצר הזולתיות — קננו להם בקצותיו של הכדור החברתי, כל אחד בציר שכנגד חברו. הקרובים לציר האחד מלאים יצר־האנכיות ושואפים לבלוע הכל; הפכיהם שרויים ב„תענית", ומצפים לשעת־כושר שבה יזכו להעלות עצמם כליל בשביל הזולת; והבינונים — יצריהם הולכים ותשים בה במדה שמתרחקים מן הקצוות, עד שבני ה„קו המשוה" פושרים הם.

ו„תבלין" הללו, בהצטרפם לעודף של כח־התנועה, משנים את איכותו של זה מן הקצה אל הקצה.

גם מי שיצרו הוא הזולתיות, מרגיש צער של חניקה כשאין מוצא לעודף־כחו. אולם חוש־הצדק מגיד לו, שהעודף הלז הלואה הוא אתו ומשל הכלל בא; והחשה זו מחייבתו, שיהא מרגיש את הצער הפרטי הזה כצער־הכלל. ולפי שעני הוא, הכלל, והרגשתו קהה מלחוש את מכאוביו, חייב זה — אחד מנוחלי כחו — להיות מגואליו: להרגיש בעדו מה טוב ומה רע לו, אף להטותו אל האחד ולהרחיקו מן השני; לדעת את מחסוריו ולבקש להם מלואים; לדרוש משפטו מידי מוניו, ולהלחם לו בכל מלחמותיו. וכל־כך טרוד הוא, הזולתיי, בפרעון־חובו, עד שמקבל עליו יסורי הרבים

באהבה ומוסר עליהם נפשו בחדוה — כאילו בכלל חרש הוא למכאובי־עצמו.

דבר שמסבב לאחרים עונג או כאב פרטי, מעורר באנשים משורש זה את שאלת הצדק והרשע החברתי; מחזות שאחרים עוברים עליהם בלי התפעלות, נוגעים באלה עד נפש; — הלא ברור, כי נועדו לעבוד עבודת ההתקדמות. —

וכשההתאבנות קרובה, מקים לו שר־החיים חסידים מופלגים בכח־החידוש, שמרוב כח ירגישו בהתאבנות לפני בואה, ומרוב חסידות יכירו שמכּת־הצבור היא; ובפקודתו הם מתקוממים על הנמוסים שנס ליחם, ומנבאים לחידוש התורה והמצוה.

מזלם חוזה, שאין המהפכה מן הדברים שבהתמדה, כי פסוקי־החיים לא יצטרפו לספר־חיים אלא על־ידי יסוד־השמור; וצורך־השמירה מתברר להם עוד יותר בשעה שבאים במגע־ומשא עם אחיהם הדלים, המקיימים את המצוות הנושנות מעוני. מטעמים אלה, הפועלים בקרבם בהעלם, נוהגים המהפכים להלביש את חידושיהם אצטלה ישנה־נושנה: טוענים בשם אלהי־האבות, מוכיחים על נטיה מן הדרך, ומעוררים לתשובה. ואמנם יש בזה יותר מקורט של אמת: הן החידוש עתיק הוא כימי־עולם, ולא הם הראשונים לו; אלא שצריכים היו לפרש, שכשהם תולים עצמם בקדמונים — בקדמונים־מהפכים קא־עוסקים. ומפני מה אינם מפרשים כך? — מפני כחו של „כבוד אבות”: — שמתנגדיהם מונים אותם לאמר: חדשותיכם לא שערון אבותינו; ראשונים אתם... ובאים הם ואומרים: אדרבה! החזרנו עטרה ליושנה; ואחרונים אנו.

תדע שכן הוא — שהרי חסידים אלה, התובעים במסירת־נפש את עלבונם של עניי־ארץ, כובשים רחמיהם מאותם עניים והורסים את מקדשיהם העתיקים בקול תרועה. וכי אפשר שאינם מרגישים בצערם של שומרי־הישן? — אין זה, אלא שמופקדים הם על כח־

החידוש של הצבור — ורק עליו הם חייבים לסבול, ואפילו סבל האכזריות.

מהפכים לשם־שמים, כאלה, קרויים מתקנים.

וגם במתקנים בלבד לא היה העולם יכול להתקיים: חוץ ממה שאין הדלים נוחים לקבל מהם השפעה ישרה, משפיעים הם רוב טובה, העלולה ליהפך לקללה ולא לברכה. יתרונות־חסרונות אלה מתקנים האמידים שבחסידים.

בחידוש אין להם חלק; אך עיניהם בראשם להכיר את החדש ולקבלו בעודנו באבו. לפני המהפכה הנם בין מגיני הישן, ומוציאים עודף־כחם בהשגחה על קיומו; בתחילת התסיסה, כשמרגישים בהתהוותו של החדש החשוד, הם מצמצמים כחם בשמירת העדה מפניו; ולסוף, כשמצליחים המתקנים להוכיח את הקלקול שבישן והתקון שבחדש, על־ידי סתירת הראשון ובנין האחרון, — נקהלים עליהם „עיני העדה” הללו — ראשי מתנגדיהם לפנים — להיות נושאי־כליהם, ומקדישים כחם להוראת החדש. ובאותה התלהבות, ששמרו מקודם על הישן, הם מקנאים עתה להפצת החדש; כי לא מן העניים הם, שהישן שורש נשמתם, אלא שמצווים הם על השמירה בשביל אותם המסכנים, שאינם מכירים גם בשלהם.

ושוטרים לשם־שמים — כהנים הם. —

מלחמה למתקנים בכהנים ולכהנים במתקנים, כל הימים שיהיו יסוד־השמור ויסוד־החידוש משתמשים למטרתם בבאי־כח מיוחדים. אך מלחמה זו, סופה שלום ותוצאתה התקדמות.

ופועלי־ההתקדמות הם בעלי־הסתירה.

* *
*

מפאת המצע היסודי המשותף לשתיהן — הוא עודף־הכח — אפשר וגם נהוג להחליף את השלילה והסתירה זו בזו, ובפרט את בעליהן. החברה הנפגעת על־ידם חשה, אמנם, מעין הבדל בין

הטפוסיים שבהם, וכדרכה היא מביעה את חושה בלשון־אלמים: את הסותר היא יראה יראת החוטא מפני יודע־סודו, ואת השולל היא שונאת שנאת „מהפך־בחררה" למתחרה בו; אבל בחוץ מזה היא מעמידתם בבחינה אחת. ואין לתמוה על הדבר ביותר. ראשונה — הרי הקורבה היסודית בין שלילה וסתירה, שרק ה„תבלין" של התקרבנות משנים טעמן. שנית — „שפה אחת ודברים אחדים" לשוללים ולסותרים: כאלה כן אלה צועקים חמס; כאלה כן אלה מזוינים מכשירי־חורבן; כאלה כן אלה נשאים ברוח מהפכה; כאלה כן אלה בעלי־אינדיבידואליות; וכאלה כן אלה פרושים. ושלישית — ישנם יסודות טהורים של המושגים שלילה וסתירה, אך בני־האדם אינם „יסודות". דרושה, איפוא, עין מבחינה וזהירה ביותר, בשביל להכיר בם לאיזה סוג הם שייכים; ואף היא אינה בטוחה מטעות, כשעוברת מן הכללים אל הפרטים. —

אלה ואלה צועקים חמס.

אבל בעלי־הסתירה קובלים על החמס שנעשה לזולתם, ולשם גאולת אחרים הם מקבלים יסורי־סתירה על עצמם; ובעלי־השלילה מתאוננים על החמס שנעשה להם גופם, ולנגעי לבבם הם מבקשים תרופה בשלילת כח־אחרים. בעלי־הסתירה פוגעים באיש על עוונו ובדעה על קלקולה, ואפילו בשעה שמרוב רוגז ומיעוט הבחנה הם מחליפים נושא בנשוא — ושופכים גם עליו זעמם, — גם אז אין החנינה מסתלקת מהם: „כי לא יחפוץ מות רשע — הלא בשובו מדרכיו וחיה"; ובעלי־השלילה פוגעים בדעה שלא חטאה את עוון בני־אדם צריהם, ופוקדים על בני־אדם שנואים להם את הקלקלה שבתורת־אבותיהם.

אלה ואלה מזוינים מכשירי־חורבן.

אבל בעלי־הסתירה מחריבים חורבות: סותרים הם את הבנינים הנראים להם כרעועים, אם לתכלית בנין או מחשש מפולת; אם שמתכוונים לפנות מקום לבנינים מוצקים מהם, או שחוששים פן יסורו לשם עוברי דרכים לבקש מחסה — וימצאו

קבר. בכל אופן אין כוונתם לשלול דבר מחויב־המציאות; ולפיכך אין לחשבם כבעלי־שלילה אף בשעה שהם בעלי־שלילות. ובעלי־השלילה סותרים מה שאינו טעון סתירה: יודעים הם לפעמים בדבר, שקיומו יפה לעולם — ומשתדלים לגנותו ולבטלו; לא בגלל ההפסד שבו, ולא בשביל שצריכים למקומו, שהרי לא מצאו בו דופי אף אין אתם חיוב אחר תחתיו, — אלא מפני שאינו ברשותם. שלילה לשמה. — בעלי־הסתירה שוללים בשמאל בשביל החיוב שבימין; ובעלי־השלילה שוללים בשתי ידים.

אלה ואלה מלאים רוח מהפכה.

אבל בעלי־הסתירה דורשים מהפכה בערכים: נתינת מצוות חדשות או נטיעת צרכים חדשים, ביחד עם בטול כמה מן הישנים שנפסלו. ובעלי־השלילה נושאים עיניהם למהפכה ב„עורכים", אף־על־פי שאינם מגלים סודם אלא למבינים מדעתם; וראיה לדבר: שאם אך תעבור ההנהגה לידם, תסתתמנה טענותיהם והכל יבוא אז, לדידם, על מקומו בשלום.

אלה ואלה אינדיבידואליים הם.

אבל הסותרים הם בעלי־אינדיבידואליות שנימוקה עמה: גוון מיוחד לה, לפי טיבו של שנוי־הערכים שאליו הם שואפים, בפועל או בכח. והאינדיבידואליות של השוללים טומטמית היא: שאינה הולכת, לא בפועל ולא בכח, בדרך מיוחדת לה, וכל שבחה הוא במה שגם בדרכי אחרים אינה הולכת.

אינדיבידואליים בעלי־צורה הם הצופים למיניהם: —

אינדיבידואליים בעלי־צורה היו והווים הנביאים־המחוקקים, גבורי האמת והצדק — הם ובניהם ובני־בניהם; המכירים ברוע הדרך הכבושה — ופורשים ומרחיקים ממנה, אף יודעים ומודיעים איזוהי הדרך הטובה — והולכים ומדריכים בה. אינדיבידואליים בעלי־צורה הם המבשרים — אלה הרצים, המפנים דרך לנביאים ומחוקקים; שרואים את הרע באספקלריה מאירה, גם חשים בכל חומם במצות ביעורו, אך אינם יודעים

מהיכן יתחילו את הביעור, מפני שהטוב מוחש להם רק באספקלריה כהה. אינדיבידואליים בעלי־צורה הם גם המגששים, הקודמים למבשרים — בזמן ולא במעלה; שהרע נגלה עליהם בצורת צער ברור, והטוב — כשאיפה כמוסה. בהכרה רחוקים הם מן הטוב והרע כאחד, ולא עוד, אלא שטועים טעות חמורה: בהיות שהרע קרוב אצלם להתחוור והטוב מכוסה מהם בערפל, הם שופכים מר־נפשם על ההתחוורות גופה ואת געגועיהם העצומים — על הערפליות... אבל — כוונתם רצויה.

אינדיבידואליים הם כולם — שהם הראשונים, ולפעמים גם היחידים, במערכה; ובעלי־צורה — שתפקיד מיוחד יש להם: השחיה כנגד הזרם. ואפילו עובדי־אלילים שבהם, המעמידים את הערפליות מפנים לפרוכת, מבקשים את הטוב, ובגילוי־הרע בלבד לא ימצאו נחת.

אינדיבידואליים־טומטמים הם כל השוללים לסוגיהם, הסרים מן המסילה שלא מצורך באחרת. אינדיבידואליים הם — שבסבת כפירתם החברתית חדלו לצוף עם הזרם; אך טומטמים — שהשחיה כנגד הזרם לא להם היא, מאין להם אמונה מקורית, שהיא רק היא מטה זרמים מנתיבם. ואפילו מעולים שבהם, ששלילתם מביאה גם טובה לעולם, אינם אחראים לה, לטובה — כי מאליה היא באה.

אינדיבידואליות בעלת־צורה היא זו של עם ישראל — אומה אחת המתקיימת בין שבעים אומות. היא שנטעה בעמנו את גבורת־הנפש, לבוא באש ובמים על קדוש־השם וקדושת־דעותיו; והיא שעמדה לו, כי בכל כשרון־הסתגלותו ישאר „עם לבדד ישכון" תוך העמים התקיפים, הדשים ולשים אותו מאז ועד הנה. — אינדיבידואליות טומטמית היא זו של בני ישראל, שכל אחד ואחד מהם שקול בעיניו כנגד „ששים רבוא". מצד אחד שמשה לנו גם היא סם־חיים, בתתה עוז לאישיה הנדחים של אומה זו הפזורה, שיהיו נלחמים על קיום־לאומיותם גם ביחידות, איש־איש בפנת גלותו; כי מאחר שכל

נפש מישראל „עולם מלא" היא, הרי קיום כל היהדות תלוי בה, בנפש־היחיד. אך מצד שני היתה והווה אינדיבידואליות טומטמית זו למקור אסוננו: כי בהגבירה את התחרות הפרטית, רבו על־ידיה פירוד־הלבבות ושנאת־חנם בישראל, ולקתה אחדותה של האומה, ונתערערו יסודותיה של המשמעת הלאומית — והוכינו לאין מרפא.

כשהיא לעצמה אין אינדיבידואליות טומטמית גנאי; אדרבה: בתקופה של פשטות חברתית — כשהחברות מוגבלת בחוג המשפחה — תפארת היא לבעליה, כי היא המסגלת כל יחיד ויחיד, השוכן לבדד, שיתקיים בכח־עצמו מבלי לצפות לעזרת חברים־מתחרים. מותר וראוי לקוות, שממנה תבנה החברה האנושית לעתיד־לבוא, בבוא היום שתכלה ממשלה מקרב הארץ. אבל מה נעשה — והחברה כמו שהיא ובזמן הזה מחנקת שרים בלתי־מוצלחים ונהרסת בשכר זה על־ידיהם!

אלה ואלה פרושים.

אבל בעלי־הסתירה פורשים בלב חרד, בעגמת־נפש — ורק מדרך הצבור; ובעלי־השלילה פורשים בבטחה, בנטירה־ונקימה — ומן הצבור.

במדרגת הגשוש, שעדיין אסורים וחבושים הם ביחד עם חברתם, פורשים בעלי־הסתירה רק בכח; בפועל מתנועעים הם בצבור, גם מתוך ספק, גם מתוך כפירה, ולמרות השאיפה לפרישה. את הקלקלה הם מיחסים לעצמם: הספק האוכלם — זהו רקב שבלבם, הכפירה — חלל שבנפשם, והשאיפה לפרישה — עוון בגידה; ולמען כפר על כל עוונותיהם לצבור, הם משתתפים אתו בעבודה הזרה לרוחם. הם החוטאים בעיניהם, אף־על־פי שהחברה איננה הצדיקה. — ובעלי־השלילה במדרגה זו, אף־על־פי שעדיין כח־ההרגל במקומו עומד ושעת־הפרישה לא הגיעה גם להם, מוכנים ומזומנים הם לה; וכל־שכן שהם סולדים בדברים העלולים למלא חללים בנפש, שהרי בזה תפגם אהבת־עצמם. את

הקלקלה הם תולים בתנועה, ולא בעצמם: הם — למעלה מן הטעות; ולהוכיח את הדבר לא יקשה להם: כשאדם מבקש באחרים חסרון אחד, מובטח לו שיגלה שנים.

במדרגת הבשור, שכבר התירו עצמם ופרשו מן הרע החברתי בפועל, אין הסותרים מניפים עדיין כלי־משחית על החיוב הישן, שיומו קרב לבוא; ולא מרוב פקחות חיצונית, שתהא מיעצתם להמתין עד שתוכשר השעה יותר, הם נמנעים מזה, — אלא מחכמה פנימית, המלמדת את האדם החייבן שיהא זהיר בכבוד חיוב שנתיישן, כל זמן שאין חיוב אחר במקומו. את משלחתם הם ממלאים באמונה — ומבשרים את בטולו של החיוב הפסול; אך גם בטול כזה, שהוא עתיד וראוי לבוא, ממלאָם אבל, והם מקוננים את הבשורה. — וכנגדם השוללים, מכיון שפתחו בקטגוריה על החיוב, מפני שנפגעו בנושאיו, — רואים בזה מקור־נחמה לעצמם; ובכן הם ששים לבקש בו דופי ושמחים בהמצאו, ובראש כל תפלותיהם הם מעלים את בטולו.

ואף במדרגת הנבואה, כשנחתם גזר־דינם והם מוכרחים להפך את הקערה ברשות־הרבים, עדיין קשה להם לבעלי־הסתירה לסתור — ויהא אפילו על מנת לבנות — מבלי שיסבלו מצער החורבן. שליחותם גדולה מצערם — ומכריעה; אולם בעד אכזריותם על החורבה, הם מכפרים בחמלה רבה ליושביה — אם נפש רכה להם, ואם קשה — הם משכיחים אותה בקנאה יתירה לתורתם. — תחת אשר בעלי־השלילה מצוינים בסבלנות למזיק ובהתמרמרות על הניזוקים.

כללו של דבר: הסותרים בעלי־חיוב הם גם בשעת שלילה, והשוללים — בעלי־שלילה גם בשעת חיוב, בין שהם במחנה־המחדשים בין שהם בחברת־המשמרים; נראים כאוהבי הישן — בעוד שמחזיקים בו מהתנגדות לחדש, כמחדשים — ועיקר שאיפתם לקעקע את הקיים.

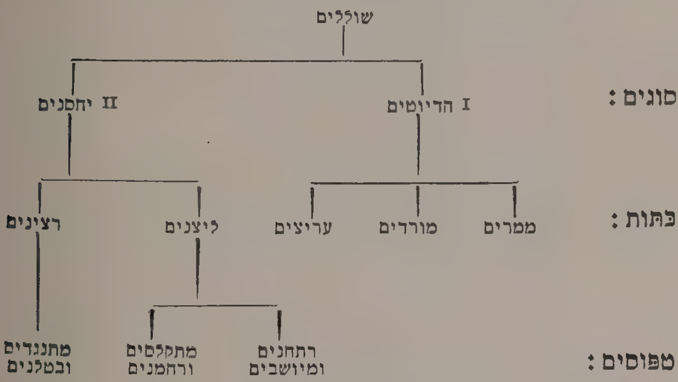
אלה צמאים לדבר ה', ואלה — לממשלה.

ב.

פנים

איכותה של השלילה משתנה לפי שנוי תנאים אלו: א) לפי כ מ ו ת ה — אם רבה בה מדת התקיפות או מועטת; ב) לפי ס ב י ב ת ה — דהיינו, מה שבטבע בעליה מלבד התקיפות; ג) לפי ט י ב ו ש ל ה ע צ ם ה מ ש ו ל ל — אם ישן הוא או חדש.

לפי התנאים שבטבע השוללים אתה מוצא בהם הסתעפות משולשת: המשפחה מסתעפת לסוגים, הסוגים — לכתות, והכתות — לטפוסים; כזו: —

ולעומתם יש דמיון בין הסותרים.

I

סוג ראשון: ה ד י ו ט ו ת.

הכנוי „הדיוטות" הונח לאלה, שהתקיפות היא היסוד השליט בנפשם — אם מפני שמעלותיהם האחרות זעירות ביותר, או מפני שזו עצומה ביותר. מטעם התקיפות חובה עליהם לבקש ממשלה;

ואין בקשת־ממשלה בלי שלילה — אחת היא, אם יעמדו בשלילתם כל ימיהם, או שיתנשאו על־ידיה לעבודה חברתית מועילה. סולמה של ההדיוטות גבוה: למן הבינונים החפצים להפטר מעזרת אחרים, עד הגבורים המבקשים „לעזור" לכל אשר נשמה באפו; אך מדה זו משותפת לעומדים ברומו של סולם כבתחתיתו: ביישנים יתירים אינם, ועל־כן אינם מקפידים להשאר בחברה ולהתגרות בה מבפנים — לעכור את הזרם הנושאם על גבו. שלילתם בלתי־מורכבת, שאינה מושפעת הרבה מיתר תכונות־הנפש של בעליה; אך לפי כמות התקיפות שביסודה משתנה היא לשלשה פנים, המתגלים בשלש כתות: 1) כת ממרים, 2) כת מורדים, 3) כת עריצים. הממרים והמורדים — שמם מעיד עליהם, שמוצאים להם מקום להתגדר רק במה שעומד וקיים, ולא בהולך ומתהווה; והעריצים — שלילתם בכל.

כת ראשונה: הדיוטים־ממרים.

רוב מנין של שוללים הנם מן הרפים שבהדיוטות, שתקיפותם מועטת ומעלותיהם האחרות פחותות הימנה. התקיפות מכריעה בנפשם — ואי־אפשר להם בעסק אחר, אך מועטת היא — ונמצאת הממשלה רחוקה מהם; החברה משפיעה עליהם השפעה זרה — והם נרתעים מפניה, אך תיירים אינם — ומאין להם מקום להתגדר בו, הם נרתעים ועומדים תחתיהם; — מה יעשו אלה שלא ישללו?... הם שוים לבני־העדר במצב — ועולים עליהם בערך, דומים לרועים בזכות — ונופלים מהם ברשות, ידיהם שלוחות לעבודה — וידי אחרים מטלטלות אותם; — מה ירחשו, איפוא, אם לא בושה בחברת המונהגים, קנאה במנהיגים, ובחילה בתנועה?... וכך היא העובדה: הם רואים בנתינים את סמל־העבדות — ובזים להם, נדכאים על־ידי השפעתו של הרועה — ומתנגדים לה, מאבדים עצמותם בתנועה — ורוצים בבטולה.

בני־העדר הם עדיין: צפים בזרם, מתאבקים בעפר־רגליהם

של המנהיגים, ואורחים לחברה את המונהגים — ושלילתם אינה מפורשת; אבל בצנעה שוללים הם ושוללים. מקומם — בקצות המחנה, שמשם נוח להתנגד, ואומנותם — למשוך לצדדין; אך הם המעט — ובהכרח שנגררים אחר הרוב. מכיון שיש הכרח — יש כבדות ורוגז, ואין חשק ואמונה; ולפיכך עצלים חברתיים הם, נרגנים, קשים למשמעת, ממרים־להכעים, מטילים ספק בכל התחלה, שמים דופי בכל מעשה, מהתלים בקדשי אחרים, מתעללים באמונת חברים, בועטים בתורת מורים, ואף את אמונתם גופה הם משפילים בצחוק־זדון. ואין להם צורך בנתינת טעם למְרִיָם, בהבאת ראיה לכפירתם, ובהמצאת היתר לקלות־ראשם: שרירותם היא טעמם המספיק, רצונם הוא ראיתם המכרעת, והנאתם היא היתרם.

ואין התנגדותם לבטלה: מרים מחליש את ההשפעה, כבדם מעכב את ההנהגה, ובשעת־כושר הם מטילים סם־הכפירה בדמם של שאר בני־החברה — ומרבים אומללים מתוך חקוי. לכל הפחות הנם עוגן לחברה, וחיובם הוא שלילתם. —

השואה והבדלה בין שלילה וסתירה במדרגה תחתונה זו, תראינה אולי כשטחיות: מנה מצערה של עודף־כח דיה להרים את בעליה למדרגה ניכרת בשלילה ולא בסתירה, שכן כלל הוא, כי נקל לקלקל מלתקן. אולם הכח בן אל־מות הוא; ומי שנחן בעודף־מה ממנו בצירוף התקרבנות יתירה, שכרו להיות מן הנוהים אחר הטוב שבחדש או מן הנאמנים לטוב שבישן — מחיל החלוץ או המאסף. לא כמוהם השוללים, שגדודם גדוד מדולדל.

כת שניה: הדיוטים־מורדים.

בסוג הדיוטות כלולים גם בעלי מעלות־נפש רבות וגדולות, אם הללו משועבדות ליסוד התקיפות שבמחיצתן. הם, ועמהם אחרים שעלתה בחלקם מנה יפה של תקיפות נקיה, הנם רוב בנין של שוללים מסוג ראשון. הריקנים שבהם

מעמידים על התקיפות את כל העולם — ונמצא שלא נברא זה אלא בשבילם; והמשוכללים בשאר מעלות הנם בבחינת „כל־בם" — ומי ידמה ומי ישוה להם? — אלו ואלו בעלי גאוה יתירה הם; מן הגאוה הם שואבים עזות — ואין עז ירא־חטא. מה שמכביד עווגם הוא — עמידתם במדרגת מנהיגים, שיותר משחוטאים הם מחטיאים.

הצורך להיות ר א ש ו ן פועל בם בהחלט. אם אפשר לשאת עין אל עטרתו של ה ר א ש ו ן — מה־טוב; ואם חסרי־אונים הם לכבוש את „רומי" — שאינה הפקר — הם פורשים לאחת משתי בנות־דרכים אלו: יש מהם הנודדים ל„כפרים" — לפנה שאין יד גדולים מהם מגיעה, או שאין בה תוקף לדין „חזקה" — ומורישים מפניהם את ראשי המקום; ויש המפוררים את „רומי": שקורעים להם מן המחנה חלקים־חלקים, ומולכים עליהם, אם אין בכחו של השלטון להדוך אותם תחתיו.

מרידתם שלא לשם־שמים היא: שהרי למונהגים אחת היא מי הוא מנהיגם, ובלבד שיהא מוכשר להוליכם בדרך הרצויה להם; ואם מכריעים המונהגים לאיזה צד, אין זה לצדו של המוציא־מחברו. נמצא ששאלת־נצחונם, ככל שאלה של „מ י ב ר א ש", שלילה היא.

בשעת מלחמה כולם מ ו ר ד י ם הם. עם נצחונם קם הבדל ביניהם: שני הטפוסים הראשונים — הכובשים את „רומי" והנודדים ל„כפרים" — עולים למלוכה, ומעתה אָסור לקרֹאם מורדים אפילו בחדרי־חדרים; וה„מפוררים" — שם מורדים עליהם גם בהצלחתם, ואפילו לדעתם.

העומדים במרדם נשאָרים גם בשלילתם: פלגים חדשים חוללו, ונתיבות חדשות לא פלסו להם, מאין ביניהם ובין מוליכי הזרם הראשי שום שנוי בדעות או בצרכים — חוץ מן הצורך למלוך; לפיכך אך מתחרים הם בזרם הראשי. ופרי עבודה שכזו מהו? — הבכורה היא — התפוררות־הכחות, שכשהיא לעצמה דיה לבטל את הכחות המתחרים ולהעמיד את המהלך בראשית דרכו. אולם

עמוקה וקשה ממנה היא שנאת־החנם, המתרגשת ובאה אחריה ומתוכה: כי, בשביל להכשיר את התחרותם, בודים הם חלוקי־דעות במקום שאינם נמצאים ואינם דרושים, ומעוררים מדנים בין אנשים־אחים; ולשנאת־חנם אין תקנה — כי שונאים שאי־אפשר להם להסיר סבת ריבם, מאחר שאין לה שורש בנפשם, במה יתרצו?

אכן לא בימי שמשון בלבד יצא „מתוק — מעז". פעמים שבגדוד המורדים נולד, מתוך הצורך בו, חיוב חדש, הממציא זכות נכונה לקיומה של הכתה החדשה; ופעמים, שאגב חזירתו אחרי תומכים, מתקרב המורד לאחרים, המערערים על אותם סדרים מטעם חיובי, ומשתתף עמהם: הוא נותן כח־ההנהגה והם מכניסים זכות־החיוב, ובשכר זה שהמערערים מסייעים להמליכו נלחם הוא בעדם ולשם חיובם. ובכן נראה שולל זה כמחייב גמור. אולם למראה־עינים רשאי לשפוט רק מי שרואה אחרית דבר מראשיתו, ואדם קצר־ראות אין לו אלא כוונתו של העושה. המורדים הללו — תבוא כוונתם ותעיד עליהם: אם בעד דגל זר הם נלחמים — הן לא נשבעו לו אלא להנאתם; ואם בגדודם נולד החיוב — לא בזכותם אלא באשמתם קרה הדבר. על־כל־פנים לא היתה כוונתם טהורה, ואין מצרפים מחשבה רעה למעשה טוב. חיובם שלהם, הלא הוא פירוד־הלבבות, אין מי שיסופק בערכו השלילי. —

ביניהם ובין הסותרים, המורדים לשם־שמים — לשם גאולת עשוקים מידי עושקיהם, או לשם פדיון דברים־שבקדושה מן השבי — יש סימני הבדל דקים־מן־הדקים, שנקל להרגישם מלמסרם. בכתבי דברי־הימים, ששם שמורות „תעודותיהם" של אלו ואלו, מובאים בני שני המינים כאחד ונשפטים בבחינה אחת. לעירוב־תחומין זה מסייעים לא מעט, בכוונה ושלא בכוונה, המורדים עצמם, אשר מצרכם לזכות ארחם בעיניהם ובעיני אחרים, דרכם להמציא טעם מוסרי למרידתם. אולם למרות הצניעות שהם, ואחרים עמהם, נוהגים בפניתם, אפשר לגלותה על־ידי התבוננות בתנאי הזמן שבו

הם מתקוממים: מרידה לשם־שמים מתהווה — אם לא פורצת בפועל — בשעת הצלחתה של ההנהגה, שעה שעולה של זו כבד ביותר; והמורדים שלא־לשם־שמים מתרפסים תחת ההנהגה בשעת הצלחתה, ורק בימי כשלונה, כשיש תקוה לבא במחתרת, הם יוצאים לפעלם.

תקופת החורבן השני, שלא זכתה לגבור מדיני יחיד, אשר אליו יהיו הכל נשמעים, ברצון או באונס, — היתה עשירה בשרי־גדודים, וכל קנאי היה ל„ריש בריוני". וכן בזמן הזה, שאין במחננו אחד גדול שיהיו כבודו וגבורתו על כ ל העובדים לעמם, — נתרבו בנו שרי־מאות ושרי־עשרות, וכל העם מפורד ל„מניניו".

וכמו שסותרים ושוללים נבחנים בדרכי־החטא, כך ניכרים הם בהגיעם לדרכי־תשובה: הסותרים שוקלים ומכריעים אז לפי שאלת „מה", ומכיון שקבלו עליה תשובה רצויה תנוח דעתם — יהיה ה„מי" מי שיהיה; והשוללים — אך שאלת „מי" בלבם, ויש שפיהם מכשילם והם פולטים אותה בפירוש. „מי בראש: בן־ישי? — אם כן, אי־אפשי!"

כת שלישית: ה ד י ו ט י ם ־ ע ר י צ י ם.

אלה מן המורדים שנסתייע להם מעשה־האלמות ועלו למלוכה — יהיה במקום שיהיה — עדיין אינם בני־חורין לשבת בשלוה: רבים הם נתיניהם הטעונים השמדה, מפני ששומרים אמונתם לממשלה הקודמת. הצליחו לבער את אויביהם — הרי זה סר הפחד מעליהם, ואפשר להם להתקיים בלי מדת־השלילה. אולם אהובי־ההצלחה מעטים הם, והבלתי־מוצלחים, דהיינו הרוב, לוקחים את שלילתם גם אל קברם. — ד ו י ד מ ל ך י ש ר א ל ו ה ו ר ד ו ס ה א ד ו מ י: זה הכרית שוטניו — וכונן מ מ ש ל ה, וזה לא גמר מלאכתו — ולא עלתה בידו אלא ע ר י צ ו ת ו.

בשורה אחת עם מורדים שנתמלכו עומדים מלכים שמרדו אחרים בם. באמת, עריץ ב כ ח הוא כ ל מושל בלתי־חסיד;

ודי לו לחלום שהתנודד כסאו או שנשמטה עטרתו — והעריצות תצא אל הפועל.

בעריצות מתגלה לפנינו השלילה בצורתה היותר קשה, היותר פרוצה — והיותר נכוחה. —

ועד כמה שיהא הדבר מעציב — אין להתעלם ממנו: גם לשוללים מבחינה זו יש דמיון בין הסותרים. ולא זאת בלבד, אלא שהסתירה קיצונית היא בעריצותה יותר מן השלילה: שזו עוקרת יחידים, וזו מחריבה עולמות; זו גוזרת על אָבות ובנים ביחד, וזו מנפצת אָבות בבנים; זו מתעללת בגוף, וזו שולטת בנפש; זו מענה וממיתה, וזו מענה לבלי־קץ... ולצד שני: השוללים מאבדים נפשות, והסותרים — אם אין בהם מום — מכלים חמתם ב„עצים ואבנים"; אלו מבעלי־האגרוף או משותפיהם, ואלו בעלי־לשון. קשה, לפעמים, לשונם של סותרים; אך מה־רכות ידיהם. הביטו אל מעשיהם ואל תאמינו בדבריהם, כי אין ממש בקללות אוהב.

II

סוג שני: יחסנים.

היחסנים שבכאן הם אלה, שנוסף לתקיפות מחוננים הם בכשרון־מכריע לדבר שמחוץ להנהגה חברתית. התקיפות מאפשרת עליהם את השלילה, והכשרון פותח לפניהם שערי־הצלה: יכול הוא כשרונם להשתמש ביתר־הגיטול ולהעמידם בשורת הבונים, או לשמש לו ולהביאָם במחיצת השוללים — הכל לפי התנאים החברתיים שבהם הם נתונים.

כשרונם דורש שיתעסקו במקצוע המיוחד להם, ותקיפותם — שיחשבו בו כמלכים. בימי מנוחה ובתנאים כשרים, כשחברתם מכירה בטיבם, מבינה את ערכם, ויכולה לשלם שכרם — ולפי זה היא מיחדת לכל אחד מהם חדר־עבודה, שבו ימלוך, וקונה ממנו את תעשיתו במחיר הכרת־טובה וכדומה מן הפרסים הרצויים

לאוהבי־הצטיינות, — בימים כאלה הנם לברכה; הנאה להם והנאה לעולם. — הנאה לעולם — כי, מתוך כשרון־המעשה והצורך בהצטיינות, הם שוקדים על מלאכתם, החביבה עליהם: מהם בונים בנינים תרבותיים על־פי הגזרות שהכינו בנאים־יוצרים לפניהם, ומהם מכינים חומר ולבנים בשביל בנאים־גאונים שיבואו אחריהם; הם־הם שמספקים „נמלים" לטכניקה, „דבורים" למדע, „צפרות" לאמנות, וכל מיני שמשים לישובו של עולם; מהם יוצא גם מספר הגון של משכילי־הרבים, מחנכי הדור, ושאר „כהנים" להפצת אידיאות בספירות העניות. ואל תתמה על המעשה: היחסנים הללו, אין רוחם סובלת להיות נושאי־כלים של אנשים בעלי־אידיאות, אך — כל זמן שאין סכנה בדבר — ששים הם להיות נושאי־דגל של אידיאות שאין להן בעלים. אינה דומה זכיה מן ההפקר לקבלת־נדבה. — והנאה להם — כי, מטעמה של מדת־הקוממיות שבהם, נוטים הם להאמין, שמקצוע עבודתם הוא היותר חשוב — אם לא היחידי — בתנועת החברה, ושהחכירה הראשית של אותו מקצוע להם לבדם היא, — ונמצא שהם הנם מרכזו של עולם. ובאמונה זו הם יוצאים ידי חובת־שררה, משקיעים באומנותם גם את עודף כח־ההנהגה, ונפטרים בשלום ממנו ומן החניקה שהיתה צפויה להם על־ידיו. — זה שכרה של חברה בת־דעת ובת־מזל, היודעת ויכולה לגרוף בזרמה אנשים בעלי עצמיות, מבלי לטשטש צורתם.

אבל אוי להם מן החברה ואוי לחברה מהם בימי תסיסה ומהפכה — ימים שתדיר נדחה מפני שאינו־תדיר, וכח־האבטוריטה ניטל מן המתונים, העובדים עבודת־קבע, וניתן ללוחמים; וכמו־כן בימי שלוה, אם אין מקומם מכירם, או שאין לחברה חפץ בם והיא טועה לשעבדם לרשות — להפוך בני־יוצרים לחומר־יוצרים!... גדול אז עלבונם מנשוא, וכשרונם מתעורר לנקום נקמת כבודו המחולל. אגב אוצל הכשרון מזיוו על שאר כחות־הנפש, שיתגאו אף הם עמו; וכאן כבר תוקף את הנפש גאון מופרז, התולה עצמו אף במקום שאין לו יסוד. יתר על כן: הכשרון מכיר

ערכּו — ויש לגאונו קצב, בעוד ש„קרוביו" סומים — ואין לגאותם גבול. הכּרת־ערכּו של הכּשרון מניחה באופן זה את היסוד ליהירות, ואוסרת על בעליה ליהנות מן החברתיות: מונעתּם מלהיות „זנב לאריות" כּפּקידים, שזה אינו לפי כבודם של בני־מלכים שכּמותם; מפרעתּם מלהיות „ראש לשועלים" כּמעשה רוב המורדים, שזה אינו לא לפי כבודם ולא לפי טעמם של יחסנים; ומה שלא יפחית כּבודם ולא יפגום בּטעמם — להיות ראש לאריות — אינו לפי כחם של בּני־תורה.

לעלבּון זה, המגיע להם מן החברה, נוסף לפעמים קרובות כּח דוחה של מנהיג־הדור. כּי מפּני הסייגים המקיפים את הממשלה קשה לבעלי־הטעם להגיע אליה, ורובּם של מנהיגים אינם מן המהדרין־שבּמהדרין; ולהגדיש את הסאה — אין מנהיגים אלה מן השמחים־בּחלקם: לא די להם בּממשלה שניתּנה בּידם, אלא שאינם סובלים שום בּעל קומה־זקופה זולתם, בּיחוד מן היחסנים, המחפירים פּניהם בּמעלות אחרות. לא יתּכן, איפוא, שבּעלי־טעם ובעלי־כשרון ובעלי־עודף־כּח כּמותם, יעשו את כּל אשר בּם בּסיס ל„קופת־השרצים" של סתם־מנהיג, הנופל מהם בּמדות בּכלל ובכשרון מיוחד בּפרט — ואשר בּכל זאת הוא גוזר גזירות ומבטל גזירות כּפעולה על לבּו, זורק מרה בּאנשים שאינם צריכים לתורתו ולהנהגתו, ומבקש לעקור כּל אישיות זקופה, שאינה מסכּימה להיות חומר לכח־רצונו.

והואיל שלהיות מונהגים אין להם צורך, להיות מנהיגים בּאיזה אופן שהוא נשללה מהם האפשרות, וללכת לבדם חסרים הם תּכלית, — הם נשארים מחוץ למחנה, עומדים ומסתּכּלים אף מתגרים בּו מן הצד. ואז אוי להם ואוי לחברתם: אוי להם, שהם מאבּדים כּחם בּבטול מעשי אחרים, אך ורק מפּני שאחרים ועושים הנם; ואוי לה לחברה, שהיא מקימה לה לאויבים את החרוצים שבּבניה!

כּלי־זינם של אנשי־שלום מהו? — דין! ובמה הם מגיעים אליו? — בּאמצעות חטאם וענשם. „חטאם" הוא — הרגשת־

יתרון: תקיפות וכשרון; ענשם — נדוי: עלבון ופרישות. ואין לך מוכשר למנות עצמו שופט, כמנודה המרגיש ביתרונו: התקיפות מזיינתו בעזות, הכשרון — בתחבולות, העלבון — במדת־דין קשה, והפרישות מסייעת לכולם.

ואל ידון אותם אדם שלא הגיע למקומם! — כי אנו, החיים את החיים, שכורים אנו מהם — ואיך נביאם במשפט? אלא על מה אנו דנים הלכה־למעשה? — על סעיפי החיים; וכיצד אנו דנים אותם? — לפי ערכם בגזע; וזה הרי עומד הוא מעבר להשגה החיונית, מחוץ לרצון החיוני, ולמעלה ממשפט שכזה. מקננים אנו בעץ־החיים, וממילא יקר לנו כל חלק ממנו, אף הקל שבקלים, כל זמן שמוחש לנו הקשר שבינו ובין הגזע כולו. תמימים שבנו אינם מפלפלים בשאלת־ההויה כל־עיקר; ופקחים אומרים, ביחד עם גיבון, ש„כל הדתות (ודתות אינן אלא משל) כוזבות ומועילות במדה שוה": מועילות בשעתן, וכוזבות כשאין בהן צורך. „את הכל עשה יפה בעתו" — מחליטים ואומרים המתחילים מסך־הכל של החיים. — אבל המסתכלים בחיים, ש„פרשו" בטרם „שנו", סדר אחר להם: אותו חזיון מקיף־כל, שאחדותו מוחשת ואינה נראית, מתגלה להם בצורת פרטים בודדים; ולא פרטים שלמים — ערכים ומעשים — תופסת ההסתכלות תחילה, אלא את חלקיהם — פירורי־ערכים ואטומי־מעשים. בוחנים הם כל פירור ואטום לבד, ומוצאים שתפל הוא — כאבר זה שאין לו ערך מחוץ לגופו; ובגזירה־שוה הם קופצים אל הכלל, ובאים לידי מסקנה, שאין בו יותר מבפרטיו. — מי שאינו שותה מן הבאר — מה יעכבו מלירוק אל תוכה?...

ועל־פי החשבון בקרתם של המסתכלים נכונה: האפס אפס הוא בכל צירופיו. אולם עלוב הוא החשבון שאבד את נושאיו, ועלובה הבקורת שחתרה תחת נקודת־תמיכתה; ששניהם באים לבטל, ונמצאים בטלים. הדין מלח־העולם הוא, ומלח הוא מן הדברים שמעוטם יפה ורבוים מקדית. אם יש להתנגד להליכה

בעצימת־עינים, שמביאה לידי עולם מעופש — מה נאמר לבקורת מתוך־עמידה, שרוצה במלח מבלי עולם?

שוללים הם היחסנים, כבני־מינם מן ההדיוטות, אלא שההדיוטות שוללים מבפנים והללו מבחוץ. שלילתם מורכבת, שהיא מושפעת מן התכונות שבמזגה עד כדי שנוי־אופי. התכונות הנותנות לה את גווניה היסודיים אלו הן: 1) הליצנות; 2) הרצינות.

כת ראשונה: יחסנים־ליצנים.

מתמדת ביותר וניכרת ביותר היא שלילתם של אלה מן היחסנים, המחוננים בכשרון להתלוצץ. הליצנות כשהיא לעצמה יש בה כבר מן היצר והיכולת לבטל: יצר לבקש את הצד הפרוע שבדברים, ויכולת להתענג ולענג על גילויו. זכה אדם־ליצן לצאת בשלום מעניני „רכוב ומנהיג", הריהו מדיח בלעגו את הפרוע באמת: חסיד מבער את הרע — וסותר, וצדיק מטאטא את המגוחך — ומבדח. חטא, או נפקד עליו עוון אחרים, ונפגע — הרי עלבונו מקלקל את השורה, ובמקום למרק את המדות הנפסדות או המגוחכות, הוא נועץ עוקצו בנמוסי־החברה בכלל, בקלים כבחשובים. דופי לא יחסר בשום דבר; אולם החס על מעשה־יצירה מוציא מזה, שיש לשקול שכרם של דברים כנגד הפסדם, וזה — דיה לו אחיזה כל־שהיא, שיפסול את הכל ולחלוטין. ואת הכל הוא מעביר תחת שבטו — גם את עצמו; יוצא מן הכלל רק ערך אחד — הליצנות: היא דנה ואינה נדונה.

יובינל המוכיח בזעם, ודיקנס המייסר בבת־צחוק, זכו לליצנות עם חסידות — ונעשו סותרים. מוליר, שלא היה מן הסובלים על קדוש־השם, זכה למצוא דרכו — ונעשה בדחן מולך בכפתו; מצפה היה לשלחן מלכו, אך כשהתעורר בו „חוש המשורר" איום על מגינו — שיעזבהו. סוויפט לא זכה — והוציא רוב חריפותו על דברים שהיו למטה מן הלעג או למעלה

ממנו. היינה השתמש בשלשה עטים — באחד סתר, באחד ברח ובאחד שלל: בנוח עליו רוח־הסתירה, התגדר בחרב־גבורים יותר מבכתר של שירה; כששב לעצמותו, אָסף סממנים — „שמש, עצים, פרחים, מים, ואהבה" — והרכיב מהם נפלאות; וכשנסתלקה ממנו מדת־האהבה, היה ה„שמש — ענין לחכמי־השיעור, העצים — טובים להסקה, הפרחים — לקלאסיפיקאציה, והמים — לחים". אלה הם ארזי הליצנות; ולא מעטים הם הליצנים ממדרגה שניה, שבמקומם הם נוחים ומבדחים, וכשתועים לשדות־זרים — לשאלות־היום — הם מקנטרים ומאררים.

אחד מכהניה של הליצנות — דריידן — הגדיר אותה, אָמנם, באופן אחר: לדעתו, אין היא אלא האמנות „להגיד בריש־גלי לבני־אָדם את מגרעותיהם, ללעוג למעשיהם — הבל, ולמחשבותיהם — הבל־הבלים". אבל נוגע־בדבר היה בעל הגדרה זו, את השבח ראָה ואת הנגע לא ראָה: רק חלק מהם — הזוכים — מכוונים למטרה מופשטת כמחשבות ומעשים; האחרים, שאינם־זוכים, פונים אל החושבים והעושים. ומה זה נקל מלעבור את הגשר שבין המעשים לעושיהם? כל המעשה — הבל, רדיפה אחרי הצל; והמרודים בו? — פתאים־גאים, יולדי תוהו־ובוהו המתאמרים לעושי־מעשה־בראשית. טורחים־לבטלה שכאלה למה הם ראויים? — לא לחמלה, כי החמלה באָה רק במקום שיש תקוה לתקן — ולפתאים־גאים, שאינם מודים במומם, אין תקנה; הוה אומר, שאינם ראויים אלא להיות לצחוק בעיני הפקחים הרואים. והילכך דנים הם, הרואים אפסות במה שאחרים מרגישים ישות, את החברה בצחוק, שבו משקיעים הם את תקיפותם על כשרונם המיוחד.

קול עלבונם הוא, הקורא: חצי נקמה!

חצי נקמה — כי יש בשחוק שני סממנים: האחד — לעג, המוחץ ומרעיל, והשני — בדיחות, המדשנת גם בהכאיבה לב. הלעג נראה ככסות לנקמה, והבדיחות — כחנופה נאה של רודף־אחר־ממשלה. ושתיהן, הנקמה כחנופה, באות שלא־מדעת:

הנקמה — שאין הליצן מכיר בכח הדוחפו להתלוצץ, והחנופה — שאינו תמים עד כדי להאמין שיוציא ממנה תועלת. ואיך יאמין — והצחוק מעיד על התיאשות מן הממשלה ועל פרישה מן המחנה! זכר לדבר: שהציירים שבהם, מטפלים בחיצוניותן של בריות בחבה יתירה. וכך יאה להם: החיצוני רואה את התוך בגוון ובדמות של צעיפו; ואף זה שהסתכלותו עמוקה כדי לראות את הנפש וכל סתריה, כשמנסה להראותה לאחרים, אינו מראה עד שילבישנה גשמיות יתירה.

מליצנים בעלי כשרון פעוט אין לפחוד: הקהל מכיר מיד לאן מלגלגים אלה מתכוונים לירות — ומתרחק מעליהם. ממי צפויה סכנה? — מבעלי הכשרון הגדול: שבעים ושבעה חבלי־קסם ניתנו להם בשביל לאסור את הקהל, האוהב חיי־שעשועים; ובעונג האמנותי, שמביאים לו, הם נוטלים ממנו את כח־התנועה לגמרי. מיתה־בנשיקה. —

ארבעה טפוסים בליצנים: ר ת ח נ י ם ו מ י ו ש ב י ם, מ ת ק ל ס י ם ו ר ח מ נ י ם. שנים ראשונים — לפי בריאות הנפש, ושנים אחרונים — לפי גדולתה.

טפוס א׳: ל י צ נ י ם ־ ר ת ח נ י ם.

לקויים שבליצנים לועגים — וכאבם במקומו עומד. הגלמידות־מאונס כבדה עליהם מנשוא, ואפילו בלעג אין כדי להפיג את צערם ולהמציא להם נחמה. הם מתחכמים, אָמנם, וגוזרים על ה„ענבים" שיהיו „חמוצים", אבל תאבונם אינו יודע התחכמות ואינו משגיח בגזירה; הרעבון דורש שבר. כדרך כל תאוה־לבטלה, מתהפך תאבונם הריקן לאש של ר ו ג ז על מעצוריו, וזה מרתיח עמו את בן־אונו ה ל ע ג וממלאהו התמרמרות על בני־החברה, רעי־הלב, ההולכים לדרכם בשלוה ואינם משגיחים באחיהם, העומדים שלא ברצונם. שני הקולות — קול הצחוק וקול כאבם הפרטי — בוקעים ועולים, פעמים ממוזגים יפה ונשמעים כאחד, ופעמים מעורבבים

ונשמעים זה אגב־זה, — ומרעימים על הכל שהוא תוהו־ובוהו של רע ומכוער, מעציב ומגוחך, מבלי שיטרחו בסדור הפרטים. כי מעוצר־כאב נטרפת עליהם דעתם עם בדיחותם, ולעגם פורץ פגום, קטוע, מבולבל — וצורב.

בבחינת עוקץ הוא כלי־זינם, ובקרתם — עקיצה מאררת.

טפוס ב׳: ליצנים־מיושבים.

בריאים שבכת הליצנים, כשהם באים לידי נסיון ונכשלים, עוד נשאר בהם די כח להשתיק את קול הכאב הפרטי, שמגיע להם על־ידי הפרישה, ולהבליע תביעת־עלבונם בצחוק; רק שריטתם מורגשת, וצפרניהם אינן נראות. מכירים הם בבריאותם כבשאר מעלותיהם, ומשום זה דעתם מיושבת עליהם ומעשיהם בסדר נעשים. מגבוה הם משליכים חכתם אל תוך ה„בצה" שלרגליהם, וכל מה שיעלו בה מן המגוחך הם מפשיטים עירום ועריה, בודקים בסדקיו, מנתחים לחלקי־חלקים, מתבוננים אל כל פרפור, וממששמשים כל תא; ותוך כדי־מעשה הם שבים ומנערים את כל הבתרים, ודנים אותם כגוש אחד. הרחמים רחוקים מלבם, אך נקמתם המלאה משככת את חמתם, וממתיקה את גזר־דינם על המציאות; באין שבח אחר, רואים הם לה זכות במה שהיא חזיון המשעשע את הלצים. „דיינו שאנו חיים בעולם זה, אשר אין כמוהו כשר לברח את הדעת" — אמר אחד מהם.

אזמיל בידיהם של אלה, ולעגם מלא ובוטח — הוא ההתול המנתח.

טפוס ג׳: ליצנים־מתקלסים.

אלה ואלה יש מהם מיוחסים לדבר אחד, שכל רכושם הרוחני אינו אלא בפיהם, או בעטם, ואהבת־עצמם גדולה מעצמם. מקנאתם לנפשם נבצר מהם להסיח דעתם מן החברה, מקניאתם, ולסקור אותה במלוא היקפה; ומצרות־השקפתם סמויות מעיניהם כל השלשלות שבהן היא מרותקת. ואפילו אותם היודעים פרק בתורת הדיטרמיניות ופוסקים כמותה להלכה — כופרים בה

במעשה, מפני שעם היותה מקובלת בהכרתם אין לה שורש מתחת לסף־ההכרה. במעמקים שוררת בם הנטיה להתיחס אל החברה כאל בעלת בחירה גמורה, שברשותה להניח ממעשיה הפעוטים ולעסוק בחשובים מהם (וחשוב הוא בעיניהם כל מה שאין היא עוסקת בו); ואם אינה נוהגת כך, אלא שמה לה לעיקר דוקא את הטפל — לה הכלימה, ומוסר כלימתה — עקיצה מלאה ארס או התול רוה אכזריות.

לעגם נוטף בוז ומלא שמחה־לאיד — כטבע הקלסה.

טפוס ד׳: ליצנים־רחמנים.

ויש בהם בני־עליה, שיחוס־העט הנו רק חלק מיחוסם, והכשרון משועבד בם ליתר מעלות־הנפש. חסידים אינם — ולהקריב עצמם בשביל הצבור לא יתכן להם; אבל נדיבים הנם — ויאה להם להעלות עצמם עם הצבור. האצילים הללו משתחררים מקנאתם, ומתרוממים מעל לעצמיותם ומעל לחברה. משם הם מתבוננים בה, ומכירים במשטרה ההכרחי שבפנים; משקיפים על סביבותיה, ורואים את הגבולות הצרים הסוגרים בעדה ואת העול הכבד אשר עליה — גבולות־ההשגחה ועול־החיים — שמבחוץ. הכרתם אומרת להם, שבכלל אי־אפשר להרום את הגבולים ולהסיר את העול; ואליה נלוית ההרגשה, שהם אין בכחם גם להרחיב את הגבולים ולהקל את העול. מהזדווגותן של הכרה אוביקטיבית והרגשה סוביקטיבית אלו, נולד בם ההיקש מנפשם על אחרים, לאמר: כשם שאין בנו כח להרחיב ולהקל, כך אינו בשום אדם. ולמראה אבנים דלות־גאות, האסורות אל אדמתן מתוך הכרח ונתעות להאמין שמאהבה הן חובקות אותה; למראה בני־אדם אסירי־החיים, המתהדרים בשלשלותיהם, — מתעורר אמנם לעגם לתפקידו, אבל לבם לא ימלאם לשפכו עד שימתיקוהו במדת הרחמנות. ובשעה ששפתותיהם מתעוותות בצחוק מבטל, מתמלאות עיניהם דמעה רותחת; הצחוק והדמעה מתמזגים זה בזו, ואז מתפרץ אותו הקול הפלאי, שכל השומעו מעלע דמעותיו — וצוחק.

לעג מהול ברחמנות, אם אופי של עקיצה או של התול לו, אינו מנסח: „מה פתאים־גאים הללו עושים?", כי אם: „שלמה פתאים־אומללים הללו חיים?" — כך שואלים הם ברוגז מלא רחמים, ונדים לבני אָדם־וחוה, רמה ותולעה, הנולדים ואוכלים ושורצים ומתים — והכל בלי טעם.

לעג מר הוא, שממרר את חיי המלקים כחיי הלוקים בו.

אלה הם ארבעת הטפוסים שבכת־הליצנים. שנוי־המזג מפרידם לטפוסים שונים, והתקיפות הכבושה מאחדתם למין אחד — לשוללים, שחריצותם היתירה מתבזבזת ויוצאת ברפוי ידי אחרים. ההבדל שבין שני הטפוסים הראשונים — בין עוקצים למנתחים — ברור ונפרץ הוא, ואין לשוב אליו; לא כן ההבדל שבין מתקלסים לרחמנים: זה טעון בירור.

למתקלסים נבקש דוגמות לשוא; ומן הדין הוא: העושר רודף אחרי העשיר, וסתם בעל־כשרון רוח־יתירה לו גם מצדדים אחרים. אם יקרה שיקימו החיים בעל כשרון ונפש פחותה, הרי כשרונו אָחוז בעצמיות חולפת ואין מה שיציל שמו משכחה. בשעת הדחק ולשם אסמכתא מותר אולי להראות כאן על הגדול שבליצני אנגליה — יונתן סוויפט: מי שעטו היה אָדון לאמת, ועבד־לתאוה; שמכר כשרון גדול ופורה, במחיר השבעתה של נפש קטנה וזוללה; שכרע לאשר בז, ובזה לאשר כרע לו; ששמש כל מפלגה ומפלגה בזמן שהיתה היא השלטת, ושלח אחריה לשון מיד כשהכיר בה סימני כשלון או הסחת־דעת ממנו; — איש, שכל דבר המנבל כבודו היה לפי טעמו. מדוה ושאָר מיני פורעניות מימי ילדות, תהפוכות־אחר־תהפוכות בארץ מולדתו, תאות־השררה, אהבת־הבצע וצמצום־הרוח, — כל אלה כבשו את יחסנותו ושעבדו לזמן־מה את כשרונו למושל זה או אחר, שבידו היו המפתחות למלוי תאותו. אבל — יחסן שמחל על כבודו, אין כבודו מחול; ובהשיגו את האפשרות, היה כשרונו נוקם במיטיביו על השעבוד־לשעבר,

ומבזם ומחרפם, ככל מה שאפשר לו לבעל כשרון־טוב עם לב־רע, שפגעים רעים אפפוהו ונוולוהו.

„ראויה הצדקנות לאהבה ולכבוד; אבל מה נעשה, ובעולם השפל הזה הנה מקור רעה למחזיקיה!" — כך אָמר אותו הפכפך, והנסיון המר דבר מתוך פיו.

גם מן הרחמנים קשה להביא דוגמות; אבל קשה — משמע אפשר. הקושי בא משתי סבות: האחת, שבני־עליה מועטים הם; והשנית, שאין אָדם עולה שמה בדרך ישרה וגלויה. קודם־כל מנכים הרחמנים את מזלם במעשים לישובו־של־עולם: אולי ינצלו!... אבל הגדולות החברתיות הן למעלה מכחם, והקטנות — למטה מכבודם; ולפיכך הם מניחים את העבודה החברתית החיובית, ויוצאים לעמוד מן הצד ולהסתכל משם ברחישתן של נמלי בני־אָדם. ראשית פעולתם שם היא, לפתוח פה בצחוק עולב; אך גדולתם מרגיזה עליהם את רחמנותם, ומגחוך פשוט לאחרים הם מתרוממים ויוצרים אותו לעג מסתגף, שמרירותו שבה אל מקורה. — מי שמבקש ראיה לדבר, ילך אצל סירבאנטס, שבימי עלומיו ערך בעצמו „דון־קישוטיות", ולעת זקנתו הציגה לראוה. ולאיש עברי אי־אפשר שלא להזכר כאן בר' מנדלי עם סוסתו ונמליו, אשר מק"ק קבציאל עד כרך שיחור, ומעשי תקפן וגבורתן, ענין ומרודיהן. —

בין הליצנות והחסידות רובצת תהום בלהי־מגושרת, ואף־על־פי־כן אין הזדמנותן מן הנמנעות; בכל אופן, לא מעטים הם הסותרים שיודעים להשתמש בליצנות בשעת הצורך. ביחור דומה השלילה הליצנית לסתירה, כשהיא במדרגת אצילותה; וגם כאן יש דמיון — ומאחוריו רקיע מבדיל. התוכחה של בן־הנביאים קשה ומרה, ומוסרו של הרתחן קשה ומר; מלשון סותרים מפכה חמלה, ושפתי ליצנים נוטפות רחמנות. עד כאן דמיון; מכאן ואילך הבדל: התוכחה קוראת לזעומיה בנים־טועים — שסופם לחזור ועוונם יכופר, ואילו הרחמנות מכנה אותם עבדים־שוטים — שאין להם גאולה; החמלה מוחצת ומבקשת רפואה,

והרחמנות יוצאת ידי־חובתה בספיקת־כפים; החמלה מנחמת גם חובשת, והרחמנות אף דברי נחמה אין עמה — כי כל כחה אינו אלא בפקיחת עיני העורים, למען יראו באסונם שאין ממנו מפלט, ולכל היותר היא משתתפת עמהם בשתית כוס־הלעג שמסכה להם. הללו — גואלים־מצרה, והללו — אחים־לצרה.

כת שניה: יחסנים־רצינים.

פחות מן הליצנים נוטים הרצינים שביחסנים אל השלילה: תש בהם יצר־הבטול, אף משוללים הם אותו נשק החד וקל לטלטול — הצחוק. כנגד הישן — האזרח שהכל חייבים בכבודו — אין כובד־ראשם יפה כל־עיקר; לפיכך הם מראים גבורתם כלפי החדש — גר זה, המסיג גבולם בשעה שצריך להיתרם. ובזה מתישבת התמיה, שכת המשכילים, העשירה בכחות מן ההמון, מתנגדת לחידושים חברתיים יותר ממנו. אין לתלות את הדבר בספקנות, שהרי מאמינה היא בתועלת מעשיה שלה לא פחות מן ההמון בשלו. משמרת יותר מן ההמון ודאי שאינה ואי־אפשר לה להיות: החקירה בטבעה מוכיחה שהיא נוחה לקבל את החדש בכלל, וההתבוננות במעשיה — שהיא זריזה להכיר בערכו. רק בשעת התחדשות חברתית מחזיקים רוב המשכילים בנושנות, — אין זה, אלא מפני שכבוד שררותם נוגע בדבר.

יחסני בני־ישראל לא נסחפו בהמונם בשום תנועה חברתית שקמה באומה, למן מלחמות הקנאים ועד הציוניות. וישראל אינו מיוחד בנדון זה.

יחידים מן היחסנים „בוגדים" במפלגתם: תלמידו של נחום־איש־גמזו נושא כליו של בר־כוכבא; מילטון „לב־אשה" קושר כתרים לקרומויל מגן־הברזל; פסח ושנון כנורדוי כפוף להרצל ההווה. אך אלה וכיוצא בהם יוצאים־מן־הכלל הם, ואת סבת יציאתם יש לבקש ואפשר למצוא בתנאים יוצאים מן הכלל: באהבה

בלתי־תלויה־בדבר לאישיותו של המנהיג ביחוד; או באהבה שכזו לזולת בכלל. אהבה למנהיג — כשה„תלמידים" מוצאים ב„רב" מה שחסר לנפשם או מה שממלא אותה, והולכים אחריו על יסוד שותפות־הנפשות או על יסוד קרבתן; ואהבה כזו הלא רק מִקרה היא. אהבה ממין שני — אהבה לזולת — יותר ממקרה היא: אחד משני יסודות החיים; אבל במה דברים אמורים? — במדה בינונית. התקרבנות במדה יתירה — כזו של נשיאת־עול בהתמדה — סגולתם של יחידים היא, והיא היא שמהפכת שלילה לסתירה.

שני טפוסים ברצינים: א) מתנגדים; ב) בטלנים. מתנגדים — לחדש, ובטלנים — מפני הישן; והגורם הפנימי לשנוי־הצורה — כח־הסתגלותם אל הסביבה או עקשנותם כנגדה.

טפוס א׳: רצינים־מתנגדים.

תלמידי־חכמים המסוגלים לסביבתם, או שכח בהם לסגלה אליהם, דרכם נכונה לפניהם ושלום ביניהם ובין החברה. אימתי? — בימי שלוה, שאָז הם אדוני המצב. אבל בשעת־חירום, כשחדשה חברתית מתרגשת לבוא וצרכי יום־יום נדחים מפני צורך־השעה, רואים הם אנשי־השלום סכנה לממשלתם; ובעת־לעשות כזו הם מבטלים עצמם מן התורה, וקמים ואומרים גם הם: גבורים אָנו! — אף לומדים להשתמש בכלי־זינם של אויביהם, ואוסרים מלחמה על המלחמה: גוזרים עליה מפני הטומאָה, בודקים ומגלים בה דרך־כסל, צופים לה אחרית רעה, ובכל כח־האבטוריטה השמור עוד בידיהם מימי השלום, הם מחרימים אותה.

תלמידי־חכמים — חכמתם יורדת עמהם גם למערכות המלחמה, והיא שעומדת להם להפריז על עוון החברה ולהצדיק את נפשם, על־ידי טענות בשם האמת והצדק, והעלמת הפניה העצמית. נוסף

לזה יש להם שכנים טובים: חסידים, הקמים על אותה תנועה מתוך קנאה לאמונתם, שנפגעה על־ידיה, ולוחמים עמהם בשורה אחת ובאופן אחד — בהריסה. ואלא מעתה, במה יכירו בין שוללים לסותרים במדרגה זו? — בדרכי מלחמתם ובטיב כלי־זינם: הלוחמים בו, בחידוש, מלחמת־מצוה — לוחמים „בשגעון": בהתלהבות ובהתמדה, בהפקרת־טובה ובמסירת־נפש, „בכל נפשם ובכל מאודם"; והלוחמים בו מלחמת־כבוד, עושים מלחמה „בתחבולות": דוחים אותה לשעות הפנאי, לאחר שיעשו כל צרכיהם, ונזהרים מלהעמיד את טובם — וקל־וחומר את נפשם — בסכנה. ומסתבר: זה — שליחות מוטלת עליו, לגבה בטלה עצמיותו, וחייו ערבון הם לשלומה; והלה — טובת־עצמו מפעמתהו, היא סבת התקוממותו, והיא גם שמשגיחה עליה, כי לא תביא לו רעה תחת טובה. הכהן מכבה בדמו את שרפת מקדשו — ואינו מחזיק טובה לעצמו; והפניה שוקלת את הסכנה הפרטית כנגד השכר הפרטי, ובחשש של הפסד היא קוראת: הרף!... וכן בכלי־זינם: של הסותרים שנונים, ושל השוללים משוחים ברעל. „יש [דבר מאת ה'] : ביד מלך בבל תנתן" — נוהם האחד; „יעלו עשבים בלחייך ובן־דויד עדיין לא בא" — פוצה פיו השני.

ואחרי כל זאת יש מקום לטעות בהם, לפי שבמדרגה זו קרובים השוללים לסותרים קורבה כפולה, חיצונית ופנימית. הפנימית — דמיון בעודף־כח ושאר־רוח; והחיצונית — שהם תקועים בגלגל אחד: אויב אחד משותף לשניהם, במערכה אחת הם נצבים כנגדו, ובאמצעי אחד הם אוחזים, ואלו ואלו משקיעים ב א מ צ ע י את מאודם — אלה לשמו, ואלה לשם המטרה שמאחוריו. היפלא, איפוא, מה שאין הרואים מבחינים ביניהם, ובעוד שהדנים־מרחוק רוקדים כנגד ה ש ו ל ל י ם ומכבדים אותם בשם „סותרים", מתקשרים הנוגעים־בדבר על ה ס ו ת ר י ם ומגנים אותם בשם „שוללים"!... בשר־ודם קצר־ראות — מי זה יתרעם על שאינו צופה למרחוק, או על שרואה באחרים מהרהורי־לבו? —

ולא אחרים בלבד טועים בם אָז; גם בעלי־הדבר עצמם אינם מכירים לפעמים ב„יראָתם", ומחליפים אותה בצרתה. אבותינו שמרו לנו דוגמה של גלגול כזה בתולדותיו של שמואל הרואה — אחד מאלה הגדולים שזקנותם ביישה את ילדותם. בעודנו נער, ונר־אלהים הדולק לראשו טרם יכבה, הוא מגיד לעלי את המראה הקשה מבלי כחד דבר: מעשה סותר; אחרי הסתירה — בנין: בנין־עם; ומבנין — לשמירתו: ממשלה. ולעת זקנתו, כשניטלה ממנו ממשלתו ונגדרה בפניו הדרך לבנין ושמירה, — הופרדה הסתירה ליסודותיה: מפני הרוגז נמוגה ההתקרבנות, ונשאר אך צורך־השלטון; אָז נשתפכו שלילותיו השונות לשלילה אחת — שלילת ההנהגה של יורשו, שמרד באפיטרופסותו. לחכם ונביא שכמותו לא קשה לכסות על פניתו בתורה נעלה: „החפץ לה' בעולות וזבחים? — כי הנה שמוע מזבח טוב!"... זה כחם של גדולים, שהם מוציאים מים אף מן הסלע... ומצד התועלת המוסרית המוחשת, אפשר שנוח היה לנו כיום הזה אילו נעלם מאתנו המקור הלז; לא כן מצד חקירת־הנפש ובקשת־האמת: אלה מחייבות, שנחזיק טובה לאבותינו על שמסרו לנו ספורי־מעשיות באורם וצלליהם. „כי הנה שמוע מזבח טוב" — אבל מה שקדם למצוה זו מלמדנו, כי חובת השמיעה, שהנביא מטיל על המלך, לא מפי הגבורה יצאָה; המסתכל ב„קנקן" זה רואה לפניו טובת אלהים, והתוהה עליו מריח בו ריח הפרטיות... אָמנם, תוכחתו טעם־סותרים עוד נשאר בה, שהיא נכוחה ואינה משתדלת למצוא חן; אבל אימתי הוא משתמש בה? — כל עוד שבטוח הוא בכח שלטונו מלפנים; כשנפגש אותו כת, הריהו מפחד פן „ישמע שאול והרגהו". נתן הנביא, שלא היה חלקו בין רודפי־ממשלה, לא כך הוכיח: בימים־כהלכתם חלש הוא, ומקבל עליו עול מלכות־הארץ כעול מלכות־שמים; אך גבור הוא ביום דין, ואָז הוא קורא באָזני מלכו החוטא את הקריאָה „אתה האיש!" — ואינו יודע פחד, או שיודע — וכובש אותו: „אלהים דבר — מי לא ינבא!" —

טפוס ב': ר צ י נ י ם ־ ב ט ל נ י ם.

תלמידי־חכמים שסביבתם פולטתם גם בימי שלותה, מאין בהם לא כח־ההסתגלות ולא כח־הסגול, מחוסרים תנאים כשרים לגילוי כשרונם כטבעו, ובדחקם הם אוחזים בשלילה גם בשעה שרחוקים ממנה תכלית הריחוק — היינו בימי שלוה חברתית. אולם הזמן גורם, שתחול הקללה על ראשי עצמם: כי, מכיון שהם יושבי־אוהל ובחברה אין פרץ, אין כחם כנגדה אלא בתרעומות ודברי־בטול, הנאמרים על־פי־רוב אך בשפה רפה; ומעכשיו — במה תתפרנס תאות־נקמתם, שנצתה וחומר לשרפה אין לה? — בנפש בעליה.

גאים שבהם מתבודדים ב„חבית", בתוך המונה של עיר, ומשם הם מסיחים צערם על רוע ההנהגה, קלקול המעשים, ואפסות היש. והענוותנים נעים־ונדים מצבור לצבור, מתארחים שעה קלה פה ושם — ושבים בלתי־מרוצים אל אהלם. בחביונו הם מנסים לעסוק בתורה — כ י ה י א חייהם — וגם היא לא תשקיט נגעועיהם, מפני שיותר משיונקים הם צריכים להיניק — ודרישה אין. מחוסר מטרה, רפויה גם התורה בידם; הם נודדים מהשקפה להשקפה, ואין להם אחיזה אף באחת מהן. ורק סגולה אחת נשארת להם לנחלה — הקללה.

הנה כי כן: בעלי כשרון, בעלי תורה ובעלי רצון טוב — ואין להם חלק לא בעולם־הזה ולא בעולם־הבא. ממונים הם על המפתח הפנימי, והמפתח החיצוני אינו ברשותם. ומה תועיל לאדם זכותו להכנס לטרקלין, אם הפרוזדור סגור ומסוגר בפניו?

ומאחר ש ה ם הסובלים, חברתם במה זכתה לרחמים? — בזה ש ש כ ו ל ה ה י א. צערם וצערה — הראשון מוחש יותר; אולם כל המחשב ומוצא, מאין באים לו כשרונות וכחות ליחיד, ולאן הם צריכים לשוב, — אי־אפשר שלא יכיר בשלילתם של אלה האובדים: הכח פקדון הוא עם בני־חלוף; ומי שנחל מדור־הולך ולא הנחיל לדור־בא, גזילת־הכלל בתוך נפשו — ו ב ט ל נ ו ת ו ה י א ש ל י ל ת ו. —

הבטלנים מתקרבים עוד צעד אל הסותרים, בזה שמתיאשים מן העושים ומוחים נגד המעשים. אבל כשתאזין להם, לא תשמע מעין אותה מחאה נמרצה, היוצאת מלבותיהם של קוראי־התגר הקרואים מבטן. קריאה שסותרים מחרידים בה נפשות, כשהיא נשמעת על שפתותיהם של השוללים אינה מעוררת אלא רחמנות ומנוד־ראש.

* * *

בכמה ממדרגותיהם נראים בעלי־השלילה כבעלי־יאוש; וראוי לעמוד על הדבר.

הפסימיות הגמורה קוסמית היא, דורשת לגנאי את סדרי הבריאה כולה, עד עילת־העילות; ופסימיות זו של השוללים חברתית בלבד היא, וגם בחברה מוגבלת היא על־פי־רוב באותו חלק שאליו בעליה מרותקים. הפסימיים הראויים לשם זה מנבאים לרע בין בעניני־הכלל ובין בעניני־עצמם; בעוד שהללו „עורבים" הם רק בעניני־הכלל, ובמה שנוגע לעצמם ובשרם הרי הם כבני־אדם, ואפילו בני־עליה שבהם, שמתרוממים מן החברה אל העולם ומלואו, מוציאים את עצמם מן הכלל. אלה רואים את הכל בגוון אחד, שחור; ולאלה צבעים שונים: צבע שחור לחברה, וצבעים־כהלכתם למה שמחוצה לה... זאת ועוד אחת: אלו כופרים בדמע, והללו — בבת־צחוק.

אמת, שאין הדמיון מחוסר־יסוד: חלק משוללים אלה — הבטלנים — עומד ממש על הגבול, במקום ששלילה ויאוש נושקים הרדית; ובכלל מקופל בהם, בשוללים, גרעין של פסימיות, שכשמוצא לו קרקע ליניקה — בצורת חולי המקנן בנפשם או פגעים חיצונים כבדים מנשוא — הוא מתפתח וגדל ופורש בם צלו. אך היא הנותנת: שלילה מביאה לפעמים לידי פסימיות, ובכן — אין מהותן אחת.

ג.

חתימה

כדי להוציא מלבם של חובבי־הטעות, יש צורך בדבר למסור מודעה ולהטעים את המובן מאליו: כל החלוקים והדקדוקים, שנאמרו בזה, אינם אלא ציונים בדרך המחשבה, שיקלו את ההתבוננות בענין המדובר; ולא נשתטה אָדם לקבוע דפוסים, ולהתּיך בהם ולפיהם את הנשמות השונות. לא הרי המחשבה האנושית הרפה, כהרי המציאות המגוונת; שזו מדמה ומבדילה בזה אחר זה, וזו מדמה ומבדילה בבת־אחת. ומכאן שתּי תשובות לטוענים: —

ראשית — יסוד אחד משותּף יש לסתירה ולשלילה. פעמים שאָדם פותח בסתירה, ממזגה בהמשך עבודתו בקרובתה; ולסוף, כשההרגל לסתּור נעשה אצלו טבע, ובנין לסתּור אין, — הוא מסיים בשלילה גמורה. ולהפך: פעמים שהשוללים מבקשים בסתירה רגלים לשלילתם, למען יקנו לה לבותיהם של בני־אָדם תּמימים; ובגלל טובת־הנאָה זו הם שוכחים להפרד מן הסתירה, ומחזיקים בה, בדיעבד, לשמה. — א ו ל י ב ר ק ר ו מ ו י ל פתח בסתירה: פנה בנין נפסד, והקים במקומו בנין נהדר; ובינתים, כשחזה מזלו שעתידה ממשלה להנטל משושילתּו וכי בכלל סתר ובנה לשוא, — עבר על דעתּו ועל דעת קונו, ויצא לתרבות־אכזריה. ו ד ו י ד ב ן ־ י ש י פתח במה שפתח; אך השעה שחקה לו — וימצא מכון־עולמים לעמו, ממשלה לזרעו, ושם־טוב לעצמו.

ושנית — היסודות של שלילה וסתירה משמשים בערבוביה. ב ע י ו ן אָנו מכריעים לצדו של זה או של זה, לפי רבות מנתו ממנת חברו, ומונים את בעל שני היסודות על צד האחד; אך ב מ צ י א ו ת אין בעלי שלילה מוחלטת, כמו שאין עסקנים לשם־שמים שלא יהיה ביניהם מקום לקנאָה ותחרות כלל — כי על־כּן ב ש ר ־ ו ר ו ח גם שניהם.

* *
*

וכי יצחק לך אָדם לאמר: האם לא מגוחך הדבר, ליחס את הטוב שבליצנים־היוצרים ואת הקל שבמחרחרי־ריב לשורש־חברתיות אחד?

וענית ואָמרת לו: לא, לא מגוחך הוא החזיון, כי אם מעציב. מעציב הוא לאָדם בר־הכרה לפרות ולרבות בתוך „סדר" של חיים, שבו יש תקומה רק לשודדים או לשדודים; שמשעבדים ומשועבדים פועלים ונפעלים בו — ובונים משהו, ושאינם מהם — גורלם התרשלות ועמידה, ולא עוד, אלא שמכשילים גם אחרים בדרך.

„עושר שמור לרעה"...

כשאָנו רואים בפורענותם של סותרים, שנוטלים חלקם וחלק חבריהם בהתקרבנות ונוחלים קלון ומכות בחייהם, — יש לנו מקצת־נחמה באמונה השלמה ששכרם צפון לעתיד־לבוא; אך במה נתנחם על אבדן השוללים — אלה החוטאים ללא־תכלית, שאין להם לא משלות־הרשעים ולא מיסורי־הצדיקים?...

לונדון.

נדפס ב„השלוח" כרך כ"ב, חוברות א', ג' (שבט — ניסן, תר"ע).

ממלחמות הרוח

(קטע).

גם בעולם־הרוח אין מפלט משלטון־העריצות של המזל.

יש, ושני רעיונות־תאומים נאצלים ממקור־המחשבה ויורדים להאָחז בספירת־החיים. האחד נקלט בספירה החדשה, משריש ומתאזרח, והשני נדחה משם, מצטמק ועבש; זה הולך ומתפתח ומתחוור ומתגבר, וזה תושש וכהה ומתנוון והולך. במה תלוי גורלם? — בשנים, שהם שלשה, גורמים יסודיים: הגורם הראשון הוא טיבו של הרעיון עצמו, והשני הוא טיב הספירה שבא לתוכה; והספירה מצדה תסתעף לשנים — לנושאי הרעיון, ולמערערים עליו.

א) טיבו של הרעיון עצמו הוא המצע לקורותיו: רעיון נכון, המתאים למושגי־הזמן, קרוב שיתקבל על הדעת; רעיון בריא, שיש לו אחיזה בצרכי־החיים, עלול להכנס אל הלב; והפוכיהם, הרעיונות הבאים שלא במקומם ושלא בזמנם, מוצאים את הדלת נעולה בפניהם. אולם מזלו של רעיון חדש אינו מותנה בטיבו בלבד: יש תורה נאה, המונחת בקרן־זוית ואין פוקד אותה; וכנגדה תורה נבערה, הכובשת את הלבבות המונים־המונים. התורה העלובה, שלא קמו לה נושאים אמיצים, או שפגעו בה מתנגדים עריצים — גויליה הם תכריכיה; והמוצלחת, שזכתה למפיצים קנאים, או שפגשה בהתנגדות כושלת — לה השמים גם האָרץ. — דברי־ימי־האָדם מלאים וגדושים דוגמות של אמתיות נעלבות ושקרים מוצלחים; הפך בם — ותמצא.

ב) טיבם של נושאי־הרעיון פועל בהפרדה מטיבו של הרעיון עצמו: תומכים נאמנים ומפיצים נלהבים — מועילים לכל תורה שהיא, בין תורת־אמת בין תורת־פלסתר;

לראשונה הם מוסיפים חיזוק, ואת השנית הם מעטים צל של אמת. וכנגד זה, מחזיקים קטני־לב משפיעים מצמצום־רוחם גם על תורה־משמים להמעיט דמותה, ומכל־שכן שאין מהם תקוה לתורה דלה ועניה, הנזונה מן הנדבות.

ג) טיבו של הערעור, הכולל התנגדות חיצונית ובקורת פנימית, פועל בהרכבה עם טיב הרעיון עצמו: סם־היים הוא, הערעור, לרעיון נכון, וסם־מות לרעיון־שוא. השקר ירא מפני ההתנגדות והבקורת, ובורח מפגיעתן — ובצדק, כי דייהו בעמלו שהוא עמל, לקנות לעצמו זכות־קיום מזויפת; והאמת, להפך, צריכה להתנגדות ובקורת, ומשתוקקת להתנגש בהן, וכרבות תוכנה כן יגדל משושה עליהן.

ואשרי הרעיון ההגון שהקים עליו מערערים לפי ערכו, מפני שעל־ידיהם אינו אלא מתפתח ומשתלם. מלחמת־מגן לו, לרעיון, והיא המעוררת לפעולה את כחותיו וסגולותיו: צרים אורבים לו מבחוץ, משתערים להבקיע מצודתו, וחותרים לקרקר יסודותיו — יגביר הוא את השמירה, יבצר את חומותיו, ויכונן את אשיותיו; בנים קמים בו מבית, ותופסים אותו על לקוייו, אף דנים אתו על פגמיו — יבדוק הוא בעצמותו, יפשפש בתכונותיו, ויבקש לעצמו תקנה. ומתוך־כך הוא מוציא אל הפועל את הטמיר בו בכח; מסגל לעצמו מה שלא הספיק לרכוש בשעת „חבלי־לידה"; מזדכך מן הפסולת, שדבקה בו בדרכו; מנתח ומרחיק מקרבו את החלקים המיותרים, המזיקים לשלמותו; בא לידי הכרת ערכו וערך זולתו, ונפטר עם זה מעודף־הגאוה, המצוי בכל עצם בעל־התפתחות בתקופת שגשוגו; מגלה טיבו האמתי לסביבתו, שבה הוא משתדל לקנן. ובאופן זה הוא תופס את מקומו הראוי לו, ונאחז ומשריש בו.

ואוי לו לרעיון ההגון שלא זכה למערערים הגונים, כי בלעדיהם אי־אפשר להתפתחותו שתהיה שלמה. שלום לו, לרעיון, מסביב — לפיכך הוא נוטה למנוחה, ונותן לכחותיו הנרדמים שיתדלדלו: ההתנגדות הרפויה פוטרתו מדאוג למצבו, ולא כל־

שכן לתקונו והשתלמותו; חוסר־בקורת מרגילהו להשלים אל מומיו; באין פחד־אויב, הוא יורד מעל המשמר ומפתח כלי־זיינו; הנצחון בלי יגיעה מביאהו לידי הפרזה בערכו ובטול ערך זולתו, לידי רבוי־בענפים ומעוט־בשרשים, לידי שלוה ובטחה אפילו בשעה שהסכנה קרובה. ובאופן זה נשאר הרעיון גולם, בעל־מום, ושאינו בן־קיום.

„יאה סכנה לגבר" — אָמר הפילוסוף־הפייטן הגרמני; והוא הדין ברעיון שבבחינת „גבר". אימתי? — בזמן שהסכנה יודעת חוק: כלומר, שההתנגדות באָה במועד הנכון ובשעור הראוי, והבקורת כשרה היא. אבל אם עורר עליו הרעיון החדש התנגדות מוקדמת או מופלגת, או שפגעה בו בקורת פסולה, הבאָה עליו בעקיפין ובעלילות־שוא, —- אָז אך מארה הן לו. הרעיון גר הוא עדיין בספירת־הרגשים — ובהתנגשו בגלוי בהתנגדות תקיפה, אזרחית, לא תעמודנה לו צדקתו ואמתותו להוציאהו בשלום מן הסכסוך; ואם חפץ־חיים הוא, על־כרחו שיסתגל אל הסדר הקיים, במדה שיפסיד צורתו המקורית. הרעיון אורח הוא בספירת־המחשבה — ובפגוע בו בקורת פסולה, המתאנה לו, ומיחסת לו מה שאין בו, ותובעת ממנו מה שאינו חייב, ונפרעת ממנו על מה שלא אָשם, — היא מתעה אותו להאמין במה שהיא תולה בו שלא בצדק, וגורמת לו שיתכחש למה שיש בו ויתגדר במה שאין בו; ומכיון שבא לידי זיוף הכרת־עצמו, בא לידי זיוף עצמיותו. אם כך ואם כך ,שתי דרכים אבלות לפני הרעיון שהורע מזלו: או מפלה, או חיי־נוול; או מיתה יפה, או מיתה בלתי־יפה.

* *
*

כללו של דבר — „אצילות" ו„יצירה" דומות זו לזו במלחמת־הקיום: כמו בממלכת־היצירה כן בממלכת־האצילות אין נצחון ומפלה תלויים בערך הפנימי בלבד. הקיום מותנה בהסתגלות העצם אל סביבתו; ולא כל הראוי להתקיים מוכשר להסתגל, ולא כל

המוכשר להסתגל ראוי שיתקיים. סביבה ותרנית מעוררת לפעמים גם גרעין צנום־שבצנומים, וסביבה זעומה משמידה גם את הגרעין המלא בעודנו בקפוליו; פרצה קוראה לגנב, וכלב עז־נפש מבריח את האח הבא ממרחקים.

לונדון, תרע״א.
נדפס ב„העולם" שנה ששית, גליון א׳ (ד׳ שבט, תרע״ב).

שכר מצוה

„אל תהיו כעבדים המשמשים את הרב על־מנת לקבל פרס" — הורה קדמון. והחקירה בזמננו חוזרת על הלכה עתיקה זו ומסבירה אותה על־פי דרכה: רק האדם הבינוני נושא נפשו אל הפרס; בעוד שהגאון — הוא ה„צדיק" בלשון הקדמונים — עומד ומצווה לעבוד את קונו, או את חברתו, שלא על־מנת לקבל פרס. אָנוס הוא לכך, מטעם עודף־הכח ושאָר־הרוח שהופקדו אצלו לשם זה מתחילת ברייתו *).

הקדמונים — אריות שמתו, ואין משיבים עליהם. ואולם האריות החיים — דבריהם טעונים הגהה. חכמים אלה סותמים את דבריהם ואינם מפרשים, באיזו דרך הגיעו לכלל דעה זו — אם על־ידי ההסתכלות בנפשם פנימה, או על־ידי ההתבוננות בנפש זולתם. ואָנו מה נענה אחריהם? — אם בשם ההסתכלות הסובייקטיבית הם נבאים — המאמין יאמין; אך אם בהוכחות מן ההתבוננות האובייקטיבית הם באים אלינו — יש תשובה.

אָדם בעל נשמה־יתירה אי־אפשר לו ב„שב ואל תעשה", מפני שפעת כחותיו, הסוערים בקרבו וקוראים: הבה לנו מוצא! — על זה אין מערער. אולם המוצאות יתכנו על אפנים שונים, רצויים ובלתי־רצויים; בעוד שהכח, המבקש לו את המוצא, עוור הוא ואינו מבחין בין מוצא רצוי לבלתי־רצוי. יש לך אָדם שבא לעולם בשעת רצון, והוא זוכה שיהיו כל השערים נפתחים לפניו וכל הזרועות פשוטות לקבלו; ויש בני־אָדם שנולדו בשעה של זעף: כל כוס שהם מוזגים לצבור, הצבור שופכה להם על פניהם. מה יעשו אלה וישככו את רוגזו של כחם, המתפרץ להגלות? — יש מהם

*) עיין „פרודוכסים" למאכס נורדוי, מאמר „החזקת טובה", בתרגומו של ר. בריינין.

המכתתים, על־ידי כח זה עצמו, אתים לחרבות, ומניפים אותן על הצבור שבעט במנחתם; יש הנכנסים לפני־ולפנים שלהם, ומשקעים אותו כח בבנין עולמות דמיוניים, התלויים על בלימה; ויש הפורשים לקרן־זוית ומבלים כחם בחירוק־שנים. דרכים אלה אינן שוות לפני האדם והחברה, אך שוות הן לפני הכח שהגיעה שעתו להשתחרר מאסוריו; לו אחת היא, אם יצא בפעולה חיובית או יתבזבז במעשה שלילי, אם ילבש צורה של בטלנות או יתנדף ברוגז ודאבה — .ובלבד שישתחרר. ואיזהו המלאך הממונה על הכח העוור הלז, להטותו מדרכים בלתי־רצויות ולהוליכו בצנור־הזהב — בצנור ההפראה החברתית? — מלאך זה פ ר ס שמו; הוא ולא אחר.

מה טיבו של הפרס המבוקש? — דבר זה תלוי בתכונתו של המקבל, הזוכה בו. מי שטובת־עצמו ק ו ד מ ת אצלו לטובת־הכלל, מבקש בשכרו מעין־המתגבר של הנאה פרטית; ומי שטובת־עצמו מ ש ו ע ב ד ת אצלו לטובת־הכלל, הנאת־הכלל היא שכרו. ומי יעיד לו על מעשיו, שהם הנאה לעולם? — הוראת בעל־דין — הלא הוא הצבור — תעיד: מחזיק לו הצבור טובה, לזה שמשמש לפניו — הרי הוא רואה בדבר סימן טוב למעשיו, שהם מביאים ברכה לעולם; ובכח הכרה זו הוא מוליך את שפע כחותיו בדרך הרצויה לו ולחברה. אין הצבור מודה בערך עבודתו — סימן רע הוא רואה בזה למעשיו, סימן שאין בהם מועיל; ובאין מטרה לפני כחותיו, הם מתפרצים אל אשר יפרצו ויוצאים לבטלה, להוותו ולהוות חברתו.

צא וראה, כמה רב מפח־נפשו של אדם הוגה דעה, בהודע לו כי רעיון זה, שהרה והגה, אינו חדש בתכלית החידוש, אלא „גלגול" — גלגולו של רעיון שכבר היה לעולמים. לצער מה זה עושה? ממה־נפשך: אם משום עודף־כחו, המבקש תקון בפעולה, — הרי לבש צורה כרצון בעלים; ואם משום זכות־יוצרים, הראויה לו, — כל העושה פרי בבחינת יוצר הוא, בין שחדש הפרי במינו בין שאינו חדש. ואלא מפני מה נופל לבו של זה? — על־כרחך אתה אומר: מפני מ ת ן ־ ש כ ר ו , שקופח על־ידי מה

שקדמוהו אחרים. לגבי היוצר, כל פרי, ואפילו זה שאינו חדש במינו, יצירה הוא; אך לגבי החברה אינו כך: זו אין דרכה לברך אלא על הבכורים בלבד; וכל יוצר שלא זכה לבכורה, מונעת היא ממנו גם את הברכה.

וכאן אתה מניח מקום לטוען, שיבוא ויטען: משפט זה, שהוצאת על האדם הגדול, כי חושש הוא לדעת־הקהל, אין לו רגלים. דוק ותשכח, כמה ענוים קמו לה לחברה האנושית, שהיו עובדים עבודתם לרבים מבלי הזקק לדעת־הקהל כל־עיקר, והתמידו בדרכם אף־על־פי שהיתה זרועה חוחים. היתכן, שכל אלה הסובלים על קדוש דעותיהם, משמשים על־מנת לקבל פרס היו? —

הן! כמוהם כשאר בני־חלוף אינם פועלי־חנם. ואם יש ביניהם הבדל, מלבד ההבדל בטיב שכרם, אינו אלא במועד התשלומים: שכל בני־חלוף מצפים לבוא על שכרם ביומם, ובני־העליה — לאחר שקיעת שמשם; אלה נושאים עיניהם אל בני־דורם, ואלה נושאים נפשם אל בני דור־יבוא. וסבתו של הבדל זה מונחת בטבע הענינים: האדם הבינוני אזרח־ההוה הוא — בו הוא נטוע, ממנו הוא יונק, ובשבילו הוא נושא פרי, — ומן הדין הוא, איפוא, שיראה עולמו בחייו; ואילו בן־העליה — שרשי נשמתו יונקים מן העבר ונופו שלוח אל העתיד, בעוד שבממשלת ההוה גר־תושב הוא, — ומה לו ולבני־זמנו, כי יבוא עליהם בשטרי־חוב? דור־יבוא, שיהנה מפריו, הוא אך הוא יברך עליו.

אמור מעתה: אלו ואלו משגיחים בדעת־הקהל ומביאים אותה בחשבון מעשיהם. אלא שהבינוני מטה אוזן לשמוע מה יאמרו הבריות בני־זמנו; ובן־העליה, שאינו חי מפי הקהל המתהלך בארצות החיים, משוה לנגדו תמיד את משפט הדורות הבאים.

ואם תמצא לאמר: בני־אדם, שכל חייהם צל־עובר — מי ערב להם, כי ינצל שמם משיני הזמן ויזכו לחיי העולם־הבא? —

חושם יגיד להם. החלוצים הללו, השלוחים מטעם העתיד לרגל לפניו את החיים, חוש־המשפחה הם מביאים אתם

לעולם. חוש זה הוא השם בפיהם את שירת־העתיד, שאותה הם משוררים כל ימי נודם בדור־נכר; בכחו הם מקבלים יסורים באהבה ומתנכרים לחיי־השעה, יותר מכפי שהורשה לבשר־ודם; באמצעותו הם מתודעים איש אל אחיו בן־משפחתו, גר־ההוה כמוהו, בעודם בגלות־החיים; והוא הוא הערב להם, כי לא יאבדו בתוהו — כי דור־נולד יכיר את נדחיו אלה ויכניסם תחת כנפיו.

תמצית דבר: ראשונים ואחרונים נכשלו כאן בדבר הלכה. אלה שדרשו לפנים בשבחה של עבודת־חנם, היו דורשים בשבחו של הנמנע; וכל הפוסקים בזמן הזה, שהגאון בן־חורין הוא מדעת־הקהל לגמרי, מפריזים על המדה. כשם שאי־אפשר למעשה־סתם בלי התעוררות הכחות לפניו, כך אי־אפשר למעשה־צדקה בלי נחת־רוח לאחריו; ונחת־רוח זו היא היא מתן־שכרם של צדיקים, אחת הצורות שהפרס מתגלה בהן. לפי זה אין שכר עבודה, אבל יש שכר מצוה. רצונך לעמוד על טיבו של שכר זה? — שאל איתו חכם מישראל, שנכנס ל„פרדס", ויגדך: „שכר מצוה — מצוה". כלומר: ההכרה, שאדם מכיר, כי מציה בידו — היא שכרו. ואלא מאי: ה„קולות הקוראים במדבר" — היכן שכרם? — צפון הוא להם, לעתיד־לבוא. כי שני עולמות הם: העולם־הזה והעולם־הבא; וכנגדם שני סוגים של מקיימי־מצוה: אלה שבחייהם קרואים חיים, ואחרים הקריאים חיים במיתתם. הראשונים ל„פרוזדור", והאחרונים ל„טרקלין".

* * *

ואנחנו, בני ישראל? —

בנים אנו לעם גר־ההוה, שכל נחמתו בעניו היא זכרונות העבר ותקוות העתיד, ועל־פי מדת היושר היינו צריכים להזהר בזכויותיהם של בני־העתיד אשר בקרבנו ולדקדק בהן יותר מאומות־העולם, שיש להן חלק בעולם־הזה. עם ששמעה אזנו „וגר לא תונו, כי גרים הייתם", — דין הוא שידע את נפש הגרים־שבגרים, הלא הם בניו

יחידי־הסגולה, ולא יונה אותם מנחלתם. אבל מי בעל עין מסתכלת, שראה יושר ומציאות דרים בכפיפה אחת? הדין והיושר מחייבים, שיהא ישראל הופך בחיי קדמוניו ומשננם לבניו ולבני־בניו; ובמציאות — דרוש במציאות־חיינו ותורך: היכן ערשם של נביאינו ומחוקקינו? איה קברות גבורינו? ומה עלה לשאר נוטרי־כרמנו שבכל דור ודור? והמעט כי מצבת־זכרון אין בקרבנו לבני־העליה, הנה גם את פרים, אשר נועד לעמם, נשא הרוח ממנו לזרוע על שדמות אחרים ולהפרותן.

אין זכרון בנו לראשונים!... אל תתפלא, איפוא, בראותך בין אזרחי־העתיד שבעמנו אנשים המועלים בשליחותם. בחייהם גרים הם בארץ־לא־להם; וחושם אומר להם, כי לאחר מותם, כשיגיעו לארצם וידפקו על שעריה, לא יהי להם פותח; — ובמה יחזק לבבם לעמוד לפני הצבור כפוי־הטובה ולשרתו ימים רבים? — על־כרחם שהם מתיאשים ופורשים לדרכים אבלות: יש מהם ממעיטי דמות־עצמם, המניחים חיי־עולם ועוסקים בחיי־שעה; יש מהם ממעיטי דמות־אומתם, היוצאים לנטור כרמי־זרים, בתקותם למצוא שם את שערי העולם־הבא; והערערים שבחבורה כובשים את יצירתם ונמקים עמה בחרפת השתיקה.

וחיים־פליינס, כ׳ טבת, תרע״ו.

נדפס ב„התורן״ שנה שלישית, גליון ה׳ (אדר־שני תרע״ו).

רעיא מהימנא

בכרך גדול אחד אשר באיי־הים עמדו, לפני כמה שנים, שני אנשים מישראל — רב ותלמיד — ונפשם השתוחחה בקרבם מפני הדר גאון המראה אשר לפניהם: עמוד עמדו באוצר־אמנות אחד, לפני פסל „משה" של מיכאל אנג'ילו. התלמיד בן־בית היה בהיכל־האמנות הלז, והרב — אורח. אך כרב כתלמיד, רוח בקורת אחת נוססה בם: יצירה זו הנשגבה היא הגשמתו של המחוקק, שהיה אומר „יקוב הדין את ההר"; אולם היכן היא מדת האהבה והרחמים של הרועה, העומד בתפלה „ארבעים יום וארבעים לילה" ומתחנן על עמו החוטא?... ואחרי דומיה ממושכה הניע הרב ראש ואָמר:

— היצירה נשגבה; אבל אין זה משה שלנו.

והדבר לא היה תמוה בעיניהם: אנגי'לו, גאון־הפסלים, בן־דתו היה, ומתוך שפופרתה של אותה דת השקיף על החיים והאנשים, ואף על משה בכלל. דרך שפופרת זו מחויב היה מחוקק „הברית הישנה" להראות כבעל מדת־הדין בלבד, כי אם לא כן — „הברית החדשה" מה חדשה?

מחשבה מעין זו היתה משותפת לשניהם, לרב ולתלמיד. אך בדעתו של התלמיד נתעוררו לרגליה הרהורים אחרים, שהיו לו לבדו: הן הרב גם הוא אָמן — אָמן־המחשבה, והוא אף הוא נסה כח־יצירתו בציור דמותו של משה *). הנקה האָמן הזה, שכולו עברי, משגיאה שהוא מונה בה אחרים? הצייר לנו הוא את „משה שלנו", של האומה כולה, או אך את משה שלו?

מה טיבו של משה לפי ציורו היפה של הרב, של אחד־העם? —

---

*) משה, על־פרשת־דרכים, חלק ג'.

אין הוא איש־מלחמה — שהרי מלחמתו נעשית על־ידי יהושע.

אין הוא מדינאי — שהרי צריך הוא לאהרן, כי יהיה לו לפה.

אין הוא מחוקק — שהרי יצר חוקים לעתיד־לבוא, ולא לדורו.

אלא מהו? — נביא הוא.

והנבואה מאין נובעת היא? —

מהרכבתן של שתי מדות — מדת־האמת ומדת־הקיצוניות. מדת־האמת מחייבת את האדם, שיהא בודק במציאות בלי משוא־פנים ומכיר אותה כמות שהיא, עם כל מומיה ופגמיה; בעוד שמרת־הקיצוניות מונעתו מלהשלים את מציאות זו הפגומה. במצב כזה, על־כרחו שיהא האדם נושא נפשו למציאות אחרת, מתוקנת, העתידה לבוא; וכל הצופה לעתיד־לבוא נביא הוא. גם עם ישראל מצוין בשתי המדות האמורות — מדת־האמת ומדת־הקיצוניות; על כן יצר לו את דמות־דיוקנו של „אדון הנביאים". היוצר בצלמו צר.

ובכן נביא, ורק נביא, הוא משה — לפי דעתו של הרב — כי כן צר אותו כח־היוצר של האומה. והאומה מה אומרת? — עמוס וישעיה, ירמיהו ויחזקאל נגלה עליהם הדבור וצוום להנבא; הנצטוה גם משה על הנבואה? התואר „נביא" נגרר כמו מאליו אחרי השם אליהו; המלוה הוא גם את שמו של משה?

לא, ישאו הגויים את השם „משה הנביא" על שפתם; אך כנסת־ישראל, למקטנה ועד גדולה, יודעת את משה רבנו, ש„קבל תורה מסיני". אמנם גם נביא הוא, ולא נביא־סתם, כי אם ראש וראשון לנביאי־ישראל; אף־על־פי־כן אין מעמידים אותו במחיצה אחת עם שאר נביאים, ולא רק מפני שהוא גדול מהם, אלא מפני שהוא שונה מהם. והמסורת, מדי הגיעה לפרק זה, היא מדקדקת ומטעימה, כי תכונה מיוחדת היתה לה, לנבואתו: „ולא קם עוד נביא בישראל כמשה, אשר ידעו ה' פנים אל פנים". נקבע לו מדור בפני־עצמו, ללמדך, כי ההבדל שבינו לבין נביאים אחרים

אינו הבדל במדרגה בלבד, אלא הבדל במחיצה: ששאר נביאים (חוץ משמואל, שלפי דרשה אחת היה „שקול כנגד משה ואהרן"), הנבואה היתה כל עצמותם, ובמשה היתה הנבואה רק חלק מעצמותו. הם הגשימו חזון־לבם בדבור בלבד, והוא — בדברים ובמעשים; הם הזהירו את העם, והוא צוהו; הם בקשו דרך אל לב בני־דורם, והוא מצא את הדרך; הם ראו את החלום באספקלריה מאירה ואת פתרונו באספקלריה שאינה מאירה, והוא ראה גם את החלום גם את פתרונו באספקלריה מאירה. וכל עושה אלה אין התואר נביא מספיק לו: נביא ומחוקק הוא.

אבל — תבוא טענת הרב — „כל מחוקק נותן תורתו לבני־דורו, בהסכם לצרכי חייהם באותו זמן ובאותו מקום שהוא והם חיים בו"; בעוד „שמשה יוצר חוקים לעתיד־לבוא, לדור שעדיין לא בא ולארץ שעדיין לא נכבשה"!

לא כל מחוקק.

יש מחוקקים המתהלכים בתוך המחנה, ומתוך כך אין עינם תופסת את הכלל כולו, כי אם את החלקים הקרובים אליהם קרבת־מקום באותה שעה. כל פרץ שמזדמן לפניהם הם מתקנים בו תקון; אולם מפני שהם סומכים בזה על ההזדמנות, על־כרחם שתקוניהם מקריים ולקויים בחסר, ואפילו הם עוסקים ב„בדק הבית" כל ימיהם, אין חוקיהם מצטרפים לתורה שלמה. מחוקקים־לדבר־אחד הם. — יש מחוקק הנשא על־גבי המחנה. זה תופס את הכלל עם כל פרציו בבת־אחת, ולפיכך אפשר לו לשים לפני בני חברתו תורה שלמה, המכילה תקונים לכל פרץ ובדק העומד בעינו. הוא הוא המחוקק „הנותן תורה לבני־דורו, בהסכם לצרכי חייהם באותו זמן ובאותו מקום שהוא והם חיים בו". מחוקק־לדור־אחד הוא. — ויש מחוקק הנצב בראש ההר, וצופה משם גם את דורו גם את הדורות העתידים לבוא. הלה כורת ברית „את אשר ישנו פה, ואת אשר איננו פה עמנו היום"; כי התורה, שהוא מוריד עמו, מסוגלת להיות נחלת כל אותם הדורות שצפה בהם ברוח־נבואתו.

חלק קטן מתורתו — החלק המתאים לצרכי בני־דורו ולהשגתם — הוא מגשים בחייו; ורובה הגדול הוא משאיר לבאים אחריו, כי יוציאוהו אל הפועל, כל פרט בזמנו ובמקומו. מחוקק־לדורות הוא.

משה־רבנו מחוקק היה: עד היום אָנו נושאים נשים „כדת משה וישראל". אולם לא מן המחוקקים־לדור־אחד הוא, לפיכך לא צמצם תורתו לבני־דורו בלבד. בראש הר־האלהים עמדו רגליו, ובתחתית ההר נגולו לפניו אלפי דור, אשר מהם ינק חזון־לבו את חיותו; על כן שב החזון והיה למחיה לכל אותם הדורות שהיו במעמד הר־סיני, שניזונו, ניזונים ויזונו ממנו, דור־דור לפי צרכיו.

אבל לא מחוקק ונביא בלבד הוא. משה מוציא עם שלם מבית־העבדים, בוקע לפניו את הים, ממציא לו לחם ומים במדבר־שממה, מקים לו אוהל־מועד ועושה לו ארון־העדות, מגין עליו מפני כל צר, ובתוהו־לא־דרך הוא מפלס לו נתיבה. כל אלה אינם מתעודתו של הנביא או של מחוקק — מעשי־מנהיג הם. אמת, שאין משה עושה הכל בעצם ידו: אהרן, הדברן, הוא לו לפה; ביהושע, גבור־החיל, הוא משתמש לזרוע; ביתרו — לעצה; בבצלאל — לאמנות, וכיוצא בזה. אולם זה אחד מסודות גדולתו של המנהיג האמתי — שהוא מניח לכל אחד מבני עדתו מקום להתגדר בו, ובאותה שעה הוא מדריך את כולם כלפי מטרה אחת.

אין לך מנהיג ממדרגה ראשונה, שלא זכה כי תהא מלאכתו נעשית על־ידי אחרים. יואָב נלחם בבני־עמון, ונצחונו מוסיף עטרה לראש דויד; מעשה זה אינו פרט — כלל גדול הוא בדברי־ימי־האָדם. ואם אַתה מוצא מנהיג שאין זכר לשותפיו־בעבודה, תֵּדע לך, שהיה מנהיג שלא לשם־שמים ואָדם צר־עין, מתקנא בחבריו ושואף ליטול חלקם בזה ובבא — על כן כסה שמם במשאון. אבל המנהיג לשם־שמים, כמשה „עבד ה'", שכל חפצו להרבות מדת הטובה בעולם, — לא יצויר שישתדל לקפח שכר העוזרים לו בעולם־הזה או להתנקש בכבודם לעתיד־לבוא. לפיכך

זכה כל אחד מסגניו, שיקרא שמו על מעשהו; אולם הרוח החיה בפעולת כולם — ממנו נאצלה.

* * *

שלש מדות נמנו כאן במשה: נביא הוא, מחוקק הוא, מנהיג הוא. איזו מהן היא התכונה היסודית שבו, השליטה בחברותיה? —

אין הוא מנהיג בעיקר. מי שחביבה עליו ההנהגה לשמה, אינו מסרב ואומר „שלח נא ביד תשלח"; אלא, כשמואל בשעתו, הוא עונה: „הנני כי קראת לי". זאת ועוד אחרת: המנהיג, ואפילו זה שאין עינו צרה בשלישיו, אין דעתו סובלת עדה שכולה מנהיגים; ובמשה אתה מוצא, שהוא שואף כי יהיו כל בני עדתו כמוהו: „המקנא אתה לי? ומי יתן כל עם ה' נביאים!"

אין הוא מחוקק בעיקר. המחוקק, חביבה עליו תורתו יותר מעדתו; ואם בגדה בו עדה זו, הוא מחזר עם לוחותיו על עדות אחרות. ההפך מזה אנו מוצאים במשה: הלוחות מפסידים אצלו כל ערכם בו ברגע שקלקל העם, והוא שוברם אז ארצה; תחת אשר העם יקר לו מכל־מקום, וכשאמר לו ה': „הניחה לי ואכלם, ואעשה אותך לגוי גדול", — השיב הוא: „והם עמך ונחלתך". עם ותורה — העם קודם.

תאמר: הנבואה היא התכונה היסודית שבו? — גם זה אינו. הנביא מצווה ועומד להפקיר, בשעת הצורך, את העולם־הזה ואת כל אשר בו, אך לא את העולם־הבא, כי על כן גר הוא ב„פרוזדור" ואזרח ב„טרקלין"; ואילו משה מוכן ומזומן להקריב לטובת עדתו גם את חלקו לעתיד־לבוא: „ואם אין — מחני נא מספרך אשר כתבת". קדושים, שנתנו חייהם על קדוש־השם או על טובת־הכלל, רבים הם בישראל ובעמים; אך כולם מתו בתקוה כי מיתתם תביאם לחיי־עולם, ואף אחד מהם לא היה מתרצה להמחות מספר־האלהים. במדרגה זו אין לו חבר למושיעם־של־ישראל.

ואלא מהו שורש נשמתו של משה? —

שאל את בת־קולה של האומה ותגדך: בן־עמרם רועה היה. בארץ מצרים נולד, ארץ שבה היה כל רועה־צאן לתועבה; ובהיכל פרעה נתחנך, מלך שהיה לו עמו למאכל ולמרמס; — אף־על־פי־כן לא נכבשו בו מדות־הרועים, שהיו מוטבעות בגזע־מחצבתו. משגדל, הוא נמלט מעמק־העבדות, שחצב הנילוס, ושב אל מקורו — אל המדבר, המגדל רועים ובני־חורין, אל מרעה הצאן, ועם זה אל אלהי־אבותיו. לא בטיסה אחת הוא מגיע למעלתו. במדרגה ראשונה בוחנו הקדוש־ברוך־הוא ב„צאנו של בשר־ודם"; במדרגה שניה הוא נמנה לרועה „צאנו של מקום"; ובמדרגה שלישית עובר צאן־הקדשים מרשותו של מקום לרשותו שלו, והמקום עצמו מעיד על זה: „לך רד, כי שחת עמך אשר הוצאת ממצרים". ה' אלהי אבותיהם, הנושא אותם „כעל כנפי נשרים", מתאנף בהם בשעת סרחונם ומסתיר מהם פניו; אך רועם הנאמן אינו זז מחבבם גם אָז: בגבורה שאין לה דמיון הוא נלחם את מלחמותיהם עם אלהים ואָדם, ובסבלנות־של־אהבה הוא מסקל את דרכם מכל מכשול, עד הביאו אותם אל נויהם — עד ולא עד בכלל. ובראותו כי נטה שמשו לערוב ושליחותו טרם נתמלאה, הוא אוצל מהודו על משרתו הנאמן וגבור־החיל, וסומך עליו בעודנו חי.

אָמרו לו ללואים הי"ד, מלך צרפת: ראה, אתה יונק את לשד ארצך ובני־עמך — ומשאיר הרס ואבדון לזרעך אחריך! — השיב הוא: „מה לי ולעתיד? יבוא מבול אחרי וימחה את הכל". זהו חשבונו של מושל מבקש־הנאה. — שאלו את אלכסנדר מוקדון לפני מותו: הנך הולך מאתנו — ועל מי אתה נוטש את ממלכתך העצומה, אשר יסדת בחרבך? — ענה ואָמר: „על התקיף שבכם; מאן דאלים — גבר". זהו הגיונו של אָדם שהכבוש רוח־אפו. — אבל הרועה הנאמן, כשמגיעה שעתו להפטר מן העולם, מה הוא אומר בצוואָתו? — „יפקד ה' אלהי הרוחות לכל בשר איש על העדה, אשר יצא לפניהם ואשר

יבוא לפניהם, ואשר יוציאם ואשר יביאם, — ולא תהיה עדת ה' כצאן אשר אין להם רועה".

פותח בצאן וסיים בצאן. בגלל צאנו שובר מחוקק זה את לוחותיו; למענו מוותר הנביא על חלקו בזיו־השכינה; ולשמו מוחל המנהיג על כבודו. וכך יאה לו, לרועה, מפני שכל אלה הסגולות היקרות, שחונן בהן, לא בזכותו ניתנו לו, אלא בזכות עדרו. ומדרש־אגדה מסייע לזה: „לך רד' — רד מגדולתך. כלום נתתי לך גדולה, אלא בשביל ישראל; עכשיו, שישראל חטא, גדולה למה לך?"

* *
*

הנביא קיצוני הוא. האם קיצוני הוא גם משה? —

האפשר לו לרועה, משרת־העדר, בקיצוניות?... צרכי העדר מרובים ושונים הם, והרועה — הבא לספקם — חייב לכבד את כולם במדה שוה; בעוד שבעל־קיצוניות עלול להפריז בערכו של צורך אחד ולהקריב בישבילו את כל שאר חבריו הצרכים. יפה קיצוניות לנבואה; אולם אין ממנים את הנביא פרנס על הצבור. אליהו הנביא שנס את מתניו ורץ לפני אחאב איש ריבו, הדבר שבדור; ולעתיד־לבוא יהיה הוא המבשר, המפנה דרך לפני מלך־המשיח, ולא הגואל. לא קיצוניות דרושה לרועה, אלא מדות האהבה והשלמות. אהבתו לעדרו היא הכח המניע שבו, המדה המשעבדת למטרתה את כל המדות האחרות ואינה משתעבדת; והשלמות נושאת כליה של האהבה. דוק ותשכח, כי כל רועה מצליח — אשר „ה' עמו" — היה אדם הקרוב לשלמות, אדם שהכל בו: גם עצה בצרה, גם גבורה למלחמה, גם כח השררה, גם טעם מחוקקים, גם רוח נבואה. גם, ולא אך. וכן משה — אין הנבואה המדה השליטה שבנפשו. משה נושא את עדתו „כאשר ישא האומן את היונק"; ומעולם לא ראינו נביא־תוכחה, הנושא בזרועותיו „גוי חוטא". לפי דברי האגדה,

אין הקדוש־ברוך־הוא משרה עליו שכינתו עד שהוא בוחנו בצאן: לרמז, שעיקר תעודתו הוא רעית־הצאן, והנבואה לא ניתנה לו אלא לצורך זה.

אבל מה נשיב על שתי הטענות הנמרצות, המסייעות זו לזו, כי „עם ישראל קיצוני הוא", וכי „היוצר בצלמו צר"? —

הטענה הראשונה היא הנחה שיסודה רעוע: בדקנו ומצאנו בעמנו קיצוניות לחיים, כי טוב לו כלב חי מארי מת, ועל יסוד זה החלטנו, כי בכלל קיצוני הוא. אולם מסקנה זו מוטעית היא: הקיצוניות של חפץ־הקיום אינה מביאה את בעליה לידי קיצוניות בשאר מדות; אדרבה, מחייבת היא את הפשרה בכל עניני החיים ושוללת כל קיצוניות אחרת, כל העמדת החיים על כלל אחד — ואפילו החשוב שבחשובים.

עם ישראל איננו קיצוני; וקיומו יוכיח: אלולא היה עמנו מתפשר, בכל דור ודור, עם המציאות הזעומה של חיי עניו, — היה נמחה מתחת השמים בימי דור אחד. וכעם כן הגבור הלאומי שלו, משה. צא וראה: אליהו, שהיה קנאי קיצוני, מה היתה תקנתו? — נתחייב חובת גלות להר־חורב, מקום שעמדו עליו רגלי משה, ושם נצטוה מפי הגבורה שימשח איש אחר לנביא תחתיו, כי — „לא ברעש ה'". וכל־כך השפיעה עליו ההתיחדות בהר זה, עד כי נהפך מאז והיה לאחר — למלאך־השלום, למשיב לב אבות על בנים, למבשר נחומים, לתשבי המתרץ קושיות ואבעיות, בקיצור — למתפשר ומפשר.

ואם יבוא עליך אדם בטענה השניה: היוצר בצלמו צר — בצלמו של מי צר עם ישראל את משה? — אף אתה ענה לו: בצלמו. רועה היה ישראל מאז ומעולם, וטעמו זה עמד בו בכל גלגוליו. בנערותו נשא את ילקוט־הרועים על שכמו; וכשהתנחל בארץ והטה שכמו לאת ומחרשה, עמד וקבע את ילקוט־הרועים בחותמו: הרועה נעשה לו למשאת־נפש וחזון־לב. מחזון־לב זה רקם העם את צורתו הנפלאה של החלוץ במנהיגיו, של

משה; ומחזון־לב זה הוא הולך ורוקם את צורת המאסף במנהיגיו, צורתו של מלך־המשיח. ולא בשר־ודם בלבד — אף את אלהיו צייר לו ישראל בצלמו: „ה' — רועי".

שיקאגו, שבט תרע"ז.

נדפס ב„התורן" שנה רביעית, גליון ט"ז (כ' תמוז, תרע"ז)

קרובים שנתרחקו

במועט המחזיק את המרובה ,כדרכו, תאר א ח ד ־ ה ע ם את ערכו הלאומי של ה ר צ ל , הנספד אותה שעה, והכניסו בבת־אחת למחיצתם של אותם „אשלי רברבי", שבהם תולה דמיונה של האומה את פניני־יצירותיה מדור־דור *). הקשה במבקרי מעשיו של המנהיג החי קלע זר־כבוד לאישיותו של המנהיג המת, מבלי סתור עם זה את דברי בקרתו החריפה. האם אך מקרה מוזר הוא, שהעטרה שעטר לו גדל־מתנגדיו, הולמת את הרצל יותר משאר עטרות, שעטרו לו מקורביו ? — לכאורה נדמה, כי כן הוא ; אולם העיון בדבר יגלה, שאין כאן לא מקרה ולא זרות, אלא הגיון פנימי.

ה מ ק ו ר ב י ם , ואפילו אלה שאינם סומכים על אמונת־חכמים בלבד, סמוכים לרבם ביותר, עד כדי לקוי־ראיה. קצרי־ראות שבהם אינם תופסים את צורת הרב כל־עיקר, מפני ששקועים הם בבדיקת הצורה לפרטיה, עד שכל שרטוט ושרטוט שבה ממלא בשעתו את חוג־ראיתם כולו. ובעלי העין החדה שבתלמידים, המוכשרים לצרף את הפרטים לכלל אחד, — אָמנם תופסים את צורתו של הרב בשלמותה, אבל את ש ע ו ר ־ ק ו מ ת ו אינם משיגים אף הם. סבת הדבר גלויה : אין מודדים שום מצוי, אלא על־פי השוואה לסביבתו ; ואילו התלמידים, מתוך קרבתם היתרה לרבם, רואים רק אותו באופק שמיהם, ולפיכך נדמה להם כאילו „מלוא כל הארץ כבודו" — כאילו הוא עומד מחוץ לכל סביבה, בין במקום בין בזמן.

מה שאין כן ב ח ב ר . מתוך עמידתו על דוכן מיוחד ובמרחק הראוי, חוג־ראיתו מתרחב, והרי זה מסוגל לראות את בעל־דינו

*) עיין על־פרשת־דרכים, חלק ג', בהקדמה.

במשבצת של סביבתו, להכיר את תפקידו בדורו וערכו בשלשלת הדורות שקדמו לו, ולשער את מהות המקום שהוא עתיד לתפוס בתולדות חברתו. וכפי שאחד־העם הוא היחיד, מכל מספידיו של הרצל, שלא היה כפוף לו באיזו מדה שהיא, והסתכל ב„מה למעלה ומה למטה, מה לפנים ומה לאחור", — לכן ראה מה שלא הראו לאחרים, הלא הוא המדור, שנקבע לו, ליוצר המדיני, בחיי האומה ותולדותיה.

חברות זו, של שני המתנגדים הקיצונים, הרצל ואחד־העם, אינה אלא חיצונית; הצד־השוה שבהם הוא — ששניהם שרים בממלכת־הרוח, בעלי־קומה ובעלי־קוממיות. אולם, כשתבדוק מעבר לחברות זו והלאה, תמצא בהם גם חברות פנימית, מין קרבת־נשמות, שעליה נוסדה התנגדותם וממנה שאבה כחה. ובזה אין הכוונה לאמר, ששרשי־נשמתם של המתנגדים הללו היו דומים; שונים היו, אבל מתחום אחד ינקו ולתוך גזע אחד נמשך לשדם. קרבת־נשמה זו היתה נעלמת גם מעיני הקרובים עצמם. ולפיכך אתה מוצא, שהיה עמוד־ענן מפריד ביניהם, כל זמן שהיתה ליצר שליטה בהם; אבל כשתש כחו של היצר, מיד נעלה עמוד־הענן, והחי הכיר את המת והושיט לו ידו לשלום.

הרצל ואחד־העם — חברים, אף קרובים קרבת־נשמה! היתכן? —

הן; ראויים היו להיות קרובים, אלא שגרמה גלות — ונתרחקו.

* *
*

הרצל ואחד־העם אינם שמות־עצם פרטיים, אלא סמלים של שני זרמים בחיי אומתנו, זרם המדיניות וזרם הרוחניות.

מטבעם אין שני היסודות החברתיים האלה, המדיני והתרבותי, מפורדים; אדרבה, שלובים הם זה בזה. וקיומם מותנה זה בזה, ככלי ותוכנו. הכלי הזה אינו עיקר לעצמו, אלא טפל לתוכנו;

לפיכך אינו ראוי לשמו, אלא אם כן מסוגל הוא, בין מפאת חמרו בין מפאת צורתו, לשרת את התוכן השמור בו ולהגן עליו מכל הפסד: משפיכה־לבטלה, מן המזיקים החיצונים, ומן הקלקול הפנימי. והתוכן מצדו, הרי תלוי הוא לגמרי בכלי ובטיבו, ומחוץ לכלי אינו אלא חומר־היולי, בלי דמות מלבר ובלי אחדות מלגו. היוצא מזה, שמדיניות ורוחניות — כלי ותוכנו — אינן עשויות לחיות חיי־פרישות: למדיניות תחסר אז זכות־הקיום, ולרוחניות — אפשרות־הקיום; ואין להן, איפוא, תקנה אלא בחיתון... אימתי? — בימי בריאות לאומית, שבהם גדול כח־ההרכבה מכח־ההפרדה, ויסודות־החיים השונים אחוזים זה בזה, יונקים האחד מן השני, ומתפתחים כאחד. אך בשעה שחיי־הלאום לוקים, וכח־ההפרדה עולה לגדולה, יתכן שתתפרד החבילה של מדיניות ותרבות; ולא עוד, אלא שהפירוד יגרור אחריו התנגדות ומלחמה, מלחמת תוכן ערטילאי בכלי ריק.

גם בישראל־סבא היו שני היסודות הללו, המדיני והרוחני, מאוחדים. הדעה המוסכמת, שהנבואה — באת־כחה של התרבות הישראלית — היתה מתנגדת למדיניות בהחלט, יסודה בגזרה־שוה מוטעית. כל זמן שהיתה שכינת־ישראל שרויה בתוך משכנה הלאומי, לא בקשה הנבואה לעקור את המדיניות, כי אם למלא פגימותיה, להשליט בה את מדת־הצדק. רק משבאה מלכות־רומי ודרכה בנו גת, הביאה המועקה פירוד בין היסודות הרבקים, ומתוך כך הוכשרה אצלנו הקרקע לבני־נביאים בעלי־שלילה, שאגב צפיה למלכות־השמים על הארץ שאפו לבטול המדיניות בכלל והריסות בית־חמרה של האומה בפרט. שאיפתה של בת־נבואה זו לא נתמלאה: המדיניות שנואת־נפשה לא עברה ובטלה מן העולם, ו„מלכות־השמים" שלה לא הגיעה לידי התפשטות־המדיניות כל־עיקר; אלא שבמקום הלבוש הלאומי, שפשטה מעליה, יצאה לחזר אחרי בגדים שאולים, ומאז היא תועה בעולמות לא־לה, מזדווגת ליסודות מדיניים זרים — ויולדת „שדין ולילין". חניכיה של אותה בת־נבואה סוטה, הם הם שלמדו גזרה־שוה מן הבת על האם —

מן הנצרות על היהדות — והוציאו לעז על הנבואה הישראלית, שסוטה־מלידה היא. אבל טעות־גויים יש כאן.

כל ימי בית־ראשון נלחמה הנבואה בנושאי־דגלה של המדיניות, אך לא במדיניות כשהיא לעצמה. המלך היה פסול, יען כי לא הלך „בדרכי דויד אביו״; אבל המלוכה כשרה היתה. עם גלות־בבל ירד פירוד לעולמנו: התרבות הלאומית נקרעה בעל־כרחה מעל המדיניות, ונשארה תלויה על בלימה. הפירוד לא הגיע אז עד הנפש; חיצוני היה. ובחבלי־האהבה הפנימיים לא נגעה יד המנתק. הרוחניות היתה בבחינת עגונה, היושבת ומצפה לשוב דודה. הרוחני שבנביאים, ישעיה השני, חזה על עמו גם את החזון המדיני היותר מופרז. בינתים באה המציאות האכזריה ופתרה את החלום המדיני על־פי דרכה; ובתקופת־פרס הארוכה שלאחר־כך שלטה בארצנו מדיניות פרסית, חיצונית, לצד תרבות יהודית, פנימית. לידי התחתנות לא באו; אבל שכינתנו התרגלה בימים ההם למצב שממותה, ונעשתה בחינת גרושה על־תנאי. התהום שבין הנפרדות נתרחבה, אך לא נתעמקה. וראיה לדבר: סמוך לאותה תקופה, כשפרצה היוונות לתוך גבולנו והתנקשה בנפש האומה, שבו שתי הנפרדות ונתאחדו; מלכתחילה נתאחדו לשם מלחמה באויב המשותף לשתיהן, ובדיעבד הגיעו לידי אחדות־לשמה. ומי יודע, עד מתי היתה קיימת אחדות זו, לולא מלכי בית־חשמונאי האחרונים, שקלקלו ואחזו במדיניות בלתי־כשרה, ונתנו בזה פתחון פה לחסידים, אנשי־הרוח שבדור, שיערערו על המדיניות בכלל. הפעם בא הפירוד מבפנים, אבל רק מצד אחד, מצד אנשי־הרוח המתיאשים. המדיניות, עם כל חטאיה, התנגדה אז להתרת הקשרים; עד שבא שלטון בית־הורדוס והגדיל את הפירוד לרוחב ולעומק: בימיו פשעה המדיניות הישראלית במקורה, דחתה מלפניה את התרבות הלאומית בידים וברגלים, והתחתנה בתרבות נכריה — בתרבות הרומאית. ועדיין חיתה ופעלה בלב האומה תקוה, שהקרעים יתאחו: גואל אחר גואל קם ומשך אחריו רבים, בכח האמונה כי הוא יביא לעמו

גאולה שלמה, מדינית ורוחנית. אולם כשנכזבה גם תקוה זו, גבר היאוש במחנה הרוחניים, והקיצוניים שבהם עמדו ושללון לחלוטין את המדיניות הכוזבה. וכאן אירע אותו הדבר, המתמיה ומובן כאחד: רוחניות זו החסידה, שפרשה מן המדיניות בגלל פשעה בלאומיות, היא עצמה יצאה מכלל הלאומיות. ללמדך, שנשמה לאומית הפורשת מן הגוף מקצצת בשרשי חיותה.

כך עלה רק למיעוט של הרוחניים: לקיצוניים שבהם, שכפרו בעיקר המדיני בהחלט, ברצונם הטוב, ובתרועת־נצחון; ומתוך כפירה מדינית באו לידי כפירה לאומית. שונה מזה היה דרכו של הרוב — של הרוחניים המפשרים, שפרשו מן המדיניות על־תנאי, באין ברירה, ובשברון־לב. גם הללו הסכימו על נתוח הלאומיות העברית לשנים, וחתמו על גט־הפטורין שנכתב אז בין המדיניות והרוחניות; אולם באותה שעה עצמה היו מפנים לבם ופניהם לירושלים החרבה ומתפללים על החזרת שכינה לציון. מנצרת יצאה הקריאה: אראה בנקמה; ומיבנה — אראה בנחמה.

למראית־עין היה מצב־הרוחות דומה אז לזה ששרר לפני מרד החשמונאים: כמו בתקופה הקודמת כן בתקופה זו היו חכמי־התורה שוללים את המדיניות בהוה, ומחייבים אותה לעתיד־לבוא; מוותרים עליה בחיי־המעשה, ומשתעשעים בה בחיי־הדמיון. אבל בעצם הדבר נשתנו, במשך הזמן, הרוחות שנוי גמור: חסידים הראשונים נאספו אל דגל החשמונאים, הלאומיים השלמים שבדור, ונשאו „חרב פיפיות" לשם „רוממות אל"; ואחרונים, לא די שמלטו נפשם מן ההפכה בלי בושת־פנים, אלא שסקלו את ארונם של הגבורים הנופלים. מודיעין בנתה חרבות־ירושלים, ויבנה נתמלאה מחורבנה.

ומשגברו הרדיפות של מלכות־רומי, ונכרתה מלב התקוה לגאולה בדרך־הטבע, — כבש עמנו את יצרו המדיני לגמרי, וצמצם כל הויתו ב„שיור הזה", ברוחניות בלבד. אמנם, מקום נתבצר

למדיניות בחזון־הלב, בתקוה לגאולה בדרך־נס, בצפיה לימות־המשיח. אולם באורך־הגלות נתיישן החזון וקסמו אָבד, התקוה נכזבה פעם אחר פעם ותוכה נחר, וימות־המשיח הלכו הלוך והתרחק מגבולות המציאות, ללא השפעה על החיים והמעשים, חוץ מן ההשפעה השלילית של „שב ואל תעשה" — האיסור לדחוק את הקץ. וכל־כך היטבנו ללמוד מוסר מן הגלות, עד שבסתרי הנפש הלאומית שבה ונתרקמה אותה ההשקפה העוכרת, שבשעתה הוציאָה את חסידי־הגליל מכלל האומה: הלא היא ההשקפה, כי לאומיות ישראל פטורה מן המדיניות.

וכשנתחדשה בזמננו תקות־התחיה, ובקשה לשוב ולתקן צנורות־השפעה בין היסוד הרוחני והיסוד המדיני, — נזדעזעה הרוחניות והכריזה מלחמה על התנועה החדשה. כל זמן שהסתפקו הגולים ב ת פ ל ה על הקמתה של „סוכת דויד הנופלת", דמתה הרוחניות, כי הכוונה בזה אליה בלבד, לסוכה־של־מעלה; עכשיו, שבאו אנשים מישראל ואָמרו, בפירוש או ברמז, כי כוונתם לסוכה־של־מעלה וסוכה־של־מטה ביחד, אף השתדלו להלביש את התקוה צורת מ ע ש ה, — ראתה הרוחניות בזה מעין הסגת־גבול, שאיפה לגזול ממנה את „חצי המלכות", שהיתה עד עתה כולה שלה. לפיכך קמו נושאי דגל הרוחניות מקציהם — כמשמרים כמתקנים, כדתיים כחפשיים — והתנגדו לתנועה החדשה בכל תוקף. ונושאי רעיון־התחיה מצדם, בראותם, כי קמו להם מתנגדים קשים בשם הרוחניות, נתבלבלה דעתם; ובמקום לבקש את סבת ההתנגדות במקומה הנכון, דהיינו — בתנאי הגלות המפרידה בין אחיות, — תלו את הקלקלה ברוחניות גופה, אף ראו בה יסוד מזיק, מעכב־גאולה, שראוי לטהר את המחנה ממנו. באופן זה הגיעו שני המחנות לידי סתירה פנימית ויסודית: במערכה מזה עמדו הרוחניים, יהודים המצפים לביאת הגואל ומתנגדים להבאת הגאולה; ובמערכה מזה — הציוניים, אנשי־רוח הכופרים ברוחניות.

והתנגדות זו לתחיה שלמה, שהצטמצמה תחילה במחנה שכנגד, התגנבה במשך ימי ההתנגשות אל תוך מחנה־התחיה עצמו.

היו מן הרוחניים בעלי אומץ־לב, שהכירו ברעיון־התחיה, כי הוא הוא חלומם משכבר־הימים — ונתגיירו לשמו; אבל „גרים" אלה, גם אחרי הספחם אל המחנה החדש, לא קבלו על עצמם את כל עיקרי אמונתו. במקצת הודו לו — בתחיה רוחנית; ואשר לתחיה המדינית — היא נשארה אצלם בבחינת „הלכה, ואין מורין כן". לרגלי המצב הזה נחלק המחנה החדש לשנים, לנושאי התחיה המדינית ונושאי התחיה הרוחנית. ואף הם לא נמלטו מסתירה פנימית: הציונים הרוחניים רוצים בבנין ומוותרים על יסודו, והציונים המדיניים מאמינים בתחית־המתים וכופרים במציאות־הנפש.

ואולם זהו אחד מקסמיה של התחיה, שהיא מקרבת את המרוחקים־בזרוע. גם מחנה־התחיה שלנו, אף־על־פי שנחלק למדיניים ורוחניים, מכיון שהמחלוקת לשם התחיה היא, סופה להביא את בעליה לידי שלום. הגלות קורעת, והגאולה מאחה את הקרעים; ושאיפה לגאולה כחצי גאולה היא. ולפיכך אף עתה, כל אלה המודים בתחיה, אף־על־פי שבהוה חולקים זה על זה, סותרים במקצת זה את מעשיו של זה, ונראים כצרים, — אינם אלא אחים, המאוחדים על־ידי כח־הדוחף של העבר וכח־המושך של העתיד: העבר מחייב אותם להתאחד, והעתיד יוציא את החובה לפעולה וימחה את עקבות ההתנגדות שביניהם. מי יודע את טיב היחסים, ששררו בין עזרא הסופר ונחמיה הפחה בחייהם! אבותינו לא ראו צורך בדבר להשאיר לזה זכר; ורק זאת הטעימו, כי תכלית מעשיהם היתה אחת. והדורות הבאים, שדנו מעשים על־פי תוצאותיהם, הוסיפו ואמרו, כי גם ספריהם של עזרא ונחמיה נכתבו ביד אחת. ואין אלה דברי אגדה בעלמא: אלמלא נחמיה ונעריו הבונים, „איש חרבו אסורים על ירכו — ובונים", — לא היה נמצא מקלט לתורתו של עזרא; ואלמלא עזרא ותלמידיו, „הלויים המבינים את העם לתורה", היה נמחה זכרו של נחמיה ביחד עם נפילת החומה אשר בנה.

* *
*

כל מה שיש בכלל, אתה מוצא גם בפרט.

הרצל ואחד־העם הנם שתי אותיות בנות שם אחד. הגויל, שעליו נכתב השם מעיקרו, נקרע בגזרת הגלות לשנים; אך יש יד־אמן שתאחה את הקרעים: אמן זה — תחיה שמו. בתחיה השלמה ישובו גוף ורוח של האומה לידי שווי־המשקל; ועם רפואת הכלל ימחקו סימני המחלוקת של האישים הפרטיים. עוד רחוק היום, אך אנו הולכים ומתקרבים אליו — אל היום שבו תחזור שכינה אל ציון־של־מטה. ביום ההוא יאמר בישראל על „מדינת־היהודים" ו„על־פרשת־דרכים", ששניהם נכתבו בקולמוס אחד — והדברים יתקבלו על דעת השומעים.

עתידים אחד־העם והרצל, שיהיו נזכרים בנשימה אחת, כעזרא ונחמיה.

ניו־יורק, חשון תר"פ.

נדפס ב„מקלט" כרך ראשון, ספר ג' (כסלו תר"פ).

מעלה ומטה

אמר ריש לקיש: בואו ונחזיק טובה לאבותינו,
שאלמלא הם לא חטאו — אנו לא באנו לעולם.
(עבודה־זרה, ה׳).

דרי־מעלה אין להם רגלים, ואין להם נגיעה בקרקע; כנפים להם, להתרומם בעזרתן ממעל לממשיות העכורה ולרחף באויריות הצלולה. ממרומיהם סוקרים הם בנקל את המרחק, שלפנים ושלאחור, בשעה שהקרוב נעלם מעיניהם; אזניהם קשובות ללחש של העתיד־לבוא, ואינן תופסות את קול המונו של ההוה; טובלים בטל־השמים, אך אין להם חלק במשמני־הארץ.

דרי־מטה אין להם כנפים, לגבור בהן על חוק־הכובד, המרתקם אל העמק; אך רגלים להם, הצועדות על האדמה לבטח. נהיר להם הקרוב, הנמצא בחוגם ומתחתיהם, אך אין להם השגה במרחק; מוקפים חיץ של חיי־שעה, ושירת חיי־עולם לא תחדור בעדו; נחלתם — משמני־הארץ, וטל־השמים כאין בעיניהם עד שירד ארצה.

וגבול הושם ביניהם: דרי־מטה, המהלכים, בזים לעליונים קלי־האבר, שאין להם משלות־האזרחים; ודרי־מעלה, המרחפים, נדים לתחתונים כבדי־הרגלים, שאין להם מיסורי־הנודדים. אך אותו הגבול, המפריד בין שתי הרשויות, הוא גם המתווך ביניהן; ובשעות של חלוף־משמרות, בהשאר הגבול בלי השגחה, נפגשים עליו מעלה ומטה ונושקים זה לזה — ומהתקרבותם נולדים בני־תערובת: יצורים בעלי רגלים וכנפים כאחד, שפעמים הם מהלכים ופעמים מרחפים, עתים אזרחים ועתים נודדים.

לא כל ילדי־התערובת שוים בנחלת אבות.

יש מהם שגדול חלקם בשל־מעלה: הללו — רחיפתם קבע, והליכתם עראי; ענינם בעליה, אך מזמן לזמן הם נופלים אל העמק, או יורדים לנוח בו — על־מנת לעלות. יש מהם שעיקר נחלתם משל־מטה: הללו — הליכתם קבע, ורחיפתם עראי; עסקם בעמק, אך מפקידה לפקידה הם זוכים לעלית־נשמה חטופה. ויש מהם שקולים, שנחלו משל־מעלה ומשל־מטה במדה שוה.

השקולים אף הם שבים ונפרדים לסוגיהם.

יש שקולים בעלי־קרע, שמעלה ומטה מתרוצצים בקרבם תמיד. בושים הם ברגליהם ומצטערים על כנפיהם. בעליה ראשם עליהם סחרחר, ובשפל גועל־נפש תוקפם; שם תובעת מהם הגשמיות את תפקידה, ופה — הרוחניות; שם הם שואפים לשאונו של ההוה המנסר, ופה — לרחשו של העתיד הצנוע. וכך הם נודדים משלחן לשלחן, נקלעים מן הרעבון־ללחם אל הגעגועים־לאור — ואינם נהנים כדי ברכה לא מזה ולא מזה; כי הלא על כן גלמודים הם בשני עולמות.

יש שקולים בעלי־פשרה, הנותנים למעלה את של־מעלה ולמטה את של־מטה. שתי הרשויות שוכנות בקרבם, זו לצד זו, ואין רשות נוגעת בחברתה. שמחים הם בשני חלקיהם, ובכל מקום שמזדמנים הם פורשים כנפיהם בגאוה ופושטים רגליהם בהרחבה. בני־בית הם, בין כשמסובים אל שלחן של־מטה, בין כשמרחפים סביב שלחן של־מעלה. טועמים משתי הקערות — והכל מתוק לחכם; ועל הכל ברכת־שובע בפיהם.

ויש שקולים בעלי־הרכבה, המביאים את שני ההפכים שבתוכם לידי מזיגה ועבודה משותפת. הם הם הכהנים אנשי־הבינים, המתווכים בין עליונים ותחתונים, התלמידים בישיבה של־מעלה ומורים בישיבה של־מטה; הלומדים את שירת־העתיד, ומתרגמים אותה ללשון־ההוה; המורידים את האצילות מספירתה, כדי להשפיע מזיוה על דרי־מטה.

* *
*

הנה כי־כן: ההתחתנות של מעלה ומטה, אצילות ועשיה — תחילתה בסתר ובאיסור, וסופה בגלוי ובהיתר; ראשיתה — חטא, ואחריתה — יצירה.

ניו־יורק, טבת תרפ"א.
נדפס ב„הדואר" שנה שניה, גליון רי"ט (כ"ה כסלו, תרפ"ג).

בין הריסה ובנין

א.

שלש תקופות הן בחייה של כל תנועה דתית — בין חדשה, בין מחודשת; בין שהיא בת לתנועה שקדמה לה, בין שהיא מהדורה חדשה של התנועה הישנה. ואלו הן: א) תקופת הנבואה; ב) תקופת מתן־תורה; ג) תקופת הכהונה.

א) הנבואה היא עמוד־השחר של התנועה, המתרגשת להוולד או להתחדש. אותה שעה שהגיעה החברה לנקודת־משבר: נפלה תרדמה על הרוחני שבה, ונעשו לוחותיה — אבני־מעמסה, ומסורת־אבות נהפכה לסבל־הירושה, ותורת־חיים — לעול כבד. ובכדי להנצל מתרדמה זו, שיש בה אחד מששים ממיתה רוחנית, מרגיזה החברה את יצר־התנועה שלה, ומקימה על עצמה נביא מקרבה, שתפקידו להפוך את הסדר נטול־החיים, ולהזיז ממקומה את התנועה שחדלה מלהתנועע.

שליחותו של הנביא כפולה היא: „לנתוש ולנתוץ — — — — לבנות ולנטוע". שמאלו תעקור את הנובל שבישן, וימינו תזרע את הרענן שבחדש. אולם גדול כח השמאל של הנביא מכח הימין שלו, ונקל לו לכלות קוצים מן הכרם מלטפח את הנטיעות. כמו־כן שונה השגתו את העבר מהשגתו את העתיד: את הסדר שעבר זמנו הוא רואה מקרוב, במלוא קומתו וצורתו, בעוד שהסדר המתרגש לבוא נגלה לו ממרחקים ומקופל בעוברו; את הצד השלילי שבישן הוא פורש לפני העם כשמלה, ואת הצד החיובי שבחדש אינו אלא מבשר; את המצוות־הגזרות, הראויות להבטל, הוא מבקר לפרטיהן

ודקדוקיהן, ואת המצוות־התקנות, הראויות לבוא, הוא מעמיד על כללים גדולים — „ואהבת את יי אלהיך", „ואהבת לרעך כמוך", או „זה ספר תולדות אדם". מפרסם הוא בעוז את הכלל, המספיק לצדיקים וחכמים המבינים מדעתם; אך אין כחו יפה לחבר לו את הפירוש, שבלעדיו חתום הכלל בפני שאר בני־אדם, שאינם לא צדיקים ולא חכמים ביותר. מניח הוא את היסוד, ואינו מקים עליו את הבנין. משיג הוא את התוך הטמיר בעתיד, ואינו רואה את קליפתו; מוזג את היין, וכוס אין בידו; מוריד את נשמת התורה, ואינו מלבישה גוף; שואב מעולם־האצילות, ואינו משקה את עולם־העשיה.

נשמתו של הנביא אצולה מיסוד התנועה שבחיים; אופן־השגתו הוא — הכללה; וכלי־זיינו — מטאטא ושופר: האחד בשביל הנפסד שבישן, והשני לשם החדש.

בעקבות הנביא יוצאת להקה של בני־נביאים, המפרסמים דברו בקהל רב. שרשי־נשמתם קרובים לשל רבם, אך קצרים הם מלהגיע עד מקור השפע, ועל־כרחם שהם יונקים מכלי־שני. על הנביא מתיחד הדבור, ועל בני־הנביאים אינו נגלה; הוא שומע מפי הגבורה, והם מקבלים מבשר־ודם.

ב) ואחרי השופר — עט. עמוד־השחר של הנבואה מבשר את הנץ־החמה של התורה; הנביא כובש ומפנה דרך לפני המחוקק.

המחוקק עינו שולטת בעבר ובעתיד במדה שוה: המתיישן והמתחדש שניהם גלויים לפניו בכלליהם ובפרטיהם. ליסוד תורתו הוא מניח את הכלל הגדול, שהשמיע הנביא הרץ לפניו — או שהשמיע הוא עצמו, אם נביא־מחוקק הוא; ועל־גבי כלל זה הוא בונה את הפירוש — בנין שלם עם כל השייך לבנין, לרבות קשוטיו וצעצועיו. ימינו של המחוקק תקיפה משמאלו: שולל הוא בדיעבד את הגזרות שלעבר, אך מלכתחילה אינו עוסק אלא בתקנות

שלעתיד, שתכליתן היא — מלוי הפגום, גדור הפרוץ, והקמת ההרוס, המחוקק רואה קליפה ותוך מאוחדים; מוזג הוא את היין לתוך כוס שקופה; מוריד דברות, ומפסל בשבילם לוחות; שואב ממקור־האצילות, ומשקה את אדמת־העשיה — דרך הצנורות של בריאה ויצירה.

נשמתו של המחוקק מורכבת משני יסודות — מ י ס ו ד־ה ת נ ו ע ה ויסוד־ה ש מ ו ר, המתמזגים בו מזיגה שקולה. שכלו מקיף את השלם, ומבחין באותה שעה את החלקי. ומוניטיו — עט־סופרים מצד זה, ושבט־מושלים מצד זה.

וכשם שאחרי הנביא נוהרים בני־הנביאים, המפיצים בשורתו בעולם, כך נלווים למחוקק ל ו י י ם, הנעשים לו ל פ ה, ומבינים לעם את תורתו ומסבירים לו את טעמיה.

ג) עד שלא שקעה שמשו של המחוקק, עולה ל ב נ ת ו ש ל ה כ ה ן. דרכו של זה, להיות נדחק ועולה על הבמה בעוד היום גדול והמחוקק על משמרתו. אך לפי שלבנתו חוורת אז, הוא משמש לפי־שעה בתור לוי; ועם שקיעת שמשו של המחוקק, מחליף הוא את תפקידו — ועוטר לראשו עטרה של כהונה־גדולה.

לכהן אין אור משלו: שאול הוא אצלו מן המחוקק; ולא עוד, אלא שהוא מכנים הרבה — ומוציא מעט, מקבל אור־החיים — ומפיץ אור־קפאון. אבל מפני שפטור הוא מן הטורח המרובה של בקשת דרכים וסלילתן, בהיות הכל מוכן לפניו על־ידי הנביא והמחוקק, — לכן אין הוצאותיו מרובות, וגם אור שאול וכהה יספיק לו.

ממשלתו של הכהן אין בה לא אצילות, ולא בריאה ויצירה, אלא עשיה בלבד. ולפיכך הוא מדקדק בפרטים, ומזניח את הכללים; בקי בפירוש, ואינו מבין את המפורש; דבק בחוקי התורה, ורחוק מרוחה. מכיר הוא בקליפה, והתוך סמוי מעיניו;

בידו גביע־פז, אך הגביע ריק מבלי יין; מחזיק הוא בלוחות, ואפילו לאחר שפרחו מהם אותיותיהם.

נשמת הכהן חצובה מיסוד־השמור בלבד, ומשום זה הוא מגין בקנאות נפרזה על העומד וקיים, ומתנגד באותה מדה להולך ומתהווה. עינו חדה לראות את החלקי, אך אין שכלו מקיף את השלם. וכלי־השרת שלו — מַלְמֵד ועול.

תלמידים אין לו, לכהן; אך כנגד זה הוא מוקף משרתים מכל צד: בהיכל — אחיו הכהנים ההדיוטים, הנכנעים לו בגלוי ומתקנאים בו בסתר; בחצר — המון נתינים, החוטבים עציו ושואבים מימיו; וברחובות — קהל מאמינים אדוקים, המגישים לו את תרומותיהם ומקריבים לכבודו את נביאיהם.

* *
*

שחר־הבשורה של הנביא בן־שעה הוא; גם יום מתן־תורה של המחוקק קצר. אך לעומת זאת אָרוך הוא ליל־ההדרכה של הכהן, המוליך את העם בדרך שתקנו הנביא והמחוקק. וכל זמן שדרך זו סלולה ונקיה ממכשולים, והעם ההולכים בה רוחם ערה, וזיק־הנבואָה שניתז לתוך לבם עודנו מהבהב, וטעם־התורה שהנחילם המחוקק עומד בהם, — רצויה היא הדרכתו של הכהן. אך במשך ימי ממשלתו הארוכה הולך טעם התורה ופג, וזיק הנבואָה כבה, ורוח העם נרדמת, והדרך משתבשת: קוצים מכסים פניה — ואין עוקרם, אבני־נגף מצטברות בתוכה — ואין מסקלן; ולא עוד, אלא שהכהן מורה־הדרך משבח את תרדמת העם, ומקדש את הקוצים ואבני־המכשול. לאַט־לאַט גובר יסוד־השמור של הכהן על יסוד־התנועה של הקודמים לו, ועל־ידי־כך מתבטל שווי־המשקל שבין שני היסודות, אשר הורכבו על־ידי המחוקק בשעתו; האחדות של השלם והחלקי מופרעת, והחבילה של תוך וקליפה מתפרדת. נשמתה של המלה החיה פורחת, ומשאירה אחריה פגרי־אותיות; המנהג,

שהיה מקורו בצורך־החיים, אובד טעמו; התקנה נעשית גזרה, והמצוה — שלשלת; החוקים מאפילים על התורה; הקליפה מתרוקנת מתוכנה; הסמל תופס מקום העצם; הטפל משתעבד בעיקר; עבודה־שבלב משתתקת מפני קול העבודה־שבפה; המשמעת מתעללת בנשמה, והמכונה מדכאה את הרוח; הטבע נעשה הרגל, ודבר יי — למצות־כהנים מלומדה.

אולם שמור זה הנפרז של הכהונה, סופו שיחתור חתירה מתחתיו ויערער יסודותיו. כי לסוף, כשעולה של הכהונה נעשה כבד מנשוא — מתעורר כח־התנועה הכבוש ומורד בכח־השמור, בועט במנוחת־המות שהושרתה עליו, ומהפך את הסדר על פיו. צללי־הכהונה נסים אז מפני עמוד־השחר של הנבואה, השב ובוקע; ובעקבותיה של הנבואה שבות ובאות, כל אחת בשעתה, תקופת־מתן־תורה חדשה ותקופת־כהונה חדשה.

וחוזר חלילה — כמטולטלת זו, המתנודדת פנים ואחור, ונשארת לעולם בתחומיה; וכשלשלת שסופה נעוץ בתחילתה.

ב.

תקופת־הנבואה של התנועה היא עת החריש והזריעה; תקופת מתן־תורה — עת הגדול וההתפתחות; ותקופת־הכהונה — תחילתה קציר, וסופה עמידה ודלדול. בתקופה ראשונה הזרע גולם; בשניה הוא לובש צורה; ובשלישית הוא הולך ונפסד. נמצא, כי החותם הטבוע על הפרי — משל התקופה השניה הוא, תקופת מתן־תורה.

אם באותה תקופה יקומו לה, לתנועה, מחוקקים־מאחים, שביחד עם מסירותם לעתיד הם נאמנים לעבר, — ישן וחדש מתמזגים על־ידיהם ומשלימים זה את זה: על־ידי הרחקת הפסול שבישן, הם מטהרים אותו מן הרקוב ומפסיד; על־ידי שמירת הראוי שבו, הם מצילים אותו מאבוד־עצמיות ומטשטוש־צורה; ועל־ידי ההרכבה עם המועיל שבחדש, הם מגבירים את

חיוניותו. כדרך הרכבה כשרה, אין הרכבתם „משדדת מערכות”: אינה מבטלת את עצמותה של התורה הקיימת, אף לא פוגמת בה; אדרבה — היא מחזקת את הבנוי ומחסנת את הנטוע, למען יוכלו לעמוד בתנאים החדשים, שהתהוו בעקב שנוי־הזמנים. אין מחוקקים אלה גורעים אלא את העלול להזיק, ואין הם מוסיפים אלא את המוכשר להועיל. והיוצא מזה הוא, כי משנה־תורה שלהם נעשה סם־חיים לברית אָבות.

יש שיטעו לחשוב את המחוקקים־המאחים כמנתקי שלשלת־הקבלה; אך באמת הם הם ממשיכיה, המוסיפים לה טבעות נאות וטובות, להגדילה ולהאדירה. נראים הם כסרים מן הדרך, ואינם אלא בעלי־תשובה; ולא זאת בלבד, אלא שבעלי־תשובה אלה אין צדיקים גמורים יכולים לעמוד במחיצתם, מפני שבעצם הדבר לא חטאו. ומשום־מה הם שבים? — כדי להשיב את הרבים מעוון. סרים הם מדרכי האָבות האחרונים, שקלקלו, ושבים ומשיבים לדרכי האָבות הראשונים, המתקנים: לדרכים כשהיו בעודם דרכי־חיים, לרוח התורה כשהיתה בזמן נתינתה, למקור המים החיים כשהיה בטרם סתמוהו כהנים, לימי האָרוסין וימי שיר־השירים של העם ותורתו, לתקופת היצירה והחידוש של נעורי־החברה. והם הם המחזירים את התורה לאיתנה, אף כי לא לישנה.

אך יש, שבמקום מחוקקים־מאחים קמים לה, לתנועה, מחוקקים־מנתקים; והם אנשים שליחי־העתיד, שמאיזו סבה שהיא נתרופף כח זכרונם הלאומי, ונתקו בנפשם נימי־העבר. בלי יסורי־פרידה הם נותנים גט־פטורין למסורת־אָבות, ובמקומה וכנגדה הם מעמידים עתיד אסופי, אשר לא יכיר את עברו־מחוללו. העם, שעברו חי בלבו, דוחה בשתי ידים את ברית־העתיד של אלה — קצת מפני חידושה, אך בעיקר משום שתלושה היא. והתנגדות זו של העם מעוררת בלב בעלי־החדש שנאָה לישן, שבלאו־הכי אינו חביב עליהם.

שנאָתם לישן מקלקלת את השורה, שיוציאו עליו משפטים

מעוקלים. רואים הם, שתחת ממשלת הכהונה נהפכה התורה החית לחוקה חנוטה, — והם תולים את הקלקלה בתורה כשהיא לעצמה; נתקלים הם במנהגים שעבר זמנם ופג טעמם, — ופוסלים את המנהג בכלל, אפילו מנהג־בשעתו, שטעמו בו; נגפים הם באבני־מכשול, שנערמו על הדרכים המתוקנות לשעבר, — ומגנים כל סלילת־דרך וכל הליכה בנתיבה; נפגעים הם בקוצים, שעלו בכרם מחוסר טפול והשגחה, — ומרימים גרזן על כל הצומח בכרם — קוצים וגפנים יחד. ולא תתקרר דעתם, עד שיגיעו לכלל דעה, כי התורה היא מקור הרע וסבתו; כי אזהרותיה מעוררות את התאוות, ומצוותיה מביאות לידי עברה. והיוצא להם מזה הוא, שאין לתורה תקנה אלא בבטולה, ואין לעולם גאולה אלא בגאולה מן התורה.

יתר על־כן, בהיותם שכורי־מלחמה מאמינים הם, כי ימי הישן ספורים, ומכריזים בתרועת־נצחון על ביאת ה„קץ". בטלה ברית־אָבות ופנתה מקומה לברית־בנים. והבנים אינם צאצאיהם של האָבות ויורשיהם בדרך־הטבע, כי אם בנים כחשים, הקמים באבותיהם לגזול מהם את הנחלה בזרוע; ובריתם אינה תקונה או חידושה של ברית־האָבות, אלא הפוכה ושלילתה.

ומתוך שנאת־חנם ואמונת־שוא אלה, הם קוראים מלחמת־כליה על הישן כולו, כפסול כראוי שבו; ולא עוד, אלא שמקצצים בנטיעות יותר מבקוצים. כי בטעותם לדמות, שהרע מונח בעצם טבעו של הישן, ו„כי מבלעדי התורה החטא מת הוא", וכי בטול־התורה הוא המתת־החטא, — הם מכוונים חציהם ד ו ק א כנגד העיקרי והחיוני שבתורה, בעוד שמניחים מן המקרי והדומם שבה. הנה כי כן, הם פותחים בטענות כנגד קליפת התורה, ומסיימים במלחמה כנגד תוכה.

ובתחילה יפה כח הבנים, המרעישים חומותיה של ברית־האָבות: ראשית, מפני שבכלל נקל להרוס מלבנות; שנית, לפי שעליזי־הריסה הם ואינם חסים על הבנין; ושלישית, שהרי סוף־כל־סוף מרובות הן הפרצות שבישן, ולא קשה לאויב — ביחוד

לאויב פנימי, היודע לכוון את המקום ואת השעה — לחדור בעדן. אולם לאחר שעלתה להם שלילתם, להסיר לב בנים מעל אבותם; כשמגיעה שעת־בנין, והם נדרשים להראות את סגולותיה החיוביות של בריתם החדשה, — אז תתגלה מבוכתם.

כי אותם „הכללים הגדולים״, שבשעת־מלחמה שמשו להם סוללה ודיק, אינם מספיקים בשעה כתקונה, שעה שדרוש להם משכן. כללים אלה טעונים עכשיו פירוש מפורט, שעל־פיו ימצאו בני העם את דרכם בחיי יום־יום; ובאם לאו — הם תועים איש לעברו, וכל אחד „מפרש״ את הכלל הגדול — פירוש מעשי — על־פי דרכו ונטית־רוחו. ולא יהיו ימים מועטים, עד שיפקחו מורי־החדש את עיניהם, ויכירו כי על־ידי בטול־התורה לא המיתו את החטא, אלא אדרבה: בלמדם את צאן־מרעיתם לפרוק עול ולא לכבוש יצר, הוסיפו כח חדש להפקרות הישנה, שמעכשיו תצא להתהולל במסוה־חסידות על פניה.

ובעל־כרחם מתחילים אז המנהיגים להודות, כי לחיים יש צורך בחוקי־חיים; ובעל־כרחם הם משנים ממטבע שלהם, ושבים לממשלת המצוות. ראשונה הם קוראים „סור מרע״ — ומתקנים מצוות לא־תעשה, כנגד ההפקרות שנתרבתה על־ידי שלילתם; ואחר־כך, בראותם שה„לאו״ בלבד אינו מספיק למלא את החסרון, הם יורדים לסופו של פסוק — „ועשה טוב״, — ומתקנים מצוות־עשה, שלפיהן ידע האדם הבינוני מה חובתו ויעשנה. וכך הם שבים, אחרי תעיות ותהיות, להשתמש באותם אמצעים של התורה, אשר תמול פסלוה בגללם. אבל רק אמצעיה כשרים בעיניהם, בתור רע הכרחי; בעוד שהתורה בעיקרה אסורה עליהם כמלפני־כן ושנואה עליהם יותר מכן: כי גדולה התמרמרותם על תורה זו, המשפיעה עליהם לאנסם גם אחרי פרשם ממנה.

לתקן את החוק, כמעשה המחוקקים־המאחים, אינם מספיקים. כי המחוקק־המאחה, שלא בא לגרוע מן הקיים וראוי־להתקיים, והוא פטור מהוצאת כח לבטלה, — בן־חורין הוא להשתמש בכחותיו לבנין — היינו תחית הישן והבראתו; ואילו

המחוקק־המנתק מקדים ומוציא מיטב־כחותיו בשלילת הקיים, ועד שהוא מגיע לבנין כבר תש כחו ונתדלדל, ואין לו שיור כדי הדרוש לעבודת התקון. המחוקקים־המאחים שבים ומיסדים את ה ת ו ר ה; ולעומתם המנתקים שבים ומחברים ש ל ח ן ־ ע ר ו ך, שבעצם אינו אלא העתקה של השלחן־ערוך הישן, המאוחר לתורה. ולא עוד, אלא שהמהדורה החדשה נופלת בערכה מן הישנה, לפי שההגהות והתקונים מעטים בה, ותחתיהם רבו בה הטשטושים ושגיאות־הדפוס החדשות.

מחוקקים אלה, יותר משהם מחוקקים הנם נביאים־כהנים, הבורחים מן החוק — אל החוק. וכך אתה מוצא בתנועה מסוג זה, שתקופת מתן־תורה שלה אין גבולותיה מסוימים: ראשה נעוץ בתקופת־התסיסה של הנבואה, הקודמת לה, וסופה נבלע בתקופת־ההרגל של הכהונה, הבאה אחריה. נבואה וכהונה מנשקות זו לזו, ובינה לבינה מתמעטת דמותה של התורה.

אין צורך לבקש במרחקים דוגמה לתנועה מנתקת, כזו המתוארת, והעובר עליה. הנצרות מיסודו של שאול התרסי תוכיח, זו שהסיתה את הנבואה בתורה וכנגד זה שדכה אותה אל הכהונה. בראשונה הוכיחה ברוח הנבואה: „כי לא ש ו מ ע י התורה צדיקים לפני אלהים, כי אם ש ו מ ר י התורה — הם יצדקו". באמצע נלחמה ברוח השלילה: „כי לא ידעתי את החטא, בלתי אם על־ידי התורה"; „יען כי התורה מביאה חמה", ו„באין תורה אין עברה". ולסוף קבעה הלכות ברוח הכהונה — כהלכת גלוי־הראש בשעת תפלה, שהוא שבח לגבר וגנאי לאשה; אלא שכדי לצאת ידי חובת מחשבה, תבלה את הלכותיה בפלפולים תיאולוגיים רחוקים ודחוקים.

ג.

מימות קדם היתה ניכרת ביהדות שאיפה, לאחד נבואה ותורה; ולא לחנם חשבה את מחוקקה לאבי־נביאיה: סמל הוא לה לברית־

השלום, הכרותה בין הנבואה והתורה לדורי־דורות. בפי מחוקקה הראשון היא שמה דברי־עדות על אמתות הנבואה: „נביא אקים להם מקרב אחיהם, כמוך, ונתתי דברי בפיו"; ולאחרון־נביאיה היא מיחסה דברי־אזהרה על קדושת התורה: „זכרו תורת משה עבדי". ספרי־תורה וקבצי־נבואה כרוכים בכרך אחד של כתבי־קודש; ופסוקי־תוכחה משולבים בפרקי־חוקים, והם ממלאים ומשלימים אלה את אלה. היו דורות ויחידים שדקדקו יותר במצוות התורה, וכנגדם היו אחרים שהתלהבו ביותר מחזונות הנביאים; אך כאלה כן אלה החזיקו בשני הקצוות כאחד: הנוטים אחרי הנביאים לא התכחשו מעולם לתורה, והקוראים בתורה „שנים מקרא ואחר תרגום" היו מפטירים בנביא.

וכל תנועה דתית בישראל שלא היתה יצאנית על־פי שאיפותיה, ושבעליה לא נתכוונו להרוס את הגדר ולהניח את השדה הפקר, — לא יצאה מכלל זה, של השראת שלום בין הנבואה והתורה. היו אמנם מקרים, שראשי תנועה צעירה השתמשו במבטאים חריפים כנגד התורה — כקבלה והחסידות בשעתן. אולם אלה היו פרי „דם־הנעורים" הרותח: ילדות היתה בהן באותה שעה, וסגלו להן בטויים אחדים משל הנצרות; אך כשנתישבה עליהן דעתן, הכירו בטעותן — ושבו ב„תשובת המשקל".

אכן בימינו אלה עדים אנו לתנועה דתית במחננו, שכבר עברו עליה כמאה שנה — ועדיין אי־אפשר לעמוד על אפיה ולהכיר את כוון דרכה: אם מטרתה היא לנפול אל האויב, או להתבצר מפניו בחומה חדשה. ותנועה זו היא תנועת הריפורמה, שהיא ספק התבוללות ספק תקון־בדת.

תקופת־הנבואה שלה כבר עברה: היא סקלה מה שסקלה ועקרה מה שעקרה; ועכשיו הגיעה לתקופת מתן־תורה, שבה עליה להראות את כחה בבנין ונטיעה. והנה היא נצבת, בימי־נסיון אלה, על פרשת־דרכים ותוהה: רועיה וחלוציה נפוצים בשלשה שבילים

שונים, ושאר בני המחנה נבוכים, מחוסר יכולת להבחין בין שביל לשביל ובין רועה לרועה.

בשביל התיכון עומדים המשמרים שבריפורמים; אלה שקיימו וקבלו עליהם את התקונים שתקנו ראשונים, לפני שנים־שלשה דורות — ובהם הם מחזיקים, ומהם אינם זזים, ואינם פותחים שער לשום תקון חדש משנה־ערכים, ואינם מתירים גם את הבקורת של התקונים שנתיישנו. קבועים הם במקומם, ושמחים בחלקם הדל. אבותיהם נתחו נתוח עמוק בנשמת האומה, ועקרו משם את הלשון הלאומית ואת תקות־התחיה; והללו, בני־בניהם, חונטים עכשיו את הגוף המנותח, בהאמינם כי על־ידי־כך יתקיים החנוט לעולמי־עד. — אם תשאר הריפורמה במצב זה, של המסתפקים במועט, אין סכנה שמא תצא מן הכלל; אבל יש לשער, שתהפך בקרב הימים לשכבה חדשה של אורתודוכסיה — שכבה מצומצמת ומאובנת כראשונה, אך עניה ודלה ממנה בתוכן ובמעש.

בשביל השמאלי מתרוצצים צעירים מלאי־חיים, המבקשים את הכות — המות הלאומי. שאיפתם — בריחה, מגמתם — טמיעה, ופסוקם — „מחני נא". מבקשים הם למחוק כל סימן וזכר למקורם — לרבות השם יהודים. את מערומי־נפשם הם אומרים לכסות בטלאי־טלאים של נצרות, שהסכימו — בינם לבין עצמם — לקבלה על־תנאי, כדויד פרידלנדר בשעתו: על־מנת שיתנו להם בעלי־בריתם החדשים „אבטינומיה" דתית, להיות מאמינים וכופרים כאחד. בין אלה הרועים ישנם הדורשים בפירוש, כי מציה לקרב את ה„קץ"; יש אחרים המדברים רק ברמזים; ויש מהם ההולכים ומוליכים אל התהום בלי הכרה ברורה, אך מזלם חוזה את מחוז־חפצם. והצד־השוה שבהם הוא — יצר־הרע של עבודה־זרה. — אם תטה הריפורמה אחרי מדריכיה אלה, שואפי־החדלון, סופה להקרע לגמרי מעל גוף האומה ורוחה, ולצאת מן הכלל. וכפי שמחוץ למחנה ישראל אין לעולם צורך בריפורמה זו ובחידושיה שאינם חדשים, ולהתקיים

בפני־עצמה לא תוכל, מאין לה שום מקורות־יניקה, — סופה שתבלע בנצרות, אחותה הבכירה והמוצלחת ממנה, ולא יודע כי באה אל קרבה — מאחר שאין לה משלה ולא כלום.

ובשביל הימני מהלכים יחידי־הסגולה שבהם — צעירים אף הם — המרגישים בריקניות־הנפש, שהשאירה אחריה נבואה ללא־תורה, ומבקשים לה תרופה; אבל יודעים הם, כי באבנים לא ימלא חלל־הלב. מחזרים הם אחרי היין המשומר, אך לקדש על יין שהחמיץ לא יאבו. אין ביכלתם, ולא ברצונם, לשוב אל אמירת „במה מדליקין" שהוציאו מסדור־התפלה; אבל מתחבטים הם בשאלת „במה מדליקין" שבספר־החיים: במה ואיך מדליקים את הלבבות, שכבה או עומם בהם הניצוץ היהודי? תשובה מספיקה לשאלה זו הקשה עוד טרם מצאו; אולם עמלים הם בה באמונה, והבא לטהר — מסייעים לו. — אם תבחר הריפורמה בדרך זו, האבלה לפי שעה: אם תפשפש במעשיה ותראה את נגעי־עצמה; אם תתפוס במרובה הלאומי, ותפתח שער לרעיון־התחיה, העומד אחר כתלה; ואם תעסוק לשמו בטפוח הרגש הדתי, ההולך ומתנוון בעמנו תוך כלל חיי־הרוח שלנו; — אם כל אלה תעשה, עתידה הריפורמה להעשות כח מרכיב ומחיה בישראל־סבא המתנער מעפרו — כח מחדש מבפנים ומשמר כלפי חוץ.

דייטון, טבת תרפ"ב.

נדפס ב„התקופה" ספר כ"א (תשרי־כסלו, תרפ"ד).